

81.24к-3

С 44

І. Д. СКОРУК

**Курсова
та дипломна
роботи
з ОНОМАСТИКИ**

**Моїм онукам
Денисові, Дмитрові та Ігнатієві
присвячую**

Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Інститут філології та журналістики

І. Д. Скорук

**КУРСОВА ТА ДИПЛОМНА РОБОТИ
З ОНОМАСТИКИ**

*Навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

НБ ПНУС

805195

Луцьк
Вежа-Друк
2014

805195-3

УДК 811.161.2'373.2 (073.8)

ББК 81.411.1-314 я 73

С 44

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(лист № 1/11-20252 від 28.12.2012 р.)*

Рецензенти:

Чучка П. П. – доктор філологічних наук, професор кафедри словацької філології Ужгородського національного університету;

Шульгач В. П. – доктор філологічних наук, завідувач відділу ономастики Інституту української мови НАН України.

Скорук І. Д.

С 44 Курсова та дипломна роботи з ономастики [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Ірина Денисівна Скорук. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 296 с.

ISBN 978-617-7181-49-0

У посібнику йде мова про порядок виконання курсової та дипломної робіт, загальні вимоги до їх структури й оформлення, збір ономастичного матеріалу, його систематизацію та лінгвістичний опис. Подано орієнтовну тематику курсових і дипломних робіт із регіональної та літературної ономастики, списки рекомендованої літератури.

Виклад суті ономастичного напрямку досліджень, його основних теоретичних положень допоможе студентові засвоїти поняттєво-термінологічний апарат з ономастики, навчить послідовності у проведенні наукових досліджень, надасть кваліфіковані поради щодо прийомів лінгвістичного опису будь-якого ономастичного матеріалу.

Для студентів напрямку підготовки «Філологія».

Львівський національний університет
імені Василя Стефаника

КОД С2125296

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

80 5 1 9 5

УДК 811.161.2'373.2 (073.8)
ББК 81.411.1-314 я 73

ISBN 978-617-7181-49-0

© Скорук І. Д., 2014

© Маліневська І. П. (обкладинка), 2014

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Курсова та дипломна роботи як різновиди наукової творчості студентів	7
1.1. Завдання курсової (дипломної) роботи та загальні вимоги до неї.....	8
1.2. Структура й оформлення курсової (дипломної) роботи	10
1.2.1. Зразок оформлення титульної сторінки	13
1.2.2. Зразок оформлення плану (змісту) наукової роботи	16
1.2.3. Структура вступної частини.....	18
1.2.4. Вимоги до написання висновків	27
1.2.5. Список використаних джерел.....	36
1.2.6. Вимоги до оформлення Списку використаної літератури	37
1.2.7. Вимоги до оформлення Додатків.....	40
1.3. Захист кваліфікаційної наукової роботи.....	40
1.4. Цитування і покликання в науковому тексті.....	45
1.5. Збір ономастичного матеріалу	48
1.6. Порядок написання курсової (дипломної) роботи.....	51
1.7. Рекомендована література	56
Розділ 2. Ономастика як лінгвістична наука та її основні розділи ...	59
2.1. Ономастика – наука про власні назви	59
2.1.1. Класифікація власних назв. Основні методи ономастичних досліджень	61
2.1.2. Становлення української ономастики як науки	67
2.2. Антропоніміка – наука про власні особові назви	72
2.2.1. Українська антропонімна система: історія і сучасність	75
2.2.2. Український іменник, його розвиток і становлення	78
2.2.3. Українські прізвища та їхній розвиток.....	82
2.2.4. Про термін <i>прізвище</i>	86
2.2.5. З історії дослідження прізвищ.....	90
2.2.6. Лінгвістичний аналіз прізвищ	98
2.2.7. Словотвір прізвищ	104
2.2.8. Прізвиська як імена-характеристики людей.....	109
2.2.9. Визначення терміна <i>прізвисько</i>	113
2.2.10. Класифікація прізвищ	116
2.3. Рекомендована література	119
2.4. Топоніміка – наука про власні географічні назви.....	134

2.4.1. Ойконіми – власні назви населених пунктів	138
2.4.2. Класифікація ойконімів за лексико-семантичним значенням їхніх основ	142
2.4.3. Гідроніміка – наука про власні назви водойм	145
2.4.4. Ороніміка – наука про власні назви об'єктів рельєфу земної поверхні	148
2.4.5. З історії дослідження топонімії Волині	155
2.4.6. Мікротопонімія та її класифікація	161
2.5. Рекомендована література	163
2.6. Космоніміка – наука про власні назви космічних об'єктів....	178
2.7. Зооніміка – наука про власні назви (клички) тварин.....	184
2.8. Конотоніміка – наука про явища вторинної номінації.....	189
2.9. Ергоніміка – наука про власні назви організацій, виробничих та суспільних об'єднань	200
2.10. Літературна ономастика. Власне ім'я в художньому тексті	207
2.11. Рекомендована література	213
Розділ 3. Тематика наукових робіт з ономастики	221
3.1. Тематика наукових робіт з антропоніміки.....	221
3.1.1. Рекомендована література (до написання робіт про імена та прізвища)	222
3.1.2. Рекомендована література (до написання робіт про прізвиська).....	240
3.2. Тематика наукових робіт з топоніміки.....	250
3.2.1. Рекомендована література	251
3.3. Тематика наукових робіт з літературної та фольклорної ономастики	267
3.3.1. Рекомендована література	268
Словник ономастичних термінів	286

ВСТУП

Курсова та дипломна роботи – невід’ємна частина наукової діяльності студента вищого навчального закладу, один із найважливіших етапів у підготовці майбутнього фахівця, на якому формується наукове мислення, вміння та навички наукових досліджень.

Сучасні університетські навчальні програми передбачають виконання та публічний захист студентами напряму підготовки «Філологія» (Українська мова та література) двох видів кваліфікаційних наукових робіт:

а) курсова робота (2 курс – з української мови; 3 курс – з української літератури, 4 курс – із зарубіжної літератури);

б) дипломна робота спеціаліста або кваліфікаційна робота магістра (згідно зі спеціалізацією).

Курсову роботу з дисципліни мовознавчого циклу студенти Інституту філології та журналістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки виконують на другому курсі. Перша творча спроба формує вміння студента систематизувати знання з вивченої дисципліни, розвиває первинні навички самостійного осмислення проблеми, виявляє вміння студента збирати, систематизувати й аналізувати необхідний мовний матеріал, формулювати висновки і т. ін. А також надає можливість викладачеві проконтролювати вміння студента правильно організувати дослідницьку роботу та оформити її результати.

Дипломна (магістерська) робота – логічне завершення університетської освіти філолога. Добре організована й оформлена кваліфікаційна наукова робота свідчить про загальну підготовку студента-випускника, його ерудицію, вміння оригінально мислити і творчо працювати, виявляє здібності до наукових пошуків.

Виконання студентом курсової та дипломної (магістерської) робіт значно полегшують навчальні й методичні посібники [див., зокрема: *Богдан С. К.* Дипломна робота з української мови. – Луцьк, 1998; *Богдан С. К.* Методи й методика лінгвостилістичних досліджень: метод. рек. для студ.-філологів. – Луцьк, 2011; *Конобродська В.* Курсова і дипломна роботи з етнолінгвістики. – Житомир, 2003; *Леута О. І., Гончаров В. І.* Магістерське мовознавче наукове дослідження: методика, методи, написання, оформлення, захист. – К., 2005; *Мороз І. В.* Структура дипломних, кваліфікаційних робіт та вимоги до їх написання, оформлення і захисту. – К., 1997; Методичні вказівки до

написання курсових (дипломних, магістерських) робіт / уклад.: *І. Мачук, О. Антонів*. – Львів, 2004; *Сурмін Ю. П.* Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. – К., 2008; *Штонь О. П., Буда В. А.* Курсова робота з української мови. – Тернопіль, 2007 та ін.]

У цих та інших навчально-методичних посібниках подано поради щодо оформлення кваліфікаційної наукової праці, організацію дослідження на різних його етапах – добір та опрацювання наукової літератури, збирання й опрацювання фактичного мовного матеріалу. Зокрема, запропоновано методичні вказівки до написання робіт з лексикології та фразеології української мови, фонетики й орфоєпії, словотвору, морфології, синтаксису і стилістики. Ці роботи студенти виконують переважно на матеріалі текстів художньої літератури, публіцистики та інших зразків писемного мовлення.

Кваліфікаційна наукова робота з ономастики передбачає дослідження пропріального матеріалу.

Призначення пропонованого посібника – надати допомогу студентам напряму підготовки «Філологія» в написанні курсової та дипломної роботи з ономастики, зосередивши їхню увагу на таких важливих моментах, як правильний збір фактажу, його систематизація та лінгвістичний опис. У ньому подано загальні вимоги до структури роботи, порядку її виконання та оформлення, подано коротку інформацію про ономастику як лінгвістичну науку та її основні розділи, а також звернено увагу на особливості вивчення ономастичних одиниць – антропонімів, топонімів, поетонімів, зоонімів, ергонімів тощо.

Посібник уміщує також орієнтовну тематику кваліфікаційних наукових робіт з ономастики, списки рекомендованої літератури до кожного розділу, короткий словник ономастичних термінів.

Для створення посібника, крім власних напрацювань автора, використано опубліковані надбання навчально-методичної літератури, наукової ономастичної літератури, а також деякі опубліковані та неопубліковані матеріали, почерпнуті з курсових і дипломних робіт, які виконали студенти Інституту філології та журналістики Східноєвропейського (Волинського) національного університету імені Лесі Українки.

РОЗДІЛ 1

КУРСОВА ТА ДИПЛОМНА РОБОТИ

ЯК РІЗНОВИДИ НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ СТУДЕНТІВ

У професійній підготовці будь-якого фахівця з вищою освітою важливу роль відіграють курсова та дипломна роботи.

Курсова робота з української мови – самостійне навчально-наукове дослідження студента-філолога, яке виконує він під керівництвом викладача з мовознавчої дисципліни або її розділів для закріплення, поглиблення й узагальнення знань, одержаних за час навчання в університеті, та вмілого застосування їх до комплексного розв'язання конкретних фахових завдань.

Залежно від поставлених завдань, курсова робота, виконана студентом другого курсу, може мати реферативний характер. Дипломна робота передбачає самостійне дослідження конкретного мовного матеріалу, на основі якого можна зробити науково обґрунтовані висновки.

Курсова робота з ономастики містить елементи самостійності та науковості на будь-якому етапі вивчення ономастичних одиниць – антропонімів (особових імен, прізвищ, прізвиць), зоонімів, мікротопонімів тощо, оскільки вони передають мовну специфіку конкретного населеного пункту чи регіону, в якому вони функціонують.

Наукова цінність ономастичних досліджень зумовлена наявністю фактичного матеріалу, який завжди знайде практичне застосування в Ономастико-діалектологічній лабораторії (Інститут філології та журналістики Східноєвропейського національного університету) та Відділі ономастики (Інститут української мови НАН України). У вищеназваній лабораторії видано такі словники: *Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України* (Волинська, Рівненська, північ Львівської, Тернопільської та Хмельницької областей) *та суміжних земель* (Берестейщина – південь, центр і захід Брестської області Республіки Білорусь; Підляшшя (північний схід Люблінського воєводства і південний схід Підляського воєводства Республіки Польща): у 2-х томах / упоряд. Г. Л. Аркушин; Луцьк, 2006–2007; *Словник прізвиць північно-західної України*: у 3-х томах / упоряд. Г. Л. Аркушин; Луцьк, 2009; *Словник варіантів власних імен північно-західної України* / упоряд. Г. Л. Аркушин; Луцьк, 2009; *Словник прізвищ північно-західної України та суміжних земель* / упоряд. Г. Л. Аркушин; Луцьк, 2013.

1.1. Завдання курсової (дипломної) роботи та загальні вимоги до неї

Як уже було зазначено, виконання курсової (дипломної) роботи – один із важливих елементів підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі, оскільки вона передбачає глибше вивчення конкретної наукової проблеми, формує вміння працювати самостійно, творчо, розвиває логічне мислення й наукове спостереження, виявляє здібності у грамотному написанні та оформленні результатів власного дослідження.

Мета написання курсової (дипломної) роботи з ономастики полягає у:

- поглибленні знань студентів з актуальних мовознавчих проблем;
- розвитку умінь самостійного критичного опрацювання наукових джерел; здатності осмислити попередній досвід дослідження проблеми;
- формуванні умінь студентів застосовувати сучасні методи наукових досліджень;
- умінні записати та систематизувати мовний матеріал;
- розвитку умінь вести самостійний науковий пошук;
- умінні узагальнювати власні спостереження;
- формуванні умінь описати власні результати дослідження.

Окрім цього, дипломна (магістерська) робота має стати підсумком усього навчання у вищому навчальному закладі, сприяти виявленню рівня фахової підготовки студента, його здатності до самостійного та послідовного виконання наукового дослідження. Тому дипломна робота від курсової відрізняється метою та завданнями, глибиною наукового аналізу об'єкта дослідження, обсягом, який для курсової роботи становить приблизно 30 сторінок, а для дипломної – 60–65 сторінок (без додатків), магістерської – 70–80 сторінок.

Основна вимога до кваліфікаційної роботи – повнота висвітлення проблеми, наукова глибина дослідження відповідно до поставлених завдань, достатність і переконливість аргументації, вираженість та обґрунтованість висновків, наявність грамотно оформленого мовного фактажу у додатках.

Важливе завдання наукової роботи – формування у студентів культури наукових досліджень, що значною мірою виявляється в оформленні робіт (див.: «Структура й оформлення курсової (дипломної) роботи»).

Вимоги до знань та умінь студентів

Студенти повинні знати:

- основні вимоги до написання кваліфікаційних наукових робіт;
- основні етапи роботи та послідовність їхнього виконання;
- методи лінгвістичних наукових досліджень;
- правила цитування в науковому тексті;
- правила оформлення покликань різних видів;
- правила оформлення бібліографії (бібліографічний опис монографії, автореферату дисертації, словників, статей із наукових збірників, журналів тощо);
- правила оформлення курсової роботи (титольна сторінка, зміст, основні компоненти вступу, основна частина, висновки, список використаних джерел, додатки).

Студенти повинні вміти:

- організувати та виконати підготовчий етап (вибір теми; з'ясування об'єкта та предмета дослідження, визначення мети і завдань дослідження; добір та аналіз наукової літератури з обраної теми; добір фактичного мовного матеріалу; вибір методик дослідження мовного матеріалу);
- скласти детальний план роботи та узгодити його з науковим керівником;
- грамотно викласти систематизований та проаналізований матеріал відповідно до змісту у вигляді окремих розділів і підрозділів;
- дотримуватися правил оформлення наукового тексту основної частини;
- сформулювати висновки до кожного розділу роботи, а на основі їх – загальні висновки;
- грамотно оформити список використаних джерел за умовними скороченнями, список використаної літератури і додатки;
- добре відредагувати кожне речення, звернути увагу на вибір необхідних формулювань, які б просто та чітко, коротко й доступно передавали зміст викладених питань;
- дотримуватися загально визнаної термінології, позначень, умовних скорочень;
- добре структурувати та грамотно оформити вступну частину;
- дотримуватися правил наукової етики.

1.2. Структура й оформлення курсової (дипломної) роботи

Композиційно будь-яка кваліфікаційна наукова робота складається з таких частин:

- титульна сторінка (див.: «Зразок оформлення титульної сторінки»);
- зміст (див.: «Зразок плану (змісту)»);
- перелік умовних скорочень (за потреби) (подають двома колонками, у яких зліва за абеткою наводять скорочення, справа – їхнє детальне розшифрування);
- вступ (уміщує обґрунтування актуальності теми дослідження, стислий огляд критичної й теоретичної літератури з обраної теми, формулювання мети та завдань, об'єкта і предмета дослідження, визначення наукової новизни, теоретичної та практичної значимості, а також методів дослідження);
- основна частина (розкриває основний зміст дослідження, складається з розділів, підрозділів, пунктів та підпунктів);
- висновки (див.: «Зразок висновків») (послідовний, логічний, чіткий виклад найважливіших результатів дослідження);
- список використаних джерел (див. зразок);
- список використаної літератури;
- додатки (мають свою нумерацію, саме слово «Додатки» розміщують у правому верхньому куті сторінки);

Основні частини тексту кваліфікаційної наукової роботи, які визначають її результативність і суттєво впливають на оцінку, – вступ, основна частина, висновки.

Оформлення курсової роботи має максимально наближатися до стандартів, визначених ВАК (на сьогодні ДАК) України щодо оформлення рукописних наукових праць [див.: Бюлетень ВАК України, 2000, № 2; Бюлетень ВАК України, 2009, № 5]. Загальний її обсяг – 25–30 друкованих сторінок: вступ (обсяг = приблизно 9–12 %), два основні розділи (обсяг = приблизно 78–80 %), висновки (обсяг = приблизно 7–8 %), список використаної літератури (обсяг = приблизно 5–7 %).

Обсяг роботи щодо структурних частин може бути порушений, адже запропонований вище % обсягу – орієнтовний.

Один із показників якості виконаної наукової роботи – її оформлення. Розрізняють зовнішній вигляд роботи (охайність, грамотність, естетичне оформлення) та внутрішнє оформлення (правильне по-

дання цитат, покликання на наукові джерела, ілюстрації, список використаної літератури, додатки).

На **титільній сторінці** записують:

- назву міністерства, університету, факультету, кафедри, на якій виконано наукову роботу;
- повну назву теми роботи;
- прізвище, ім'я та найменування по батькові студента;
- прізвище, ім'я та найменування по батькові наукового керівника, його науковий ступінь і посада;
- рік і місце виконання роботи.

На наступній сторінці подають **ЗМІСТ** із позначенням сторінок кожного структурного елементу. Усі розділи і підрозділи плану мають бути виділені в тексті заголовками та підзаголовками.

Вступ, розділи, висновки та будь-які інші структурні частини роботи починають з нової сторінки. Заголовки цих частин («ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ») друкують великими літерами симетрично до тексту. Нумерацію сторінок (арабськими цифрами) починають із 3-ої сторінки – ВСТУПУ. Номер сторінки проставляють зверху в правому куті (тільки цифра), а якщо роботу виконують у рамці-штампі, то у відведеному для цього місці.

Структурні елементи вступу (**актуальність, мета, новизна** тощо) виділяють графічно – жирним шрифтом.

Розділи й підрозділи основної частини мають бути пронумеровані арабськими цифрами без знака №. Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ», після номера крапку не ставлять, потім із нового рядка друкують великими буквами заголовок розділу, який також розміщують симетрично до тексту. Заголовки підрозділів друкують малими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Крапку в кінці заголовка (розділу та підрозділу) не ставлять. Якщо заголовок складається з двох речень, їх розділяють крапкою.

Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту й підпункту) та текстом повинна дорівнювати 3–4 інтервалам, наприклад:

РОЗДІЛ 3

ПРИЗВИЩА, ЯКІ ЗАСВІДЧУЮТЬ ІНДИВІДУАЛЬНІ ОЗНАКИ ПЕРШОНОСІВ

3.1. Прізвища, які вказують на психічні властивості, поведінку або характер людини

Курсову роботу грамотно оформлюють у комп'ютерному наборі, роздруковують на папері формату А-4 (210×297 мм) через 1,5 інтервала 14-им кеглем (до тридцяти рядків на сторінці) з полями таких розмірів: ліве – 25 (30) мм, верхнє, нижнє – 20 (25) мм, праве – 10 (15) мм. Шрифт друку повинен бути чітким, стрічка – чорного кольору.

Усі сторінки роботи потрібно зброшурувати й переплести або ж прошнурувати і вкласти в папку.

Отже, кваліфікаційна наукова робота має бути чітко структурована й бездоганно оформлена (відповідно до єдиних загально-визначених правил, що діють з 2000 р.).

1.2.1. Зразок оформлення титульної сторінки

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

Кафедра історії та культури української мови

На правах рукопису

ХАРУК МАРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

**АНТРОПОНІМІЯ СЕЛА КНЯЖЕ
СОКАЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Напря́м підготовки 6.020303 «Філологія»
(Українська мова та література)
Курсова робота з української мови

Науковий керівник:
СКОРУК ІРИНА ДЕНИСІВНА
кандидат філологічних наук, доцент

Луцьк – 2013

Зразок оформлення титульної сторінки магістерської роботи

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра історії та культури української мови

На правах рукопису

ЧОРНООКА ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА

**ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИЗВИЩ
ЖИТЕЛІВ СОКАЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Спеціальність 8.02030301 «Українська мова та література»
Робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»

Науковий керівник:
**СКОРУК
ІРИНА ДЕНИСІВНА**
кандидат філологічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №
засідання кафедри історії та культури
української мови
від _____ травня 2013 р.

Зав. кафедри
проф. Богдан С. К. _____

Луцьк – 2013

Зразок оформлення титульної сторінки дипломної роботи

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра історії та культури української мови

На правах рукопису

РОМАНОВИЧ ТЕТЯНА ФЕДОРІВНА

**АНТРОПОНІМІЯ СЕЛА КРАСНОВОЛЯ
МАНЕВИЦЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Спеціальність 7.02030301 «Українська мова та література»
Робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст»

Науковий керівник:

СКОРУК

ІРИНА ДЕНИСІВНА

кандидат філологічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри історії та культури
української мови

від _____ травня 2013 р.

Зав. кафедри

проф. Богдан С. К. _____

Луцьк – 2013

**1.2.2. Зразок оформлення плану (змісту) курсової роботи
(Народно-побутова антропонімія Рожницького р-ну
Волинської обл.)**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПРИЗВИСЬКО ЯК АНТРОПОНІМНИЙ ФЕНОМЕН.....	7
1.1. З історії виникнення прізвиськ	7
1.2. Погляди ономастів на класифікацію прізвиськ	10
РОЗДІЛ 2. ВІДАНТРОПОНІМНІ ПРИЗВИСЬКА	13
2.1. Прізвиська, утворені від офіційного прізвища носія, члена родини або предка	13
2.2. Прізвиська, утворені від офіційного імені носія, члена родини або предка.....	16
2.3. Прізвиська, утворені від імен чи прізвищ інших осіб на основі подібності чи за іншими ознаками	18
РОЗДІЛ 3. ВІДАПЕЛЯТИВНІ ПРИЗВИСЬКА	20
3.1. Прізвиська, що характеризують мовлення носія	20
3.2. Прізвиська, які вказують на національність, місце народження носія або його предка	22
3.3. Прізвиська, які вказують на професію, рід занять носія чи його предка	24
3.4. Прізвиська-характеристики зовнішності носія.....	26
3.5. Прізвиська, що відбивають риси характеру та поведінку носія.....	28
3.6. Прізвиська з утраченою мотивацією.....	30
ВИСНОВКИ.....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	33
ДОДАТКИ.....	37
1) Алфавітний показчик прізвиськ с. Берегове	37
2) Алфавітний показчик прізвиськ с. Духче	39
3) Алфавітний показчик прізвиськ с. Навіз	41
4) Алфавітний показчик прізвиськ с. Оленівка	42
5) Алфавітний показчик прізвиськ с. Сокіл.....	44

**Зразок оформлення плану (змісту) магістерської роботи
(Лінгвістичний аналіз прізвищ жителів Горохівського р-ну
Волинської обл.)**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРІЗВИЩ ..9	
1. 1. Термін «прізвище» і питання еволюції українських прізвищ.....	9
1. 2. З історії вивчення прізвищ	13
1. 3. Лінгвістичний аналіз прізвищ.....	19
РОЗДІЛ 2. ПРІЗВИЩА, ПОХІДНІ ВІД ВЛАСНИХ ІМЕН ЛЮДЕЙ.... 22	
2. 1. Прізвища, основи яких збігаються з повними формами церковно-християнських і давніх слов'янських імен	22
2. 2. Прізвища, утворені шляхом скорочення особових власних імен... 25	
2. 3. Прізвища, що постали на основі пестливих або згрубілих форм особового імені	28
2. 4. Прізвища, утворені від імен батька або матері за допомогою патронімних або матронімних суфіксів.....	31
2. 5. Прізвища, утворені від імен за допомогою суфіксів присвійних прикметників	35
РОЗДІЛ 3. ПРІЗВИЩА, ЩО ВКАЗУЮТЬ НА ПОХОДЖЕННЯ ПЕРШОНОСІЯ	38
3. 1. Прізвища, які загально вказують на походження основоположника роду	38
3. 2. Прізвища, що вказують на конкретний населений пункт	42
РОЗДІЛ 4. ПРІЗВИЩА, ЩО ВКАЗУЮТЬ НА СОЦІАЛЬНИЙ СТАН АБО ПОСТІЙНЕ ЗАНЯТТЯ	46
4. 1. Прізвища, що вказують на класове розшарування суспільства. 46	
4. 2. Прізвища, утворені від назв адміністративних посад.....	50
4. 3. Прізвища, які вказують на професію, рід занять носія чи його предка	53
РОЗДІЛ 5. ПРІЗВИЩА, ЩО ЗАСВІДЧУЮТЬ ІНДИВІДУАЛЬНІ ОЗНАКИ ПЕРШОНОСІЇВ	58
5. 1. Прізвища, мотивовані фізичними ознаками людини.....	58
5. 2. Прізвища, що вказують на психічні властивості, поведінку або характер	63
РОЗДІЛ 6. ІНШІ ШЛЯХИ ВИНИКНЕННЯ ПРІЗВИЩ	68
6.1. Прізвища, мотивовані назвами тварин	68

6.2. Прізвища, похідні від назв рослин, їх частин та плодів	71
6.3. Прізвища, мотивовані назвами предметів побуту	74
6.5. Прізвища, похідні від назв продуктів харчування, видів їжі, напоїв	76
6.6. Прізвища, що вказують на родинну спорідненість та вік першоновітця	78
6.7. Прізвища, мотивовані назвами частин тіла	80
6.8. Прізвища, похідні від назв одягу, абстрактних понять, явищ природи і т. ін	82
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	89
ДОДАТКИ (подано реєстри прізвищ жителів 76 населених пунктів Горохівського району Волинської області)	107

1.2.3. Структура вступної частини

Вступ у кваліфікаційній науковій роботі відіграє роль своєрідного камертона, що настроює читача на сприйняття й адекватне розуміння основної частини тексту. Щоправда, написання вступу припадає на один із завершальних етапів дослідження (спочатку пишуть основну частину, тоді вступ і висновки). Основні складники вступної частини:

- Актуальність теми
- Новизна дослідження
- Мета дослідження
- Завдання дослідження
- Джерельна база дослідження (фактичний матеріал)
- Об'єкт і предмет дослідження
- Методика дослідження (методи дослідження мовного матеріалу)
- Теоретичне значення і практична цінність роботи
- Апробація роботи (виступи на наукових конференціях, засіданнях кафебри)

Вказані структурні компоненти вступної частини не нумерують, але виділяють у тексті графічно (жирним шрифтом).

Поняття «*актуальність*» означає доцільність опрацювання теми кваліфікаційної наукової роботи для сучасного етапу розвитку науки. Актуальність дослідження може бути зумовлена й поширеністю

якогось мовного явища, його типовістю, і важливістю для мовної системи загалом. Цю інформацію можна вводити в текст за допомогою своєрідних мовних конструкцій:

Актуальність курсової роботи полягає в тому, що...

Актуальність курсової роботи зумовлена тим, що...

...цим визначається актуальність курсової роботи.

З'ясовуючи актуальність дослідження, у курсовій роботі обов'язково треба подати огляд наукової літератури з обраної теми. Щоб занадто не розширювати обсяг вступу, в ньому зосереджують увагу передусім на основних питаннях мовознавчої проблеми. У дипломній роботі (в першому розділі) подають повний огляд літератури і характеристики стану вивчення досліджуваної проблеми.

В огляді літератури не треба наводити повний бібліографічний опис аналізованих публікацій, достатньо подати автора й назву, а поруч у дужках проставити порядковий номер бібліографічного запису цієї роботи у списку літератури. Завершити огляд потрібно коротким висновком про ступінь розкриття в науковій літературі основних аспектів теми дослідження.

Якщо студент не буде розглядати деякі аспекти теми, він повинен зазначити про це у вступі.

Мету кваліфікаційної роботи необхідно формулювати лаконічно, але повно, наприклад:

Мета курсової роботи – максимально виявити варіанти імен та особових прізвиць, уживаних у селі, та описати їхні основні фонетико-граматичні і лексико-семантичні особливості.

Після основної мети автор записує конкретні завдання дослідження, вживаючи такі мовні конструкції:

Мета дослідження передбачає розв'язання таких завдань:

Мета дослідження визначає такі основні його завдання:

Щоб досягти поставленої мети, необхідно виконати такі завдання:

Для досягнення мети у процесі дослідження необхідно виконати такі основні завдання:

Формулювання завдань можна подавати з нумерацією і без неї, однак кожне положення треба починати з абзаца одним із дієслів на зразок:

- *максимально зафіксувати ...*
- *виявити ...*
- *описати ...*
- *визначити ...*

- встановити ...
- здійснити ...
- висвітлити ...
- простежити ... тощо.

Мета дослідження пов'язана з об'єктом і предметом дослідження, а також із його кінцевим результатом і шляхами його досягнення.

З'ясовуючи **об'єкт, предмет, мету** дослідження, необхідно зважати на те, що між ними і темою курсової роботи існують системні логічні зв'язки.

Об'єктом дослідження виступає мовний матеріал, що досліджують, а **предметом** – те, що в цьому об'єкті має наукове пояснення. Наприклад:

Об'єкт дослідження – сучасні прізвища мешканців смт Турійськ Волинської області.

Предмет дослідження – лексико-семантична база засвідчених антропонімів та їхня морфемна структура.

Вказуючи на **методику** дослідження, потрібно перерахувати всі **методи**, використані в процесі опрацювання зібраного мовного матеріалу. У курсових роботах з української мови найчастіше застосовують *описовий, структурно-семантичний, семантико-стилістичний* методи, а також *прийоми контекстуального, компонентного, статистичного (кількісного) аналізу, зіставлення, класифікації та систематизації*.

У роботі використано такі методи лінгвістичного аналізу...

Дослідження фактичного матеріалу проведено з використанням таких методів...

Для виконання поставлених завдань застосовано такі методи...

У вступі важливо визначити **джерельну базу** дослідження (і вказати, як було зібрано фактичний матеріал).

Теоретичну цінність дослідження визначають за тим, наскільки авторові вдалося поглибити, доповнити мовознавчу теоретичну думку.

Практичне значення роботи визначають за можливістю використання її результатів у наукових гуртках, спецкурсах, на практичних заняттях, у навчальних посібниках, а також в укладанні антропонімічних атласів та словників.

Далі інформують про структуру роботи, зазначають обсяг основного тексту, кількість одиниць бібліографії, наявність додатків.

Оптимальний обсяг вступу – 5–8 сторінок (дипломна та магістерська роботи), 4–5 сторінок (курсова робота).

Зразок вступної частини

ВСТУП (до курсової роботи) **(Народно-побутова антропонімія Рожищенського р-ну Волинської обл.)**

Актуальність дослідження. На думку П. П. Чучки, протягом XVI – XVIII століть індивідуальні та спадкові родові назви були найчисленнішим антропонімним класом в Україні та свідчили про розвиненість тогочасної антропонімної системи. Та з часом їх витіснили прізвиська, на які вчені стали звертати більше уваги і які після завершального етапу їхнього формування в усіх соціальних верствах українського суспільства та офіційного запровадження наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. користувалися визнанням і підтримкою влади. По суті, з прізвиськами відбулося те ж саме, що колись зі слов'янськими автохтонними (апелятивними за походженням) особовими іменами: ті з прізвиськ, які не стали офіційними прізвиськами, залишились у побутовій сфері існування. Але слід зауважити, що більшість сучасних прізвиськ мають у своїй основі саме колишні прізвиська.

На відміну від слов'янських автохтонних імен, вважає Р. І. Остап, прізвиська від цілковитого зникнення чи звуження сфери їхнього вживання врятувало те, що вони поліфункційні. Наші спостереження абсолютно підтверджують цю тезу: з урахуванням того факту, що в сучасному селі носіїв однакових імен і прізвиськ часто нараховують десятки, то саме народно-побутові антропоніми – основний засіб ідентифікації та диференціації особи. Крім називної та комунікативної функцій, прізвиська виконують ще й інформативну, емотивну, оцінну, а отже, ці оніми необхідно розглядати як надто важливий компонент системи народно-побутового іменування.

Донедавна прізвиська трактували як абсолютну периферію української антропонімної системи, в якій до уваги брали три стабільні офіційні компоненти: прізвище, ім'я, найменування по батькові. Прізвиськам же приписували конотативну функцію, тому що вона найвиразніша: мовляв, прізвиська служать тільки для іронії, на смішки. Ю. К. Редько також стверджував, що «прізвисько має найчас-

тіше насмішкуватий, глузливий характер, і через те носій переважно не любить, коли його так називають», відтак здебільшого відмовляється назвати своє прізвисько чи пояснити його мотивацію.

Не заперечуючи цієї думки, Р. І. Осташ зауважує: «На першому етапі існування індивідуального прізвиська в ньому справді переважала конотативність (причому спектр відтінків дуже широкий – від виявів зневаги до виявів любові і приязні), але чим довше воно існує, тим більша вірогідність зменшення ступеня його конотативності». А в міру того як індивідуальне прізвисько перетворюється на родове, конотація може втрачатися; це відбувається після того, як приходять нове покоління мовців, які вже не знають мотивів найменування.

За нашими спостереженнями, родові прізвиська не тільки мають нульовий ступінь конотації, але й часто служать підставою для гордості, особливо якщо рід досить відомий. І тоді вже немає значення первісна семантика апелятива, яким мотивоване прізвисько.

Процес виникнення прізвиस्क та інших неофіційних іменувань триває і, безперечно, буде тривати й у майбутньому, оскільки прізвиська – невід’ємний елемент мовного спілкування. Збирання та вивчення їх розкриває потужну словотворчу фантазію народу, значні потенційні можливості антропонімної системи української мови, відіграє чималу роль у виявленні шляхів формування неофіційних особових назв України на різних етапах розвитку.

Упродовж останніх десятиріч в українській ономастиці активізовано дослідження неофіційних антропонімів у різних регіонах, зокрема у Степовій Україні: Донеччина (О. В. Антонюк), Луганщина (Н. М. Федотова), Нижня Наддніпрянщина (В. А. Чабаненко); у Західній Україні: Бойківщина (Г. Є. Бучко, Д. Г. Бучко), Галичина (Р. І. Осташ, О. С. Вербовецька), Гуцульщина (М. П. Лесюк), Закарпаття (П. П. Чучка), Наддністрянщина (М. Я. Наливайко, Г. В. Сенік), Покуття (Г. Д. Ліщинська), Західне Полісся (Н. М. Шульська); поза межами України: Холмщина (Н. Л. Осташ), Підляшшя (Г. Л. Аркушин).

Мета дослідження – характеристика лексичної бази народно-побутових антропонімів жителів сіл Навіз, Сокіл, Оленівка, Духче та Берегове Рожищенського району Волинської області, виявлення мотивів їхньої номінації. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- максимально зафіксувати народно-побутові антропоніми, вживані у мовленні мешканців окреслених населених пунктів;

- пояснити мотиваційну природу засвідчених іменувань шляхом встановлення зв'язку між назвою і денотатом;
- поділити найменування за характером їхньої лексичної бази на мотиваційні класи і підгрупи в межах цих класів;
- простежити наповненість кожного мотиваційного класу неофіційних найменувань.

Наукова новизна дослідження. Пропонована праця – перша спроба системної фіксації та вивчення мотиваційної природи народно-побутової антропонімії сіл Навіз, Сокіл, Оленівка, Духче та Берегове Рожищенського району Волинської області.

Джерельна база. В основі дослідження – власні записи антропонімів, зроблені експедиційним шляхом протягом 2009–2011 рр. у селах Навіз, Сокіл, Оленівка, Духче та Берегове Рожищенського району Волинської області.

Об'єкт дослідження – прізвиська мешканців сіл Навіз, Сокіл, Оленівка, Духче та Берегове Рожищенського району Волинської області.

Предмет дослідження – лексична база зафіксованих прізвиस्क та мотиви їхньої номінації.

Дослідження антропонімного матеріалу проведено з використанням таких методів лінгвістичного аналізу:

- гіпотетико-дедуктивного (добір фактичного матеріалу, його систематизація та класифікація);
- компонентного (з'ясовуючи мотивацію прізвиस्क, брали до уваги семантичну структуру базових апелятивів);
- контекстуального (з'ясовуючи мотивацію прізвиस्क, залучали власне мовний і позамовний контекст їхнього функціонування);
- статистичного (у роботі простежено кількісні характеристики виділених мотиваційних груп антропонімів);
- описового (систематизація та оформлення основних результатів проведеного дослідження).

Теоретичне і практичне значення дослідження полягає в тому, що зібрано та класифіковано матеріал одного зі значних шарів антропонімної системи української народної мови. У роботі уточнено та підтверджено на новому фактичному матеріалі запропоновану дослідниками класифікацію прізвиस्क. Антропонімний матеріал, описаний у роботі, можна використати для укладання словника прізвиस्क Волинської області.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу; двох розділів; висновків, які узагальнюють основні результати прове-

деного дослідження; списку використаної літератури (65 позицій); додатків. Обсяг роботи – 45 сторінок машинописного тексту.

Результати дослідження було викладено на IV Міжнародній науково-практичній конференції аспірантів та студентів «Волинськими молодими науковцями» (Луцьк, 2010) (доповідь «Народно-побутова антропонімія Рожищенського району Волинської області»).

ВСТУП (до магістерської роботи)

(Лінгвістичний аналіз прізвищ жителів Горохівського р-ну Волинської обл.)

Актуальність дослідження. Власні особові назви, або антропоніми (особове ім'я, найменування по батькові, прізвище), відіграють важливу роль у житті народу. Кожна людина має індивідуальне власне особове ім'я, яке обрали їй батьки і яким називають її близькі, друзі, співрозмовники, чий віковий чи соціальний статус не нижчий, ніж її самої. У ширшій громаді дорослу людину частіше називають на прізвище, тобто на те «спадкове іменування родини, яке звичайно носить кожний її член при власному імені і яке вказує на його належність до відповідної родини» [Чучка 2005, 5]. А коли звертаються під час ділової розмови, то особу називають на ім'я та по батькові, адже цього вимагає український мовний етикет.

Звичайно, прізвища, як і більшість власних назв, сьогодні вже не позначають понять: прізвище не характеризує денотат, воно лише називає родину й кожного з її членів та індивідуалізує їх серед інших родин. Однак кожне прізвище має етимологічне значення. На думку П. П. Чучки, «стаючи спадковою власною особовою назвою, слово (окрім власних особових імен) мало ще лексичне значення: воно виражало певну семантику в тому середовищі, яке породило й використовувало цю назву». Вчений зазначає, що у Середньовіччі й навіть у XVI – XVII ст. прізвищеві назви ще перекладали іншою мовою.

В основах прізвищ, що остаточно сформувалися ще два століття тому, найбільше, порівняно з іншими онімами, збережена лінгвістична та історична інформація. Як справедливо зазначає І. В. Єфименко, «прізвища – своєрідний код для розкриття значної інформації про вірування, заняття, культуру, побут, міграції наших предків». Тому дослідження прізвищ – одне з найактуальніших завдань сучасного

мовознавства, і самі особові назви заслуговують на глибоке вивчення як з теоретичного, так і з практичного погляду.

Результати ономастичних досліджень останніх десятиріч, репрезентовані в низці наукових праць, присвячені вивченню антропонімії конкретних регіонів України. Найповніше вивчена антропонімна система Закарпаття (П. П. Чучка), антропонімія південно-східної України (В. Д. Познанська), Бойківщини (Г. Є. Бучко), Лемківщини (С. Є. Панцьо), північної Донеччини (Н. Ю. Булава), північної Тернопільщини (С. В. Шеремета), Верхньої Наддніпрянщини (І. Д. Фаріон), Нижньої Наддніпрянщини (І. І. Ільченко), Середньої Наддніпрянщини (Ю. К. Бабій), Опілля (Г. Д. Панчук), Гуцульщини (Б. Б. Близнюк), Лубенщини (Л. О. Кравченко), Рівненщини (Я. О. Пура), Дніпровського Припорожжя (В. О. Горпинич, І. А. Корнієнко), Житомирщини (Л. В. Ящук) тощо.

Пропоновану роботу присвячено дослідженню сучасних прізвищ жителів Горохівського району Волинської області. У ній за класифікаційною схемою Ю. К. Редька (прізвища, похідні від власних особових імен; мотивовані походженням або місцем проживання; які вказують на соціальну належність або постійне заняття чи професію; які засвідчують індивідуальні ознаки (найчастіше фізичні чи психічні властивості) їх першого носія) проаналізовано зібраний антропонімний матеріал.

Наукова новизна роботи зумовлена тим, що вперше об'єктом спеціального лінгвістичного дослідження стали сучасні прізвища Горохівщини – 4497 антропонімолексем.

Мета дослідження – зібрати й проаналізувати прізвища Горохівщини в лексико-семантичному та морфемно-структурному аспектах.

Досягнення поставленої мети передбачало виконання таких завдань:

- максимальне виявлення та фіксація прізвищ;
- лексико-семантичний аналіз антропонімів;
- з'ясування ролі різних класів онімної та апеллятивної лексики у формуванні прізвищ;
- аналіз морфемно-словотвірної структури прізвищ у межах виділених лексико-семантичних груп.

Об'єкт дослідження – сучасні прізвища жителів 76 населених пунктів Горохівського району Волинської області.

Предмет дослідження – лексико-семантичні особливості твірних основ засвідчених прізвищ та їхня морфемна структура.

Джерельною базою дослідження послуговували господарські книги сіл Антонівка, Бережанка, Берестечко, Бистровиця, Богунівка, Борисковичі, Брани, Бужани, Буркачі, Ватин, Ватинець, Вільгельмівка, Вільхівка, Волиця-Дружкопільська, Волиця-Лобачіська, Галичани, Гектари, Горішне, Гумнище, Диковини, Довгів, Жабче, Жуківець, Журавники, Звиняче, Зелене, Іванівка, Квасів, Ковбань, Козятин, Колмів, Колодеже, Красів, Кумовище, Кутрів, Лемешів, Липа, Лобачівка, Марковичі, Мар'янівка, Мерва, Мирків, Мирне, Мислині, Михлин, Наталин, Новий Зборишів, Новосілки, Новостав, Озерці, Ощів, Перемиль, Печихвости, Підбереззя, Пілгани, Полюхно, Пустомити, Рачин, Ржищів, Скірче, Скобелка, Скригове, Смолява, Софіївка, Старики, Старостав, Стрільче, Терешківці, Уманці, Хмельницьке, Холонів, Цегів, Широке, Шклин, Шклин Другий, Ярівка.

Джерелами порівняльного матеріалу слугували загальномовні та діалектні словники, Етимологічний словник української мови, довідники українських особових імен, а також лексикографічні і монографічні дослідження прізвищ різних регіонів України.

Специфіка предмета дослідження визначила такі **методи** його опрацювання: описовий та зіставний, що найчастіше використовують у синхронному дослідженні прізвищ. За допомогою методу кількісного аналізу встановлено склад і продуктивність різноманітних груп антропонімолексем. Для з'ясування семантичної і словотвірної специфіки прізвищ використано методи семантичного та структурного аналізу, що базуються на прийомах інвентаризації і систематизації відповідних мовних одиниць. Для розкриття генезису окремих антропонімів використано елементи порівняльно-історичного методу, а також застосовано лінгвістичні прийоми етимологічного аналізу для встановлення походження прізвищ.

Теоретичне значення дослідження. Опрацювання зібраного матеріалу підтвердило наукову обґрунтованість і доцільність класифікації прізвищ за лексичною базою твірних основ. Теоретичні висновки уможливають подальше вивчення проблем прізвищевої специфіки, зокрема її семантичних та словотвірних особливостей. Систематизований фактичний матеріал увиразнює лексикографічні перспективи вивчення антропонімії – невід'ємного й актуального складника системи української мови.

Практичне значення роботи вбачаємо в тому, що фактичний матеріал можна використати для укладання повного словника прізвищ України, антропонімних атласів, а також у подальшому дослід-

женні української антропонімної системи. Результати дослідження можна застосувати для читання історичної діалектології, дериватології, лексикології, для спецкурсів та спецсемініарів з ономастики, словотвору у вищих навчальних закладах.

Зібраний та систематизований у роботі матеріал – цікаве, важливе й надійне джерело для мовознавців і фахівців суміжних дисциплін.

Особистий внесок автора полягає у виявленні, систематизації та аналізі сучасних прізвищ Горохівщини; в науковий обіг уведено 4497 антропонімів.

Апробація роботи. Основні теоретичні положення й висновки магістерської роботи повідомлено на III та IV Міжнародних науково-практичних конференціях аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців» (Луцьк, 2009, 2010), Всеукраїнському лінгвістичному форумі молодих учених (Київ, 2010), Міжнародній науковій конференції «Західнополіські говірки в просторі та часі» (Луцьк, 2010).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, де з'ясовано актуальність теми, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт, предмет та джерельну базу дослідження, його теоретичне і практичне значення, зазначено методика дослідження; шести розділів, висновків, які узагальнюють основні результати проведеного дослідження; списку використаних джерел (20 позицій), списку використаної літератури (136 позицій) та додатків.

1.2.4. Вимоги до написання висновків

Висновки – логічне завершення курсової (дипломної) роботи. У цій частині роботи у вигляді лаконічних положень (із нумерацією чи без неї) викладають найбільш важливі результати самостійного дослідження.

У висновках важливо вказати не тільки на те позитивне, що вдалося виявити під час вивчення теми, а й на суттєві недоліки та проблеми, які виникали в процесі дослідження, а також подати конкретні поради щодо їхнього усунення.

Основна вимога до написання цієї частини – не повторювати змісту вступу, основної частини роботи і висновків у розділах.

Обсяг висновків – 2–3 сторінки (курслова робота), 3–5 сторінок (дипломна робота).

ВИСНОВКИ

Дослідження лексичної бази прізвищ жителів Камінь-Каширського району Волинської області дало можливість зробити такі висновки.

1. Залучені до аналізу прізвища утворені від антропонімів та аеплятивів.

2. Власні імена людей були активною базою для творення прізвищ досліджуваного регіону. Провідна роль належала чоловічим іменам, від яких утворено 145 прізвищ. Найбільша кількість антропонімів цього класу мотивована популярними українськими іменами та їхніми варіантами.

3. Найбільш активні у вжитку на час творення власних спадкових назв були такі чоловічі імена: *Герасим, Григорій (Гриць – народна форма), Василь, Данило, Денис, Іван, Лаврін, Макар, Матвій, Марко, Михайло, Мирон, Прокіп, Семен, Степан, Трохим, Юхим, Яків* та їхні варіанти, оскільки від цих імен утворено найбільше прізвищ (наприклад, *Гринюк, Грицан, Грицина, Грицюк, Гриценко, Гришко, Грицук, Григоренко, Григорович; Іваненко, Іванів, Іванців, Іванчук, Іваськів, Іванюк, Івануцик; Мисюк, Митюк, Мищук, Михальчук, Михалюк, Михайличенко; Якобук, Яковчук, Яков'юк, Яцій, Яцук, Яценко*). За нашими спостереженнями, прізвища частіше виникали на базі суфіксальних варіантів чоловічих імен.

4. Роль жіночих особових імен у формуванні прізвищ менш помітна, що зумовлено традицією називати дитину за іменем батька. Зафіксовано лише 15 прізвищ, утворених від жіночих імен (наприклад, *Вавдіюк < Вавдя < Вівдя < Євдокія; Вівдюк < Вівдя < Євдокія; Варчин, Варчук < Варка < Варвара; Гап'як < Гапка < Агафія; Євчук < Євка < Єва; Малащук < Малашка < Мелашка < Меланія; Марищук < Маришка / Мариська < Марія; Пащук < Паська < Пася < Парася, Параскевія або < Палазя < Пелагія; Улітич < Уліта < Уліта*).

5. Частина антропонімів походить від назв професії чи заняття особи першоносія – 51 прізвище (*Бондар, Гірник < гірник 'робітник гірничої промисловості'; Гарбар < Гарбар < гарбар 'кушнір'; Гонтар < Гонтар < гонтар 'той, хто виготовляє гонт; той, хто покриває дах*

гонтом'; Гончар, Коваль, Колесник, Колодій, Кушнір < кушнір 'той, хто вичиняє хутро'; Лимар < лимар 'ременар'; Линник < линити 'знімати шар кори з липових стовбурів'; Мельник, Мисливець, Мірошник, Млинар < млинар 'власник млина або той, хто працює в млині, мірошник'; Олійник < олійник 'той, хто виготовляє або продає олію; власник олійниці'; Ситенар, Смаль < смаль 'людина, що смалить свиней'; Стельмах < стельмах 'каретник, майстер, який робить вози'; Тютюнник, Швець та ін.).

6. Окрема важлива група – прізвища, мотивовані етнонімами, та ті, що засвідчують міграційні процеси й контакти населення досліджуваної території з іншими народами – 18 прізвищ (наприклад, Бойко, Волошин, Литвин, Мазур, Москаль, Поліщук, Поляк, Русин, Швед).

7. Кількісно меншу групу (15) складають прізвища, що вказують на соціальний стан (наприклад, Босяк, Лапченко < українського діалектного апелятива *лапко* 'босяк, обірванець'; Голеня, Голяк, Голь < голь 'бідняк', 'голий (бідний) чоловік'; Лахай, що мотивоване апелятивом *лах*, *лахи* 'лахміття'; Прошак < *прошак* 'жебрак'; Шляхтич < *Шляхта* < *шляхта* 'у Польщі, Литві, Білорусі, Чехії, Україні – дрібне дворянство').

8. Цікаву групу складають прізвища (29), що вказують на місце проживання основоположника роду: Гурський, Загорський, Залузький, Нагірний, Наконечний; Велимець, Комаровець, Коширець, Балецький, Жуковський, Зубрицький, Ковальський, Корецький, Козловський, Мельницький, Михальський, Носовський, Островський, Стебельський та ін.

9. Досить широко представлена група прізвищ, мотивованих характерною індивідуальною ознакою, що виділяла людину з її оточення (98): (Глуцук, Губчик, Величко < *величко* < 'людина високого росту', Довгай, Довгун, Довжик < *довгий* < 'високий і худий чоловік', Дзюба < *дзюба* 'назва людини з обличчям рябим від віспи', Зеленко, Краснощок, Криведенець, Кривко, Куцик, Лабай, Лисюк, Малець, Нахилюк, Пелех < *пелехатий* 'людина з довгим, густим, скуйовдженим волоссям', Петелько, Тюттяк, Чапко, Шульга, Шудра < *шудри* 'кучері', Щерба < *щербатий* 'з вищербленими краями', 'такий, у якого бракує зубів', Круть < *круть*, *крутько* 'непосида', Легеза < *легеза* 'лежебок', 'підлиза', Лихий, Петльоха < *петльоха* 'пустомеля, базікало'.

10. Незначна група прізвищ (Бичок < бичок 1) бик; 2) 'недопалок цигарки'; Бляшик < *бляха* 1) 'листова залізо, покрите оловом';

2) 'пряжка, значок, зроблені з такого заліза або іншого металу'; *Дуля* < *дуля* 1) 'літній сорт груші з великими солодкими плодами'; 2) 'плід цієї груші'; 3) 'людина показує дулю'; *Кисляк* < *кисляк* 1) 'загусле кисле молоко'; 2) 'про в'ялу нудну людину, що завжди скиглить, жаліється'; *Ступак* < *ступак* 1) 'кінь, що йде доброю ходою'; 2) 'загнутий верхній край лопати чи заступа, в який упираються ногою при копанні'; *Черняк* < *чернь* 1) 'чорний колір, чорний одяг'; 2) 'натовп людей') вимагає дослідження їхньої допрізвищевої семантики.

11. Проаналізований матеріал можна використати у процесі подальшого опрацювання проблем регіональної антропонімії, а також під час вивчення таких теоретичних питань, як семантика і склад антропонімної одиниці, процеси онімізації тощо. Крім цього, фактичний матеріал допоможе у читанні спецкурсів з ономастики у вищій та загальноосвітній школах.

12. Отже, проаналізований антропонімний матеріал переконливо засвідчує потребу в подальших дослідженнях прізвищ Камінь-Каширського району Волинської області, оскільки вони зберігають багату лінгвістичну та історичну, а також соціо-, етно- і психолінгвістичну інформацію.

ВИСНОВКИ (до магістерської роботи)

(Лінгвістичний аналіз прізвищ жителів Горохівського р-ну Волинської обл.)

Дослідження антропонімів Горохівщини дозволяє зробити такі висновки.

Лексико-семантичний аналіз прізвищ засвідчив, що їхню твірну базу складають групи онімної та апелятивної лексики.

Найчисленніша група відіменних утворень (1495 одиниць, 38, 2 %), серед них виділено прізвища, мотивовані давніми слов'янськими і християнськими іменами. Твірні основи цієї групи прізвищ представлені різними варіантами 260 чоловічих (із них 69 некалендарних) імен.

Найчастіше прізвища мотивовані популярними українськими іменами та їхніми варіантами: від імені *Семен* утворено 33 прізвища (*Семен*, *Семененко*, *Семенець*, *Семенішин*, *Семенов*, *Семенович*, *Семенців*, *Семенцов*, *Семенченко*, *Семенчук*, *Семенюк*, *Семеняк*, *Семещук*, *Семко*, *Семчук*, *Сенег*, *Сеник*, *Сенчило*, *Сенчук*, *Сень*, *Сенько*, *Сеньов*, *Сенюк*, *Сех*, *Симон*, *Симончук*, *Симчук*, *Синішин*, *Синьов*, *Синюк*,

Сімончук, Шиманюк, Шимко), Григорій – 26 (Гресик, Гресь, Грех, Григоренко, Григорович, Гриневич, Гринішин, Гринчишин, Гринчук, Гриньох, Гринюк, Грисюк, Грицай, Грицан, Грицанюк, Грицаюк, Грицина, Грицишин, Грицяк, Гришан, Гришко, Грищак, Грищук, Грищенко, Грінченко, Гріщенко), Федір – 18 (Федан, Федець, Федина, Фединяк, Федоренко, Федорич, Федоришин, Федоров, Федорович, Федорук, Федорусь, Федорченко, Федорчук, Федун, Федченко, Федчук, Хведчик, Хвень).

Імена Микола, Матвій, Михайло, Іван, Ілля, Гаврило, Герасим, Яків, Степан, Павло, Василь також відзначаються значною продуктивністю у прізвищтворенні. Обмежений асортимент слов'янських автохтонних і запозичених імен в основах прізвищ зумовлено їхньою малою активністю та низькою частотністю в період формування прізвищ.

Від 35 жіночих імен та їхніх варіантів утворено 84 прізвища (найактивніші в процесі творення прізвищ імена Марія, Катерина, Пелагія, Галина). Менш продуктивні жіночі іменування - андроніми (31 лексема). Кількісну нерівномірність прізвищ, співвідносних із чоловічими, та прізвищ, мотивованих жіночими іменами, спричинено давньою традицією називання дитини за іменем батька.

Відіменні прізвища частіше виникали від суфіксальних варіантів імен. Найпродуктивніші у творенні відіменних прізвищ регіону патронімні суфікси -ук (-юк), -чук, -енк-о, -ович, -евич (-евич).

Поліфонічність прізвищ, що характеризували особу за походженням (428 утворень, 13, 5 %), зумовила доцільність виокремлення в їхніх межах антропонімооснов, співвідносних із відойконімними номінаціями, з етнічними, та таких, що загально вказують на місце проживання. Встановлено, що кількісно переважають прізвища, похідні від топонімів (362 одиниці). Вони утворені за допомогою суфікса -ськ-ий, інші афікси представлені поодинокими утвореннями.

Прізвища, співвідносні з апелятивними назвами осіб, репрезентують особливості життя народу – побут, сімейний стан, релігійні сповідання, фізичні та психічні ознаки тощо. Найчисленніша група прізвищ, співвідносних із особовими апелятивами, – прізвища, що засвідчують індивідуальні ознаки першонасіння (410 лексем, 13,1 %), серед них переважають назви людей за особливостями рис обличчя та волосся (76 прізвищ) і назви людей за поведінкою (60 прізвищ), що зумовлено активністю такого способу семантичної ідентифікації – мотивами номінації слугували найпомітніші риси людини.

Група прізвищ, мотивованих назвами професій чи роду занять першоносія, нараховує 345 онімів (11, 6 %). Антропонімний матеріал дає змогу відтворити життя волинянина в різних аспектах, виокремити лексеми, які характеризували особу за видом діяльності, ремеслом, професією, а також встановити галузі господарства:

- **деревообробні ремесла:** *Бондар, Колесник, Колодій, Ситник, Скринник, Стельмах, Столяр, Тесля;*

- **приготування продуктів і кулінарія:** *Крупник, Маслій, Мельник, Мірошник, Молочник, Олійник, Оліярник, Пивовар, Стравник, Хміляр;*

- **ткацтво, кравецтво, шевство:** *Кравець, Кожухар, Кожушник, Кушнір, Овчинник < овчинник 'кушнір', Скорняк < скорняк 'кушнір', Лимар, Римар, Сапожник, Чижмар < чижмар 'чоботар', Ткач, Шаповал, Шапошник, Швець;*

- **виготовлення предметів побуту з металу:** *Гамерник, Клепач, Коваль, Ковач, Слюсар, Токар.* Частина спадкових антропонімолексем характеризувала особу за тим, які вироби вона виготовляла: *Бляхар, Гонтар, Ключник, Котельник < котельник 'ремісник, що виготовляє та ремонтує мідні котли і посуд', Котляр < котляр 'казаняр'.* Прізвище *Підкуймуха* виникло як жартівливе прізвисько майстерного коваля.

- **торгівля:** *Джумак < джумак 'чумак', Крамар, Торговець, Чумак.* Прізвища *Корчмар* (і його фонетичні варіанти *Карчмар, Качмар, Кочмар*), *Шинкар* вказували на власника корчми або шинку.

- **бджолярство:** *Бортник, Воскобійник, Пасіка, Пасічний, Пасічник.*

В основах аналізованих прізвищ переважають назви професій зазначених галузей господарства. На позначення однієї або кількох значеннево близьких професій вживані різні апелятиви, наприклад:

- **виробник алкогольних напоїв:** *Бражник, Бровар, Броварний, Винар, Віняр, Винник, Винокур, Пивовар;*

- **мельник:** *Круподеря, Мельник, Мірошник, Млинар, Мукомела, Мукомол;*

- **пекар:** *Бублейник, Калачник, Пекар.*

Чимало прізвищ утворено від назв обов'язків при панському дворі: *Кухар (Кухаревич, Кухарець, Кухарик, Кухарук, Кухарчук), Кучер (Кучерук), Сторож (Сторожук, Сторожик, Стороженко), Фурман (Форманюк, Фурманов).*

Любов до музики, пісні, якою завжди славився український народ, засвідчують прізвища *Басистий < басистий 'той, хто грає на контрабасі', Лихограй, Музика, Музичко, Органістий, Скрипаль, Співак, Цимбал, Цимбаліст.*

Незначна частина прізвищ мотивована назвами, що первісно означали виробників предметів побуту: *Здун* < *здун* 'гончар', *Гончар*, *Горщар* < *горщар* 'майстер, що виготовляє горщики', *Килимник*, *Коберник* < *коберник* 'коверник, килимник'.

Серед прізвищ, які засвідчують заняття особи сільським господарством, домінує семема *пастух*, представлена апелятивами *пастух* (*Пастух*, *Пастушок*), *стадник* (*Стадник* і похідні *Стадниченко*, *Стаднійчук*, *Стаднюк*), *чабан* (*Чабан* і похідні *Чабаненко*, *Чабанюк*, *Чабанчук*, *Чабаняк*), *чередник* (*Чередник* і похідні *Чередниченко*, *Череднюк*). Прізвища *Бачко* < *бача* 'старший вівчар', *Бовгиря* < *бовгиря* 'пастух', *Ватаг* < *ватаг* 'старший чабан', *Гайда* < *гайда* 'гірський пастух', *Гайдай* < *гайдай* 'вівчар', *Югас* < *югас* 'вівчар' мотивовані діалектними та застарілими лексемами зі значенням *пастух*.

Інші ремесла представлені поодинокими прізвищами: наприклад, *Вовняр*, *Галас* < *галас* 'рибалка', *Звонар*, *Коновал*, *Лучник*, *Мисливець*, *Глумач*, *Фаршал*.

Від неособових апелятивів утворено 829 прізвищ (23, 4 %), які розподілено за лексико-семантичними групами так: похідні від назв тварин (243 прізвища), рослин (135 лексем), предметів побуту (130 одиниць), страв (99 онімів). Меншу групу становлять лексеми на позначення частин тіла (35 одиниць), одягу (32 прізвища), абстрактних понять (30 онімів), часу, явищ природи (26 прізвищ).

Серед основ проаналізованих прізвищ визначено кількісно менші групи: міфоніми (*Лісовик*, *Дявіл*, *Куць*), назви танців (*Вегера*, *Крав'як*), свят (*Коленда*, *Коляда*, *Колядко*), грошей (*Геллер*, *П'ятак*).

Із лінгвістичного погляду апелятивна лексика, що лежить в основі аналізованих прізвищ, має загальнонаціональний характер. Переважно твірними основами офіційних особових найменувань виступають загальноукраїнські лексеми (*вовк*, *коваль*, *музика*, *швець*).

Діалектизми представлено незначною групою прізвищ. В основах 109 антропонімів Горохівщини засвідчено 82 діалектні лексеми із Західного Полісся. Вони репрезентують фонетичні особливості північного говору (*Кучеравий*, *Дручок*) та його оригінальну лексику на всіх тематичних групах слів-основ прізвищ: назви професій, занять (*Ворожун*), індивідуальні ознаки першоносіїв (*Кушко*, *Шудра*, *Мазепа*, *Мурміль*, *Нюня*), назви тварин (*Случик*, *Чарук*), рослин (*Стребуль*, *Шавар*), предметів побуту (*Кадушка*, *Квасниця*, *Саган*), страв (*Ботвинюк*, *Затирка*, *Хамула*), одягу і прикрас (*Колошва*, *Куртяк*, *Кутас*, *Пацьорак*) та ін. В основах прізвищ виявлено семантичні

діалектизми (значення цих лексем відмінне від літературної мови (*Дня < дня 'гарбуз', Вараниця < вараниця 'айстра'*) і місцеві лексеми на позначення реалій української культури та обрядовості (*Книш, Мазурок*). Як поодинокі вкраплення – діалектизми інших регіонів України: Нижньої Наддніпрянщини (*Баглай, Баглик < баглай 'ледар, ледащо', Бурбела < бурбело 'насуплена, похмура людина'*), Закарпаття (*Легеца < легеца 'лежебок, підлиза', Бутенко < бутя 'гордість, зарозумілість'*).

Серед твірних основ прізвищ значне місце посідають архаїчні загальноукраїнські та регіональні корені, для встановлення значення деяких із них потрібно з'ясувати етимологію семантично непрозорих у сучасній українській мові утворень (наприклад, *Бацмай, Гамелюк*).

Семантичний та структурно-словотвірний аналіз офіційних особових найменувань жителів Горохівщини засвідчив, що досліджувані прізвища – це окрема група загальнонаціональної української антропонімії, має з нею багато спільних рис, хоч і виявляє специфічні ознаки.

Отже, наведений і проаналізований матеріал переконливо засвідчує важливість регіональних антропонімічних досліджень.

ВИСНОВКИ (до дипломної роботи)

(Топонімія Маневицького р-ну Волинської обл.)

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

1. Власні географічні назви (як частина лексичного складу мови) – цінне джерело для різноманітних лінгвістичних студій, оскільки вони інформують про життя мешканців краю від найдавніших часів.

2. У вивчення географічних назв України вагомий внесок зробили такі дослідники: Д. Г. Бучко, Ю. О. Карпенко, О. П. Карпенко, З. О. Купчинська, Я. О. Пура, М. Л. Худаш, В. П. Шульгач та ін.

3. Дослідження сучасної топонімії та мікротопонімії Волині пов'язане з працями таких дослідників, як Г. Л. Аркушин, В. П. Шульгач, С. О. Вербич, О. К. Данилюк та ін. Особливо цінні для української ономастики етимологічний словник-довідник В. П. Шульгача «Ойконімія Волині» (К., 2001 р.), «Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель» (у 2-х т.) Г. Л. Аркушина (Луцьк, 2006–2007 рр.).

4. Лексико-семантичний аналіз ойконімів Маневицького району засвідчив, що відантропонімі за походженням оніми складають найбільшу групу – 30 одиниць (40 % від загальної кількості). Ві-

дантропонімі назви населених пунктів домінують на всій території України, і цей висновок підтверджують результати нашого дослідження. Серед них переважають словотвірні моделі на *-ичі*, *-івка*, *-и* (*Боровичі*, *Годомичі*, *Будки*, *Кукли*, *Троянівка*), які, на думку дослідників, засвідчують більш давнє утворення поселень.

5. Найменування населених пунктів за характеристикою ландшафту нараховують 9 одиниць, що становить 12 %. Твірні основи цих ойконімів – такі географічні терміни: *града* ‘підвищення’ (*Граддя*, *Градиськ*), *колки* ‘невелика ділянка лісу, маленький лісок’ (*Колки*), *острівець* (*Островки*), діалектне *погулянка* ‘покинута земля’ (*Погулянка*), *ліс* (*Прилісне*, *Лісове*), *майдан* ‘площа’, українське діалектне *майдан* – ‘лісова галявина; рівне поле, низовина, оточена лісом або будівлями’, ‘смолярня’ (*Майдан*).

6. Третє місце посідає група ойконімів, в основах яких засвідчені назви флори (7 одиниць) і фауни (2 одиниці) – також 12 %.

7. Незначні за кількістю одиниць групи представлені онімами, в основі яких засвідчені назви водних об’єктів (4 %; *Набруска*, *Оконськ*, *Череваха*), ремесел (3 %; *Гута-Лісівська*, *Рудка*), назви, що вказують на місце розташування (5 %; *Бережниця*, *Замостя*, *Заріччя*), давність поселення, його величину тощо (12 %; *Старосілля*, *Чорниж*, *Четвертня* та ін.).

8. Група ойконімів іменникового типу (53 одиниці) містить 18 одноосновних лексем, які мають множинну форму, 4 – двоосновні, всі інші – одноосновні, що мають форму однини. Прикметникових за походженням лише 7 ойконімів, складених – також 7. Прикметник у складених назвах вказує на давність виникнення поселення (*Старі Підцаревичі*, *Нові Підцаревичі*) і величину географічного об’єкта (*Велика Яблунька*, *Мала Яблунька*).

9. Мікротопоніми сіл Оконськ і Велика Яблунька Маневицького району – невід’ємний компонент онімної системи регіону. Маючи свої структурні особливості, мікротопонімія регіону належить до загальнонаціональної мікросистеми української мови. Водночас склад мікротопонімів значною мірою залежить від історичних особливостей суспільства, природничо-географічних умов місцевості, культури і мовних традицій народу.

10. Лексико-семантичний аналіз фактичного матеріалу виявив найбільшу групу онімів, в основах яких засвідчені назви флори і фауни, – 25 % (*Багно*, *Дубок*, *Яліна*; *Вовче*, *Вовкуня*, *Зайчиха*). Мікротопоніми, мотивовані особливостями рельєфу, становлять 15 %, назвами побуту, виробництва, сільського господарства – 14 %, ві-

дантропонімних за походженням (*Хомин Кут, Ярошове*) і розмішених за чимось, під чимось (*За горб'ом, За гор'ю, Закриніччя*) – по 12 %, засвідчені назвами сіл і хуторів (*Кукольська Дубр'ова, Соб'ятинська вулиця*) – 6 %, назвами корисних копалин – 5 %, мотивовані зовнішнім виглядом – 4 %, вказують на час походження (*Новина, На новині*) – 4 %, етнічні ознаки – 2 %. Деякі мікротопоніми вимагають окремого дослідження.

11. Структурно-граматична характеристика мікротопонімів виявила, що мешканці сіл надають перевагу однослівним онімам, оскільки вони зручні у вживанні і краще запам'ятовуються.

12. Отже, будь-які топоніми (ойконіми, гідроніми, мікротопоніми та ін.) – цінний лексичний матеріал, який вимагає комплексного підходу до їхнього вивчення. Власні географічні назви зберігають важливу інформацію про історію народу, його культуру, релігію, рівень суспільних відносин тощо.

1.2.5. Список використаних джерел у роботі містить перелік загальнономовних і діалектних словників української мови, довідників українських особових імен, лексикографічних та монографічних досліджень прізвищ різних регіонів України (у дослідженні про лексичну базу прізвищ слугують джерелом порівняльного аналізу) – за умовними скороченнями.

Зразок Списку використаних джерел

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Аркушин 2009 – Аркушин Г. Л. Словник варіантів власних імен північно-західної України / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2009. – 372 с.
- Аркушин 2000 – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2-х т. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки, 2000.
- ВТСУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. – Ірпінь : Перун, 2002. – 1440 с.
- Грінченко – Словарь української мови / [упоряд., з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко]. – К., 1907–1909. – Т. 1–4.

- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови / [уклад. : Р. В. Болдирев та ін.]; за ред. О. С. Мельничука. – К. : Наук. думка, 1982–2012. – Т. 1–6.
- Ірклієвський – Ірклієвський В. Етимологічний словник українських прізвищ. Прізвищезнавство / В. Ірклієвський. – Мюнхен : «Iskra-Druckerei», 1987. – 904 с.
- Митрополит – Митрополит Іларіон. Етимологічно-семантичний словник української мови / Митрополит Іларіон; за ред. Ю. Мулика-Луцика. – Вінніпег : Волинь, 1979–1994.
- Онишкевич – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / М. Й. Онишкевич. – К. : Наук. думка, 1984.
- Редько – Редько Ю. К. Словник сучасних українських прізвищ : у 2 т. / Ю. К. Редько. – Львів, 2007.
- Скрипник – Скрипник Л. Г. Власні імена людей : словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська. – К. : Наук. думка, 1996. – 336 с.
- СУМ – Словник української мови / [редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. I–XI.
- Трійняк – Трійняк І. І. Словник українських імен / І. І. Трійняк. – К. : Довіра, 2005. – 509 с.
- Фасмер – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / [пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева]. – М. : Прогресс, 1986–1987. – Т. I–IV.
- Чучка – Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців : історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Львів : Світ, 2005. – 704 с.

1.2.6. Вимоги до оформлення Списку використаної літератури

Список використаної літератури, який подають наприкінці роботи, готують до початку її написання. До «Списку...» вносять усі цитовані й аналізовані наукові джерела, дотичні до теми, незалежно від того, де вони надруковані: в окремому виданні, у збірнику, журналі, газеті тощо.

Список літератури, складений автором курсової (дипломної) роботи на основі робочої картотеки, свідчить про обсяг опрацьованих

наукових джерел, рівень вивчення ним досліджуваної проблеми та навички роботи з мовознавчою літературою.

Укладаючи «*Список...*», потрібно додержуватися вимог державного стандарту (ДСТУ ГОСТ 7.1.:2006 «*Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання*»). Усі використані джерела нумерують і розміщують у списку в алфавітному порядку прізвищ авторів або заголовків.

У тексті роботи покликання на літературне джерело зазвичай оформлюють у квадратних дужках, де першою цифрою позначають номер цього джерела у списку, а другою – сторінку, з якої запозичено цитату, наприклад [25, 48].

Зразки оформлення бібліографії

Монографія:

1. Буга Т. В. Динаміка особових імен Центральної Донеччини (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.): монографія / Т. В. Буга. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 279 с.

2. Лукаш Г. П. Актуальні питання української конотоніміки : монографія / Г. П. Лукаш. – Донецьк : ПРОМІНЬ, 2011. – 438 с.

Навчальний посібник або його частина:

1. Ковальова Н. О. Антропонімія Донеччини : навч. посіб. з українознавства / Н. О. Ковальова, Ю. М. Новикова. – Макіївка : ДонНАБА, 2005. – 150 с.

2. Чучка П. П. Історія власних назв. Розвиток імен і прізвищ / П. П. Чучка // Історія української мови: лексика і фразеологія / відп. ред. В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – С. 592–620.

Словник:

1. Словник прізвищ : практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівеччини) / [уклад. Н. Д. Бабич, Н. С. Колесник, К. М. Лук'янюк (відп. ред.) та ін.]. – Чернівці : Букрек, 2002. – 424 с.

2. Чучка П. П. Слов'янські особові імена українців : історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Ужгород : Ліра, 2011. – 432 с.

Енциклопедія:

1. Українська мова : енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

Збірник наукових матеріалів:

1. Волинь філологічна: текст і контекст. Західнополіські говірки в просторі та часі : зб. наук. пр. / [упоряд. Г. Л. Аркушин]. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Вип. 9. – 376 с.

2. Дослідження з ономастики : зб. наук. пр. пам'яті О. С. Стрижака / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – 160 с.

3. Студії з ономастики та етимології. 2010 / НАН України, Ін-т укр. мови; відп. ред. І. В. Єфименко. – Луцьк : ВМА «Терен», 2010. – 452 с.

4. Українська мова у ХХІ столітті: традиції і новаторство : тези доповідей II Всеукр. лінгвіст. форуму молодих учених (Київ, 24–26 квітня 2012 р.) – К. : ІУМ НАНУ, 2012. – 460 с.

Стаття з наукового збірника:

1. Железняк І. М. Світоглядний код слов'янської антропонімної лексики / І. М. Железняк // Актуальні питання антропоніміки : зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю. К. Редька / відп. ред. І. В. Єфименко. – К. : Вид. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 76–88.

2. Карпенко О. П. Старожитні ойконіми Житомирщини / О. П. Карпенко // Студії з ономастики та етимології. 2009 / НАН України, Ін-т укр. мови; відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Довіра, 2009. – С. 50–57.

3. Новикова Ю. М. Лінгвістична специфіка прізвищ, похідних від назв рослин, їх частин і плодів (на матеріалі антропонімії Центральної і Східної Донеччини) / Ю. М. Новикова // Studia Slavistica. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 176–182.

Стаття з журналу:

1. Єфименко І. В. Дещо про походження сучасних українських прізвищ / І. В. Єфименко // Дивослово. – 2002. – № 11. – С. 18–19.

2. Кравченко Л. О. Словотвір прізвищ Лубенщини / Л. О. Кравченко // Мовознавство. – 2004. – № 1. – С. 69–75.

Стаття з газети:

1. Ошуркевич О. Луцьк... Що в імені твоїм? / О. Ошуркевич // Народна трибуна. – 1990. – 11 жовтня. – С. 5.

2. Чучман Л. Село з козацьким іменем / Л. Чучман // Горхівський вісник. – 1994. – 5 лютого. – С. 3.

Стаття з енциклопедії, довідника

1. Бібліофіл // Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів [та ін.] – К. : ВЦ «Академія», 1997. – С. 88.

2. Шульгач В. П. Зоонім // Українська мова : енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 210.

Дисертація

1. Свистун Н. О. Динаміка антропонімікону м. Тернополя у ХІХ – ХХ ст. : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Свистун Ніна Олександрівна. – Чернівці, 2006. – 249 с.

Автореферат дисертації:

1. Яшук Л. В. Антропонімія Житомирщини ХІV – ХVІІ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. В. Яшук. – К., 2008. – 20 с.

1.2.7. Вимоги до оформлення Додатків

Додатки оформлюють як продовження роботи на наступних її сторінках, розмішуючи їх у порядку посилань у тексті. Саме слово «ДОДАТКИ» друкують у правому верхньому куті.

У цій частині роботи обов'язково подають аналізований пропріальний (онімний) матеріал у вигляді списків (реєстрів).

За потреби до додатків уміщують допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприймання роботи:

- таблиці допоміжних цифрових даних;
- ілюстрації допоміжного характеру – у вигляді діаграм, списків;
- картки тощо.

Кожен додаток потрібно оформити з нової сторінки. Посередині рядка малими літерами (перша велика) розмішують слово «Додаток» і його порядковий номер. У наступному рядку малими літерами з першої великої – заголовок (симетрично до тексту).

1.3. Захист кваліфікаційної наукової роботи

Виконану й добре оформлену курсову роботу студент подає на кафедру (згідно з графіком навчального плану). Перевіряє й допускає роботу до захисту науковий керівник.

Захист курсової роботи проходить відповідно до графіка, затвердженого кафедрою, у присутності комісії (керівника та двох-трьох

членів кафедри). У виступі студент обґрунтовує актуальність і новизну дослідження, ознайомлює з метою, завданнями, методами, вказує на теоретичне та практичне значення роботи, коротко розповідає про її структуру, аналізує зміст основної частини і відзначає найсуттєвіші результати.

Після виступу, який триває приблизно 5–7 хвилин, студент відповідає на запитання студентів і викладачів, демонструючи вміння логічно й аргументовано викладати власні думки.

Захист дипломної (магістерської) роботи (до 10 хвилин) – перед членами ДЕК.

Зразок виступу на захисті магістерської роботи

Високоповажний голово комісії, вельмишановні члени комісії!

До Вашої уваги – короткий виклад магістерської роботи «Лінгвістичний аналіз прізвищ жителів Горохівського району Волинської області».

Наукова новизна роботи зумовлена тим, що вперше об'єктом спеціального лінгвістичного вивчення стали сучасні прізвища Горохівщини – 4497 антропонімолексем, зібраних у 76 селах. Максимальне виявлення та аналіз прізвищ, що відтворюють матеріальний, культурний, історичний досвід суспільного середовища, в якому вони виникли і функціонують, доповнить вчення про українську антропонімну систему на сучасному етапі та в її історичному розвитку. Тому національний антропонімікон потребує докладної фіксації на всій україномовній території та ретельного лінгвістичного вивчення.

На сьогодні досліджено прізвища Закарпаття (П. П. Чучка), Лемківщини (С. Є. Панцьо), Бойківщини (Г. Є. Бучко), Гуцульщини (Б. Б. Близнюк), південно-східної України (В. Д. Познанська), Лубенщини (Л. О. Кравченко), Середньої Наддніпрянщини (Ю. К. Бабій), Дніпровського Припоріжжя (В. О. Горпинич, І. А. Корнієнко), Опілля (Г. Д. Панчук) та ін. регіонів України.

Отже, об'єкт нашого дослідження – сучасні прізвища жителів 76 населених пунктів Горохівщини Волинської області.

Предмет дослідження – лексико-семантичні особливості твірних основ засвідчених прізвищ та їхня морфемна структура.

У процесі дослідження джерелами порівняльного матеріалу слугували загальнономовні та діалектні словники, Етимологічний словник української мови, довідники українських особових імен, а також лексикографічні і монографічні праці.

Специфіка предмета дослідження визначила такі методи його опрацювання: описовий, зіставний, метод кількісного аналізу, методи семантичного та структурного аналізу. Для розкриття генезису деяких антропонімів використано елементи порівняльно-історичного методу, а також застосовано лінгвістичні прийоми етимологічного аналізу для встановлення походження прізвищ.

Теоретичні висновки підтверджують доцільність класифікації прізвищ за лексичною базою твірних основ.

Практичне значення роботи вбачаємо в тому, що фактичний матеріал можна використати для укладання антропонімичних атласів та словників, а також – на практичних заняттях з історичної діалектології, дериватології, лексикології, словотвору.

Робота складається зі вступу; шести розділів, висновків, списку використаних джерел (20 позицій), списку використаної літератури (136 позицій) та додатків.

В основу нашого дослідження лягла класифікаційна схема Ю. К. Редька, за якою визначено групи прізвищ відповідно до чотирьох основних джерел творення: власні імена людей; походження; рід заняття; індивідуальні ознаки першonosіїв. В окрему групу виділено прізвища, мотивовані назвами рослин і тварин, предметів домашнього вжитку та знарядь праці тощо. У межах класифікаційних груп проаналізовано морфемну структуру антропонімолексем.

У *вступі* з'ясовано новизну та актуальність теми, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт, предмет та джерельну базу дослідження, його теоретичне і практичне значення, вказано методику дослідження.

Перший розділ висвітлює основні теоретичні питання про українські прізвища: визначення періоду становлення прізвищ, особливості вивчення їх, класифікація прізвищ за твірними основами та способами творення.

У *другому розділі* описано лексичну базу прізвищ, похідних від власних імен людей у їх повній формі (наприклад, *Варава, Герасім, Катерина, Клим, Лев, Олекса, Панас*) та різноструктурних пестливих або згрубілих варіантах (*Гас, Герба, Кость, Проць, Сак, Сень; Грицай, Гришан, Матяш, Корнейко, Валерик, Санчило, Гнатино, Галій, Корнісь, Захарко, Климок, Павлусь*).

Проаналізовано прізвища, що утворені:

- від імен батька або матері за допомогою патронімних і матронімних суфіксів (*Кузьмич, Лазарець, Гаврилюк, Нестерак, Кузьменко*);

- від імен батька або матері, зрідка андронімів на зразок *Василиха, Іваниха* за допомогою суфіксів присвійних прикметників (*Костів, Менделєєв, Кисельов, Гальчин, Василишин, Іванишин*).

В основах відіменних прізвищ Горохівщини виявлено 260 чоловічих імен (з них 69 некалендарних) і 35 жіночих, які представлені різними варіантами.

Найактивніші у процесі творення відіменних прізвищ були імена *Семен, Григорій, Федір, Микола, Матвій, Михайло, Іван*. Найпродуктивніші суфікси у прізвищетворенні – *-ук (-юк), -чук, -енк-о, -ович, -евич (-євич)*.

У третьому розділі серед прізвищ, що вказують на походження або місце проживання, виділено ті, що означають:

1) **національність предка**: *Венгер < венгер 'угорець', Волошин < волошин 'представник романських народів, найчастіше румун', Горват < горват 'хорват', Латишко < латиш 'латвієць', Лендяк < лендяк 'лях', Литвин, Німець, Циган*;

2) **належність до певної етнічної групи**: *Бесараб < бесараб 'житель Басарабії', Гуцул, Кашуба < кашуба 'етнографічна група поляків, що живе переважно у Східному Помор'ї, Мазур < мазур (мазури 'етнічна група поляків, що живе на північному сході Польщі'); Подолець, Поліщук, Полюх, Шваб < шваби 'група німців, населення колишнього герцогства Швабії, зневажливо німці'*;

3) які **загально вказують на походження**: *Бережний, Заболотний, Загурський, Нагорний, Підгайний, Піддубний*;

4) **називають конкретний населений пункт**: Волинської області: *Биховець < Бихів, Загоровський < Загорів, Квасовець < Квасів, Лопатинський < Лопатень або < Лопатин (Львівська обл.), сусідніх областей: Сокальський < Сокаль, Яворівський < Яворів (Львівська обл.), Дубенський < Дубно, Корецький < Корець (Рівненська обл.), віддалених областей: Білянський < Біляни (Вінницька обл.), Козелецький < Козелець (Чернігівська обл.), Рижановський < Рижанівка (Київська обл.), Ахтирський < Охтирка (Сумська обл.)*.

Прізвища, що вказують на класове розширення чи професію та постійне заняття першonosіїв, проаналізовано в четвертому розділі.

Такі прізвища інформують про:

1) **класове розширення і соціальну належність**: *Босий, Голяк, Сірко, Прошак, Грошовик, Калитка, Шляхтич*;

2) **назви адміністративних посад:** Боярчук, Губернатор, Буй-миструк, Возний, Писарчук, Присяжний, Ратушний;

3) **військову службу:** Гайдучик, Гетьман, Комендант, Пушкар, Рекрут;

4) **промисловість, ремесло, сільське господарство:** Бондар, Колесник, Ситник, Стельмах, Мірошник, Молочник, Олійник, Ткач, Коваль, Шинкар, Бортник, Челядин, Музика, Швець.

У п'ятому розділі проаналізовано прізвища, що вказують на індивідуальні особливості їх першого носія:

1. Фізичні ознаки:

1) **риса обличчя та волосся:** Білоус, Голобородько, Жмура, Зубатий, Кучеравий, Пістряк, Черноокий;

2) **зріст, вага, постава:** Величко, Гладкий, Довгай, Куций, Черевень;

3) **колір шкіри, волосся, частин тіла:** Білик, Жовтяк, Рудь, Рудик, Чорненький;

4) **фізичні вади:** Безух, Горбань, Кривий, Кривенький, Криворучко, Штуль < штуль 'людина, яка накульгує'.

2. Психічні властивості, поведінку або характер:

1) **особливості поведінки:** Бабій, Благий, Добродій, Лиходій, Ошуканець;

2) **звички:** Моргун, Поцілуйко, Храпо;

3) **риса характеру, вдача:** Гримайло, Лютий, Пристойний, Самохвал;

4) **темперамент:** Баламут, Бадьорний, Веселак, Паливода, Тихий;

5) **розумові здібності:** Бала, Балай < бала 'бовдур, тюхтій', Бамбулюк < бамбула 'вайло, телепень', Мудрак, Мудрий, Струсь < струсь 'дурень'.

У шостому розділі проаналізовано прізвища, в основах яких лежать назви флори і фауни, предметів домашнього вжитку, знарядь праці тощо. В антропонімосновах представлені:

1) **назви тварин, птахів, комах:** Веприк, Квочка, Комар, Окис < окіс 'дрізд чорний, кіс', Пецух < пецух 'берегова ластівка', Пінкевич < пінка 'зяблик', Повх < повх 'кріт, гризун, шур', Сернюк < сернюк 'самець козулі';

2) **назви рослин, їх частин та плодів:** Береза, Верба, Качан, Остючок, Буряк, Пастернак, Грушка, Рута;

3) **назви предметів домашнього вжитку та об'єктів господарювання:** Залізко, Каганець, Саган < саган 'котел, великий горщик'; Рубель, Шаблюк, Грунджозла, Дрина;

4) **назви їжі, напоїв і продуктів харчування:** Вергун, Книш, Паляниця, Галушка, Борщ, Маслянка, Сироватка, Сметана, Солонинка;

5) **анатомічні назви:** *Зуб, Кулак, Мордик, Масталига* < *масталига* 'тім'я';

6) **назви одягу, взуття і прикрас:** *Блаватний* < *блаватний* 'шовковий', *Дрібниця* < *дрібниця* 'дрібноузорчата плахта', *Куртяк* < *курта* 'жіноча свита', *Кутас* < *кутас* 'китиця біля хустки, скатертини', *Личак, Плахта*;

7) **назви абстрактних понять:** *Біда, Глум, Журба, Шелест, Шум.*

Із лінгвістичного погляду апелювативна лексика, що лежить в основі прізвищ, має загальнонаціональний характер. Переважно твірними основами виступають загальноукраїнські лексеми (*вовк, коваль, музика, швець*).

Діалектизми представлено незначною групою прізвищ. В основах 109 антропонімів засвідчено 82 діалектні лексеми із Західного Полісся, які репрезентують фонетичні особливості північного говору (*Кучеравий, Дручок*) та його оригінальну лексику на всіх тематичних групах слів-основ прізвищ (наприклад, *Кушко, Шудра, Мазепа, Мурміль* вказують на індивідуальні ознаки першоновітків; *Стребуль, Шавар* репрезентують назви рослин; *Кадушка, Квасниця, Саган* – назви предметів побуту).

Як і основний масив українських прізвищ, найменування жителів району утворені двома способами – лексико-семантичним та морфологічним.

Отже, наведений і проаналізований матеріал переконливо засвідчує важливість регіональних антропонімічних досліджень.

Дякую за увагу.

1.4. Цитування та покликання в науковому тексті

Покликання – уривок, витяг із якого-небудь тексту, який цитують у викладі матеріалу, з точною назвою джерела і вказівкою на відповідну сторінку. Бібліографічні покликання – сукупність бібліографічних відомостей про цитовану працю.

У процесі написання наукової роботи дослідник зобов'язаний оформлювати покликання на кожен цитату та приклад, що надасть змогу відшукати потрібне джерело й перевірити точність зазначених відомостей, з'ясувати інформацію, обставини, контекст.

Якщо в роботі відсутні покликання, тоді виникають підстави говорити про плагіат, а їхня наявність свідчить про вміння автора створити свій науковий текст та визначає етику дослідника. Науковий

етикет вимагає точного відтворення цитованого тексту, адже найменше його скорочення може спотворити зміст, викладений автором.

Загальні вимоги до цитування:

а) текст цитати беруть у лапки, наводять у граматичній формі, в якій його подано у джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання;

б) цитування має бути повним, без довільного скорочення авторського тексту, без спотворення думки автора. Пропуск слів, речень, абзаців за цитуванням позначають трьома крапками (...) або крапками в кутових дужках <...>, якщо перед випущеним словом або за ним стояв розділовий знак, то його опускають;

в) кожен цитату обов'язково супроводжують покликанням на джерело;

г) за непрямого цитування слід максимально точно викладати думку автора, робити відповідні покликання на джерела.

Деякі студенти, отримавши від керівника список літератури, просто переписують все, що стосується до їхньої теми, переписують всі сторінки, навіть не згадуючи про оформлення покликань. Таке списування – **плагіат** – нічого спільного з науковою роботою не має, воно свідчить про непорядність автора та його безпорадність.

Інші студенти, навпаки, досить захоплюються цитуванням (мовляв, «*краще за видатних учених не скажеш*»). Замість того, щоб подати своє бачення проблеми, вони просто переказують написане дослідниками. Звичайно, це свідчить про опрацювання багатьох джерел, але за таким надміром цитат губиться автор, не помітно його поглядів, нема критичного осмислення надбань попередників. Така праця – **копіювання** – науку не збагачує. Засилля цитат засвідчує безпорадність автора, ускладнює читання та сприйняття тексту, робить його досить строкатим стилістично й термінологічно (кожен цитований автор має свій стиль, свою термінологію).

Кожна цитата має бути виправданою:

- доцільно цитувати визначення (як для того, щоб погодитися з ним, так і для того, щоб його проаналізувати та запропонувати своє);

- найбільше цитат наводять у тій частині, де аналізують напрацювання в цьому напрямі інших учених (в історії проблеми);

- цитати потрібні **під час полеміки**: автор наводить точно слова опонента, для того щоб заперечити його погляди;

- в основній, власне дослідницькій, частині роботи автор викладає **власні спостереження, напрацювання, експерименти**; цитати тут

вживані зрідка (цитатою можна закріпити своє спостереження; або ж своїми напрацюваннями можна полемізувати з іншими дослідниками);

- у висновках цитати не бажані.

У тексті можуть бути покликання на працю (*монографію, статтю, посібник* тощо) і на джерело фактичного матеріалу (*словник*).

Покликання на літературне джерело буває двох видів:

а) покликання за текстом (*внутрішньотекстові*);

б) підрядкові покликання (*посторінкові*).

Внутрішньотекстові покликання оформлюють завжди у скороченому вигляді. Таке скорочення буває двох видів:

1) після цитати у квадратних дужках записують порядковий номер цитованої праці у списку використаної літератури, який подано в кінці роботи, а тоді через кому записують сторінку, з якої запозичено цитату, наприклад, [17, 245].

Під № 17 у списку праця: *Желєзняк І. М. Світоглядний код слов'янської антропонімної лексики / І. М. Желєзняк // Желєзняк І. М. Слов'янська антропоніміка (вибр. ст.). – К. : Кий, 2011. – С. 239–250.*

2) після цитати у квадратних дужках подають прізвище автора і рік видання праці, тоді після коми зазначають сторінку: [Желєзняк 2011, 245].

Подаючи огляд літератури з досліджуваної проблеми, можна вказати покликання на одне або декілька джерел. *Наприклад*, [17] або [Желєзняк 2011]; *на думку* І. М. Желєзняк [12, 14, 15]; *у працях дослідників* [1–5]. Покликання бажано робити на останні видання публікацій, на більш ранні видання – лише в тих випадках, коли праці не перевидавали.

Підрядкові покликання подають внизу сторінки, на якій розміщено цитату: під текстом сторінки ставлять риску, а тоді зазначають покликання.

Правило оформлення: після цитати над рядком ставлять порядковий номер її в тексті; цей же номер записують перед покликанням внизу сторінки: 1) «...»¹; 2) «...»²; бібліографічні описи джерел наводять повністю [див. внизу сторінки].

Для **джерел фактичного матеріалу** (словників) потрібно дібрати скорочення (а в кінці роботи розшифрувати їх у «Списку використа-

¹ Карпенко О. П. Історичні ойконіми Житомирської області / О. П. Карпенко // Дослідження з ономастики : зб.наук. пр. пам'яті О. С. Стрижака / відп. ред. І. М. Желєзняк. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – С. 70–76.

² Державний архів Волинської області (ДАВО), ф. 3, оп. 1, спр. 41, арк. 1–2.

них джерел»), за яким у тексті роблять покликання у круглих (чи квадратних) дужках, називаючи том і сторінку: (Грінченко 3, 230); (СУМ X, 125).

Грінченко – Словарь української мови / [упоряд., з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко]. – К., 1907–1909. – Т. 1–4.

СУМ – Словник української мови / [редкол. : І. К. Білодід та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. I–XI.

Отже, основою наукової роботи має бути *власне опрацювання мовного фактичного матеріалу*; *власні спостереження* тільки зіставляють з відповідним доробком інших дослідників (у випадку розбіжностей можна вступити в полеміку і довести, що погляд автора роботи раціональніший, що його результати достовірніші).

1.5. Збір ономастичного матеріалу

Виявлення та фіксацію ономастичного матеріалу, що стане об'єктом дослідження, найчастіше організовують паралельно з опрацюванням наукової літератури. Джерело фактичного матеріалу визначають за темою дослідження. Якщо, наприклад, робота присвячена вивченню лексичної бази прізвищ конкретного населеного пункту (чи кількох сіл), то в такому випадку студент повинен максимально виявити й зафіксувати на картках (розміром 11 см на 8 см або 10 см на 12 см) прізвища жителів, пам'ятаючи, що на одній картці можна записувати лише одне прізвище [див. зразок оформлення картки].

Зразок оформлення картки

КИПИБІДА [КИПІБ'ІДА]

прізвище місцевого жителя с. Княже

Сокальського району Львівської області

Записала Харук Марія Олександрівна. 2012 р.

БІЛНЕЦЬ [Б'ІЛ'НІЄЦ']

прізвище місцевого жителя с. Маяки
Луцького району Волинської області
Записала Тодорович Оксана Петрівна. 2012 р.

ОКСЕНЮК [ОКСЕН'УК]

прізвище місцевого жителя с. Черемошне
Ковельського району Волинської області
Записав Сокіл Едуард Едуардович. 2011 р.

Зібраний у такий спосіб фактичний матеріал можна легко систематизувати за класифікаційною схемою Ю. К. Редька, визначивши чотири основні джерела творення прізвищ:

- 1) від імен;
- 2) за походженням або місцем проживання;
- 3) за соціальною належністю або постійним заняттям (професією);
- 4) від якоїсь індивідуальної ознаки (найчастіше фізичної чи психічної властивості) їх першоносія [Редько 1966, 9].

Прізвище *Оксенюк* мотивоване власним особовим іменем *Оксен* (Оксент, Оксентій, похідним від Авксентій) [Трійняк 2005, 257]. А прізвище *Білинець* (і *Білінець*) утворене від назви села – *Білин* (розташоване біля Ковеля). За нашими спостереженнями, суфікс *-ець* досить продуктивний у творенні назв мешканців населених пунктів, наприклад:

- *кривець* (*кривівка, кривіці*) – с. Кричевичі;
- *ломачанець* (*ломачанка, ломачанці*) – с. Ломачанка;
- *скулинець* (*скулинка, скулиниці*) – с. Скулин.

Остання назва засвідчена у прізвищах мешканців сусідніх із с. Скулин сіл Білин, Кричевичі, Ломачанка і Черемошне. Прізвища *Білинець* і *Білінець*, *Скулинець* і *Скулінець* досить поширені на Волині.

Виконуючи дослідження про народно-побутову антропонімію, треба прагнути якомога більше залучити інформаторів до співпраці, щоб максимально виявити і записати індивідуальні та сімейно-родові прізвиська мешканців кожного населеного пункту, зазначивши їхні

мотиви номінації. Зважаючи на те, що прізвиськам переважно приписували функцію конотативну (мовляв, прізвиська служать тільки для іронії та насмішки), носій не любить, коли його так називають). Тому потрібно делікатно опитувати інформаторів про їхні прізвиська та прізвиська односельців.

У небажанні мовців називати своє прізвисько необхідно вбачати психологічну проблему. Якщо прізвище – офіційна власна назва, яка відома всім чи багатьом і дозволена до вжитку державою, то прізвисько має вагомий ступінь інтимності, воно поєднує людину з сім'єю, родиною. Сказати його – ніби впустити чужу людину у свій внутрішній світ. Тому під час записування прізвиськ важливою стає довіра інформатора до збирача. Цікавий аргумент на користь цієї версії – інформація Р. І. Остаха про те, що в давнину існували слов'янські автохтонні імена, про які не знали сторонні люди, імена були відомі лише своїм, у межах сім'ї, їх не відкривали чужакові [Осташ 2000, 118].

Зразок оформлення картки

РОЗУМ [РОЗУМ]

Прізвисько чоловіка – місцевого жителя с. Черемошне Ковельського району Волинської області

Мотивація: мовчазний чоловік, якого характеризували односельці як дуже поміркованого в усіх житейських справах

Записала Оксенюк Наталія Петрівна. 2011 р.

ХАХОНЬКА [ХАХОН'КА]

прізвисько жительки с. Шпиколоси Сокальського району Львівської області

Мотивація: жінка постійно сміється

Записала Харук Марія Олександрівна. 2011 р.

Вивчення мікротопонімії конкретного населеного пункту вимагає від дослідника фіксації всіх виявлених інформаторами назв кутків

села, полів, частин лісу, сінокосів, урочищ, водойм тощо. До уваги треба взяти і записати від старожилів села давні назви, якщо вони збережені мовцями, і нові, які на сьогодні активні у вжитку.

Зразок оформлення картки

ВЕРЕС [ВÉРИС]

частина села Черемошне Ковельського району
Волинської області
Називають так тому, що зразу за городами росте
трава верес; її там дуже багато

Записала Сидорук Валентина Іванівна. 2010 р.

ПОЛИКИ [ПОЛИКІ]

урочище с. Боровне Камінь-Каширського району
Волинської області
Колись тут селилися тетеруки, яких називали *поликі*

Записала Семенчук Валентина Володимирівна. 2012 р.

Отже, зібраний у такий спосіб фактичний пропріальний матеріал можна легко систематизувати й описувати.

1.6. Порядок написання курсової (дипломної) роботи

Основні етапи роботи:

1. Підготовчий етап роботи над курсовою чи дипломною роботою:
  - а) вибір теми, з'ясування об'єкта й предмета дослідження, визначення мети і завдань дослідження;
  - б) добір та опрацювання наукової літератури з обраної теми;
  - в) збирання та опрацювання фактичного мовного матеріалу;
  - г) вибір методик дослідження мовного матеріалу;
  - г) складання детального плану роботи.

2. Робота над текстом основної частини наукової роботи.

3. Написання вступу та висновків.

4. Оформлення списку літератури.

5. Оформлення додатків.

6. Редагування тексту, його доопрацювання (врахування зауважень наукового керівника).

7. Рецензування курсової роботи науковим керівником.

8. Підготовка до захисту та захист роботи.

Отже, виділяють три основні етапи виконання курсової роботи:

- *підготовчий*;

- *етап роботи над змістом*;

- *завершальний етап*.

1. Перший етап виконання наукової роботи починають з вибору теми і консультації наукового керівника. На вступній консультації студент одержує загальні настанови стосовно роботи над темою: разом із викладачем визначають обсяг конкретного мовного матеріалу, що стане предметом дослідження, з'ясовують актуальність і новизну запропонованої для вивчення проблеми, мету й поетапні завдання наукового пошуку.

2. Самостійну роботу над темою дослідження студент розпочинає зі *складання бібліографії* та *збирання мовного матеріалу*.

Бібліографічні записи джерел краще робити на каталожних картках, щоб скласти з них *робочу картотеку*, яка, на відміну від записів у зошиті, зручна тим, що її завжди можна поповнювати новими матеріалами, контролювати добір літератури з кожного розділу курсової роботи, знаходити потрібну інформацію. Картки можна групувати в будь-якому порядку залежно від мети або етапу роботи над дослідженням.

На початку роботи найзручніше розставити картки за алфавітом (прізвищ авторів та назв видань). Пізніше можна згрупувати картки (в картотечі) за основними питаннями, що висвітлюють зміст теми курсової роботи. Тоді на каталожних роздільниках олівцем пишуть назви основних структурних частин роботи: *Вступ*, *Розділ* (його назва), *Висновки* та ін.

Картотеку наповнюють картками відповідно до теми розділів і підрозділів, щоб своєчасно звернути увагу на недостатню кількість матеріалу з того чи того питання. Доцільно дублювати картки (до різних розділів чи підрозділів), якщо в науковій праці висвітлено різні питання з досліджуваної проблеми.

Картки робочої картотеки використовують для складання списку літератури, тому бібліографічні описи на картках мають бути повними, відповідати вимогам *державного стандарту*. Крім основних *відомостей про видання*, на картках уміщують *анотацію*, а також шифр документа й назву бібліотеки, в якій він зберігається.

Складену з теми роботи картотеку має переглянути науковий керівник, щоб порекомендувати праці, які потрібно вивчити в першу чергу, а також ті, які треба вилучити з картотеки або залучити до неї. Після цього студент вивчає підібрані праці, тобто переходить до наступного етапу роботи.

Паралельно зі складанням бібліографії (пізніше й під час опрацювання наукової літератури та написання основного тексту) організовують роботу над фактичним мовним матеріалом, попередньо ознайомившись із особливостями його збирання та опрацювання. Зазвичай у цій роботі виділяють три етапи:

- накопичення конкретного мовного матеріалу (полягає у виявленні матеріалу та складанні картотеки);
- відповідне опрацювання його;
- висвітлення в тексті.

Оперативно зібрати мовний матеріал, узагальнити й систематизувати його допоможе вміння студента послуговуватися основними методами дослідження: спостереженням, бесідою, анкетуванням, методом статистичного (кількісного) аналізу, методом порівняльного аналізу та ін. Найкращих результатів можна досягти, якщо комплексно використати ці методи, проте слід пам'ятати, що залежно від особливостей теми дослідження, специфіки предмета і конкретних умов дослідження деякі методи можуть набути переважного значення.

Отже, широке застосування відомих у науці методів накопичення, вивчення, систематизації фактичного матеріалу та й практичного досвіду загалом сприятиме успішному виконанню основного завдання курсової (дипломної) роботи.

3. Роботу над текстом починають із *вивчення літератури з теми* курсової роботи та *засвоєння основних теоретичних положень* із досліджуваної проблеми.

Зібравши необхідну літературу, студент ґрунтовно вивчає і конспектує її або робить виписки (дослівно виписані цитати із вказівкою джерела).

Подаємо деякі поради щодо цих видів записів.

1. Записи доцільно робити не в зошиті, а на картках – окремих аркушах паперу будь-якого формату (на стандартних аркушах, сторінках із зошита, бібліографічних картках та ін.).

Наведемо опис найбільш поширеної форми картки.

Звичайний аркуш ділять на чотири частини:

- у лівому верхньому куті залишають місце для точного бібліографічного запису роботи, яку опрацьовують;

- у правому куті коротко описують зміст чи називають вузьку тему, до якої зроблено запис;

- ліворуч по всій довжині аркуша залишають поля для власних зауважень, порівнянь тощо;

- основну площу картки відводять для конспектування чи виписок.

Усі записи роблять з одного боку аркуша. Цитуючи, авторський текст беруть у лапки, у кінці зазначають номер сторінки.

2. Описана методика запису має багато переваг:

а) можна швидко згрупувати записи, що мають спільну тематику. Для цього достатньо зібрати усі картки, орієнтуючись на зміст написаного у правому верхньому куті;

б) оформлюючи роботу, можна точно подати посилання, цитування (у лівому верхньому куті записано вихідні дані праці, а номер сторінки вказано залежно від записів на полях чи в кінці цитати);

в) власні позначки на полях дозволяють простежити особливості трактування деяких питань і фактів, виявити своє ставлення до них.

3. У конспекті основні положення необхідно викладати словами автора. Якщо ж між кількома його думками пропущено ланку менш суттєвих роздумів, то для збереження логічного зв'язку можна пропущені думки передати своїми словами, обов'язково позначивши сторінки, на яких занотовані твердження, висновки тощо.

4. Читаючи наукову працю, треба уважно стежити за ходом авторської думки, щоб навчитися швидко відрізнити основні положення від доказів та ілюстративного матеріалу. Часто статті з наукових збірок складні для розуміння та сприйняття найважливішої інформації, тому варто їх читати кілька разів, щоб виділити головну ідею та аргументи.

5. З'ясовуючи все необхідне, треба виписати основні цитати, факти, умови, аргументи, якими оперує автор. Кожну цитату, приклад потрібно супроводжувати точним *описом джерела з позначенням сторінок*.

6. Збір необхідної інформації до теми доцільно поєднувати з аналізом прочитаного. Тому, опрацьовуючи наукову літературу, варто не тільки робити виписки у вигляді цитат, а й записувати на окремих аркушах власні думки. Все це полегшує написання тексту основної частини наукової роботи.

7. Після *конспектування матеріалу* важливо перечитати його знову, щоб склалося цілісне уявлення про предмет вивчення.

Правильна та логічна *структура наукової роботи* – запорука успішного висвітлення теми. Процес уточнення структури складний і досить тривалий. *Попередній план роботи*, узгоджений з науковим керівником, у процесі дослідження може частково зазнавати змін і доповнень.

Готуючись до *написання тексту* курсової роботи, доцільно ще раз уважно прочитати її назву, що містить проблему, та переглянути завдання до неї. Проаналізований та систематизований мовний матеріал потрібно викладати відповідно до поставлених завдань і змісту у вигляді окремих розділів і підрозділів. Кожний розділ має висвітлювати самостійне питання, а підрозділ – окрему частину цього питання.

Важливо пам'ятати, що думки мають бути пов'язані між собою логічно, увесь текст слід підпорядковувати одній головній ідеї. Якщо висновки не будуть пов'язані між собою, текст може втратити свою єдність.

4. *Завершальний етап* роботи передбачає написання студентом вступу та висновків, оформлення списку літератури та додатків, редагування тексту, а також підготовку до захисту.

У *висновках* викладають найважливіші наукові та практичні результати дослідження. За змістом вони мають бути пов'язані зі структурою роботи і впливати із завдань дослідження.

Завершуючи написання курсової роботи, потрібно систематизувати ілюстративний матеріал, оформивши його у вигляді *додатків*, які мають порядкову нумерацію та назви, що відповідають їхньому змісту. Нумерація аркушів із додатками продовжує загальну нумерацію сторінок основного тексту роботи.

Літературне оформлення наукової роботи – найважливіший елемент її виконання та один із багатьох чинників, на які зважає комісія, оцінюючи роботу на захисті. Передусім комісія звертає увагу на змістовий аспект викладу матеріалу (логічність і послідовність, повнота і репрезентативність, тобто широта використання наукових

джерел, загальна грамотність та відповідність стандартам і загально-визнаним правилам), а також на текст роботи, покликання у ньому, список використаної літератури та додатки, на зовнішнє оформлення тощо.

Щоб уникнути повторних помилок, бажано текст прочитати вголос. Не треба боятися скорочувати написане – від цього текст тільки виграс. Редагуючи кожне речення, слід вибрати такі формулювання, які б просто і чітко, коротко й доступно передавали зміст викладених питань. Не варто послуговуватися складними синтаксичними конструкціями – вони не завжди зв'язані між собою логічно, містять двозначні тлумачення тощо.

У науковому тексті потрібно дотримуватися загально-визнаної термінології, позначень, умовних скорочень і символів, не бажано вживати слова- і вирази-штампи, вести виклад від першої особи: «Я вважаю», «На мою думку», «Ми отримуємо», «Ми спостерігаємо». Доцільно уникати в тексті частих повторень слів чи словосполучень.

Неприпустимо подавати чужі думки без посилань. У тексті роботи можливі такі застереження: *за твердженням ...* (назвати прізвище та ініціали науковця), *на думку ...*, *як відзначає, наголошує ...*, *у такій-то роботі висловлена думка про ...*, *відомо, що ...* і под.

Згадуючи в тексті прізвища учених-дослідників, треба пам'ятати, що ініціали, як правило, ставлять перед прізвищем (наприклад, **Г. С. Онуфрієнко**, а не *Онуфрієнко Г. С.*, як подають у списках використаної літератури).

1.7. Рекомендована література

1. Алексієнко Л. А. Мова науки і національна мова / Л. А. Алексієнко // Українська мова й сучасність. – К. : Вища школа, 1991. – С. 33–38.
2. Бібліографічний опис документів: загальні вимоги і правила складання : метод. рек. для студ. і асп. / [уклад. Г. Д. Онисько]. – Луцьк, 2008. – 21 с.
3. Богдан С. К. Дипломна робота з української мови : метод. вказівки для студ. ф-ту україністики / С. К. Богдан. – Луцьк, 1998. – 40 с.
4. Богдан С. К. Методи й методика лінгвостилістичних досліджень : метод. рек. для студентів-філологів / С. К. Богдан. – Луцьк, 2011. – 28 с.

5. Галузинська Л. І. Українська мова (за професійним спрямуванням): навч. посіб. / Л. І. Галузинська, Н. В. Науменко, В. О. Колосюк. – К.: Знання, 2008. – С. 34–84.
6. Довідник здобувача наукового ступеня: зб. нормат. док. та інформ. матер. з пит. атестації наук. кадрів вищої кваліфікації / [упоряд. Ю. І. Цеков, передне слово Р. В. Бойка]. – К.: Ред. «Бюлетеня ВАК України», 2000. – 456 с.
7. Здобувачу наукового ступеня: метод. рекомендації / [упоряд. С. В. Сьомін]. – К.: МАУП, 2002. – 184 с.
8. Зелінська Н. В. «Який він, науковий стиль?» / Н. В. Зелінська // Культура слова. – 1990. – Вип. 38. – С. 13–17.
9. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту / А. П. Коваль. – К.: Вища школа, 1970. – 306 с.
10. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / В. В. Ковальчук, Л. М. Моїсєєв. – 3-е вид., перероб. і допов. – К.: Вид. дім «Професіонал», 2005. – 240 с.
11. Конобродська В. Курсова і дипломна роботи з етнолінгвістики: навч. посіб. / В. Конобродська. – Житомир: Полісся, 2003. – 236 с.
12. Корнієнко І. А. Наукові основи курсової роботи (Українська мова): метод. рек. для студ. філол. фак-ту. – Миколаїв, 2005. – 30 с.
13. Леута О. І. Магістерське мовознавче наукове дослідження: методика, методи, написання, оформлення, захист / О. І. Леута, В. І. Гончаров. – К.: Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2005. – 68 с.
14. Методичні вказівки до написання курсових (дипломних, магістерських) робіт / [уклад.: З. Мацюк, О. Антонів]. – Львів, 2004. – 47 с.
15. Методичні рекомендації щодо оформлення курсових, дипломних та магістерських робіт для студентів факультету іноземної філології / [авт.-уклад.: О. О. Головка, С. Г. Грабовська, К. М. Ружин та ін.]. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – 68 с.
16. Мороз І. В. Структура дипломних, кваліфікаційних робіт та вимоги до їх написання, оформлення і захисту / І. В. Мороз. – К.: Курс, 1997. – 56 с.
17. Науково-методичні вказівки щодо особливостей оформлення та написання рефератів, курсових та дипломних робіт, організації конференцій, семінарів, написання статей (для студ. вищ. навч.

- заклад. I–IV рівнів акредитації) / [авт.-упоряд. Я. Я. Чорненький]. – Кременець : Папірус, 2000. – 59 с.
18. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. з алгоритмічними приписами / Г. С. Онуфрієнко. – 2-е вид., перероб. та доп. – К. : Центр навч. л-ри, 2009. – 392 с.
  19. Основи наукових досліджень. Організація самостійної та наукової роботи студента : навч. посіб. / Я. Я. Чорненький, Н. В. Чорненька, С. Б. Рибак [та ін.]. – К. : Вид. дім «Професіонал», 2006. – 208 с.
  20. Романюк М. М. Загальна і спеціальна бібліографія : навч. посіб. для студ. спец. «Видавнича справа та редагування» / М. М. Романюк. – 2-е вид., випр. – Львів : Світ, 2003. – 95 с.
  21. Семеног О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. / О. М. Семеног. – К. : Академія, 2010. – 213 с.
  22. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі : Загальні вимоги та правила : ДСТУ 3582–97 : Вид. офіц. – К. : Держстандарт України, 1998. – 25 с.
  23. Стріха М. В. Українська мова й наука: гармонія чи конфлікт? / М. В. Стріха // Українська мова й сучасність. – К. : НМК ВО, 1991. – С. 21–33.
  24. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація : навч.-метод. посіб. / Ю. П. Сурмін. – К. : НАДУ, 2008. – 184 с.
  25. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – К. : Алерта, 2010. – С. 510–622.
  26. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – К. : Знання-Прес, 2003. – С. 7–118.
  27. Штонь О. П. Курсова робота з української мови : навч.-метод. посіб. для студентів-філологів / О. П. Штонь, В. А. Буда. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2007. – 64 с.

РОЗДІЛ 2

УКРАЇНСЬКА ОНОМАСТИКА ЯК ЛІНГВІСТИЧНА НАУКА ТА ЇЇ ОСНОВНІ РОЗДІЛИ

2.1. Ономастика – наука про власні назви

У кожній мові власних назв (онімів) набагато більше, ніж назв загальних (апелятивів). Пропріальна (онімна) частина лексики не лише перевершує апелятивну в багато разів, а й розвивається набагато стрімкіше. В українській мові, наприклад, ономастичні слова в десятки разів перевищують в кількісному відношенні слова неомастичні. Ми не помічаємо цього лише тому, що основу мовлення (і лексичне ядро мови) складають апелятиви, які мовці вживають частіше, ніж оніми. У будь-якому тексті (окрім, зрозуміло, текстів специфічних, наприклад, списків виборців чи телефонного довідника) власні назви не складають, як правило, більше 5 % його обсягу. Із твердженням про кількісну перевагу онімів у кожній мові можна погодитись, якщо взяти до уваги висновки мовознавців.

До складу пропріальної лексики, крім антропонімів і топонімів, входять різні класи, кожен з яких об'єднує власні назви певних категорій. Це назви установ, закладів, інституцій, різного роду організацій та підприємств. Це назви музичних творів і картин, назви часописів та газет, назви літературних і наукових макротворів (книжок, монографій) та назви мікротворів (заголовків віршів, оповідань, статей, розділів і частин творів) і т. ін. Це назви космічних об'єктів: планет, зірок, галактик, комет.

Учені не раз намагалися визначити приблизну кількість власних імен у тій чи тій мові. Ю. О. Карпенко «ризикнув визначити число власних імен у сучасній російській мові». Якщо в російській загальноживаній літературній мові нараховують приблизно 200 тисяч слів, то власних імен – понад 200 мільйонів. За оцінкою Дж. Стюарта, в сучасній топонімії США нараховують приблизно три з половиною мільйони географічних назв (приблизно одна назва на одну квадратну милю) і майже один мільйон топонімів, які вийшли з ужитку. Ця щільність назв, за спостереженнями Дж. Стюарта, низька порівняно зі стандартами Європи та Азії. У Франції на квадратну милю припадає 62 назви, в Україні – 100, в Японії – 140 назв. Треба також зазначити, що діапазон вживаних лексем в онімній лексиці значно перевищує діапазон апелятивних лексем [див.: Типологічна ономастика :

[монографія] : у 5 кн. Книга перша: Лексико-семантичні особливості онімного простору / Олексій Михайлович Скляренко, Ольга Миколаївна Скляренко. – Одеса : Астопринт, 2012. – 416 с.].

Функціональна та мовна своєрідність власних назв призвела до того, що їх стали вивчати в особливому розділі мовознавства – **ономастиці** (з грецької мови «мистецтво давати імена»).

Отже, **ономастика** – розділ *мовознавства*, що вивчає **власні назви (оніми)**, їхню будову, системну організацію, функціонування і походження. За напрямками дослідження **ономастику** прийнято розділяти на *теоретичну, описову, історичну, прикладну та ономастику поетичну*, а за об'єктом дослідження – на **антропоніміку, топо-німіку, космоніміку, теоніміку, зооніміку, ергоніміку, хрононіміку, хрематоніміку** і т. ін.

За кожним із розділів ономастики закріплена термінологічна триада на зразок: **антропонім** – *особова назва*, **антропонімія** – *сукупність імен особових*, **антропоніміка** – *їхнє наукове дослідження*.

Ономастикою називали раніше і сукупність усіх власних назв. Тепер на позначення цього поняття вживають термін **ономастикон**.

Власні назви існують з давніх-давен, функціонують повсюдно і виникають та вживаються масово. Тому їхнє вивчення дає змогу істотно відновлювати факти історії мови та історії народу, досліджувати процеси **номінації** та її різновиди, аналізувати функційне навантаження власних назв тощо.

Вивчаючи власні назви, слід пам'ятати, що їх не перекладають з однієї мови на іншу, а лише передають їхнє звучання відповідно до вимог практичної транскрипції. Найголовніші правила щодо правопису слов'янських та неслов'янських за походженням власних особових і географічних назв подано в Українському правописі. Якби все ж таки перекласти на російську мову такі географічні назви, як **Ахалкалакі, Неаполь, Нейбург, Новабад, Ньюстед, Нейштадт, Ново-Место, Новогард, Невілл**, то отримали б назву **Новгород**.

У Росії – **м. Новгород** – одне з найдавніших міст, обласний центр; **м. Нижній Новгород** (обласний центр), **Новгород-Сіверський**. В Україні – **Новоград-Волинський** – місто в Житомирській області.

Кожний із ономастичних класів пропріальної лексики має право бути об'єктом лінгвістичного аналізу. Основні аспекти вивчення онімів – структурно-словотвірний і лексико-семантичний. Структурно власні назви можуть бути або однослівними (ономастичні лексеми), або дво- чи багатослівними назвами (ономастичні син-

таксеми). Ономастичні лексеми можуть мати у своєму складі одну основу або об'єднувати в одне неподільне ономастичне ціле дві і більше основ.

Лексико-семантичний аспект вивчення власних назв передбачає:

- дослідження їхнього доономастичного значення (внутрішньої форми вихідних слів);

- з'ясування їхньої функціональної ономастичної семантики;

- аналіз їхнього постономастичного значення, яке вони отримали в процесі функціонування. На думку дослідників, семантичне значення власних імен – це кількашарова семантична піраміда, яку можна дослідити, поступово розглядаючи один шар значення за іншим [Типологічна ономастика, 36].

Дослідження ономастів підтверджують сказане про особливість пропріальної лексики, яка полягає насамперед у її специфічній семантиці, зумовленій диференційно-індивідуалізуючою функцією власних назв. Як зазначала Р. Й. Керста, у власних назвах знайшли відбиття різні аспекти історії народу – їхнього творця: культура, побут, заняття, виробництво, звичаї та світогляд, міграційні процеси, топографічні особливості, рослинний і тваринний світ і т. ін.

Оніми репрезентують «законсервовані» назви багатьох понять, предметів, які давно вийшли з ужитку або не засвідчені пам'ятками писемності. У власних назвах також можна знайти надійний матеріал для вивчення діалектних явищ (на різних мовних рівнях), міжмовних контактів тощо. Тому в ономастиці важливий на далеку перспективу напрям описової лінгвістики, пов'язаний із фіксацією, систематизацією, інтерпретацією будови, значення, функцій і т. ін. онімів.

Матеріали ономастики використовують різні науки: історія, географія, археологія, етнографія тощо. Ономастика, зі свого боку, послуговується напрацюваннями цих наук. Одне з основних завдань сучасної ономастики, за визначенням Ю. О. Карпенка, – вивчення способів і засобів називання «елементів дійсності».

2.1.1. Класифікація власних назв.

Основні методи ономастичних досліджень

Систему власних назв складають:

1. Антропоніми (власні особові назви – ім'я особове, ім'я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім);

2. Топоніми (назви географічних об'єктів), серед них розрізняють:

- *гідроніми* (власні назви водних об'єктів);
- *ойконіми* (назви населених пунктів) – *астіоніми* (назви міст); *комоніми* (назви сіл);
- *ороніми* (назви форм рельєфу);
- *мікротопоніми* (назви мікрооб'єктів – урочищ, полів, лісів тощо) та ін.

Гідроніми:

- 1) *пелагоніми* (назви морів та їхніх частин);
  - 2) *лімноніми* (назви озер);
  - 3) *гелоніми* (назви боліт чи заболочених місць);
  - 4) *потамоніми* (назви річок);
  - 5) *мікрогідроніми* (назви джерел).
3. *Космоніми* (назви об'єктів космічного простору – *галактик*, *сузір'їв*).
  4. *Астіоніми* (назви окремих небесних тіл – *зірок*, *планет*, *астероїдів*).
  5. *Зооніми* (клички тварин).
  6. *Хроніми* (власні назви відрізків часу, подій – *Вітчизняна війна*, *Новий рік*).
  8. *Теоніми* (імена божеств – *Венера*, *Посейдон*).
  9. *Міфоніми* (власні назви вигаданих суб'єктів або об'єктів у переказах, казках, міфах – *Змій-Горинич*, *острів Буян*).
  10. *Ергоніми* (назви організацій, виробничих та суспільних об'єднань – *партій*, *товариств*, *заводів*, *навчальних закладів*, *кінотеатрів*, *магазинів* тощо).
  11. *Хороніми* (назви великих областей – географічних, історичних, економічних).
  12. *Хремагоніми* (назви предметів матеріальної та духовної культури).

У межах цих груп ономасти виокремлюють деякі підгрупи.

З огляду на численність різних груп індивідуальних предметів об'єктивної дійсності та їхніх найменувань на сучасному етапі розвитку лінгвістики ономастична наука – це комплекс ономастичних дисциплін: *антропоніміки*, *ойконіміки*, *зооніміки*, *топоніміки*, *космоніміки*, *гідроніміки*, *міфоніміки*, *теоніміки*, *міфотопоніміки* та ін.

Завдання сучасної ономастики, як наголошують дослідники, – вивчення способів і засобів називання «елементів дійсності» за допомогою таких лінгвістичних методів:

- описовий
- історичний

- порівняльно-зіставний
- ареальний
- семіотичний
- стилістичний
- лінгвопсихологічний
- статистичний
- етимологічний

1. Описовий метод, як зазначено вище, основний серед усіх відомих наукових методів, а тому визначає успіх роботи (разом з іншими методами лінгвістичного аналізу).

Цей метод передбачає дотримання чітких вимог: визначення об'єкта, предмета й методики дослідження, послідовність опису (систематизація, характеристика ономастичного матеріалу відповідно до поставлених завдань).

Початковий етап «опису» матеріалу – його збирання, укладання картотеки, систематизація, яка сприятиме всебічному вивченню ономастичних одиниць. Приклад початкового опису – списки населених пунктів, картотеки антропонімів (особових імен, прізвищ, прізвиस्क) чи мікротопонімів. Часто на основі цих матеріалів укладають словники (каталоги, індекси), досліджують допрізвищеву семантику твірних основ прізвищ, етимологію, словотвір, продуктивність словотвірних моделей тощо.

Як правило, характер опису залежить від завдань дослідника. Інколи матеріал одного опису служить базою для проведення опису (дослідження) зовсім в іншому аспекті. Наприклад, за «Словником українських імен» І. І. Трійняка (2005 р.) можна подати фонетичну й морфолого-граматичну характеристику сучасних українських імен та їхніх варіантів.

2. Історичний метод. Не випадково першими зацікавились особовими та географічними назвами історики, адже виникнення та розвиток власних назв тісно пов'язаний з історією суспільства, його економічним, політичним і культурним життям. Вони вказали на важливість ономастики для історії та перетворили її в допоміжну історичну науку.

На сьогодні чітко розмежовують «*внутрішню*», структурно-мовну (типи утворення антропонімів, їхня еволюція), і «*зовнішню*» історію власних особових імен (співвіднесеність ономастичних явищ з конкретними періодами суспільного життя народу (*Владлен* (*Владимир Ленин*), *Вілена* (*Володимир Ілліч Ленін*)) – так звані «революційні» імена).

Наприклад, в історії українських особових імен виділяють такі шари:

- слов'янські імена (давні – *Богуслав, Радимир, Людмила, Милана*; нові – *Зорян і Зоряна, Дзвенислава, Квітослава*);
- календарні (*Денис, Дмитро, Ігнатій, Галина, Марія, Стефанія*);
- західні (*Артур, Герман, Едуард; Альбіна, Евеліна, Ельвіра, Інеса*);
- східні (*Ахмед, Даніяр, Тимур; Ельнара, Зульфія, Росіта*);
- нові (*Лілія* – утворено за назвою квітки; *Віта* (Віталія), *Діна, Ліна, Карина, Рената*);
- імена, що засвідчують ідеологію (*Ідея, Іскра, Владлен, Вілена, Леніна, Сталіна*).

Можна визначати ономастичні шари імен стосовно їхньої мовної належності:

- єврейські: *Рувим, Товій*;
- болгарські: *Анжела, Злата, Рада*;
- угорські: *Іштван* (відповідник до східнослов'янського Степан), *Лона* (Олена);
- польські: *Ванда, Данута, Ружена, Ядвіга, Яніна*.

3. Порівняльно-зіставний метод: порівняння (за наявності генетично спільних рис) і зіставлення (за наявності типологічно спільних, хоч і неспоріднених явищ). Зіставляти можна і весь ономастичний простір, і деякі його складники – антропонімію, топонімію (гідронімію) тощо.

Антропонімії системи можна вивчати в синхронно-зіставному і зіставно-діахронному аспектах. Починати треба з синхронного опису іменників, тобто розглянути склад особових імен і характер їхнього функціонування в конкретний історичний період (хронологічний зріз), а тоді перейти до вивчення їхньої динаміки.

Результати дослідження іменника (конкретного населеного пункту, регіону) можна порівнювати з дослідженими фактами (інших регіонів), описаними в публікаціях.

4. Ареальний метод (ізогlossenний, метод картографування, метод лінгвістичної географії) лінгвісти почали використовувати в II пол. XIX ст., досліджуючи діалекти.

Спочатку метод картографування був застосований у топонімічних дослідженнях (робота О. С. Стрижак «Гідронімія Середньоподнепровського Левобереж'я»; 1965 р.; проспект «Гідронімічного атласу України»; 1967 р. та ін.). Цей метод використовують для зіставлення споріднених мовних явищ на різних територіях, виявлення

ізоглас, створення топонімічних атласів (гідронімічних, оронімічних, ойконімічних та ін.), які подають географію топооснов, морфологічну, словотворчу та фонетичну структуру топонімів і т. ін.

Сьогодні цей метод широко застосовують у дослідженні антропонімів, космонімів та інших ономастичних одиниць.

5. Семіотичний (< *семіотика* – наука про знакову природу мови) метод ґрунтується на визначенні знакового характеру онімів та їхньої системної організації в межах ономастичного простору конкретної мови в конкретний історичний період.

Основні його завдання:

- визначити набір (реєстр) знаків (онімів);
- з'ясувати їхню фонетичну організацію (склад фонем, їхня кількість, порядок розміщення тощо);
- описати їхню граматичну характеристику;
- визначити склад і функції топонімних формантів;
- виявити особливості складників у двочленних топонімних структурах на зразок *Старі Іванівці, Нові Іванівці, Ближній Майдан, Нижній Майдан; Могилів-Подільський, Новоград-Волинський*.

Цей метод дослідники частіше застосовують у вивченні топонімного, антропонімного та космонімного матеріалу: визначають набір знаків (онімів), їхні диференційні ознаки, способи їхнього мовного вираження (у звуках, морфемах, словах, словосполученнях), з'ясовують особливості прояву системних зв'язків у топонімах, антропонімах та власних назвах інших ономастичних розрядів.

6. Стилiстичний метод використовують у вивченні функціонування власних назв у художніх творах. Завдяки йому дослідники виконують такі завдання:

1) визначають функції власних назв у художньому тексті (номінативну, естетичну, ідеологічну та ін.);

2) встановлюють залежність онімів та їхніх функцій від літературного напрямку;

- з'ясовують особливості вибору та вживання власних назв у прозі, поезії, драматургії;
- визначають їхню роль у створенні художніх образів;
- вивчають способи і прийоми видозміни реальних власних назв для досягнення експресивно-стилістичної та художньої виразності;
- розглядають власну назву як засіб створення сатири й гумору і т. ін.

Цей метод дослідження – один із основних у літературній ономастиці.

7. Лінгвопсихологічний метод ґрунтується на застосуванні асоціативного експерименту. Різноманітний за конкретними методиками та об'єктом вивчення, він має одну сутність: людині називають слово-стимул і пропонують реагувати на нього першим словом (або словосполученням), яке спало на думку.

Наприклад, *місто ... , площа ... , поет ...*

Результати психологічних експериментів (а вони мають бути значні за кількістю опитаних) визнають об'єктивними й оформлюють їх у вигляді так званих «асоціативних норм» для носіїв української (чи будь-якої іншої) мови. Вікові, професійні, культурно-освітні, індивідуально-особистісні і т. ін. фактори, які, безсумнівно, впливають на «вибір» реакції, не враховують через масовість, а також через численність експериментування. Основна асоціативна закономірність буде виявлена доволі виразно в числових показниках.

У такий спосіб дослідники визначають рівень оволодіння онімами та реальну можливість проникнення цих слів до активного словника мовців. На основі проведених досліджень укладено «*Словник асоціативних норм української мови*» (Львів, 1972).

Дослідники також укладають словники-довідники фонетичного значення особових імен людей та літературних антропонімів. На їхню думку, ім'я *Олександр* отримує таку характеристику: «*присмне, мужнє, активне, гарне, величне, радісне, хоробре, могутнє*».

Галина – «*просте, красиве, яскраве, світле*».

Надія – «*велике, гарне, сильне, хоробре, могутнє*».

У статті «Психофоносемантика чоловічого іменника» М. Л. Микитин-Дружинець характеризує імена за фоносемантикою та кольоровими асоціаціями звуків української мови, які виявлено під час психологічного експерименту. Наприклад, *Олександр* – ім'я *дуже гарне, дуже велике, дуже сильне, дуже гучне, грубе, світле, веселе, добре, повільне, холодне, швидке; червоного, білого або зеленого кольору*.

Для потреб когнітивної ономастики введено новий термін на позначення експериментальної методики в цій галузі – *вільний лінгвопсихологічний асоціативний ономастичний експеримент*, як базовий метод для вивчення значення та способів репрезентації власної назви в ментальному лексиконі індивіда, етносу.

Лінгвопсихологічний метод визначає загальний аспект мовної свідомості індивіда та деякі аспекти етнічної картини світу.

8. Статистичний метод (кількісна характеристика мовного явища). Часто в антропоніміці вивчають статистичну організацію *іменника*, визначаючи за кількістю носіїв такі групи імен:

- *популярні* (найуживаніші, що входять до першого десятка);
- *широковживані*;
- *маловживані*;
- *рідкісні* (які мають лише 1 носія).

9. Етимологічний метод встановлює первісний зміст, який закладено у власній назві.

Наприклад, прізвище *Храбуст* (та його фонетичний варіант *Хравуст*) мотивоване апелятивом *храбуст* ‘капустяне листя, осот’; *Гогой* < *тога* ‘чорна гадюка’; *Бідзюра* < *бидз* ‘гедзь’; *Будз* < *будз* < ‘висушений сир’; *Дирда* < *дирда* ‘той, хто дріботить’; *Шемет* < *шемет* ‘ледача людина’; *Шеремет* < *шеремет* ‘балакучий, жвавий’.

Інший набір *методів* називає Н. В. Подольська:

1. *Ареальний* (встановлення ареалу споріднених одиниць).
2. *Генетичний* (встановлення споріднених зв’язків між ономастичними одиницями).
3. *Описовий* (наявний в усіх науках).
4. *Реконструкції* (відновлення первісної форми).
5. *Стратиграфічний* (послідовність формування певних ономастичних явищ, їхній відносний вік та взаємозв’язок).
6. *Структурний* (дослідження морфемної та словотвірної структури власних назв).
7. *Типологічний* (виявлення подібних ономастичних явищ, типів, універсалій в інших мовах).
8. *Етимологічний* (встановлення етимології власних назв або їхньої групи).

2.1.2. Становлення української ономастики як науки

Українська ономастика, як і вся європейська ономастична наука, що «тримається на трьох китах» – *лінгвістиці, історії, географії* (допоміжними науками можуть виступати *археологія, етнологія*), пройшла три основні етапи:

1) *донауковий (початковий)* (приблизно від XIII ст. до поч. XIX ст.), з часу створення перших словників власних імен і до появи наукових розвідок із зазначеної проблематики;

2) *становлення ономастики як науки*, але ще не ономастичний (XIX – початок XX ст.), представлений працями мовознавців, істориків і географів про дослідження ономастичної, переважно топонімної, лексики в її історичній та географічній «прив'язці»;

3) *науковий, або ономастичний* (початок XX ст.), коли пропріальний матеріал почали розглядати як особливу категорії мови, поряд із лексикою, фонетикою, морфологією і т. д. (незважаючи на те, що він загалом належить до лексики).

Термін *ономастика*, який позначав лише одну ономастичну дисципліну – антропоніміку, запропонував хорватський лінгвіст Т. Маретич 1886 року.

Статус самостійної науки – *ономастики* – визначено I Міжнародним ономастичним конгресом, скликаним за ініціативи *А. Доза* у *Франції 1930 року*.

На думку мовознавців, *українська топоніміка* бере початок від автора «Повісті минулих літ», який, розповідаючи про події IX ст., малює їх на фоні широкої топонімичної картини Східної Європи. Нестор-Літописець з'ясовує етимологію назви столиці Київської Русі – Києва, у зв'язку з цим наводить легенду про Кия, Щека, Хорива та їхню сестру Либідь, пояснює назви деяких літописних племен і досліджує походження назви Русь.

До часів Київської Русі належать невеликі рукописні словники, у яких подано тлумачення переважно біблійних особових імен і топонімів та деяких старослов'янських слів. У 1282 р. для Новгородського архієпископа Климента було створено невідомим автором рукописний словник «Рѣчь жидовьскаго ѡзыка, преложена на роускою». Пам'ятка налічує 174 слова, з них понад 140 лексем – власні назви давньоєврейського, зрідка латинського, грецького і давньоруського походження. Реєстрові слова розміщені не за алфавітом, тому праця має вигляд списку слів, а не словника.

Упродовж XVI – XVII ст. активно розвивалася східнослов'янська, зокрема українська, лексикографія. Перший перекладний церковнослов'янсько-український словник невідомого автора «Лексисъ съ толкованіємъ словенскихъ словъ просто» (1581 р., залишився в рукописі) складено із загальних церковнослов'янських слів, небагатьох антропонімів і топонімів. Матеріали «Лексиса...» згодом використали Лаврентій Зизаній та Памво Беринда.

Неоціненне значення в історії української лексикографії мав «Лексиконъ славеноросскій и именъ тлъкованіє» Памва Беринди

(1627). Перша його частина містить диференційний церковнослов'янсько-український словник, друга – зібрання тлумачень власних назв (імен, топонімів) та перекладів апелювативів неслов'янського походження. На думку П. П. Чучки, «Лексиконь...» Памва Беринди – перша українська праця, в якій своєрідно поєднуються прикладний та історико-пізнавальний підходи до вивчення власних особових назв. Саме в ньому вперше, поряд із такими питаннями, як алфавітне розміщення імен та їхня правописна регламентація, цілком усвідомленим прийомом виступає їхнє етимологічне тлумачення [Чучка 2008, 5]. Памво Беринда перший в історії східнослов'янської ономастичної науки звернув увагу на освітнє, культурне та практичне значення словника власних імен людей.

Значну увагу тлумаченню власних імен приділяли так звані азбуковники, або «алфавіты», «сказанія» та ін. пам'ятки XVI – XVII ст. Укладачами їх були грамотні люди, які для кращого розуміння перекладних книг складали списки іншомовних слів, назв племен, власних особових імен, власних географічних назв. Матеріали антропонімії й топонімії використовували не лише в лексикографічних, історико-літературних працях, але й різних граматиках (наприклад, «Грамматыка словенская» І. Ужевича).

Значно пізніше найбільш вдало використав антропонімний і топонімний матеріал В. Рубан у праці «Землеописание Малыя Россіи» (1777 р.).

Перший період (як підготовчий) мав велике значення для розвитку і становлення східнослов'янської ономастичної науки. За цей час відбувалося кількісне нагромадження ономастичних фактів, які перебували в стані початкового осмислення деяких ономастичних категорій, зокрема власних імен людей.

Протягом другого періоду триває процес становлення ономастики як допоміжної історичної чи етнографічної дисципліни. Для нього характерне дослідження переважно топонімної лексики в її історичній та географічній «прив'язці» з урахуванням відкритих порівняльно-історичним мовознавством фонетичних законів.

Одним із перших в Україні розпочав ономастичні дослідження відомий український мовознавець Я. Ф. Головацький (1814–1888 рр.). Пояснення власних особових імен і географічних назв Західної України Я. Ф. Головацький подав в історико-етнографічних працях: «Велика Хорватія, або Галицько-Карпатська Русь» (1841 р.), «Поділ часу у Русинів», «Нарис старослов'янського байкарства, або міфо-

логія» (1866 р.) та ін. Значну увагу ономастичній проблематиці дослідник приділив у передмові до праці «Народні пісні Галицької та Угорської Русі», (кн. 1–4, 1878 р.) та в останній фундаментальній праці «Географический словарь западнославянских и югославянских земель и прилежащих стран» (1884 р.). У своїх студіях Я. Ф. Головацький спирався на досягнення тогочасного слов'янського мовознавства (праці П.-Й. Шафарика, Ф. Міклошича та ін.).

Протягом цього періоду українські мовознавці (П. П. Білецький-Носенко, В. І. Щербина, В. Ю. Охримович) продовжували збирати й аналізувати власні назви, переважно імена та прізвиська. Навіть такий стан опрацювання офіційної та народної антропонімії сприяв появі наступного періоду в історії науки про власні назви.

У російській історіографії серед дослідників онімів ХІХ ст. слід відзначити роботи О. Х. Востокова (*Задача любителям этимологии*; 1812 р.), М. І. Надеждіна (*Опыт исторической географии русского мира*; 1837 р.), М. Морошкіна (*Славянский именовслов, или собрание славянских личных имен в алфавитном порядке*; 1867 р.).

На межі ХІХ – ХХ ст. вивчали оніми (зокрема тюркські) видатні російські дослідники В. Радлов та В. Бартольд. П. Маштаков упродовж 1907–1934 рр. систематизував гідроніми Північного Причорномор'я та створив списки рік басейнів Дніпра, Дону, Дністра, Південного Бугу. Ці списки лягли в основу багатьох наукових розвідок із гідронімії України та суміжних теренів.

Проблеми ономастики на початку ХХ ст. успішно розглядали в наукових розвідках українські історики О. Лазаревський, В. Ляскоронський, Л. Падалка, М. Арандаренко, О. Андріяшев та ін.

Вагомий внесок у становлення науки зробив І. Я. Франко:

- 1) одним із перших увів в українську мову термін *ономастика*;
- 2) дослідженням «Причинки до української ономастики» (1906 р.) започаткував українську ономастичну науку;
- 3) написав три власне ономастичні розвідки, жодна з яких досі не втратила своєї наукової вагомості.

Його справу продовжували М. Зубрицький (записав народні форми імен, прізвиська і пояснив їхні джерела походження), Б. Д. Грінченко (видав невеликий словник «Крестные имена людей») та ін.

Бурхливі історичні події першої половини ХХ ст. призвели до занепаду цього напряму досліджень в Україні. Однак деякі вчені продовжували збирати й опрацьовувати ономастичний матеріал. Наприклад, М. Кордуба опублікував працю «Що кажуть нам назви

осель?» (1938 р.), у якій подав першу класифікацію українських топонімів.

Ономастичний бум у слов'янському світі розпочався ближче до середини ХХ ст. і пов'язаний з іменами відомих учених-дослідників:

- у Чехословаччині (згодом у Чехії та Словаччині) В. Шмілауер з 30-х років тривалий час очолював ономастичні студії;

- у Польщі в 30–40-х рр. В. Ташицький став публікувати серію антропонімічних статей, які пізніше виросли в цінний багатотомний історичний антропонімічний словник, а С. Роспанд – серію цінних топонімічних розвідок.

Деякі польські вчені у своїх працях частково розглядали українські топоніми. Такі розвідки з'являлися на сторінках часопису «Onomastica» у польському місті Вроцлав.

У східних слов'ян активний розвиток ономастики припадає на 50–60 рр. Роль організатора ономастики успішно виконав В. А. Ніконов (брошура «Областные работы по топонимике», 1956 р.; серія ономастичних статей; книга «Введение в топонимику», 1965 р.; «Краткий топонимический словарь», 1966 р.).

У Білорусі ініціатором ономастичних студій став М. Бірило. Розпочавши з діалектологічних студій, у 1966 – 1969 рр. він видав у двох частинах фундаментальну працю «Беларуская антрапанімія». Пізніше (1982 р.) вийшла наступна частина цієї студії та інші праці вченого.

В Україні роль організатора науки виконав К. К. Цілуйко, який, за словами О. О. Стрижака, «став офіційним ономастичним лідером республіки». Про К. К. Цілуйка, як автора понад 80 важливих наукових праць, з яких більше 40 ономастичних, писали: він «перший в Україні розпочав розробку теоретичних засад ономастики як окремої галузі мовознавства, здійснив велику науково-організаційну роботу в розгортанні ономастичних досліджень в республіці, у збиранні ономастичних матеріалів. Він ініціатор скликання I Республіканської ономастичної наради (1959), яка заклала початок широкій науковій і практичній роботі з ономастики в Україні, а також двох наступних конференцій (1962 і 1965 рр.); один із фундаторів Української ономастичної комісії (очолював її незмінно) та її друкованого органу «Повідомлення Української ономастичної комісії», що мають завдання координувати й скеровувати ономастичні дослідження.

Учений К. К. Цілуйко організував гурт сильних київських ономастів – А. О. Білецького, В. П. Петрова, О. О. Стрижака, І. М. Же-

лезняк, до них долучилися й ономасти периферійні – К. Й. Галас, І. Д. Сухомлин, Ю. К. Редько, Ю. О. Карпенко, О. А. Купчинський, М. Л. Худаш, П. П. Чучка, В. О. Горпинич, Є. С. Отін та ін.

Отже, українська ономастика має давні витoki, але як окрема мовознавча наука сформувалася на початку 60-х років ХХ ст. За півстоліття інтенсивного розвитку, поштовхом для якого став заклик Л. А. Булаховського до мовознавців України приділити належну увагу вивченню власних назв і проведення 1959 р. І Республіканської ономастичної наради в Києві, вона досягла досить високого рівня.

Координацію ономастичних досліджень в Україні здійснюють Відділ ономастики Інституту української мови Національної академії наук України та Українська ономастична комісія.

2.2. Антропоніміка – наука про власні особові назви

Антропоніміка – один із основних розділів ономастики, її об'єкт вивчення – *власні особові назви, або антропоніми* (ім'я особове, ім'я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім). Вона досліджує особливості утворення антропонімів, основні принципи *номінації* людини, шляхи переходу апелятива (загальної назви) в антропонім і навпаки, хронологічні характеристики антропонімів, їхні зміни в часі, виникнення різних форм найменування людини, словотвір різних класів антропонімів, функціонування антропонімів у мові на різних хронологічних зрізах.

Найбільш цінні антропонімічні дослідження для мовознавства. Усі види особових назв – це передусім *мовні знаки* (слова або сполуки слів), які утворені за законами розвитку й функціонування конкретної мови.

Особливо важливе значення антропоніміки для історії мови, оскільки у власних особових назвах збережені назви різних предметів і понять, що давно вже вийшли з ужитку. Наприклад, *Саган* < *саган* 'великий череп'яний горщик', *Хамула*, *Хамулка* < *хамула* 'страва із запареного житнього борошна, до якого додані варені вишні'; 'неповоротка лінива людина'.

В антропонімії дослідник мови знайде цінний матеріал для глибшого вивчення етимології окремих слів і всієї лексичної системи загалом, корисну інформацію для дослідження процесів, що відбуваються в українських та іншомовних словах, зокрема в особових

назвах іншомовного походження (наприклад, прізвища *Мендель*, *Шнайдер*, *Рейнсон*).

Антропоніміка розглядає також суто практичні питання: *правопис* та *відмінювання антропонімів*, *написання їх іноземними мовами* тощо.

Антропоніміка має науково-дослідне значення і для історії, оскільки надає їй матеріал для вивчення різних міграційних і колонізаційних рухів у межах конкретного етнографічного масиву, у зв'язку з цим – і для дослідження міжплемінних і міжнаціональних зв'язків. Наприклад, прізвища *Бужанин*, *Чорногорець*, *Степовик* вказують на територію, звідки родом першonosій імені; *Волинець*, *Поліщук*, *Гуцул*, *Мазовшанин* – територіально-етнографічні за походженням; етнімічні – *Волошин*, *Литвин*, *Поляк*, *Чех*; ойконімічні – *Боголюбський* (с. Боголюби Волин. обл.), *Велимчаниця* (с. Велимче Волин. обл.); *Конотопець*, *Чернігівець* < Конотоп, Чернігів та ін.

В антропонімії збережена інформація про матеріальну й духовну культуру народу, особливості його побуту. Антропонімія – допоміжний матеріал у вивченні етнічної картини минулого (*Басараб*, *Литвин*, *Мадяр*, *Циган*), соціальних верств населення (*Убоженко* < Убогий < *убогий* (*Убоженко* – первісно 'син Убогого'), *Хлопук*, *Хлопусь* < *хлоп* 'селянин, мужик взагалі або кріпак', *Шляхта*, *Писар*), військову належність (*Джура*, *Хорунжий*), народних промислів і фахові ремесла (*Бляхар*, *Вовняр*, *Гонтар*, *Горщар*, *Звонар*, *Слюсар*, *Бортник* < *бортник* 'бджоляр', *Кушнір* < *кушнір* 'майстер, який вичиняв шкури і шив кожухи', *Машталер* (*машталір* 'конюх') < *машталер* 'кучер').

Крім того, етнографів цікавили особові назви, які зберегли інформацію про звичаї та народні перекази, пов'язані з вибором імені для дитини – *Мовчан*, *Бажан*, *Неждан*, *Некрас*, *Неустрой*, *Ненаш* тощо. У більшості народів за різних епох найменування (або зміна імені) пов'язане з деякими обрядами, завдяки яким можна одержати нові відомості про колоритний побут, устрій та вірування народу.

Важливе місце посідають особові назви в художній літературі, народно-пісенній і народно-етнічній творчості, прислів'ях і приповідках. Адже вони, пов'язуючись із певною історичною епохою, національністю, а в багатьох випадках і соціальною належністю носіїв, відтворюють цінну інформацію про історію народу та його культуру.

Наукова українська антропоніміка «зародилася у ХІХ ст.», хоч спроби пояснення антропонімів відомі починаючи з давньоруських літописів. Спочатку це були невеликі праці, присвячені деяким явищам в антропонімії, в основному діалектним (часто пов'язаним з етнографічними реаліями), правописним, публікації джерел тощо. Початок ХХ ст. ознаменований появою праць з елементами наукового узагальнення, з'ясування національних рис української антропонімії та продовженням регіонального вивчення антропонімів на основі діалектних особливостей.

Основоположними працями для української науки про власні імена стали антропонімічні, етнімічні та деякі етнографічні розвідки І. Я. Франка, який виявив свої прогресивні погляди в мовознавстві, зокрема в лексикографії, антропоніміці, топоніміці.

Критично сприйнявши ономастичні ідеї, способи аналізу та принципи класифікації особових власних назв у працях попередників і сучасників, І. Я. Франко запропонував свої методи дослідження антропонімного матеріалу в розвідці «Причинки до української ономастики». У цій ґрунтовній праці дослідник уперше, розглядаючи прізвища людей, пов'язував їх із виникненням українських поселень та їхніх назв.

Упродовж 40–50-х років ХХ ст. антропонімічні дослідження відзначаються цілеспрямованим добором фактичного матеріалу та спробами його класифікації, порівняльно-історичними екскурсами й узагальненнями в межах дібраного фактажу. Для 60–90-х рр. характерний більш активний розвиток української антропоніміки, про що свідчить низка ґрунтовних ономастичних праць (П. П. Чучка, М. Л. Худаш, І. Д. Сухомлин, О. Д. Неділько, Р. Й. Керста, Р. І. Остах та ін.).

Сучасні наукові праці присвячено етимології (В. П. Шульгач, І. М. Железняк, О. П. Карпенко, С. О. Вербич), словотвірній будові (Г. Є. Бучко, Л. О. Кравченко, Б. Б. Близнюк, Ю. Б. Бабій та ін.), регіональній характеристиці (В. О. Горпинич, В. Д. Познанська, Г. Є. Бучко, С. Є. Панцьо, І. А. Корнієнко, Л. О. Кравченко, Ю. І. Блажчук, Ю. М. Новикова, Н. І. Рульова, С. В. Щеремета та ін.) українських антропонімів; створено антропонімічні словники різних типів.

2.2.1. Українська антропонімна система: історія і сучасність

Поняття *антропонімна система*, або *антропонімна структура*, означає комплекс імен різного типу, якими іменували людину в різних народів, а також послідовність розміщення їх у найменуванні. Іншими словами, *антропонімна система* – це внутрішньо організована сукупність засобів і моделей мовної ідентифікації особи.

Учені виокремлюють такі антропонімосистеми:

1) *однойменні* (людину називають лише одним іменем без усіляких додаткових означень, такою була *польська антропонімна система* XVII – XVIII ст.);

2) *двойменні* (обов'язкові два найменування: *єврейська, німецька, сучасна польська* та ін.);

3) *трийменні* (обов'язкові три найменування: *українська, російська, білоруська, кубинська*).

Слов'янська антропонімна система, вважає польський дослідник Т. Мілевський, наймолодша з усіх інших індоєвропейських, оскільки в ній імена не втратили ще повністю свого апелятивного значення.

Сучасна офіційна українська антропонімна система належить до *трийменних* з обов'язковими трьома компонентами – *особове ім'я + найменування по батькові + прізвище*. У ці ідентифікаційні компоненти вкладено чітко окреслений питомий зміст. Перелічені терміни в сучасних тлумачних та енциклопедичних словниках мають свої дефініції. Майже кожний антропонім має свою історію та етимологію, своє смислове коріння, тобто те поняття-першоджерело, від якого він започаткований.

Власне ім'я людини – найдавніше антропонічне утворення. Виникали і зезали цивілізації, змінювалися часи й епохи, але за всіх історичних перегонів право всіх, хто жив на землі, – мати ім'я – залишалося незмінним. За висловом давньогрецького співця Гомера, особа ніколи не була безіменною.

Сучасними дослідженнями встановлено, що навіть у кам'яному віці люди мали імена. Ім'я не могло з'явитися до появи людської мови, а мова починає формуватися вже в неандертальців. Приблизно до цього часу належить і поява імені – «вірного і невідступного товариша людини, який супроводжує її від колиски до могили» (І. Я. Франко).

Українські імена за своїм походженням:

1) **слов'янські:**

- давні (одноосновні – **Ждан, Милан, імена-композиції – В'ячеслав, Всеволод, Богухвала, Златослава**);
- нові (**Зорян, Зоресвіт, Зорина, Зоряна, Зореслава**);

2) **запозичені:**

- давні запозичення із скандинавських мов (**Олег, Роксана, Рогніда**);
- імена християнські (**Ілля, Назар, Олена, Соломія**);
- сучасні запозичення переважно із західноєвропейських мов (**Артур, Едуард, Аліна, Евеліна**).

Традиційно імена християнські мають граматичні форми для чоловічих і жіночих імен (**Андрій, Олена**). Є кілька імен, що первинно були чоловічими, але перейшли у розряд жіночих (**Інна, Римма**). Значна частина імен парні (**Анастасій – Анастасія, Антон – Антоніна, Валерій – Валерія, Віталій – Віталія, Олександр – Олександра, Орест – Ореста**).

Особові імена поділяють на **офіційні** (повні) та **неофіційні** (скорочені): **Олександр, Мирослава; Саша, Міра, Мирося**. Офіційні імена, зареєстровані цивільним або церковним актом, записують у метриках, паспортах тощо. Для них існують правописні норми, засвідчені *Словниками власних імен людей*. Небажання мовців послуговуватися ними призводить до фіксації в документах неофіційних імен. До них належать:

- **гіпокористики** (мають скорочену основу або втратили одну основу складної форми: **Аня, Ася, Ліля, Тая, Слава, Гена, Дан, Стас** < **Станіслав** або **Анастасій**);

- **демінутиви** (з пестливо-зменшувальними суфіксами – **Анюта, Василько, Васько** та ін.);

- **народні форми** (**Маруся, Одарка, Орина; Альона** – російська народна форма).

До свого сучасного рівня чітко унормованої та загально визнаної східнослов'янської антропонімної системи **українська антропонімія** пройшла складний історичний шлях від початку її формування (XIV ст.) і до становлення (кінець XVIII ст.). Період XIV – XV ст. – початковий у розвитку української народності, а отже й початковий етап у становленні української антропонімної системи. Л. Л. Гумецька відзначала, що в актовій мові XIV – XV ст. переважав **двочленний спосіб** означення осіб, хоч особові назви могли виступати

й поодиноці, і в дво- та тричленному сполученні, наприклад, **Семень Александровичь** (Гумецька Л. Л. *Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст.* – підрозділ «Власні імена людей»; 1958 р.).

Виразну функцію прізвища в цей період виконували *патроніміні особові назви* (к **Шестовича дворищу**) і традиційні *відапелятивні слов'янські особові назви*, які первісно виконували функцію прізвиська, епітета і тільки згодом, втрачаючи своє атрибутивне значення, ставали особовими назвами (**Іван Безпалий**). На думку І. Д. Сухомлина (*Становлення антропоніміної лексичної системи на говірковій основі української мови*; 1972 р.), українські прізвища виникли у XIV–XV ст., хоч у той час не було ще закономірної послідовності у вживанні трикомпонентної назви в сучасному розумінні. За свідченням А. Кучери (*нарис «Samborszczyzna»*, 1935 р.), жителі сіл і міст України у феодальні часи не мали прізвищ і називалися звичайно хресними іменами – **Іван, Гриць**. З метою ближчого означення додавали прізвиська – **Андрій Кравець, Іван Кушнір**. Пізніше на основі цих прізвиस्क постали родові прізвища. А прізвища міщан, на думку дослідника, почали формуватися в XV – «завершилися в XVI ст.».

У монографії «Еволюція антропонімічних формул у слов'янських мовах» (Ужгород, 20012 р.) С. М. Пахомова зазначає: «Документи епохи Київської Русі беззаперечно підтверджують уживання трилексемних антропонімоформул при ідентифікації представників еліти цієї держави. Українська аристократія XVI ст. на теренах, що не підлягали московському впливу, іменувалася трилексемно: *особове ім'я + патронім + прізвисько* та *особове ім'я + патронім + відтопонімічне означення*».

Панівним способом ідентифікації особи наприкінці XVIII – поч. XIX ст. була двокомпонентна антропонімна структура (*особове ім'я + прізвищева назва*), але траплялися *однокомпонентні ідентифікації за власним ім'ям* та *трикомпонентні й чотирикомпонентні* структури, що свідчить про розвиток способів ідентифікації особи та водночас про виразну тенденцію до їхнього усталення. Формування сучасної української офіційної антропоніміної системи припадає на початок тридцятих років XIX ст.

Отже, до свого сучасного рівня чітко унормованої системи українська антропонімія пройшла складний історичний шлях.

2.2.2. Український іменник: його розвиток і становлення

Іменник – сукупність особових імен конкретного народу, конкретного населеного пункту, регіону й т. ін.

Систему імен української мови було сформовано протягом багатьох століть, адже імена виникли не одразу, вони пройшли довгий шлях становлення, зазнаючи багатьох змін. Очевидно, що перші, язичницькі (давні слов'янські), імена були вживані в межах одного роду, тому, напевно, і двох людей з однаковими іменами не могло бути. Система цих імен формувалася протягом тривалого часу в праслов'янській мові, звідки успадкована українською мовою (*Ярослав, Любомир, Радимир, Людмила, Мирослава, Милана* та ін.).

У створенні антропонімної системи важливу роль відігравали міфологія, світогляд давніх слов'ян, які вірили в магічну силу імені. Фактично майже будь-яке повнозначне слово могло стати особовим іменем. Проте наявна на той час система слов'янського іменника була своєрідним фільтром у створенні нових імен. Домінували такі види язичницьких імен:

- **імена-побажання** – *Живко, Вовк, Зубр, Сокіл*;
- **охоронні (запобіжні)** – *Захвораї, Нелюб, Некрас, Несміян, Нехорош*; наші предки сподівалися, що такі імена не привертатимуть уваги до дітей, тому зайвий раз ніхто не буде цікавитися дитиною і не спричинить їй зла;
- **за порядком і часом народження** – *Третяк, Шестак, Сьомак, Малюта*;
- **які виражали абстрактні поняття** (*Горе, Голод, Журба*);
- **вказували на час**, коли дитина з'явилася на світ (*Зима, Мороз, Холод; Середа, Субота*);
- **називали обставини родинного життя** (*Холоп, Гончар*);
- **свідчили про вірування** (*Аміль, Гріх, Отчешаш, Богухвала*) тощо.

Язичницькі імена частково збережені в антропонімах і топонімах. Наприклад, назва *с. Сьомаки* Волинської області засвідчує давнє слов'янське ім'я *Сьомак*, яким могли наректи сьому дитину в сім'ї. А назва *с. Блудів* (сучасне *с. Мирне* Волинської обл.), похідна від імені *Блуд*, яке має фіксації в писемних пам'ятках.

Найдавніші руські імена прийшли до нас із писемних пам'яток: літописів, берестяних грамот, графіті (написів на стінах). З усіх цих джерел перед нами постає майже цілісна картина дохристиянських «святців» (*списку власних імен*), які лексично охоплювали і відбивали найрізноманітніші сфери тогочасного суспільного життя:

- соціальну ієрархію;
- основні промисли і ремесла;
- психологічні особливості і моральні чесноти людини;
- індивідуальні риси її характеру і поведінку;
- ознаки зовнішності;
- час і черговість появи дитини в родині.

Поширені за часів Київської Русі **комполитні**, так звані «княжі», імена з другим компонентом *-волод, -мир, -слав, -полк, -гост, -жир* та ін. Деякі з них успішно функціонують у сучасній антропонімній системі, наприклад, **Володимир, Всеволод, В'ячеслав, Мирослав, Ростислав, Святослав** та ін. Традиційно до давньоруських долучають і «княжі» імена скандинавського походження, такі як **Гліб, Ігор, Олег, Ольга, Рогніда, Роксана**.

Імена простих людей того часу – також історія народу. Вони відтворюють його побут, вірування, фантазію, історичні контакти. Імена для себе, своїх родичів і сусідів добирали за простим естетичним принципом – *«як на душу ляже»*. Причому джерелами «іменотворчості» слугували найнесподіваніші сфери. Називали:

- за фахом: **Кожем'яка, Коновал, Живодер**;
- за посадою: **Владика, Ізмен, Посол**;
- за походженням людини, її етнічними ознаками: **Татарин, Мордвин, Чемерис**.

- за індивідуальними ознаками зовнішності людини та особливостями її характеру: **Розумник, Сувор, Черноголов**.

Значна група імен мотивована загальними назвами домашніх тварин, лісових звірів, птахів, риб, комах тощо: **Баран, Вовк, Засць, Гусак, Ворон, Сокіл, Чайка, Лин, Судак**. Імена-зооніми сприймали як звичайні назви, подекуди надаючи їм перевагу, тому вони були вживані і в пізніші часи. Одного з воєвод Володимира Великого звали **Вовчий хвіст**.

Навіть славетні українські роди підтримували цю традицію і не нехтували зоонімами. У ґрунтовній праці Н. М. Яковенко «Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст.» (Волинь і Центральна Україна; К., 1993) подано ці імена. Особливо щедрим на зооніми виявився рід із Волині – **Волковичі**. Засновником цього роду був **Волчко Романович**, а продовжували рід його три сини – **Звір, Лев, Бик**. У цитованому виданні згадані ще й такі носії зоонімів: **Звір Львович Тишкевич, Лев Полозович** (боярин, який у XVII ст. володів Чорнобилем), **Горностай Романович** і навіть **Медвідь Залеський**.

Так що зооніми були улюбленими іменами не тільки серед простих людей.

Руйнування системи слов'янського антропонімікону почалося з хрещення на Русі в кінці X ст. З уведенням християнства з'явилися й нові імена (здебільшого запозичення з грецької, латинської, старослов'янської, незначні вкраплення з кельтських, тюркських, арабської, перської та ін. мов), і прийшли вони з Візантії разом із новою релігією. Незважаючи на тривалу боротьбу церкви з язичництвом, давньоруські імена (мирські) ще довго функціонували паралельно з християнськими іменами.

М. О. Демчук зазначала: маючи два імені – церковно-християнське і слов'янське автохтонне, іменованим, згідно з віруванням наших далеких предків, знаходився під захистом двох протилежних містичних начал – християнського і традиційного поганського. За свідченням писемних пам'яток, багато осіб, маючи два імені – християнське і слов'янське автохтонне, фігурували тільки під другим іменем. Подібне явище знаходило відбиток в українській писемності майже до кінця XVII ст. Частина давніх слов'янських імен вийшла з ужитку, частина перейшла у розряд прізвищ або й родових прізвищ.

Християнські імена за час свого функціонування теж змінилися й «пристосувалися» до української мови. Ці запозичення з інших мов первісно мали свою особливу форму, узаконену церквою та введену у «Святці» і церковний календар. Проте в усному живому мовленні вони зазнавали змін, адаптуючись до словотворчого, фонетичного та граматичного ладу рідної мови. Тому вже тоді виникло багато народних варіантів християнських імен.

Характерна фонетична риса українських імен – заміна церковно-слов'янського початкового *a* на *o*: *Олександр, Олексій, Опанас, Остап*; заміна початкового *e* на *я, o*: *Олена, Омелян, Явдоха, Ярема*; до кінцевих приголосних у багатьох чоловічих іменах додано *o*: *Данило, Дмитро, Карпо, Кирило, Марко, Михайло* тощо. Наявна ще одна риса українських християнських імен – розмаїття здрібніло-пестливих варіантів, вживання здрібнених форм у функції повних. Подаючи список імен, Б. Д. Грінченко зауважував: «Дуже часто імена, що є за формою зменшеними, вважаються народом як основні, такими є, наприклад, *Харько, Сандра, Химка* та ін.» (Словарь української мови IV, 548–563). *Харько, Харко* – похідні від [Хар]итон або За[хар], *Сандра* – від Олек[сандра], *Химка* – від Юхимія.

Сучасні лексикографічні праці, зокрема «Власні імена людей» Л. Г. Скрипник та Н. П. Дзятківської, а також «Словник українських

імен» І. І. Трійняка подають поряд з офіційними розмовні варіанти імен. Наприклад, *Пантелеймон – Пантелій, Панько; Костянтин – Кость* та ін. Ймовірно, до календаря записували імена святих у таких формах, як їх зазвичай називали ще за життя. Такі форми імен дійшли й до нашого часу.

«Перелік (звід) церковних імен, або святці, містять близько 3500 чоловічих та жіночих імен», – зауважував І. І. Трійняк у передмові до словника, але «в народі побутувало близько 600, проте й ці були неоднаково поширені». Окремою книгою святці з'явилися не раніше XV ст. До того часу користувалися місяцесловами, які додавали до церковних книг. Списки імен у місяцесловах були неповні, очевидно, сюди входили найбільш уживані імена. Церковний календар імен теж кілька разів було переписано. У Петербурзі 1891 року було надруковано новий місяцеслов, обов'язковий для всіх, хто проживав на території царської Росії. До нього увійшло майже 900 чоловічих та 250 жіночих імен. З роками склад імен (порівняно з XII ст.) було змінено, а самі імена поступово набирали такої форми, в якій збережені до сьогодні.

На початку XX ст. кількість імен невпинно зростала. Вільний вибір імен у Східній Україні пов'язують з подіями 1917 року (у Західній Україні 1945 р.), коли церкву позбавили монопольного права реєструвати так звані «акти громадянського стану» – народження, шлюб і смерть людини. У цей час з'явилися імена, які відбивали *революційну ідеологію, нові явища суспільного життя, реалії тогочасної дійсності: Свобода, Воля, Октябрина, Кім, Тракторина, Вілена, Владлена, Леніна* та ін. Проте ці імена, як показує практика, не витримали випробування часом, більшість із них вийшла з ужитку, хоч такі імена, як *Майя, Владлена*, функціонують і тепер, втративши будь-яку причетність до давніх революційних подій.

У 20 – 30-х роках XX ст. в український іменник (Східної України, а в 40 – 50-х Західної України) із західноєвропейських мов прийшли нові запозичення: *Жанна, Віолетта, Елеонора, Альбіна, Аліса, Артур, Альберт, Ернест* та ін. Здебільшого їхньому поширенню сприяли популярні твори зарубіжної літератури, преса, радіо, кіно.

Сучасний український іменник активно поповнюють нові запозичення із західноєвропейських мов, відроджені давньослов'янські та призабуті канонічні імена, а також розмовні варіанти традиційних імен.

Основні мотиви, які сьогодні визначають обрання імені для новонароджених:

- родинна традиція, за якою сина чи доньку називають іменем батька, матері, дідуся, бабусі чи когось із близьких родичів;
- вшанування іменем дитини видатних осіб, літературних персонажів, спортсменів, кіногероїв;
- милозвучність імені;
- «мода на ім'я», яка диктує популярність імен (наприклад, *Артем, Денис, Єгор, Марко, Ангеліна, Олександра, Соломія, Ярина* в сучасному іменнику м. Луцька);
- багатоваріантність імен (скорочені, пестливі, розмовні, згрубілі форми).

Отже, власні особові імена українців – цікавий пласт активної лексики загальнонаціональної мови. Суцільне вивчення особових імен конкретного регіону належить до найактуальніших ономастичних досліджень. Воно уможливує виявлення змін іменника (як у діахронному, так і синхронному плані) та основних тенденцій, що діють при цьому. Власні імена людей, безперечно, цінний матеріал для глибшого розуміння процесів, які відбувалися в різних історичних зрізах у мові народу, в його історії та культурі.

Мовознавча наука збагатилася дослідженнями про структуру і динаміку реальних іменників деяких регіонів України, зокрема: Одещини (О. Ю. Касім, С. Л. Брайченко, О. Ю. Медведєва), м. Одеси (Л. П. Зайчикова), Ізмаїльщини (Д. О. Жмурко), Закарпаття (П. П. Чучка), Буковини (Л. В. Кракалія, Л. В. Чувашова), Південної України (О. Ю. Карпенко), м. Тернополя (Н. О. Свистун), м. Донецька (Г. О. Кравченко), Центральної Донеччини (Т. В. Буга) та ін.

2.2.3. Українські прізвища та їхній розвиток

Прізвище – важлива спадкова особова назва, без якої вже протягом кількох століть не обходиться жодна людина. Його поява зумовлена потребами розвитку суспільства. Воно виникло й офіційно закріплене як естафета роду, яку передають від покоління до покоління, і зберігає в собі інформацію для нащадків про економічне, політичне та культурне життя далеких предків.

Процес виникнення й усталення прізвищ охоплює великий проміжок часу, але все ж таки він обмежений певними хронологічними рамками.

Дослідники антропонімії (Ю. К. Редько, М. Л. Худаш, П. П. Чучка та ін.) вважають, що спадкові родові назви спочатку з'явилися в середовищі вищих верств населення феодального суспільства –

князів, магнатів, власників земельних володінь і маєтків. Для дітей чи внуків було вигідно, щоб додаткова особова назва свідчила про те, що вони нащадки та законні спадкоємці такого-то предка. У такий спосіб виникали (або переходили з розряду первісних індивідуальних прізвиськ) справжні прізвища.

Як зазначав В. А. Никонов, прізвища купців почали виникати в XVI ст., але процес їхньої появи був нерівномірним, бо це середовище не було таким замкненим, як дворянство. Купецтво поповнювали представники «нижчих верств», а права й привілеї «нижчим» були надані зрідка. Найчастіше такі прізвища походили від імені батька чи діда або від колишніх прізвиськ, які були закріплені за певним родом.

Прізвища міщан появилися у XVI – XVII ст., проте основна маса населення України – селяни – ще довго були без зафіксованих документами прізвищ. Зміна настала аж наприкінці XVIII ст., коли на східноукраїнських землях було скасовано гетьманство (1764 р.), повністю ліквідовано рештки давнього суспільно-політичного ладу (1781 р.) та замінено його загальнодержавними порядками, а західноукраїнськими територіями заволоділа, після розділу Польщі (1772 року), Австро-Угорщина. Була запроваджена обов'язкова військова служба як у російській, так і в австрійській арміях. Новобранців записували обов'язково на прізвище, яким ставало здебільшого давнє прізвисько (вулична кличка). З часів скасування кріпацтва поява прізвищ у селян стала масовим явищем, їхнє розшарування проходило дуже швидко, вихідці із селян ставали ремісниками, строковими робітниками, а згодом і кадровими.

Цікавою сторінкою в історії найменувань постають прізвища священників. Довгий час, аж до XVIII ст., вони не мали прізвищ (офіційно), їх іменували за назвою церкви, до якої були прикріплені. Та активне втручання духовенства в життя суспільства вимагало утворення прізвищ, тому було встановлено правило: кожен, хто закінчував духовну семінарію, отримував прізвище (переважно це були прізвища на *-ич*, *-ович*, *-ський*). Крім того, семінаристів можна було дати прізвище за його зовнішністю (наприклад, *Десницький* 'той, що стоїть праворуч Бога'; *Фловицький* від лат. *флавус* 'білий').

Неунормованість і довільне вживання особових назв існували в Україні до тих пір, доки не було запроваджено кодифіковане право та практика ідентифікації особи, що ґрунтувалася на звичаєвому праві, але не підлягала унормуванню з боку держави. Початок закріпленню

прізвищ поклав Київський митрополит Петро Могила, який 1632 року доручив священникам вести метрики народжених, одружених, померлих.

Часткове унормування прізвищ в Галичині наприкінці XVIII ст. пов'язують із патентом Йосифа II про обов'язковість єврейського населення мати прізвища. Згодом патент цісаря Франциска I (від 21 лютого 1805 року) поширив цей обов'язок на все населення Галичини, а вже 1 січня 1812 р. на всій території Австрійської імперії запровадили «Загальний цивільний кодекс», який регулював вживання прізвищ. Трохи пізніше (1826 р.) було видано декрет, згідно з яким особа, що самовільно змінила прізвище, підлягала суворому покаранню.

Отже, на всій території України офіційне унормування прізвищ припадає на початок XIX ст. «Новий цивільний кодекс», який було запроваджено на всій території Російської імперії 1826 року, остаточно закріпив різні раніше побутово вживані особові назви як спадкові родинні прізвища. Антропонімна система зі звичаєвої стала *юридично унормованою*.

У сучасній науці існують різні погляди на час появи українських прізвищ.

1. Л. Л. Гумецька вважала, що початковий етап розвитку української антропонімною системи збігається з початками розвитку української народності, та окреслювала час появи прізвищ XIV – XV ст., водночас вказувала на непослідовність у називанні особи, використання одночленного, а також дво- та тричленних способів іменування.

2. І. Д. Сухомлин стверджував, що процес виникнення та «закріплення в живому мовленні» прізвищ відбувся ще в XIV – XV ст., а форми деяких сучасних прізвищ зафіксовані в пам'ятках XVI – XVII ст.

3. І. Я. Франко висловлював припущення про те, що початок закріплення прізвищ було покладено в середині XVII ст., коли Петро Могила доручив священникам вести метричні книги, де фіксували новонароджених, померлих та тих, хто брав шлюб.

4. Ю. К. Редько вважав, що процес формування прізвищ був завершений на кінець XVIII – початок XIX ст.

5. П. П. Чучка стверджує, що прізвища українців – слова різної структури й давності, у плані вираження одні з них збігаються з власними особовими назвами, другі – з прізвищами, а треті – з

патронімами. Це означає, що в лексичній системі вони побутували протягом багатоміткової історії, однак власне прізвищами для всіх суспільних верств населення стали тільки на межі XVIII – XIX ст.

6. В. Ю. Франчук зауважує, що становлення прізвищ відбулося на початку XVII ст., коли спадкові назви почали документально закріплювати серед заможного прошарку суспільства.

7. О. Д. Неділько зазначає: «В Україні особові назви, що за своєю формою і функцією схожі з сучасними прізвищами, існували вже в XIV – XV ст.», хоч становлення прізвищ у більшій частині населення припадає на XVII – XVIII ст.

8. А. П. Коваль вважає, що перші найменування, схожі на прізвища, належали князям і з'явилися у XIV ст.

9. Р. Й. Керста зауважувала: «Деякі записи дають змогу стверджувати, що вже в XVI ст. серед представників панівних верств суспільства були сформовані спадкові родові назви», які часто мали незмінні для кількох поколінь форми.

10. С. М. Пахомова зазначає, що вживання прізвищевих назв в Україні протягом XIV – XVIII ст. було загальнопоширеним. Проте численні давні пам'ятки з різних територій дають масу свідчень, що українські особові назви прізвищевого типу (як і загалом особові назви) не підлягали тоді нормуванню.

11. І. В. Єфименко вважає, що «твердити про прізвища в сучасному розумінні цього терміна в XVI ст. ще передчасно», але вже тоді виникли передумови для перетворення особових назв у спадкові антропоніми, які означали сім'ю, родину.

12. М. Л. Худаш проблему становлення прізвищ розглядає у двох аспектах: 1) поява в українців двочленного типу іменування та його усталення; 2) виникнення прізвищ – особливого класу антропонімів, якому притаманна спадковість та незмінність. Стосовно формування двослівного називання особи М. Л. Худаш зауважував, що «вживання назв прізвищевого типу в Україні протягом XIV – XVIII ст. було загальнопоширеним і мало давні традиції». Однак неоднорідність зафіксованих способів ідентифікації особи у XVIII ст. спонукала автора до висновку про усталення прізвищ лише наприкінці XVIII ст. під впливом запровадження обов'язковості прізвищ в Австро-Угорщині та Російській імперії. Запропонований М. Л. Худашем погляд на становлення прізвищ став загальновизнаним в українській антропоніміці.

Завдяки здобуткам українських антропонімістів у розв'язанні проблеми давності прізвищ можемо відтворити картину їхнього розвитку від появи двочленного іменування до остаточного закріплення прізвища – офіційного іменування особи. Виникнення двослівного способу називання особи дослідники пов'язують із добою Київської Русі. На думку С. М. Пахомової, протягом усього давньоруського періоду на фоні однолексемних виникають багатолексемні антропонімні утворення, хоч основним способом ідентифікації особи в X – XIII ст. був однолексемний. Як зазначає П. П. Чучка, другий компонент особової назви, «крім номінативної, виконував ще й конотативну функцію: прізвисько характеризувало денотата за якоюсь його примітною ознакою».

Додатковим компонентом такого іменування виступало переважно прізвисько, яке частіше було індивідуальним, відпрізвиської патроніми в писемних пам'ятках засвідчені зрідка, утворені вони здебільшого від імені, рідше від апелятивного іменування батька або іншого близького родича. На кінець давньоруського періоду визначилися ті лексико-семантичні групи слів, на основі яких у наступні століття були утворені й офіційно закріплені прізвища.

В антропонімній системі XIV – XV ст. активно функціонували прізвищеві назви, переважно двослівні, які ще не підлягали жодному нормуванню. Для XVI – XVIII ст. властива поява власних особових назв, співвідносних із сучасними прізвищами, але їх не можна вважати прізвищами в сучасному розумінні. Закріплення незмінних, спадкових прізвищ для всіх прошарків населення стало можливим лише після появи законодавчих актів, які зробили обов'язковим уживання прізвищ.

Отже, про українські прізвища в сучасному розумінні (*спадковість, незмінність, офіційний статус* – найвагоміші їхні ознаки) можна говорити починаючи з 30-х років XIX ст., відколи на всій українській етнічній території було запроваджено кодифіковане право і відповідні правила користування особовими назвами.

2.2.4. Про термін прізвище

Прізвище – сьогодні головний засіб офіційної ідентифікації родини в суспільстві.

В українській антропоніміці на позначення особового власного іменування в період неунормованості ідентифікаційної системи існували такі терміни:

- власні найменування *прізвищевого типу* (Г. Є. Бучко);
- *додаткові найменування* (Ю. О. Карпенко);
- *допрізвищеві утворення* (О. Д. Неділько);
- *допрізвищеві назви* (С. М. Пахомова);
- *іменування типу прізвищ* (Т. Гайдукевич);
- *назви прізвищевого типу* (Л. О. Тарновецька);
- *прізвища та приіменні ідентифікаційні знаки* (С. Є. Панцьо);
- *приіменні означення прізвищевого типу* (П. П. Чучка);
- *прізвищеві назви* (М. Л. Худаш, Р. І. Осташ, І. Д. Фаріон).

Отже, найчастіше вживане словосполучення *прізвищеві назви* позначає так звані перехідні (факультативні) антропонімні одиниці між прізвиськами, відомими ще з попередніх століть, і прізвищами в сучасному розумінні.

На думку дослідників, термін *прізвище* (*прозвище*) зафіксовано в пам'ятках української мови XVI ст., однак зміст його тоді був дещо ширший. Термін *прізвище* функціонував у давніх пам'ятках поряд з іншими лексемами (*прозьвище, прирокъ, назвиско, прозвиско, прозванис, назвище, порекло, имя*) [Худаш 1969, 40] на позначення прізвиськ. Закріплення сучасного змістового наповнення цього терміна відбулося поступово. Як зазначає М. А. Жовтобрюх, «в XIX і на початку XX ст. іменник *прізвище* був широко вживаний у тому значенні, яке властиве йому й тепер» [Жовтобрюх 1969, 84]. Дослідник підтверджує свою думку численними прикладами з художніх текстів українських письменників цього періоду. У словнику Б. Д. Грінченка терміни *прізвище* та *прізвисько* взаємозамінні та мають значення «прозвище, прозвание», тобто прізвисько, а також «фамилия», прізвище [Грінченко 3, 455]. Паралельне функціонування лексем свідчить про термінологічну неусталеність антропоніміки кінця XIX ст. та відсутність терміна для позначення спадкового незмінного антропоніма.

Деякі наведені лексеми на позначення прізвиськ і прізвищ мають поодинокі записи. Словник М. Уманця та А. Спілки (Львів, 1896) фіксує термін *прозвання*, інші тогочасні лексикографічні праці – *назвище, фамилія*, але наявність кожного з цих термінів лише в якомусь одному зі словників підтверджує думку про спорадичне побутування цих лексем. На думку М. А. Жовтобрюха, про появу спроб унормування термінологічної системи свідчить і те, що в більшості російсько-українських словників кінця XIX – початку XX ст. відповідником до російського слова *фамилия* подано лексему *прізвище*. М. Л. Худаш висловлює думку про усталення терміна *прізвище* в 30-х

роках ХХ ст., М. А. Жовтобрюх – не пізніше другої половини 20-х років.

Проблема змістового наповнення прізвища – одна з найважливіших у сучасному мовознавстві. Перші спроби визначення терміна, вміщені в різних словниках («Толковый словарь русского языка», «Словарь современного русского языка», «Українська радянська енциклопедія», «Юридический словарь»), наведено в монографічному дослідженні «З історії української антропонімії» М. Л. Худаща.

Визначаючи диференційні ознаки прізвищ, В. А. Никонов наголошує, що спадковість прізвища – основна ознака, яка відрізняє його від інших антропонімів. На думку вченого, особові назви, які обслуговували щонайменше три покоління в одній родині, переходили в розряд незмінних спадкових, а згодом і офіційно закріплених, власних іменувань. Такий підхід, безперечно, став важливим досягненням антропоніміки, врахування його необхідне у вивченні давніх антропонімів. Але наведена ознака не повною мірою окреслює семантику терміна *прізвище*, її недостатньо для розрізнення прізвищ та родових прізвицьк.

На відміну від імені особового, яке вибирають для новонародженого, та найменування по батькові, яке утворюють від офіційного варіанта батькового імені, прізвище в Україні, за чинним законодавством, передається від чоловіка дружині (рідше навпаки), від батька – дітям. Оскільки прізвище – спадкова родинна назва, то його форма здебільшого не має варіантів. Лише прізвища прикметникового типу для чоловіків мають варіанти на *-ий, -ов, -ев* (*Кривий, Марковський, Голєв, Горбачов*), а для жінок – на *-а, -ова, -єва* (*Крива, Марковська, Голєва, Грачова*).

Обов'язкові спадкові назви, вживані з особовим іменем та найменуванням по батькові, в Україні постали на межі ХVІІІ – ХІХ ст. у зв'язку з потребою впорядкувати та юридично закріпити родинні й власницько-правові відносини між громадянами. Однак перед тим, як стати прізвищем, майже кожна назва виконувала роль родового прізвицька. П. П. Чучка наголошує, що прізвище та прізвицько найчастіше можна розрізнити тільки за їхньою функцією.

Виділяючи основні ознаки прізвища (давність та спадковість), П. П. Чучка зауважує, що прізвище – невід'ємний елемент мови і предмет мовознавства. Кожне прізвище має своє звучання та написання згідно з українськими нормами вимови та правопису, власну морфемну структуру та словотвірну будову. Прізвище – це слово, яке

має своє походження, свою історію, що забезпечує йому належне місце в мові, але воно позбавлене лексичного значення, оскільки «прізвище не характеризує денотата, воно лише називає родину і кожного з її членів та індивідуалізує їх серед інших родин. Однак кожне прізвище має етимологічне значення».

Зорієнтоване на юридичний аспект прізвища визначення Ю. К. Редька: «Прізвищем називається оформлена офіційними документами родова назва людини, яка приєднується до її імені і яку людина одержує після народження або в шлюбі та, як правило, передає своїм нащадкам». Детально врахувавши законодавче регламентування, автор оминає аспект незмінності прізвищ. У передмові до «Словника сучасних українських прізвищ» Ю. К. Редько вже зосереджує увагу на цій проблемі, наголошуючи, що прізвище, на відміну від прізвиська, незмінна, позбавлена конотативного значення назва, яка переходить із покоління в покоління, передається від батьків дітям.

Окреслюючи основні риси прізвища, М. Л. Худаш наголошує на спадковості прізвища, внаслідок якої втрачається квалітативна характеристика особи. Дослідник вважає важливою і родову належність прізвища, тобто здатність його переходити від покоління до покоління та номінувати представників одного роду, нащадків спільного предка. До характерних рис прізвища належить також стійка незмінна форма, існування їх як елемента не лише мовної, а й правової системи з відповідним законодавчим закріпленням, унормуванням та юридично зумовленими особливостями побутування.

На основі виділених особливостей М. Л. Худаш формулює таке визначення терміна: «Прізвище – це набуте відразу після народження у спадок від батька або (у передбачених законом випадках) матері, офіційно закріплене за конкретним родом незмінне спадкове найменування особи, яке при реєстрації шлюбу переходить від чоловіка до дружини або навпаки, і в офіційній практиці називання в обов'язковому порядку додається до власного імені і назви по батькові» [Худаш М. Л. З історії української антропонімії. К., 1977]. Хоч автор називає своє тлумачення терміна надто громіздким та неостаточним, воно, набувши поширення в подальших дослідженнях, стало загальновизнаним.

У сучасній українській антропоніміці усталене визначення прізвища, яке враховує основні, виділені М. Л. Худашем та П. П. Чучкою, ознаки: незмінність, можливість успадкування та юридична

обов'язковість іменування. Дослідники зосереджують основну увагу на тому, що прізвище – це спадкова особова назва, яка має чітку регламентацію, вживається з іменем та найменуванням по батькові і служить основним засобом ідентифікації особи в суспільстві.

Таке тлумачення терміна *прізвище* подано в багатьох лексикографічних працях. «Словник української мови» пояснює прізвище як *«найменування особи, набуте при народженні або вступі у шлюб, що передається від покоління до покоління і вказує на спорідненість»*. Близьке за змістовим наповненням визначення прізвища з енциклопедії «Українська мова»: *«Прізвище – вид антропоніма, обов'язкове спадкове власне іменування людини, яким окрім неї в офіційних сферах називають кожного із членів родини»*.

2.2.5. З історії дослідження прізвищ

Проблема виникнення, розвитку та структури прізвищ здавна привертала увагу не лише мовознавців, а й істориків і культурологів.

Спроби пояснення власних особових назв відомі ще з давньоруських літописів, зі словників-азбуковників та словників-ономастиконів. Початок наукового вивчення слов'янської антропонімії пов'язують із появою роботи Ф. Міклошича «Die Bildung der slavischen Personennamen» (1860). У ній автор пояснив творення простих антропонімів і подав перелік словотворчих суфіксів, розглянув форми поєднання компонентів складної особової назви, записав основи, на базі яких постали слов'янські особові імена. Підходи, які використав у дослідженні слов'янських особових назв Ф. Міклошич, до сьогодні не втратили актуальності, ними активно послуговуються сучасні ономасти.

Початок наукового вивчення української антропонімії пов'язують із появою невеликих статей А. Степовича «Заметка о происхождении и склонении малорусских фамилий» (1882) та М. Сумцова «Малорусские фамильные прозвания» (1885). Подальший розвиток української антропоніміки пов'язаний з іменами В. Ю. Охримовича, В. І. Щербини, В. М. Ястребова.

Основоположником української антропоніміки справедливо вважають І. Я. Франка. У праці «Причинки до української ономастики» дослідник проаналізував окремі типи прізвищ, порушив проблему класифікації прізвищевих назв – елементів мовної системи, у яких знайшли відбиток економічні та соціальні відносини.

Важливу роль в українській антропоніміці відіграли дослідження М. Корниловича «Огляд народних родових прізвищ на Холмщині та Підляшші» і «Народна родова ономастика на Волині наприкінці XVIII ст. і в I-й пол. XIX ст.». У названих працях автор розглянув проблему становлення прізвищ, появи унормованого їхнього вживання. Цікаві спостереження дослідника про визначальні чинники у способі називання особи – соціальний критерій та врахування місця людини в соціумі.

Помітне поживалення українських антропонімічних студій у 50–60-х роках XX ст. пов'язане передусім з іменами Л. Л. Гумецької, Ю. К. Редька, П. П. Чучки, І. Д. Сухомлина. Аналізуючи особливості словотвору української актової мови XIV – XV ст., Л. Л. Гумецька значну увагу зосередила на власних назвах, зокрема іменах і топонімах. Розглянуті оніми дослідниця класифікувала за словотворчим принципом, виділяючи семантичний, морфологічний та морфолого-синтаксичний способи творення антропонімів. У дослідженні проаналізовано власні імена людей, враховано неоднорідність номінацій чоловіків та жінок, відмінність у творенні цих іменувань, а також виділено основні словотворчі афікси, окреслено структурні елементи твірних основ антропонімів.

Вагомим здобутком для української ономастики стали праці Ю. К. Редька «Сучасні українські прізвища» (1966 р.) і «Довідник українських прізвищ» (1967 р.), які досі не втратили наукової цінності. Двотомний «Словник сучасних українських прізвищ», опублікований у 2007 році, через чотирнадцять років після смерті автора, містить цілісний аналіз прізвищ, зібраних і впорядкованих ученим протягом 25 років. У роботі автор описав значення основи прізвищ, їхню етимологію, спосіб творення кожної антропонімолексеми, її територіальне поширення, вказав на область і район, де зафіксовано антропонім, а також звернув увагу на особливість відмінювання прізвищ. Антропонімний матеріал зібрано не лише з усієї сучасної території України, а й із давніх етнічних українських земель, зокрема Лемківщини, Холмщини, міст Ярослав, Перемишль, Воронеж із навколишніми територіями, а також області Бачка у Сербії, заселеної значною мірою українцями. Високо оцінюючи працю Ю. К. Редька, Л. Р. Осташ пропонує «віддати належне розмахові творчих задумів вченого, який з вершини свого досвіду, спираючись на тогочасні досягнення антропоніміки, подав етимології кількох десятків тисяч прізвищ».

Дисертаційна робота «Антропонімія Закарпаття» (1969 р.) П. П. Чучки – перше комплексне дослідження власних особових назв (імен, прізвиськ, прізвищ) окремого регіону України. У ній автор розглядає такі аспекти вивчення прізвищ: словотвір, лексико-семантична класифікація твірних основ, етимологія. 1970 року була опублікована монографія «Антропонімія Закарпаття. Вступ та імена». Повністю текст цієї значної за обсягом роботи став доступним читачеві в 2008 році, що справедливо можна вважати одним із вагомих здобутків сучасної антропоніміки.

Чималі досягнення П. П. Чучки і в антропонімічній лексикографії. Цінним і надійним джерелом прізвищового матеріалу та його етимологічної інтерпретації став історико-етимологічний словник «Прізвища закарпатських українців» (2005 р.). Вартісний для опрацювання проблеми давніх слов'янських імен, а також для вивчення автохтонних імен, які слугували джерелом творення прізвищ, – словник «Слов'янські особові імена українців» (2011 р.).

Дослідження І. Д. Сухомлина виконане на антропонімному матеріалі Полтавщини XVII ст. (1964 р.). Автор детально розглянув та описав прізвищеві назви, цілісно й повно схарактеризував давню антропонімію одного з регіонів України. В інших працях І. Д. Сухомлин висвітлив теоретичні питання антропоніміки, які не втрачають актуальності протягом сорока років.

Вивчення ономастами способів іменування особи в писемних пам'ятках представлено у низці робіт про історичну антропонімію:

1. Бевзенко С. П. Словотворчі типи українських прізвищ східного Поділля в XVII ст. К., 1962.

2. Неділько О. Д. Антропонімія північної частини Лівобережної України (друга пол. XVII – перша пол. XVIII ст.). К., 1969.

3. Худаш М. Л. Українська антропонімія XIV – поч. XIX ст. Чоловічі іменування. Ужгород, 1980.

4. Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI століття. Чоловічі іменування. К., 1984.

5. Сенів М. І. Українська антропонімія XIV – XVIII ст. Жіночі іменування. Ужгород, 1986.

6. Осташ Р. І. Українська антропонімія I половини XVII століття. Чоловічі особові імена (на матеріалі Реєстру Запорозького Війська 1649 року). К., 1986.

7. Демчук М. А. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV – XVII ст. К., 1988.

8. Добровольська О. Я. Лексична база прізвищ Війська Запорозького, за реєстрами 1649 року. Ужгород, 1995.

9. Панцьо С. Є. Антропонімія Лемківщини. Тернопіль, 1995 (джерелом дослідження слугували Йосифінська і Францисканська метрики).

Отже, вивчення давньої антропонімії, засвідченої писемними пам'ятками, належить до актуальних ономастичних досліджень, які набули активного розвитку після появи праць М. Л. Худаша, Р. Й. Керсти, Р. І. Осташа.

У 2001 р. опублікована робота І. Д. Фаріон «Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини кінця XVIII – початку XIX ст. (з етимологічним словником)». У ній за матеріалами Йосифінської та Францисканської метрик із території Прикарпатської Львівщини проаналізовано структурно-семантичні особливості назв та способи ідентифікації особи. На особливу увагу заслуговує етимологічний словник – перше лексикографічне дослідження історичної антропонімії Прикарпаття.

Прізвищеві назви, зафіксовані в українських писемних пам'ятках XVI ст., проаналізовано в монографічному дослідженні І. В. Єфіменко (2003 р.). Антропонімію Житомирщини XVI – XVII ст. дослідила й описала Л. В. Ящук (2008 р.).

Науковий інтерес до давньої антропонімії інших слов'янських народів в українській ономастиці пов'язаний передусім з роботами І. М. Железняк, яка глибинно та цілісно проаналізувала у численних публікаціях сербсько-хорватський антропонімний матеріал. Антропонімію чеської актової мови XIV – XVIII ст. дослідила Н. М. Петрица, особливу увагу зосередивши на формуванні дволексемних особових назв та еволюції антропонімних формул. Слов'янські автохтонні імена в сучасному чеському антропоніміконі вивчає Л. Р. Осташ.

У 60-х роках XX ст. на фактичному антропонімному матеріалі (регіону або писемної пам'ятки) науковці вивчали словотворчі можливості українських прізвищ XVII – XVIII сторіч (С. П. Бевзенко, А. М. Залеський, О. Д. Неділько, З. Г. Ніколаєнко, А. О. Свашенко, І. Д. Сухомлин, М. Л. Худаш). На ці роки припадають і перші спроби етимологічного (А. О. Білецький, І. О. Варченко, В. В. Німчук, І. Д. Сухомлин, О. Б. Ткаченко, П. П. Чучка та ін.) та лексико-семантичного дослідження прізвищ. Безперечно, кожна з праць названих авторів зробила вагомий внесок у вивчення української мови.

У сучасній антропоніміці етимологічний аналіз прізвищ представлено у працях В. П. Шульгача, І. М. Железняк, О. П. Карпенко,

І. В. Єфименко, С. О. Вербича. Книга «Нариси з праслов'янської антропонімії» В. П. Шульгача присвячена реконструкції праслов'янського антропонімного фонду. Дослідження виконане на багатому фактичному матеріалі – сучасному й історичному – усіх слов'янських мов, ономастикони яких були доступні авторові. Названа праця стала цінним здобутком української антропоніміки, вагомим внеском у слов'янські етимологічні студії. Ученому належить низка праць, присвячених реконструкції антропонімів із різних територій України, зокрема й Волині та Волинського Полісся (наприклад, «Етимологічна інтерпретація деяких поліських прізвищ», «Поліське *Сундик* і споріднені прізвища»).

У дослідженнях 70-х років зосереджено увагу на теоретичних проблемах, пов'язаних з історією становлення та вивчення прізвищ, створенням класифікації прізвищевих назв. Своєрідним теоретичним узагальненням усіх концепцій розвитку староукраїнської антропонімної системи та становлення сучасної стала праця М. Л. Худаши «З історії української антропонімії» (1977 р.). Запропоновані в ній принципи аналізу антропонімів активізували вивчення прізвищевих назв, засвідчених писемними пам'ятками. Історичну антропонімію XVI ст. на матеріалі адміністративно-юридичних документів з усієї території України опрацювала Р. Й. Керста (1984 р.). Дослідниця простежила способи ідентифікації особи, групуючи їх за кількістю компонентів та семантикою.

Не менш цінні для антропоніміки результати досліджень Р. І. Осташи, що виконані на матеріалі «Реєстру Війська Запорозького» 1649 року [Осташ 1986]. Спостереження над антропонімним матеріалом XVII ст. автор описав у численних та ґрунтовних студіях. З 2004 року учений публікує в наукових збірниках фрагменти словника давніх особових імен українців («Українські особові імена середини XVII ст. як об'єкт лексикографії»). Завдяки глибинному опрацюванню давньої української антропонімії словник Р. І. Осташи стане надійним джерелом у вивченні власних імен та прізвищ.

Як було вище зазначено, праці Р. Й. Керсти, Р. І. Осташи, М. Л. Худаши посирили інтерес дослідників до способів називання особи в писемних пам'ятках та активізували їхню роботу в цьому напрямі.

На нашу думку, важливу роль в активізації сучасних українських студій відіграють діаспорні антропонімічні студії. С. Радіон опрацював українські прізвища Австралії (Словник українських прізвищ у Австралії; 1981 р.) Ф. Богдан – Канади (Словник українських прізвищ

у Канаді; 1971 р.), О. Горбач проаналізував особливості наголосу прізвищ Львівщини і визначив специфіку творення їхніх фонетичних варіантів (Прізвища й особливості їх наголосу в наддністрянській говірці села Романів Львівської області; 1993 р.). Вагомим здобутком діаспорної антропоніміки стали праці В. Ірклієвського «Етимологічний словник українських прізвищ. Прізвищезнавство» (Мюнхен, 1987 р.), де проаналізовано понад 70 тисяч антропонімолексем, та «Наші ймення, їх походження та значення» (Мюнхен, 1968 р.).

На сьогодні чималою кількістю робіт представлено регіональне вивчення прізвищ України, зокрема Закарпаття (П. П. Чучка), Бойківщини (Г. Є. Бучко), Буковинського Подністров'я (Л. О. Тарновецька), Опілля (Г. Д. Панчук), Північної Тернопільщини (С. В. Шеремета), Західного Поділля (Н. І. Рувьова), Східної України (В. Д. Познанська), Північного Степу (Т. В. Марталога), Лубенщини (Л. О. Кравченко), Полтавщини (І. Д. Сухомлин), Середньої Наддніпрянщини (Ю. К. Бабій), Нижньої Наддніпрянщини (І. І. Ільченко), Дніпровського Припоріжжя (І. А. Корнієнко), Уманщини (Ю. І. Блажчук), Центральної та Східної Донеччини (Ю. М. Новикова), Рівненщини (Я. О. Пура).

Цінні для сучасного дослідника словники прізвищ (початок ХХІ ст.), які можуть слугувати надійним матеріалом для антропонімічних студій. Значну роботу в цьому плані (збір та систематизація антропонімічного матеріалу) виконав В. О. Горпинич. Дослідник самостійно та у співавторстві (Т. В. Тимченко, І. А. Корнієнко, Ю. Б. Бабій) уклав словники: «Прізвища степової України», «Прізвища правобережного Степу», «Прізвища Дніпровського Припоріжжя», «Прізвища Середньої Наддніпрянщини».

Сучасну українську лексикографію поповнили такі словники: інверсійні («Антропонімія Опілля», 2001 р.), словозмінно-орфографічні (Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівецьчини), 2002 р.; Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини, 2007 р.) та ін. Не менш цінні реєстри прізвищ, надруковані у додатках до монографій (наприклад, «Антропонімія Лемківщини» С. Є. Панцьо, «Антропонімія Лубенщини» Л. О. Кравченко).

Серед ономастичних досліджень вагоме місце посідає проблема засвідченого у прізвищах світогляду народу, його менталітету, культурних, національних та побутових особливостей. Розглядаючи антропонімію як засіб етнічної ідентифікації людності, П. П. Чучка

стверджує, що прізвище, порівняно з особовим іменем, виступає інформативно багатозначнішим, воно вказує, ким були або могли бути предки денотата, засновники його роду [Чучка 1988, 19].

У дослідженні «Збереження етнокультурної специфіки в апелювативних семантичних патронімах Північної Донеччини» Н. Ю. Булава наголошує: «Українська антропонімія як одна з форм фіксації досвіду етносу зберігає і передає з покоління в покоління інформацію про природу, закони людської поведінки чи психології, естетичні цінності тощо. Етнокультурна специфіка прізвищ полягає у збереженні певних реалій минулого й сучасного, притаманних національній культурі» [Булава 2005, 134]. На думку автора, інформацію про особливості буття народу містять прізвища, в основі яких лежать назви людей за родом діяльності, внутрішніми та зовнішніми ознаками, сімейним станом, етнічною, соціальною чи релігійною ознакою, а також назви міфічних істот.

Проблему збереження в антропонімах дохристиянського світогляду наших предків вивчає С. М. Пахомова («Реконструкція світогляду язичників за даними слов'янської антропонімії»). Дослідниця зазначає, що дешифрувати культурну інформацію, закодовану в імені, дозволяє не лише етимологія онімів. Разом із певним відбором мовних одиниць, вживаних у функції власних імен людей, уся система їхнього використання, надавання, заміни, різних заборон тощо може свідчити про світогляд і свідомість давньої людини, адже зв'язок між власним іменем і його носієм визначають комплексом звичаїв, традицій, ритуалів, наявних у суспільстві правил, похідних від вірувань, міфології та релігії.

На думку І. М. Железняк («Світоглядний код слов'янської антропонімної лексики»), за наявними в антропонімі деякими свідченнями можна відтворити елементи свідомості народу, відчуття людиною себе й навколишнього світу. У власній назві закодована пам'ять століть, у ній закладена інформація, яку сучасні методи дослідження ще не спроможні виділити повною мірою. Перша поява власної особової назви, виділеної з загальної мовної тканини зі своїми характерними ознаками, була витвором синтезу мови й духовної культури як елемента загального світосприйняття людини. Антропонімооснови, пов'язані з лексикою конкретного значення, перетворюючись на символи, набували нового значення і змісту через емоційний код, закладений в антропонімі. Порушуючи теоретичний аспект проблеми, дослідниця зосереджує увагу на первісній семантиці,

походженні та частотності вживання протягом різних століть імен *Світлан* та *Світлана* [Желізняк 2011, 239–250].

Проблему впливу вірувань на формування власних особових назв з'ясовував В. В. Лучик («Становлення пропріальної лексики України у зв'язку з розвитком релігійних вірувань»). Учений стверджує, що антропонімія – своєрідна скарбниця давньої лексики, яка інформує про релігійні уявлення праукраїнців, їхній світогляд, вірування, зберігаючи у своїх основах назви багатьох язичницьких божеств.

Починаючи з 70-х років, поряд із науковими розробками публікують праці науково-популярного спрямування. Питанню походження сучасних імен присвячені книги І. В. Глинського «Твоє ім'я – твій друг» та А. П. Коваль «Життя і пригоди імен». Про історію виникнення антропонімів та їхню семантику описано в роботі Л. Т. Масенко «Українські імена та прізвища». На основі досягнень сучасної антропоніміки засади цієї галузі мовознавства викладено в праці В. А. Герасимчук та А. Ф. Нечипоренко «Антропоніми: історія та сучасність».

Отже, українське прізвищознавство має вагомі здобутки й сьогодні продовжує збагачуватися новими ґрунтовними працями. Протягом останніх років були проведені ономастичні конференції, опубліковані наукові збірники: «Питання історичної ономастики України» (1994 р.), «Ономастика східних слов'ян» (1996 р.), «Ономастика та етимологія» (1997 р.), «Українська ономастика» (1998 р.), «Слов'янська ономастика» (1998 р.), «Slavica ta baltica в ономастиці України» (1999 р.), «Українська пропріальна лексика» (2000 р.), «Linguistica slavica» (2002), «Актуальні питання антропоніміки» (2005 р.), «Дослідження з ономастики» (2008 р.); колективні монографії: «Ономастика України першого тисячоліття нашої ери» (1992 р.), «Ономастика України та етногенез східних слов'ян» (1998 р.), «Ономастика Полісся» (1999 р.). Ономастичний матеріал проаналізовано в наукових збірниках, опублікованих окремими випусками: «Записки з ономастики» (Одеса), «Ономастичні науки» (Донецьк), «Studia slovakistica» (Ужгород), щорічник «Студії з ономастики та етимології» (Київ, Інститут української мови НАН України). Ці та інші видання містять праці, присвячені актуальним питанням синхронної та діахронної ономастики, етимологічній інтерпретації різних лексичних одиниць, особливостям їхнього функціонування тощо.

2.2.6. Лінгвістичний аналіз прізвищ

Найактуальніші аспекти лінгвістичного дослідження прізвищ – лексико-семантичний, структурно-словотвірний та етимологічний.

Як уже було зазначено, початок наукового вивчення слов'янської антропонімії пов'язують із працею Ф. Міклошича «Die Bildung der slavischen Personennamen», у якій автор уперше порушив питання словотвірної будови слов'янських особових назв.

Словотвірний аналіз знайшов відбиток у працях Й. Добровського, Г. Гінкена та інших дослідників власних назв. Інтенсивна розробка питань давньої історії слов'ян у XIX та XX ст. сприяла розгортанню етимологічних досліджень у галузі ономастики (Г. Вайганд, М. Морошкін, І. Кнежа, С. Роспанд, М. Фасмер та ін.). Практичні потреби повсякденного життя висунули на порядок денний глибше вивчення фонетики та морфології власних назв. На основі цих трьох аспектів поступово були сформовані принципи лексико-семантичного аналізу прізвищ (Й. Бенеш, В. Бланар, С. Ілчев, В. Ташицький, Ю. К. Редько, П. П. Чучка та ін.).

Різноманітність аспектів аналізу прізвищ зумовлює неоднозначність класифікаційних критеріїв. У слов'янській ономастиці існує чимало спроб класифікації прізвищ, але загальновизнану класифікаційну схему ще не створено. Як слушно зауважив М. Л. Худаш, «від ступеня наукової досконалості класифікації фактичного матеріалу залежить не тільки економність, структурно-композиційна чіткість і раціональність дослідження, а й його ефективність та результативність». Тому будь-яка класифікаційна система має максимально забезпечити можливість розгляду досліджуваного об'єкта в найрізноманітніших його типових проявах і водночас не допускати фактів двозначності, невизначеності або об'єктивізму.

В українській (та й загалом слов'янській) антропоніміці дослідники сучасних прізвищ широко аналізують матеріал у двох аспектах:

- за лексико-семантичними ознаками основ, від яких утворені прізвища;
- за структурно-граматичними та словотвірними характеристиками прізвищ.

Відповідно до першого аспекту вивчають власні особові імена та апелятивну лексику, що стали основою для творення прізвищ, за другим аспектом основну увагу засереджують на способах творення прізвищ.

Як зазначають автори монографії («Типологічна ономастика. Перша книга»), «структурно-словотвірний та лексико-семантичний аспекти аналізу власних імен тісно пов'язані. При комплексному дослідженні власних імен питома вага того чи того аспекту може суттєво змінюватися. У моноструктурних онімах превалює лексико-семантичний підхід. У сфері непростих топонімів класифікація відбувається спочатку за структурно-словотвірними ознаками. Потім у межах кожної структурної групи (а інколи й поза її межами) топоніми розглядають на лексико-семантичному рівні. Двоєдине комплексне висвітлення власних назв сприяє більш повному розкриттю їх ономастичної специфіки» [Типологічна ономастика, 35]. Вважаємо, що цю тезу про тісний зв'язок між структурно-словотвірним та лексико-семантичним аспектами аналізу топонімів можна перенести й на прізвища, які також потребують глибинного комплексного дослідження.

На думку багатьох ономастів, важливе завдання сучасного мовознавства – дослідження лексичної бази прізвищ, оскільки вона відтворює культуру, історію, географічні умови, звичаї, психологію, соціальні умови, побут наших предків тощо.

Перші класифікації українських прізвищ за значенням їхніх основ належать М. Сумцову та В. Охримовичу. Вони не стали загально-визнаними, але помітно вплинули на розвиток подальших антропонімічних студій. М. Сумцов пропонував виокремлювати одинадцять груп прізвищ: від хресного імені, назви місцевості, особливостей зовнішності або характеру, ремесла або заняття, числівників, тварин, рослин, страв, витворені на основі певних історичних споминів, насмішкваті та іншомовні.

Враховуючи, чия назва стала спадковою для особи, В. Охримович виділяє в антропонімії XVI – XVII сторіч п'ять систем: «матерню» (назва дитини за іменем матері), родову (номінація за іменем діда, баби тощо), батьківську, ґрунтову (від імені особи, на ґрунті якої господарює людина), індивідуальну. Визначальним стає протиставлення індивідуальної та чотирьох інших систем, які, за В. Охримовичем, називають особу стосовно іншої особи.

Упродовж 60 – 80-х рр. XX ст. проблему класифікації прізвищ дослідники активно опрацьовували на базі польської (С. Роспонд, Т. Скуліна), російської (О. М. Трубачов, В. В. Палагіна, В. А. Никонів), української (Ю. К. Редько, П. П. Чучка, І. Д. Сухомлин, М. Л. Ху-даш) та інших слов'янських мов.

Усі прізвища за семантикою їхніх твірних основ Ю. К. Редько поділив на такі групи (1966 р.):

- 1) прізвища, утворені від особових власних імен;
- 2) прізвища, що вказують на походження або місце проживання;
- 3) прізвища, що вказують на соціальний стан або постійне заняття;
- 4) прізвища, що засвідчують індивідуальні ознаки першonosіїв;
- 5) інші шляхи виникнення прізвищ (похідні від назв тварин, рослин, знарядь праці, продуктів харчування, предметів побуту тощо).

Оригінальну класифікацію прізвищ за їхньою семантикою та мотивами називання запропонував М. Л. Худаш (1980 р.):

1. Власне антропонімні (похідні від церковно-християнських та автохтонних імен).

2. Апелятивні (похідні від назв осіб за професією, заняттям чи посадою, священнослужительські, мотивовані назвами церков, назви, пов'язані з віросповіданням, відтопонімні, відетнонімні назви тощо);

3. Антропонімно-апелятивні (назви за зовнішністю, внутрішнім світом людини, за особливостями членів сім'ї чи родини, житла, за кількістю домашньої худоби, за характерним вчинком, пригодою).

Проблему класифікації прізвищ ґрунтовно опрацював у докторській дисертації П. П. Чучка (1969 р.). За допрізвищевою семантикою твірних основ дослідник розглядає три семантичні категорії прізвищ:

- а) відімені прізвища;
- б) відапелятивні прізвища;
- в) відтопонімні прізвища.

Загалом вдала, цілісна та зручна для використання класифікація прізвищ П. П. Чучки у працях антропонімістів зазнає спрощення. Б. Б. Близнюк виокремлює відонімний та відапелятивний типи іменувань, у межах кожного з них окреслює відповідні підгрупи. За аналогічною схемою аналізує прізвища Ю. М. Новикова, розглядаючи серед відонімних утворень відіменні, зокрема похідні від автохтонних та запозичених імен, а також відтопонімні прізвища. Г. В. Бачинська групує основи прізвищ у три основні розряди: 1) церковно-християнські імена; 2) автохтонні особові імена; 3) апелятивні назви.

І. Д. Сухомлин також виділив два типи прізвищ: власноіменні та апелятивні утворення. Близька до наведеної схеми класифікація С. Є. Панцьо, яка розглядає дві групи прізвищ: відіменні та відапелятивні, серед них виділяє основи, які означають особу, та основи, які не означають особу. Розподіл прізвищевого матеріалу на антропо-

німний та апелятивний типи іменування поширені у сучасних регіональних дослідженнях антропонімії, його застосували в роботах Ю. К. Бабій, І. А. Корнієнко, Л. О. Кравченко.

Отже, більшість дослідників зорієнтовані на добре обґрунтовані класифікації П. П. Чучки та М. Л. Худаша. Подекуди вносять у них зміни, що полягають переважно в уточненнях класифікаційних розрядів. Можна стверджувати, що поділ прізвищ на відіменні та відапелятивні став загальноновизнаним, дискусії розгортаються стосовно елементів, які належать до кожного з цих антропонімічних класів.

З другої половини ХХ ст. мовознавці активно вивчають лексичну базу прізвищ і з'ясовують їхню допрізвищеву семантику, аналізують різні лексико-семантичні категорії прізвищ – відіменні (Г. Є. Бучко, С. Є. Панцьо, Р. І. Осташ, Г. В. Бачинська, Н. І. Рувьова, С. В. Шеремета), відтопонімі (І. М. Железняк, Г. Є. Бучко, С. Є. Панцьо, Л. В. Ящук), похідні від назв рослин і тварин (О. В. Марочкіна, Ю. М. Новикова, І. Д. Фаріон, О. В. Цехмистренко), від назв осіб за родом діяльності (О. Я. Добровольська, В. Д. Познанська) та ін.

Власні імена (церковно-християнські та слов'янські автохтонні) – вагома частина лексики, яка слугувала базою для творення прізвищ. За свідченням ономастів, уже в XVI – XVII ст. для позначення особи широко використовували ім'я глави сім'ї: осіб чоловічої статі називали за іменем батька, осіб жіночої статі – за іменем чоловіка або батька (якщо дівчина незаміжня). Такі номени могли збігатися як з патронімічними власноіменними утвореннями, так і з повними іменами, скороченими або демінутивними варіантами імен.

Відіменні основи прізвищ виступають цінним джерелом інформації про іменні уподобання в час формування прізвищ, різноманітність іменного репертуару, засвідчують адаптацію християнських імен до особливостей української мови, багатство словотвірних варіантів, поширених на тій чи тій території.

Як зауважував Ю. К. Редько, загальноновживані імена могли переходити у прізвища в такій формі, яка була індивідуальною назвою окремої, усім відомої особи. За нашими спостереженнями (результати дослідження прізвищ м. Луцька), такою формою могло бути:

а) повне календарне ім'я: *Арсеній, Антоній, Вакула, Варав, Веремій, Гліб, Гордій, Дементій, Денис, Зіновій, Клим, Конон, Корній, Лазар, Лука, Микита, Наум, Нестер (Нестор), Панас, Пархом, Пілат, Протас, Роман, Самійло (Самойло), Севастьян, Северин, Семен, Сидор, Симон (Шимон), Юхим, Яким, Ярема;*

б) усічена форма імені: **Кудим** < **Никодим**, **Філ** < **Памфіл**, **Панфіл**), **Коба** (< **Коб** < **Якоб**; має форму родового відмінка); **Сак** < **Ісак** – шляхом афези; **Гарас** < **Гарасим**, **Герасим**; **Гель**, **Гиль**, **Гіль** < **Ілля** або **Гіль** < **Гіл[арій]**, **Кость** < **Костянтин**, **Крись** < **Крискент**, **Пус** < **Фусик**, **Сас** < **Сасоній**) – шляхом апокопи; **Гесь** < **Герасим** – шляхом синкопи;

в) усічено-суфіксальне ім'я (утворене однофонебною суфіксацією):

-ц, -ц': **Гац** < **Гарасим** або **Гаврило**; **Гриць** < **Григорій**; **Дець** < **Дем'ян** або **Дементій**; **Коц**, **Коць** < **Микола**; **Луць** < **Лука**; **Миць** < **Дмитро** або **Микола**; **Пац** < **Пахом**; **Проць** < **Прокіп**; **Стець** < **Степан**, **Стефан**; **Яць** < **Яків**;

-н': **Гринь** < **Григорій**, **Пронь** < **Прокіп**, **Сень** < **Семен**, **Фень**, **Хвень**;

-с': **Мись** < **Михайло** або **Микита**;

-х: **Гаврих** < **Гаврило**; **Грех** < **Грегор**, **Григорій**; **Івах** < **Іван**; **Лях** < **Ілля**; **Олех** < **Олесь** < **Олександр**, **Олексій**; **Сех** < **Семен**, **Терех** < **Терентій**;

-хн-о: **Васюхно**, **Івахно**, **Михно**;

-ш: **Антош** < **Антон**; **Барабаш** < **Варава**; **Гавриш** < **Гаврило**; **Дмитраш** < **Дмитро**; **Іваш** < **Іван**; **Дорош** < **Доротій**; **Ляш** < **Ілля**; **Мирош** < **Мирон** або **Мирослав**; **Труш** < **Трохим**; **Ярош** < **Ярослав**;

г) зменшена або згрубіла форма імені: **Адамець**, **Юрець**; **Васько**, **Мишко**; **Катеринко** < **Катерина**; **Касько** < **Касіян**; **Калинюшко** < **Калина** < **Каленик**; **Костючко** < **Костянтин**; **Корнейко** < **Корній**; **Яцейко** похідне від аналогічної демінутивної форми імені **Яць** < **Яків**, **Василечко** < **Василь**, **Насечко** < **Анастасій**; **Ваврик** < **Лаврентій**; **Карпик**, **Климчик**, **Юрчик**; **Гнатица**, **Петрина**, **Федина**; **Маркусь** < **Марко**, **Павлусь** < **Павло**, **Самусь** < **Самійло**; **Марушко** < **Маруся** < **Марія**; **Васюра**, **Васюхник** < **Василь**.

Патро-матронімічні назви з формантами:

1) -ич, -анич, -евич, -ович: **Адамович**, **Барабасевич** (< **Варава**), **Богданович**, **Вавринович**, **Вакуліч**, **Васянович**, **Гнаткевич**, **Гриневич**, **Гришанович**, **Гурич** (< **Гурій**), **Ількевич**, **Лукашевич**, **Неліпович** (мотивоване дохристиянським відстрашувальним іменем **Неліп** < **Нелѣп** < **нелѣпый** 'некрасивий'), **Ольхович** < **Олех** < **Олександр** (**Трійняк**, 262), **Онишкевич** < **Онишко** (**Онисько**) < **Онисим**;

2) -ук (-'ук): **Никитюк**, **Никончук**, **Никонюк**, **Ніколайчук**, **Олексюк**, **Олещук**, **Охремчук**, **Павліщук**, **Павлюк**, **Пилипчук**, **Пилип'юк**, **Прокопчук**, **Ющук** < **Юсько** < **Юсь** < **Юхим**;

3) -ак (-'ак): *Герасим'як, Гнатяк, Грицяк, Грищак, Карп'як, Мироняк, Нестерак, Онопріак, Петруняк, Петрущак, Самуляк, Семеняк, Фединяк, Фендак, Фещак, Ющак; Гап'як < Агафія, Марухняк < Марухна < Марія, Устяк < Устина;*

4) -енк-о: *Ващенко, Власенко, Гриценко, Денисенко, Мусієнко, Олексенко, Савченко, Саєнко, Семененко, Тищенко, Федорченко, Якименко, Яковенко, Яриченко < Ярик < Ярослав.*

Серед волинян поширені прізвища, твірні основи яких вказують на:

1) означення національності предка: *Венгер (Венгерко, Венгерчук) < венгер 'угорець', Волошин (Волошинович, Волошинюк, Волощук) < волошин 'представник романських народів, найчастіше румун', Горват < горват 'хорват', Калмиков < Калмик < калмик, Латишко < латиш 'латвієць', Лендяк < лендяк 'лях', Литвак, Литвяк, Литвин (і похідні Литвиненко, Литвинов, Литвинчук, Литвинюк, Літвінцов) < литвин 'білорус', 'литовець';*

2) означення соціального стану: *Босий, Голас, Голеня, Голіков, Голінько, Голоюк, Голоюх, Голюк, Голяк, Гольчук, Голь < голь 'бідняк', 'голий (бідний) чоловік'; Хлопук, Хлопусь < хлоп 'селянин, мужик взагалі або кріпак';*

3) місце людини в суспільстві: *Бурлаченко < Бурлака < бурлака 'заробітчанин, який погоджувався на будь-яку роботу і будь-які умови проживання', 'самотній, неодружений чоловік', Галайда < галайда 'бродяга';*

4) місце проживання:

- загально вказували: *Загребельний* ('за греблею'), *Підлужний* ('під лугом, поблизу болотистої місцевості'), *Пограничний < пограничний* 'який межує, суміжний, прилеглий';

- називали населений пункт першоносія прізвища: *Торчинський < Торчин, Уляницький < Уляники, Козинський < Козин, Холонівець < Холонів, Хоміцький < Хомичі, Червінський < Червин, Ясинський < Ясинівка (Волин. обл.); Шептицький < Шептичі, Яворський < Явори (Львів. обл.); Корецький < Корець, Кривицький < Кривичі (Рівнен. обл.);*

5) постійне заняття: *Бондар, Мажар < мажар 'виробник маж' (чумацьких возів); Коваль, Швець; Копач, Ткач, Тлумач; Гайовий, Лісовий, Садовий; Кравець, Мисливець, Стрілець; Бортник, Гамерник, Колесник, Пасічник, Сапожник, Стадник; Колодій, Маслій; Рибачок, Пастушок;*

6) фізичні ознаки людини: *Гамелюк < Гамела < гамела 'товста, незграбна людина' (ЕСУМ I, 465), Гладкий < гладкий 'товстий',*

Заремба < заремба (пол. *zaręba*) ‘молода, фізично здорова людина’ (ЕСУМ II, 238), **Субтельний** < *субтильний* ‘тонкий, крихітний, тендітний’, **Тонконог**, **Цьопко** < *цьопка* ‘крихітка’ (Грінченко 4, 439), **Бучман** < *бучма* ‘кучматий, волосатий’ (Чучка, 103), **Витришук** < Витришок < *витришок* ‘витрішкуватий’ (ЕСУМ I, 385);

7) психічні властивості, поведінку або характер людини: **Бай** < *бай* ‘байкар, казкар’, **Баглай** < *баглай* ‘ледар, ледащо’ (Чабаненко I, 32), **Гула** < *гула* ‘нероба, бродяга’ (ЕСУМ I, 617), **Гуляр**, **Гуль** < *гуль* ‘ледащо’ (Чучка, 166), **Драбант** < *драбант* ‘розбійник’ (Чучка, 207), **Дундуков** < *дундук* ‘ледача, неговірка людина’ (Онишкевич I, 238), **Кваша** < *кваша* ‘нерішуча людина (Редько, 452), **Коменда** < *коменда* ‘вередлива особа’ (ЕСУМ II, 534), **Принда** < *принда* ‘вередлива, примхлива людина’ (Грінченко 3, 429) або < *принда* ‘пихата людина’ (ЕСУМ IV, 574), **Шемет** < *шemet* ‘ледача людина’, **Шабала** < *шабала* ‘базіка, пустомеля’, **Шеремета** < *шеремет* ‘балакучий, жвавий’ (Редько, 1198), **Струсь** < *струсь* ‘дурень’ (Грінченко 4, 220).

Отже, дотримуючись традиційного способу класифікації прізвищ за семантикою їхніх основ, дослідники виокремлюють відоміні (відіменні і відтопоніміні утворення) та відапелятивні прізвища.

2.2.7. Словотвір прізвищ

Порівняння онімів та апелятивів виявляє багато подібного й відмінного в цих шарах лексики на всіх рівнях мови (фонетичному, морфологічному, словотвірному, лексико-семантичному, синтаксичному) і дає багатий матеріал для різних лінгвістичних студій. Загальноновживана й онімна лексика нерозривно пов’язані та взаємозалежні, хоч і мають свої особливості. На думку О. В. Суперанської, існує єдиний фонологічний і морфологічний лад мови, основа якого сформована загальними назвами, а власні назви, наскільки це можливо, підпорядковані йому. Як відомо, апелятивна словотвірна модель хронологічно передує ономастичній з аналогічним формантом, а регулярні моделі власних назв часто утворені за допомогою тих самих словотвірних засобів, що й апелятиви з модифікаційним значенням здрібнілості, належності, фемінативності. Тому антропоніми варто розглядати в тісному зв’язку з загальноновживаною лексикою, пам’ятаючи, що онімні лексеми – це *вторинні найменування*, а отже, й підхід до їхнього аналізу має бути іншим, ніж до аналізу апелятивної лексики.

Структурно-словотвірна характеристика слов'янських прізвищ, яка передбачає аналіз способів їхнього творення, була предметом досліджень багатьох українських та зарубіжних ономастів. Але досі існують значні розбіжності в класифікації цих антропонімів. Одні дослідники вважають, що всі прізвища утворені *морфологічним, семантичним та морфолого-синтаксичним* способами (І. М. Железняк, Ю. К. Редько, Р. І. Осташ, О. Д. Неділько), інші поділяють їх на *первинні, вторинні та складні* (М. В. Бірило), а деякі – на *стандартні та нестандартні* (О. В. Суперанська, О. В. Сулова).

П. П. Чучка зауважує: «Всі прізвища (крім тих, що з'являються в наш час для заміни небажаних) утворені семантичним способом з індивідуальних та родичівських прізвищ». Але водночас виділяє семантичний, морфологічний і синтаксичний способи творення антропонімів.

Польські ономасти, зокрема С. Роспанд, М. Чаплицька, Х. Борек, У. Шумська, поділяють антропоніми на *примарні та секундарні*, тобто первинні та вторинні. Такий різнобій думок зумовлений багатозначністю, а іноді й функціональною невизначеністю словотворчих суфіксів, неоднаковим трактуванням ономастичних процесів, суб'єктивним підходом до аналізу антропонімного матеріалу.

Сучасні українські ономасти висловлюють думку про два основні словотвірні способи виникнення прізвищ: семантичний, або лексико-семантичний, та морфологічний, або афіксальний. Деякі дослідники антропоніми першого типу називають первинними, а другого – вторинними. Зазначена класифікаційна схема стала загальноновизнаною, оскільки враховує особливості словотвірної структури прізвищ (на відміну від словотвору апелятивів), твірні основи яких завжди мотивовані, хоч в антропонімоосновах така вмотивованість досить гіпотетична. Наприклад, невідомо, у який спосіб виникло прізвище *Грицик* < Грицик або *Грицик* < Гриць + *-ик*; *Ковалик* < *ковалик* 'зменш. від *коваль*' або *Ковалик* < *Коваль* + *-ик*. З огляду на труднощі встановлення словотвірних відношень, аналогічні прізвища кваліфікують як найменування з подвійною словотвірною мотивацією.

Лексико-семантичний спосіб творення прізвищ полягає у зміні функції назви: особове ім'я, прізвище чи апелятивне означення особи, не зазнаючи жодних формально-структурних змін, ставало спадковим іменуванням (наприклад, *Богдан, Роман, Галушка, Зима, Сокіл, Олійник, Швець*).

Серед відонімних прізвищ традиційно виділяють такі групи:

1) прізвища, співвідносні з церковно-християнськими іменами та їхніми варіантами (*Євтух, Северин, Луць, Проц, Васечко, Васюта, Гриценя, Івашко, Петрина, Ромась, Федурко*);

2) прізвища, співвідносні зі слов'янськими іменами-композицями та їхніми усіченими формами (*Бажан, Богдан, Боговид, Білозір, Манцибора, Неліпа, Осьмак; Брой, Рад, Стас, Судима, Сулима*);

3) прізвища, співвідносні із запозиченими іменами (*Мендель, Шандор*);

4) прізвища, співвідносні з ойконімами (*Корець, Чернігів, Чигирин*).

Прізвища, що постали на базі пестливих або згрубілих форм особового імені, вирізняються багатством суфіксальних засобів. Р. Й. Керста зазначає, що в XVI ст. «для творення варіантів чоловічих імен було вживано близько 50 суфіксів, з яких майже кожен міг поєднуватися з повною, скороченою або вже ускладненою іншим формантом основою імені». П. П. Чучка виділяє майже 100 суфіксів, які брали участь у збагаченні та урізноманітненні закарпатського репертуару чоловічих імен.

Серед прізвищ відапелятивного походження традиційно розглядають дві групи:

- прізвища, співвідносні з особовими апелятивами (*nomina personalia*);

- прізвища, співвідносні з неособовими апелятивами (*nomina impersonalia*).

Такий поділ враховує специфіку онімізації антропонімів: особовим апелятивам при переході в оніми було властиве особове значення, неособові апелятиви натомість мали переносне метафоричне або метонімічне значення. Стосовно переходу неособових апелятивів до розряду антропонімів П. П. Чучка слушно зауважує, що шлях неособового апелятива до антропоніма удвічі довший, ніж особового: спочатку неособова назва мусить метафоризуватися і стати особовим апелятивом, а тільки тоді вже цей особовий апелятив може стати антропонімом [Чучка 2008, 366]. У межах цих груп дослідники виокремлюють такі лексико-семантичні підгрупи.

I. Прізвища, мотивовані особовими апелятивами:

1. Назви осіб за зовнішніми ознаками (*Бородай, Каплаух, Кругловид*).

2. Назви осіб за внутрішніми ознаками (*Веселяк, Дармоїд, Забіяка, Коменда* < коменда 'вередлива особа', *Чмут* < чмут 'пустун, шукар').

3. Назви осіб за професією, заняттям (*Калачник, Ситар, Стельмах*).

4. Назви осіб за національністю (*Литвак, Караїм, Поляк*);
5. Назви осіб за соціальним станом (*Босак, Кріпак, Господарик*);
6. Назви осіб за їхніми родинними стосунками (*Стрика < стрик 'дядько по батькові'* (ЕСУМ V, 442), *Приймак, Сватко*).

7. Назви осіб за місцем проживання (*Верхоярний, Підгайний*).

II. Прізвища, мотивовані неособовими апелятивами, а саме:

- 1) назвами тварин (*Дятел, Вовк, Козуля*);
- 2) назвами рослин (*Верба, Груша, Терен*);
- 3) назвами предметів побуту (*Гребінка, Коцюба, Шило*);
- 4) назвами страв і продуктів харчування (*Капустняк, Сироватка*);
- 5) назвами одягу, взуття (*Бриль, Каптур, Личак < личак 'плетене з лика або з іншого матеріалу селянське взуття'*);
- 6) назвами анатомічних понять (*Зуб, Ребрик, Стопа*);
- 7) назвами абстрактних понять (*Бруд, Журба, Шелест*);
- 8) назвами явищ природи і часових понять (*Зима, Мороз, Понеділок*).

За словотвірні-структурними та морфологічними ознаками мотивуючих основ відапелятивні прізвища репрезентують такі групи:

- 1) непохідні іменники-апелятиви: *Корж, Куц, Лепеха*;
- 2) похідні іменники-апелятиви, мотивовані:
  - дієсловами (*Кваша, Клепач, Палій, Дояр*);
  - іменниками (*Бородай, Лаптії, Млинар, Олійник*);
  - прикметниками (*Довжик, Лисак, Рудень*);
- 3) похідні іменники-апелятиви, що виступають дериватами з новим (переважно демінутивним відтінком у значенні): *Коржик, Пастушок, Батечко*;
- 4) складні іменники: *Білошапка, Сухомлин, Підопригора*;
- 5) непохідні та похідні якісні прикметники: *Благий, Вірний, Дужий, Моторний, Щирий, Легенький, Хорошкуватий*;
- 6) похідні та зрідка непохідні відносні прикметники (утворені суфіксальним, префіксальним та префіксально-суфіксальним способами): *Дворовий, Крайній, Пасічний, Неживий, Безрідний, Загребельний, Побережний*;
- 7) повні й короткі дієприкметники: *Мальований, Погорілий, Продан*.

Звичайно, що безпосередньо від імен, апелятивів чи топонімів прізвища спонтанно не виникали. До того, як наші імена, апелятиви чи відтопонімні утворення були закріплені державно-правовими інституціями в ролі офіційних спадкових найменувань, вони впро-

довж бодай короткого часу мусили виконувати роль прізвиськ. Отже, такі прізвища, як, наприклад, *Микита, Козуб, Дятел, Пасічник*, походять не безпосередньо від імен, особових чи неособових апелятивів, а від прізвиськ. Принципова відмінність між прізвиськами та прізвищами лише в тому, що перші з них неофіційні, а другі – офіційні назви. Отже, різниця між ними не так словотворча, тобто структурна, як функціональна.

Морфологічний спосіб творення прізвищ полягає в одночасній зміні структури та функції іменування: особове ім'я, прізвисько чи апелятивне означення особи, ускладнені деякими словотворчими формантами, переходили у спадкові родові найменування. Для прізвищ морфологічного типу характерна низка антропонімних суфіксів, що, поєднуючись із твірними основами різного типу, утворювали структури, які не мали омонімних відповідників на апелятивному рівні (*Сушич* < сухий, *Сметанко* < сметана).

В ономастиці вже усталена класифікація прізвищ морфологічного способу творення. За нею прізвища поділяють на:

1) прізвища з патронімними формантами *-енк(о), -ич, -ович* (*-евич*): *Козубенко, Шевченко; Хомич, Христич; Александрович, Михалевич;*

2) прізвища з посесивними формантами *-ов* (*-ев / -єв*), *-ів, -ин* (*-ін*): *Лазарєв, Лебедєв, Костусєв, Купріянов, Шаповалов; Васюнін, Варчин, Кузьмін; Гриців, Іванів, Іванців, Іваськів, Матвійв;*

3) прізвища з поліфункційними формантами *-ук* (*-'ук, -чук*), *-ак, -ик, -ко, -ець*: *Андрощук, Михайлюк, Петерчук; Маринчак, Федорак; Павлик, Самойлик, Шевчик; Данилейко, Пилипейко, Скупейко; Адамець, Романець.*

Як стверджує С. М. Пахомова, використання слов'янами патроніма в ролі антропонімного знака має дуже давню традицію. Цей тип іменування сягає своїм корінням індоєвропейської епохи. Збереження прадавніх патріархальних відносин вимагало ідентифікації особи з урахуванням сімейної ієрархії. Іменування за главою сім'ї виявилось найактуальнішим способом визначення людини. І. М. Желєзняк пояснює, що основна характеристика патроніма вміщена в тих словотворчих елементах, за допомогою яких від особових імен утворені патронімні форми, а також у морфологічній структурі особових імен, від яких виникли патроніми [Желєзняк 2011, 72].

Отже, прізвища, утворені морфологічним способом, з часу свого виникнення були антропонімами, що позначали особу за іменем,

прізвиськом чи професією батька чи матері, рідше діда чи баби, і так ідентифікували її в суспільстві. Прізвища, утворені лексико-семантичним способом, функціонували як імена або прізвиська. Формальний показник, що допомагає відрізнити прізвища морфологічного способу творення від семантичного, – специфічні словотворчі суфікси (*Романенко* < *Роман* + *-енко*, *Мариняк* < *Марина* / *Мариня* + *-ак*, *Гончаров*, *Кухарев*, *Кравців*, *Микитин*, *Млинарчук*).

2.2.8. Прізвиська як імена-характеристики людей

Прізвисько – один із найуніверсальніших способів і засобів номінації особи. На думку українських ономастів, прізвиська – найчисельніший, найрізноманітніший, наймінливіший клас антропонімів, який не має давньої писемної традиції, але давніший за прізвища. Термін *прізвисько* має перші фіксації в XIV ст.

Генетично прізвиська належать до найдавніших антропонімів, що лягли в основу українського прізвищового іменника. П. П. Чучка стверджує: «Прізвиська – ключ до відмикання природи і походження наших прізвищ, адже на сучасних прізвиськах можна простежити майже всі процеси, які пережили наші прізвища». Творення прізвищ в українському антропоніміконі завершено, а виникнення прізвиськ (неофіційних назв) і сьогодні належить до активних процесів словотворчості народу. За визначенням З. П. Нікуліної, зараз можна спостерігати зворотне явище: значна кількість прізвиськ, так звані асемантичні відпрізвищеві утворення, похідні від прізвищ. Наприклад: *Федя* від *Федулов*, *Кирпич* від *Кириченко*, *Бобік* від *Бобко*, *Параход* від *Пархоменко*.

Порівняно із сучасним функціонуванням, у давнину прізвисько виступало єдиним антропонімним компонентом, оскільки вуличні назви перебирали на себе функції імен, а потім і прізвищ. Розвиток цих антропонімів відбувався в такій послідовності (ланцюжкової номінації особи): «*прізвисько* – ім'я – *прізвисько* – *прізвище*».

Про час виникнення прізвиськ у дослідників немає однозначної думки. Г. Д. Ліщинська зазначає, що історія виникнення неофіційної системи називань у східних слов'ян пов'язана з історією запровадження християнства. З цього приводу можна посперечатися, адже в дохристиянський період для означення особи вживали імена, що виконували такі ж самі функції, як і прізвиська: ідентифікували особу, вказували на зовнішню чи внутрішню характеристику.

Ще до введення християнства слов'яни мали розгалужену систему імен, яка з новою вірою збільшилася за рахунок упровадження на Русі візантійського іменника. Та з плином часу самих імен як диференційної ознаки було замало, адже одне ім'я могли мати численні носії. Якщо до XVII ст. термін *прозвісько* існував як рівноцінний синонім до терміна *особове ім'я*, то з XVII ст. його частіше вживали на позначення додаткового другорядного іменування особи, здебільшого даного жартома, в насмішку.

У язичницькій Русі вибір імені людини визначався звичаєвим правом. Воно давало можливість батькам чи жрецям добирати ім'я дитині залежно від порядку, часу та обставин її народження, відбивало зовнішні прикмети дитини (*Безніс, Голозуб*), риси характеру (*Злоба, Мовчан*), соціальний стан батьків та інше. Першій у сім'ї дитині могли дати ім'я *Першак*, тредій – *Третяк*, шостій – *Шостак* і т. д. Дівчинка, що з'явилася на світ узимку, могла отримати ім'я *Зима*. З уведенням християнства традиційні язичницькі мотиви номінації були збережені тільки серед неофіційних найменувань. Тому й виникла потреба у вживанні індивідуальних прізвиськ (згодом і родових).

На думку А. П. Коваль, серед найдавніших прізвиськ знаходимо ті, які виникли внаслідок «пересування» дохристиянського імені на друге місце після календарного (між ними в офіційних документах могло стояти ще й ім'я батька). Кожне, навіть найдавніше, прізвисько, коли його давали конкретній особі, щось означало: спочатку це було друге ім'я (наприклад, *Нудьга, Нечай*), яким людину постійно називали, пізніше – яскрава риса характеру чи зовнішності, тобто якась помітна риса людини. Тому у записках XV – XVI ст. засвідчено: *Михайло Неук, Івашко Близнець, Васько Біда* та ін. Прізвиськами, а потім і прізвищами ставали також календарні імена на зразок сучасного *Петро, Юрко*.

Прізвиська, особливо давні, містять багато цікавого: в них і давно застарілі слова, і буйна фантазія авторів, і спостережливість, і вміння виділити в людині такі риси, які характеризують і того, кому дали це прізвисько, і тих, хто його давав. Усі прізвиська поділяють на образливі й приємні: *Барило, Горлатий, Понурко, Бурчило, Дикун, Стогній, Плаксивий, Рудий, Твердолобий, Худотеплий; Тендітний, Ласкавий, Моторний, Красій, Краснощок, Чорнобривець* та ін.

Щось із таких «епітетів» забудеться, а якась особливо влучна й дотепна назва засяде в пам'яті, закріпиться за людиною, далі – за

родом, а там і прізвище виникає – *Довгон'ят, Довгошия, Підпригора, Лопало, Процідило, Святокум, Семибаламут* чи *М'ясоїд, Сироїд*. Але коли такі прізвиська стають прізвищами, вони втрачають здатність характеризувати, стають нейтральними, тобто «словами без предметного значення».

Дослідження російського вченого М. В. Горбаневського свідчать, що в XV ст. прізвиська відігравали важливу роль у формуванні спадкових особових назв. Переважно це були додаткові назви, які вказували на рід заняття, професії (*Гончар, Дегтярь, Зубоволок, Кожемяка, Мельник, Рогозник, Рудомет, Серебренник, Скоморох, Швець*), соціальний стан (*крест'янин Игнатко Великие Лапти*), зовнішній вигляд тощо [див. : Горбаневский 1983, 108–109].

Харківська губернська управа в 1886 році склала бланки для подвірного опису, у них була графа, в якій записували прізвиська та причини їхнього виникнення. Здебільшого люди на запитання про прізвище знизували плечима, але переписувачі не ламали голови, як звітувати перед начальством. Якщо в дворі було брудно, то господаря називали *Дришлею*, якщо господар похропував на ряднині, то його нагороджували прізвищем *Тягнирядно*, якщо бачили великий віз під навісом, то господар та його дружина ставали *Чумаками*. Дітей також спочатку могли прозивати, а через деякий час і записати *Чумаченьками*.

Отже, у творенні українських прізвищ важливу роль відіграли прізвиська. Тому спадкові найменування людей – прізвища – визначаються різноманітням лексичної бази та її цікавої допрізвищевої семантики.

У період активного впровадження прізвищ прізвиська могли б зникнути, та їх врятувало те, що вони поліфункційні. Наприклад, у побутовому мовленні прізвиська можуть виконувати функцію імені чи замінювати прізвище. Як зазначав І. Д. Сухомлин, «прізвиська... своїми лексико-семантичними, генетичними та фонетико-морфологічними особливостями не відрізняються від офіційних прізвищ». На сучасному етапі становище прізвиськ змінилось, але не стало менш важливим.

Прізвисько – цінний компонент системи народно-побутового найменування. Прізвиська як засоби номінації і тепер виконують функції: комунікативну, диференційну, контактнoустановлювальну, номінативну, ідентифікувальну, волюнтативну, конотативну. Різноманітні функції прізвиськ зумовлюють неоднорідність самого класу

сучасних прізвиськ. Як зауважує М. П. Лесюк, «для прізвиськ переважно підбирали (і підбирають) слова не широкоживані, не особливо частотні, а навпаки – рідкісні лексеми – діалектизми, архаїзми, екзотизми, okazіоналізми, різноманітні ономапоетичні комплекси, слова рідковживані, оскільки була потреба індивідуалізувати найменованого в його середовищі».

Більшість українських прізвиськ – найменування переносні. Коли когось називали *Махия*, то це зовсім не означало ‘велетень’, ‘силач’, а навпаки, це міг бути хтось слабосильний та невеличкий, прізвисько ж було іронічним. Якщо ж у когось предок звався *Бузівок* (< *бузівок* ‘однорічний бичок’), то навряд це трапилося тому, що він купив чи продав або зарізав бичка. Напевно, це був молодий парубок, вгодований, як молочний бичок, і пустотливий, як теля.

Вуличні найменування виступають домінувальним елементом в антропонімній системі села. Ними місцеві жителі послуговуються під час якоїсь роботи, у розмовах, найчастіше у сварках і суперечках. У такому випадку для номінації осіб не використовують офіційне ім’я чи прізвище, а от прізвиська дуже часто. П. П. Чучка зауважує: «Прізвиська в сільських умовах, за високої частотності прізвищ, навіть дуже потрібні, бо вони успішно компенсують потреби диференціації та ідентифікації особи в невеликому колективі».

Мотиви для виникнення прізвиськ:

- фізичні та психічні ознаки (*Голов'яч*, *Лихов'їд*, *Кнопка*);
- рід діяльності (*Перевізник*, *Костоправ*, *Фармацевт*);
- особливості мовлення (*Півкало*, *Сьосьо*, *Шокало*);
- територіальна характеристика (*Пісоченка* – родом із с. Пісочне);
- етнічна характеристика (*Циган*, *Поляк*, *Чеченка*);
- соціальний стан (*Багач*, *Капіталіст*, *Сіром'аха*);
- родинні зв'язки (*Синок*, *Мам'яня*, *М'ячуха*).

На відміну від прізвищ, прізвиська *Синок*, *Мам'яня*, *М'ячуха* зберігають лексичне значення та емоційно-експресивний відтінок, чим близькі до язичницьких імен наших предків. Майже всі вони однопокоління і зрідка переходять у спадок.

Меншу групу складають прізвиська, що характеризують особу за відношенням до її родичів. Серед них, як і серед прізвищ, виділяють патронімні (*Шевченко*), матронімні (*Зініч*), андронімні (*Війтишин*) та ін. утворення. Прізвиська цього розряду, як правило, експресії не виражають, вони часто переходять у спадок і стають родовими прізвиськами.

Отже, виникнення прізвиськ завжди було мотивоване, і його значення добре відоме і носієві, і тим, хто це прізвисько вигадав. Прізвиськом послуговується відносно невелика кількість осіб, адже воно має найчастіше насмішкуватий характер, і через те носій переважно не любить, коли його так називають. Проте з часом конотативність може втрачатися через незнання мотивів виникнення прізвиська або з іншої причини, коли індивідуальне прізвисько набуває статусу родового.

2.2.9. Визначення терміна прізвисько

Прізвисько – слово, яке дане людині в різний період її життя за якоюсь властивістю її вдачі, зовнішнім виглядом тощо. Проте таке визначення не загально визнане: різні автори вкладають різний зміст у поняття терміна *прізвисько*. Оригінальні неофіційні іменування існують у кожному колективі і в кожній родині.

Вік прізвиськ різний – від кількох днів до десятка років, а деякі з них навіть переходять у спадок не тільки дітям, а й онукам і правнукам. Прізвисько супроводить людину протягом усього життя, становить її своєрідний невід’ємний індивідуальний атрибут. Їх справедливо називають своєрідною енциклопедією народного побуту, звичаїв, культури, адже в них яскраво відбився національний характер українця, його дотепність, схильність до жартів, веселого, влучного слова.

Як було вже зазначено, перші фіксації терміна *прізвисько* в українській мові припадають на XIV ст., його синоніми – *неофіційне найменування*, *вулична назва*, *кличка*. Для позначення терміна *прізвисько* дослідники вживають різні лексеми:

О. Т. Горбач наводить назви *прітик*, *пр'ізва*.

І. Я. Франко – *людóві про́звища*.

І. І. Трійняк – *на́звис'ко*, *прі́звис'ко*.

Ю. К. Редько – *ву́лична клі́чка*.

Г. Є. Бучко, Д. Г. Бучко (на Бойківщині) – *назви по-ву́личному, продо́мки, прозі́вки*.

І. Хміль (на Берестейщині) – *гідиш* ‘понижуюча кличка на селі’.

П. П. Чучка (на Закарпатті) – *пру́звиско*, *про́зівко*, *пру́зівка*, *на́зівка*, *на́зівко*, *на́звище*, *ву́личнос мня*.

Г. Л. Аркушин (на території Західного Полісся) – *мен'ұха, так говорат, по-сил'скóму, по-гуличному*. У молодіжному жаргоні вживані *кл'ікуұха та поган'áло*.

Н. М. Шульська (на території Західного Полісся) подає ще такі народні назви: *мен'ұша, примен'ұха, відумка, так кажут на вулиці, говорити по-гуличному, обзівка*.

У західнополіських говірках активно функціонує термін *прізвисько* та його фонетичні варіанти *прóзвисько, вуличне прóзвисько, прізвисько вулицьке, вуличне ймєння, мен'ю́ха (мин'ю́ха, мин'ю́ша)* у значенні 'образливе прізвисько', *пріменю́ха, назвісько, відумка, прізва* та інші, які засвідчують діалектну унікальність ареалу.

В ономастиці немає визначення, яке б найбільш повно окреслювало поняття терміна *прізвисько*:

1. *Прізвисько* – найменування, яке дають іноді людині, особливо у сільських громадах, щоб характеризувати його зовнішній вигляд, вдачу, звички. Від «*при + звати*» (І. Огієнко).

2. *Прізвисько, вуличне прізвище, кличка* – вид антропоніма, неофіційне особове іменування, яким середовище індивідуалізує або характеризує особу (П. П. Чучка).

3. *Прізвиська* – іменування, які прямо чи метафорично характеризують денотата за його діяльністю, зовнішнім виглядом, поведінкою (П. П. Чучка).

4. *Прізвисько* – ім'я, яке приложили до когось за жартом чи за якимось випадком (Ю. К. Редько).

5. *Індивідуальні прізвиська* – це особові назви, яких люди набувають у побутовому оточенні мимоволі, часто випадково, в різні періоди свого життя за тією чи іншою зовнішньою чи внутрішньою властивістю або внаслідок якогось незвичайного випадку, що з ними трапився, і під якими вони відомі лише в близькому оточенні (М. Л. Худаш).

6. *Прізвисько* – додаткове ім'я, дане людині іншими людьми за його характерною рисою, якоюсь життєвою обставиною чи за будь-якою аналогією (Н. В. Подольська).

7. *Прізвисько* – найменування, яке іноді дається людині (крім справжнього прізвища та імені) і вказує на яку-небудь рису її характеру, зовнішності, діяльності, звичок (СУМ).

8. *Прізвисько* – додаткове мотивоване власне ім'я, яке виконує номінативно-ідентифікаційно-диференційну функцію (М. Дуйчак).

9. Влучна назва, дана людині, пізніше ставала її прізвиськом. **Прізвиська** – це характеристики, які найчастіше даються поза очі, коли про когось говорять у третій особі (А. П. Коваль).

10. **Прізвисько** – неофіційна розрізнявальна назва особи, що має додаткову інформативність і відома певному колу осіб (М. П. Лесюк).

11. **Прізвисько** – особова назва, внутрішня форма (мотивованість) якої ґрунтується на законі подібності, коли експресивно-характеристичне значення її формується через зіставлення зовнішніх і внутрішніх властивостей референта з об'єктами навколишньої дійсності (Р. Лук'янчук).

12. **Прізвисько** – неофіційне іменування, яке дають номінатори особі чи колективі людей за індивідуальними ознаками, а також за спорідненістю і свояцтвом між носієм і членами родини для ідентифікації і конкретизації. Прізвиськам притаманні індивідуальність, конотативне забарвлення і вмотивованість (М. Я. Наливайко).

13. **Прізвисько** – неофіційне одно- чи багатолексемне найменування особи чи кількох осіб, яке дає найменувальний, щоб вказати на особливу домінуючу рису, що вирізняє денотата серед інших, ідентифікує, конкретизує його. Прізвиська обов'язково емоційно насичені – негативні (найчастіше) чи позитивні (рідше) (Н. М. Шульська).

Деякі дослідники вважають *прізвиська* різновидом усної народної творчості. Специфічна ознака прізвиськ – їхній народний характер, що й зближує їх із творами фольклору. На думку Н. М. Хрустик, у прізвиськах можна виявити своєрідність способу мислення народу, його моралі, культури, історії, побуту. Інакше кажучи, українські неофіційні найменування постають справжніми витворами народного слова, які засвідчують особливості менталітету українського народу. Про це ще раніше писала російська дослідниця О. І. Крижанівська: «Прізвиська – різновид фольклору, одного з найважливіших об'єктів етнографії. Вони увібрали смаки, спостережливність, оцінювання народу».

Дослідниця Н. М. Федотова впроваджує комплексний підхід до розкриття загальних основ структурно-семантичної теорії прізвиська, яка враховує мовленнєвий простір породження та функціонування цього класу онімів. Незважаючи на те, що прізвиська – переважно одно- дволексемні одиниці, їхня мотиваційно-інтерпретаційна характеристика надзвичайно широка, вони мають високу інформативність і сильну експресію (нейтральних прізвиськ зовсім небагато). Ці чиники дозволяють сучасним прізвиськознавцям розглядати вуличні

найменування як стислі тексти («*прізвиська-інтертексти*»), «*прізвиська-цитати*»), «*прізвиська-речення*» – з дослідження Н. М. Федотової).

Отже, *індивідуальні прізвиська* – неофіційні особові назви, якими іменують конкретну особу, оцінюють її, характеризують, вказують на якусь визначну рису або декілька рис зовнішності, характеру, поведінки, місця проживання і т. ін., тобто вказують на такі риси, якими носій прізвиська вирізняється серед інших осіб.

2.2.10. Класифікація прізвиस्क

В антропоніміці немає єдиної універсальної класифікації неофіційних назв. Науковці по-різному класифікують прізвиська і по-різному виділяють мотиваційні групи.

Першу спробу мотиваційної класифікації прізвиस्क, яка ґрунтується на соціологічному принципі, запропонував М. Сумцов. За його словами, «прізвиська або зовсім незрозумілі, або фальшиво зрозумілі без попередньої довідки про їхнє значення у самих селян». Тому, аналізуючи мотивацію прізвиस्क, потрібно спиратися не на інтуїцію, а на пояснення людей про виникнення і значення кожного прізвиська.

О. В. Суперанська наголошує, що *індивідуальні прізвиська* – найцікавіший різновид неофіційної сфери іменувань, адже в них відбита жива народна традиція іменування, збережена з найдавніших часів. Цей клас антропонімів зростає внаслідок різних офіційних нововведень, не змінюючись у своїй основі, але їхня мотивація з плином часу може бути й утрачена.

О. І. Михальчук вважає, що серед сучасних українських прізвиस्क можна виділити три категорії:

1. Прізвиська, сформовані в сільській місцевості. Такі оніми часто виконують усі функції прізвища, крім адміністративної.

2. Прізвиська, що виникають у колективах (навчальних закладах, офісах тощо). Ці назви поза певним соціумом – колективним середовищем – не виконують номінативної функції щодо носія прізвиська. Вони мають властивість переходити у спадково-родові назви за умов, що прізвисько особливо влучне стосовно характерних рис особи, номінант мешкає в сільській місцевості, де соціальна поширеність прізвиська має активну просторову й темпоральну властивість, і середовище, в якому перебуває носій прізвиська, відносно незмінне.

3. Прізвиська, що виникли для називання відомих осіб – політиків, діячів культури, мистецтва. Такі прізвиська можуть бути відомі значній кількості людей, поширені в просторі, проте вони одиничні, не мають функції спадковості та найчастіше виступають онімами-характеристиками за якимись поведінковими чи фізіологічними особливостями.

Р. І. Остап виділяє кілька груп прізвиськ, які внаслідок тривалого існування мають різний, у тому числі й нульовий ступінь конотації:

- 1) індивідуальні прізвиська;
- 2) родові прізвиська;
- 3) родинні прізвиська.

Т. М. Поліщук подає таку класифікацію:

1. Оцінка, дана носіям за характерною зовнішньою ознакою.
2. Оцінка, дана носіям за особливістю в одязі.
3. Оцінка, дана носіям за особливістю мовлення.
4. Оцінка, дана носіям за перефразованим прізвищем або іменем.
5. Оцінка, дана носіям за звичкою в поведінці.

Досить детальна **класифікація П. П. Чучки**:

1. Індивідуальні прізвиська:
  - а) прізвиська за фізичними ознаками носія;
  - б) прізвиська за психічними рисами носія;
  - в) прізвиська за особливостями мовлення носія;
  - г) прізвиська за родом діяльності носія;
  - ґ) прізвиська за вчинками, звичками, пригодами носія;
  - д) прізвиська за територіальною ознакою носія;
  - е) прізвиська за етнічною ознакою носія;
  - є) прізвиська за місцем найменованого в громаді.
2. Родичівські прізвиська:
  - а) патроніми – прізвиська за назвою батька;
  - б) метроніми – прізвиська за назвою матері;
  - в) пропатроніми – прізвиська за назвою діда;
  - г) прометроніми – прізвиська за назвою баби;
  - ґ) андроніми – прізвиська за назвою чоловіка;
  - д) гінеконіми – прізвиська за назвою дружини;
  - е) гіоніми – прізвиська за назвою сина;
  - є) гамброніми – прізвиська за назвою зятя;
  - ж) адельфоніми – прізвиська за назвою брата.

Г. А. Аркушин у праці «Силенська гуторка» (Луцьк, 1996 р.) виділяє такі мотиваційні групи:

1. Прізвиська, утворені від прізвищ:
  - а) внаслідок усічення;
  - б) внаслідок перекручень (модифікацій);
  - в) жіночі прізвиська, утворені за допомогою суфікса *-их (а)*.
2. Прізвиська, утворені від імен:
  - а) від імені когось із предків;
  - б) оригінальні варіанти імені;
  - в) дитяча вимова свого імені;
  - г) утворення по батькові від матириного імені.
3. Використання прізвищ чи імен інших осіб на основі якоїсь подібності:
  - а) подібність до історичних осіб;
  - б) подібність до кіно- чи літературних героїв або артистів;
  - в) подібність до представників інших національностей.
4. Прізвиська як характеристика мовлення осіб:
  - а) балакучість;
  - б) дивна вимова слів у дитячому віці;
  - в) вимова, не характерна для жителів конкретного населеного пункту;
  - г) слово, яке любить повторювати мовець.
5. Прізвиська, що вказують на національність чи місце народження:
  - а) за національністю;
  - б) за назвою регіону;
  - в) за назвою села, звідки родом;
  - г) за місцем, де проживає носій.
6. Прізвиська, що вказують на професію, рід заняття або на якусь іншу ознаку:
  - а) улюблене заняття;
  - б) службу в армії;
  - в) цікаву професію;
  - г) випадки із життя, пов'язані з професією.
7. Прізвиська, що постали на основі назв різних реалій:
  - а) назв тварин;
  - б) назв рослин;
  - в) за подібністю до якихось предметів.
8. Прізвиська, що вказують на різні ознаки носіїв:
  - а) фізичні вади;
  - б) ріст;
  - в) колір волосся;
  - г) психічні властивості.

9. Прізвиська, твірні основи яких вже активно не функціонують у досліджуваній говірці.

10. Прізвиська, твірні основи яких – запозичені слова з інших мов чи діалектів.

За походженням прізвиська традиційно розглядають як відонімні та відапелятивні. *Г. Є. Бучко* і *Д. Г. Бучко* за цією ознакою народно- побутові антропоніми поділяють на два великі класи:

1) *відантропонімі* неофіційні найменування, що генетично або семантично пов'язані з офіційними іменуваннями (іменами, прізвиськами) носіїв або їхніх батьків та інших родичів; зрідка мотивовані прізвиськами або іменами відомих людей – історичних та політичних діячів, літературних і казкових персонажів тощо;

2) *відапелятивні* неофіційні найменування, які репрезентують особові (агентивні, атрибутивні та ін.) назви (здебільшого це назви професій, занять, військових звань тощо) та неособові (переважно це назви тварин, птахів, комах та інших живих істот, часто в демінутивній формі: *Вовк і Вовчик, Цап і Цапик, Щур*).

Як зазначають дослідники, «першу групу можна вважати перехідним класом назв між офіційною та неофіційною антропонімією. До другої групи належать індивідуальні прізвиська та той особливий вид антропонімів, який ідентифікує всю родину й переважно переходить у спадок, який за внутрішньою семантикою та структурою не відрізняється від прізвиськ, але функціонує тільки в усному мовленні» [Бучко Г. Є. 2002, 3–14].

Класифікацію прізвиськ також здійснювали такі відомі науковці, як В. М. Ястребов, В. Ю. Охримович, М. Ф. Сумцов, М. Л. Худаш та ін.

2.3. Рекомендована література

1. Актуальні питання антропоніміки : зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю. К. Редька / відп. ред. І. В. Єфіменко. – К. : Видав. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – 272 с.
2. Англо-український словник власних назв та імен / [уклад. Т. Олійник]. – Тернопіль : Підручники та посібники, 2000. – 208 с.
3. Антропонимика / под ред. В. А. Никонова, А. В. Суперанской. – М. : Наука, 1970. – 330 с.
4. Аркушин Г. Л. Іменний словотвір західнополіського говору : монографія / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки, 2004. – 764 с.

5. Аркушин Г. Л. Силенська гуторка / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 1996. – 167 с.
6. Аркушин Г. Л. Українська ономастика : роб. навч. прогр. для студ. спец. «Укр. мова та л-ра» / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – 100 с.
7. Аркушин Г. Л. Функціонування онімів у західнополіських говірках / Г. Л. Аркушин // Аркушин Г. Л. Західнополіська діалектологія : навч. посіб. з регіонал. діалектології для студ. спец. «Укр. мова і л-ра». – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – С. 208–223.
8. Баскаков Н. А. Русские фамилии тюркского происхождения / Н. А. Баскаков. – М. : Наука, 1979. – 279 с.
9. Белей Л. О. Ім'я дитини в українській родині / Л. О. Белей. – Х. : Фоліо, 2010. – 283 с.
10. Белей Л. О. Ім'я для дитини в українській родині : словник-довідник / Л. О. Белей. – Ужгород : Просвіта, 1993. – 116 с.
11. Белей Л. Про специфіку християнського імені / Л. Белей // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. ХХІХ–ХХХІ. – С. 24–27.
12. Белей Л. Українські імена колись і тепер / Любомир Белей. – К. : Темпора, 2010. – 128 с.
13. Білецький А. О. Основи етимологічних досліджень ономастичного матеріалу / А. О. Білецький // Ономастика : респ. міжвідом. зб. – К. : Наук. думка, 1966. – С. 9–16.
14. Білоусенко П. І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду) / П. І. Білоусенко. – К. : Наук. думка, 1993. – 215 с.
15. Бірыла М. В. Беларускія антрапанімічныя назвы ў іх адносінах да антрапанімічных назваў іншых славянскіх моў (рускай, украінскай, польскай) / М. В. Бірыла. – Мінск : Выд-ва АН БССР, 1963. – 57 с.
16. Бірыла М. В. Беларуская антрапанімія. Ўласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы / М. В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1966. – 328 с.
17. Бірыла М. В. Беларуская антрапанімія. 2. Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі / М. В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1969. – 508 с.

18. Бірыла М. В. Беларуская антрапанімія. 3. Структура ўласных мужчынскіх імён / М. В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1982. – 320 с.
19. Бондалетов В. Д. Русская ономастика : [учеб. пособие] / В. Д. Бондалетов. – М. : Просвещение, 1983. – 224 с.
20. Буркат В. П. Оригінальні козацькі прізвішча / В. П. Буркат. – К., 2005. – 208 с.
21. Буга Т. В. Динаміка асобовіх імен Цэнтральнай Данеччыны (кінець XIX – пачаток XXI ст.) : монаграфія / Т. В. Буга. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 279 с.
22. Бучко Г. Історична та сучасна украінська ономастика : выбрані праці / Ганна Бучко, Дмитро Бучко. – Чернівці : Букрек, 2013. – 456 с.
23. Бучко Г. Є. Народно-побутова антропонімія Бойківщини / Г. Є. Бучко, Д. Г. Бучко // *Linguistica slavica* : ювіл. зб. на пошану Ірины Михайлівни Железняк / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Кий, 2002. – С. 3–14.
24. Введенская Л. А. От названий к именам / Л. А. Введенская, Н. П. Колесников. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1995. – 534 с.
25. Веселовский С. Б. Ономастикон. Древнерусские имена, прозвища и фамилии / С. Б. Веселовский. – М. : Наука, 1974. – 382 с.
26. Гайдукевич Т. Коли сформувались украінські прізвішча / Т. Гайдукевич // *Жовтень*. – 1987. – № 6. – С. 92–95.
27. Галич В. М. Прізвиськова народна творчість Луганщини / В. М. Галич // *Луганщина літературна*. – Луганськ, 2003. – С. 102–112.
28. Гафуров А. Г. Лев и Кипарис. О восточных именах / А. Г. Гафуров. – М. : Наука, 1971. – 240 с.
29. Герасимчук В. А. Антропоніми: історія і сучасність : навч. посіб. / В. А. Герасимчук, А. Ф. Нечипоренко. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2002. – 152 с.
30. Глинський І. В. Твоє ім'я – твій друг / І. В. Глинський. – К. : Веселка, 1985. – 238 с.
31. Горбаневський М. В. В мире имен и названий / М. В. Горбаневский. – М. : Знание, 1983. – 192 с.
32. Горбач О. Прізвішча й особливості їх наголосу в наддністрянській говірці села Романів Львівської області / О. Горбач // Горбач О. Зібрані статті. V. Діалектологія. – Мюнхен, 1993. – С. 227–237.

33. Горпинич В. О. Антропонімія Дніпровського Припоріжжя і суміжних регіонів України : монографія / В. О. Горпинич, І. А. Корнієнко ; за ред. В. О. Горпинича. – 2-ге вид., доп. і випр. – Дніпропетровськ – Миколаїв, 2012. – 232 с.
34. Горпинич В. О. Вся Гуляйпільщина в іменах та прізвищах : словник / В. О. Горпинич. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – 382 с.
35. Горпинич В. О. Прізвища Дніпровського Припоріжжя : словник / В. О. Горпинич, І. А. Корнієнко. – Дніпропетровськ : Пороги, 2003. – 272 с.
36. Горпинич В. О. Прізвища окремих регіонів України / В. О. Горпинич // Ономастика і апелятиви : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ, 2000. – Вип. 9. – С. 18–53.
37. Горпинич В. О. Прізвища правобережного Степу : словник / В. О. Горпинич, Т. В. Тимченко. – Дніпропетровськ : Пороги, 2005. – 322 с.
38. Горпинич В. О. Прізвища Середньої Наддніпрянщини : словник / В. О. Горпинич, Ю. Б. Бабій. – Дніпропетровськ : Пороги, 2004. – 140 с.
39. Горпинич В. О. Прізвища степової України : словник / В. О. Горпинич. – Дніпропетровськ : ДДУ, 2000. – 404 с.
40. Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV – XV ст. / Л. Л. Гумецька. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – 298 с.
41. Дей О. І. Словник українських псевдонімів і криптонімів (XVI – XX ст.) / О. І. Дей. – К. : Наук. думка, 1969. – 557 с.
42. Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV – XVII ст. / М. О. Демчук. – К. : Наук. Думка, 1988. – 170 с.
43. Денисюк В. В. Антропоніми в українській історіографічній традиції другої половини XVII – XVIII ст. : монографія / В. В. Денисюк. – К. : Міленіум, 2006. – 203 с.
44. Дмитриев В. Г. Придуманые имена (рассказы о псевдонимах) / В. Г. Дмитриев. – М. : Современник, 1986. – 255 с.
45. Добровольська О. Я. Лексична база прізвищ Війська Запорозького за «Реестрами 1649 р.» : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / О. Я. Добровольська. – Ужгород, 1995. – 24 с.
46. Дуйчак М. Прізвиська та їх мотивація / М. Дуйчак // Проблеми сучасної ареології / відп. ред. П. Ю. Гриценко. – К. : Наук. думка, 1994. – С. 256–259.

47. Єфименко І. В. З історії виникнення та розвитку українських прізвищевих назв (на матеріалі писемних пам'яток XVI ст.) / І. В. Єфименко // Мовознавство. – 2001. – № 5. – С. 75–84.
48. Єфименко І. В. Українські прізвищеві назви XVI ст. : монографія / І. В. Єфименко. – К., 2003. – 168 с.
49. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
50. Железняк І. М. До історії українських прізвищ / І. М. Железняк // Мовознавство. – 1976. – № 5. – С. 65–72.
51. Железняк І. М. Очерк сербохорватського антропонимического словообразования / І. М. Железняк. – К. : Наук. думка, 1969. – 130 с.
52. Железняк І. М. Про деякі лінгвістичні ознаки власних назв / І. М. Железняк // Мовознавство. – 2001. – № 1. – С. 13–18.
53. Железняк І. М. Світоглядний код слов'янської антропонімної лексики / І. М. Железняк // Актуальні питання антропоніміки : зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю. К. Редька / відп. ред. І. В. Єфименко. – К. : Вид. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 76–88.
54. Железняк І. М. Слов'янська антропоніміка (вибрані статті) / І. М. Железняк. – К. : Кий, 2011. – 288 с.
55. Железняк І. М. Слов'янські антропоніми з гідронімною основою / І. М. Железняк // Студії з ономастики та етимології. 2008 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – С. 43–51.
56. Жовтобрюх М. А. Про термін *прізвище* / М. А. Жовтобрюх // Мовознавство. – 1969. – № 4. – С. 82–86.
57. Зима Д. Тайна имени. Как назвать вашего ребенка / Д. Зима, Н. Зима. – М. : РИПОЛ классик, 2007. – 640 с.
58. Зинин С. И. Введению в русскую антропонию : пособ. для студ.-заочн. / С. И. Зинин. – Ташкент, 1972. – 278 с.
59. Ивашко В. А. Как выбирают имена / В. А. Ивашко. – 2-е изд., доп. – Минск : Выш. школа, 1988. – 239 с.
60. Ірклієвський В. Етимологічний словник українських прізвищ. Прізвищезнавство / В. Ірклієвський. – Мюнхен : «Iskra-Druckerei», 1987. – 904 с.
61. Ірклієвський В. Наші ймення, їх походження та значення / В. Ірклієвський. – Мюнхен, 1968. – 244 с.

62. Ісат Ю. А. 2500. Чоловічі та жіночі імена: походження, значення, вибір / Ю. А. Ісат. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2005. – 560 с.
63. Календар «Місіонаря»: 2006. – Львів : Місіонар, 2006. – 414 с.
64. Карпенко Ю. О. Реєстри Війська Запорізького і проблема постановня українських прізвищ / Ю. О. Карпенко // Питання історичної ономастики України / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук. думка, 1994. – С. 182–201.
65. Керста Р. Й. Антропоніми – основа вивчення лексики, що характеризує особисті властивості людини / Р. Й. Керста // З історії української лексикології / відп. ред. Д. Г. Гринчишин. – К. : Наук. думка, 1980. – С. 200–212.
66. Керста Р. Й. Особові назви, утворені від загальних назв на означення професії, роду заняття (на матеріалі пам'яток укр. мови XVI ст.) / Р. Й. Керста // Питання історії української мови / відп. ред. Л. Л. Гумецька. – К. : Наук. думка, 1970. – С. 141–157.
67. Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування / Р. Й. Керста. – К. : Наук. думка, 1984. – 152 с.
68. Коберинко Т. Твоє ім'я : словник-довідник християнських імен / Т. Коберинко, І. Шумей. – Дрогобич : Посвіт, 2006. – 52 с.
69. Ковалик І. І. Словотвір особових імен в українській мові (здрібніло-пестливі утворення) / І. І. Ковалик // Територіальні діалекти і власні назви / відп. ред. К. К. Цілуйко. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 216–225.
70. Ковалев Г. Ф. Этнонимия славянских языков. Номинация и словообразование / Г. Ф. Ковалев. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1991. – 175 с.
71. Ковалев Г. Ф. Этнос и имя / Г. Ф. Ковалев. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 2003. – 236 с.
72. Коваль А. П. Життя і пригоди імен / А. П. Коваль. – К. : Вища школа, 1988. – 240 с.
73. Ковальова Н. О. Антропонімія Донеччини : навч. посіб. з українознавства / Н. О. Ковальова, Ю. М. Новикова. – Макіївка : ДонНАБА, 2005. – 150 с.
74. Корнилович М. Народна родова ономастика на Волині наприкінці XVIII ст. і в I-й пол. XIX ст. / М. Корнилович // Етнографічний вісник ВУАН. – 1930. – Кн. 9. – С. 127–131.
75. Корнієнко І. А. Прізвища Дніпровського Припоріжжя (граматична структура, морфемна структура, лексико-семантична база, походження) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / І. А. Корнієнко. – Дніпропетровськ, 2004. – 20 с.

76. Кравченко В. О. Антропонімія надазовських греків у її відношеннях з українською і російською антропоніміями : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.15 / В. О. Кравченко. – Донецьк, 2002. – 20 с.
77. Кравченко Л. О. Антропонімія Лубенщини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Л. О. Кравченко. – К., 2002. – 20 с.
78. Кравченко Л. О. Прізвища Лубенщини : монографія / Л. О. Кравченко. – К. : Факт, 2004. – 198 с.
79. Кравченко Л. О. Словотвір прізвищ Лубенщини / Л. О. Кравченко // Мовознавство. – 2004. – № 1. – С. 69–75.
80. Кракаля Л. В. Антропонимия Советской Буковины : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.02 / Л. В. Кракаля. – Черновцы, 1974. – 36 с.
81. Краснящих А. 1000 псевдонимов / А. Краснящих, К. Беляев. – Х. : Фолио, 2003. – 479 с.
82. Красовський І. Д. Прізвища галицьких лемків у XVIII ст. : За матеріалами Йосифінського поземельного кадастру 1787–1788 рр. / І. Д. Красовський. – Л. : Край, 1993. – 194 с.
83. Крестные имена людей // Словарь української мови / [упоряд., з додат. власн. матер. Б. Грінченко]. – К., 1909. – Т. IV. – С. 548–563.
84. Кровицька О. В. Назви осіб в українській мовній традиції XVI–XVIII ст. Семантика і словотвір / О. В. Кровицька. – Львів : Ін-т українознавства НАН України, 2002. – 213 с.
85. Круковер В. Самые популярные имена мира / В. Круковер. – М. : АСТ, Сталкер, 2006. – 416 с.
86. Кюршунова И. А. Словарь некалендарных личных имен, прозвищ и фамильных прозваний Северо-Западной Руси XV–XVII вв. / И. А. Кюршунова. – СПб : «ДМИТРИЙ БУЛАНИН», 2010. – 672 с.
87. Linguistica slavica : ювіл. зб. на пошану Ірини Михайлівни Железняк / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Кий, 2002. – 200 с.
88. Литвина А. Ф. Выбор имени у русских князей в X–XVI вв. : Династическая история сквозь призму антропонимики / А. Ф. Литвина, Ф. Б. Успенский. – М. : Индрик, 2006. – 740 с.
89. Лукінова Т. Б. Числівники в слов'янських мовах (порівняльно-історичний нарис) / Т. Б. Лукінова. – К. : Наук. думка, 2000. – 370 с.
90. Лучик В. В. Становлення пропріальної лексики України у зв'язку з розвитком релігійних вірувань / В. В. Лучик // Studia

- Slovakistica. 3. Магічне світло імені (До 75-річчя професора П. П. Чучки) : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. С. М. Медвідь-Пахомова]. – Ужгород, 2003. – С. 138–144.
91. Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища / Л. Т. Масенко. – К. : Знання, 1990. – 48 с.
  92. Медвідь-Пахомова С. М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах / С. М. Медвідь-Пахомова. – Ужгород, 1999. – 246 с.
  93. Медвідь-Пахомова С. М. Екстралінгвальні фактори в контексті розвитку слов'янських антропосистем : навч. посіб. [для спецкурсу «Історія антропосистем слов'янських мов»] / С. М. Медвідь-Пахомова. – Ужгород : УжНУ, 2003. – 72 с.
  94. Мезенка А. М. Беларуская анамастыка / А. М. Мезенка. – Мінск : Выш. школа, 1997. – 119 с.
  95. Микитин-Дружинець М. Л. Психофоносемантика чоловічого іменника / М. Л. Микитин-Дружинець // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2009. – Вип. 12. – С. 3–10.
  96. Мороз И. В. Тайна имени / И. В. Мороз. – Х. : Фолио, 2006. – 319 с.
  97. Морошкин М. Славянский именовслов, или Собрание личных имен в алфавитном порядке / М. Морошкин. – СПб, 1867. – 213 с.
  98. Наливайко М. Я. Неофіційна антропонімія Львівщини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / М. Я. Наливайко. – К., 2011. – 19 с.
  99. Наливайко М. Я. Проблемні питання вивчення неофіційних іменувань / М. Я. Наливайко // Studia slovakistica. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 169–175.
  100. Никонов В. А. География фамилий / В. А. Никонов. – М. : Наука, 1988. – 190 с.
  101. Никонов В. А. Имя и общество / В. А. Никонов. – М. : Наука, 1974. – 278 с.
  102. Никонов В. А. Личные имена в прошлом, настоящем, будущем / В. А. Никонов. – М. : Наука, 1970. – 343 с.
  103. Новикова Ю. М. Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини / Ю. М. Новикова. – Донецьк : Вебер, 2007. – 996 с.

104. Новикова Ю. М. Семантико-словотвірна структура прізвищ Центральної і Східної Донеччини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Ю. М. Новикова. – Одеса, 2008. – 22 с.
105. Осташ Л. Р. Власні особові імена в Чеській Республіці на початку ХХІ ст. / Л. Р. Осташ // *Studia Slavica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 184–191.
106. Осташ Р. І. До походження прізвищевих назв Реєстру (спроба етимологічного словника) / Р. І. Осташ // Реєстр війська Запорозького 1649 року / відп. ред. Ф. П. Шевченко. – К. : Наук. думка, 1995. – С. 517–568.
107. Охримович В. Знадоба до пізнання народних звичаїв і поглядів правних. Розділ 1. Про сільські прізвища / В. Охримович // *Життя і слово*. – Львів, 1895. – Т. 3. – С. 302–307.
108. Павленко О. В. Давайте своїм нащадкам рідні наймення / О. В. Павленко. – Одеса : Астропринт, 2007. – 30 с.
109. Панцьо С. Є. Антропонімія Лемківщини : монографія / С. Є. Панцьо. – Тернопіль : Книжк.-журн. вид-во «Тернопіль», 1995. – 132 с.
110. Панчук Г. Д. Антропонімія Опілля : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Г. Д. Панчук. – Тернопіль, 1999. – 18 с.
111. Панчук Г. Д. Антропонімія Опілля / Г. Д. Панчук. – Тернопіль, 2001. – 195 с.
112. Пахомова С. М. Еволюція антропонімічних формул у слов'янських мовах : монографія / С. М. Пахомова. – 2-ге вид., доп. і переробл. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2012. – 344 с.
113. Пахомова С. М. Реконструкція світогляду язичників за даними слов'янської антропонімії / С. М. Пахомова // *Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія*. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. ХХІХ–ХХХІ. – С. 204–207.
114. Петровский Н. А. Словарь русских личных имен / Н. А. Петровский. – М. : Рус. словари, 1996. – 480 с.
115. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская, А. В. Суперанская. – 2-е изд., перераб. и дополн. – М. : Наука, 1988. – 192 с.
116. Полякова Е. Н. Из истории русских имен и фамилий : книга для учащихся / Е. Н. Полякова. – М. : Просвещение, 1975. – 160 с.

117. Проблемы региональной ономастики : сб. науч. трудов / отв. ред. Р. Ю. Намитокова. – Майкоп, 2000. – 183 с.
118. Пура Я. О. Сучасні прізвища Рівненщини / Я. О. Пура. – Рівне, 1984–1990. – Ч. I–V.
119. Радіон С. Словник українських прізвищ в Австралії / С. Радіон. – Мельбурн : Спадщина, 1981. – 176 с.
120. Редько Ю. К. Географія основних типів українських прізвищ / Ю. К. Редько // Питання ономастики : матеріали II Республ. ономаст. наради / відп. ред. К. К. Цілуйко. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 77–84.
121. Редько Ю. К. Довідник українських прізвищ / Ю. К. Редько. – К. : Рад. школа, 1969. – 255 с.
122. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища / Ю. К. Редько. – К. : Наук. думка, 1966. – 216 с.
123. Редько Ю. К. Словник сучасних українських прізвищ / Ю. К. Редько; за ред. Д. Г. Гринчишина. – Львів, 2007. – Т. 1–2.
124. Реєстр Війська Запорозького 1649 року / [підгот. до друку О. В. Тодійчук (голов. упоряд.) та ін. ; відп. ред. Ф. П. Шевченко]. – К. : Наук. думка, 1995. – 592 с.
125. Роспонд С. Структура и классификация древневосточнославянских антропонимов (имена) / С. Роспонд // Вопросы языкознания. – 1965. – № 3. – С. 3–21.
126. Рульова Н. І. Антропонімія Західного Поділля кінця XVIII – XX ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Н. І. Рульова. – Івано-Франківськ, 2004. – 24 с.
127. Рульова Н. І. Прізвища як один з антропонімних класів : навч. посіб. / Н. І. Рульова. – Чернівці : Рута, 2004. – 90 с.
128. Рылов Ю. А. Имена собственные в европейских языках: Романская и русская антропонимика : курс лекций по межкультурной коммуникации / Ю. А. Рылов. – М. : Аст : Восток-Запад, 2006. – 320 с.
129. Свистун Н. О. Динаміка антропонімікону м. Тернополя XIX – XX ст. : монографія / Н. О. Свистун. – Тернопіль : Крок, 2011. – 308 с.
130. Селищев А. М. Происхождение русских фамилий, личных имен и прозвищ / А. М. Селищев // Селищев А. М. Избранные труды. – М. : Просвещение, 1968. – С. 97–128.
131. Сенів М. І. Українська антропонімія XIV – XVIII вв. (женские именованія) : автореф. дисс. ... філол. наук : спец. 10.02.02 / М. І. Сенів. – Ужгород, 1986. – 16 с.

132. Сенів М. І. Основні способи й засоби ідентифікації жінки в писемних пам'ятках української мови XIV – XVIII ст. / М. І. Сенів // З історії української лексикології / відп. ред. Д. Г. Гринчишин. – К. : Наук. думка, 1980. – С. 160–200.
133. Сенів М. І. До історії адаптації жіночих календарних власних імен в українській мові XIV – поч. XX ст. / М. І. Сенів // Мовознавство. – 1982. – № 4. – С. 72–78.
134. Сімович В. І. Вибрані статті / упорядкув. та примітки Н. Ткачової. – Тернопіль : Підручники та посібники, 2005. – 112 с.
135. Системы личных имен у народов мира / отв. ред. М. В. Крюков. – М. : Наука, 1989. – 383 с.
136. Скрипник Л. Г. Власні імена людей : словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська. – 2-ге вид., випр. й доп. – К. : Наук. думка, 1996. – 335 с.
137. Slavica та baltica в ономастиці України : зб. наук. пр. / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1999. – 195 с.
138. Словарь русских личных имен / под ред. А. Н. Тихонова. – М. : Школа-Пресс, 1995. – 736 с.
139. Словник прізвиць північно-західної України : у 3-х т. / [упоряд. Г. Л. Аркушин]. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009.
140. Словник прізвищ північно-західної України та суміжних земель / [упоряд. Г. Л. Аркушин]. – Луцьк : Вежа-Друк, 2013. – 556 с.
141. Словник української ономастичної термінології / [уклад. Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова]. – Х. : Ранок-НТ, 2012. – 256 с.
142. Слюсар Олег. Словник буковинських прізвищ / Олег Слюсар. – Чернівці : Рута, 2005. – 432 с.
143. Справочник личных имен народов РСФСР / под ред. А. В. Суперанской, Ю. М. Гусева. – М. : Рус. язык, 1987. – 655 с.
144. Студії з ономастики та етимології. 2002 – 2013 / НАН України, Ін-т української мови. – К., 2002 – 2013.
145. Сумцов Н. Малорусскія фамильныя прозванія / Н. Сумцов // Киевская старина. – К., 1885. – Т. 11. – № 1–3. – С. 214–228.
146. Сумцов Н. Уличныя клички / Н. Сумцов // Киевская старина. – К., 1889. – Т. 24. – № 1–3. – С. 403–417.
147. Суперанская А. В. Ваше имя? Рассказы об именах разных народов / А. В. Суперанская. – М. : Армада-пресс, 2001. – 254 с.
148. Суперанская А. В. Имя через века и страны / А. В. Суперанская. – М. : URSS ЛКИ, 2007. – 192 с.

149. Суперанская А. В. Как Вас зовут? Где Вы живете? / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1964. – 94 с.
150. Суперанская А. В. К вопросу о кодификации личных имен / А. В. Суперанская // Ономастика и грамматика : сб. науч. ст. / отв. ред. Л. П. Калакуцкая. – М. : Наука, 1981. – С. 74–97.
151. Суперанская А. В. Личные имена в официальном и неофициальном употреблении / А. В. Суперанская // Антропонимика / под ред. В. А. Никонова, А. В. Суперанской. – М. : Наука, 1970. – С. 180–188.
152. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 366 с.
153. Суперанская А. В. Общая терминология. Вопросы теории / [А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева]. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 248 с.
154. Суперанская А. В. О русских именах / А. В. Суперанская, А. В. Сулова. – СПб. : Авалонь, Азбука-классика, 2008. – 288 с.
155. Суперанская А. В. О русских фамилиях / А. В. Суперанская, А. В. Сулова. – 5-е изд., перераб. – СПб. : Авалонь, Азбука-классика, 2008. – 304 с.
156. Суперанская А. В. Словарь народных форм русских имен / А. В. Суперанская. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 368 с.
157. Суперанская А. В. Словарь русских имен / А. В. Суперанская. – М. : Эксмо, 2005. – 554 с.
158. Суперанская А. В. Словарь-справочник тюркских родо-племенных названий / А. В. Суперанская, И. Н. Лезина. – М., 1994. – 466 с.
159. Суперанская А. В. Структура имени собственного. Фонология и морфология / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1969. – 208 с.
160. Суперанская А. В. Человек – фамилия – национальность / А. В. Суперанская // Наука и жизнь. – 2009. – № 7. – С. 35–44.
161. Сухомлин И. Д. Основы Полтавской ономастики (по материалам Полтавских актов книг XVII в.) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук / И. Д. Сухомлин. – Харьков, 1964. – 20 с.
162. Сухомлин І. Д. З історії українських прізвищ / І. Д. Сухомлин // Українська мова і література в школі. – 1965. – № 4. – С. 24–28.
163. Сухомлин І. Д. Питання антропоніміки в українській мові : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / І. Д. Сухомлин. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 1975. – 110 с.

164. Сухомлин І. Д. Українські прізвиська людей як власні родові назви / І. Д. Сухомлин // *Говори і ономастика Наддніпрянщини : зб. наук. ст. / відп. ред. В. С. Ващенко. – Дніпропетровськ, 1970. – С. 33–37.*
165. Сухомлин І. Д. Українські чоловічі прізвиська старої Полтавщини з суфіксом *-енк-о* (на матеріалі «Актових книг Полтав. город. уряду XVII в.») / І. Д. Сухомлин // *Питання топоніміки та ономастики : матеріали І Республ. ономаст. наради / відп. ред. К. К. Цілуйко. – К. : Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 119–131.*
166. Тимінський М. В. До проблеми мотиваційної класифікації сучасних індивідуальних прізвиськ / М. В. Тимінський // *Мовознавство. – 1987. – № 3. – С. 64–68.*
167. Трійняк І. І. *Словник українських імен / І. І. Трійняк. – К. : Довіра, 2005. – 509 с.*
168. Тупигов Н. М. *Словарь древнерусских личных имен собственных / Н. М. Тупигов. – СПб : Типография И. Н. Скороходова, 1903. – 857 с.*
169. Туптало Д. *Життя святих (Четві Мінеї) / Дмитро Туптало. – Т. I–VIII. – Львів : Свічадо, 2005–2009.*
170. *Українська мова : енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.*
171. *Українська ономастика : бібліографічний покажчик / [уклад. : С. О. Вербич (відп. ред.), І. В. Єфіменко, І. М. Желєзняк та ін.]. – К. : ТОВ «КММ», 2013. – 365 с.*
172. *Українська ономастика : матеріали наук. семінару, присвяч. 90-річчю К. К. Цілуйка / відп. ред. І. М. Желєзняк. – К., 1998. – 201 с.*
173. *Українська пропріальна лексика : матеріали наук. семінару (Київ, 13–14 вересня 2000 р.) / відп. ред. І. М. Желєзняк. – К. : Кий, 2000. – 190 с.*
174. Успенский Л. В. *Ты и твое имя. Имя дома твоего / Л. В. Успенский. – Л. : Дет. л-ра, 1972. – 573 с.*
175. Фаріон І. Д. *Метафоризація і метонімізація як спосіб виникнення прізвиськ / І. Д. Фаріон // Українська ономастика : матеріали наук. семінару, присвяч. 90-річчю К. К. Цілуйка / відп. ред. І. М. Желєзняк. – К., 1998. – С. 157–161.*
176. Фаріон І. *Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – початок XIX століття (з етимологічним словником) : монографія / І. Фаріон. – Л. : Літопис, 2001. – 372 с.*

177. Федосюк Ю. А. Русские фамилии [Текст] : попул. этимол. словарь / Ю. А. Федосюк. – М. : Рус. словари, 1996. – 288 с.
178. Федотова Н. М. Сучасні прізвиська Луганщини: когнітивна прагматика творення тексту оніма : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Н. М. Федотова. – Х., 2008. – 20 с.
179. Франко І. Я. Причинки до української ономастики / І. Я. Франко // Зібрання творів : у 50 томах. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 36. Літературно-критичні праці. – С. 391–426.
180. Франчук В. Ю. Питання становлення українських прізвиськ / В. Ю. Франчук // Тези II Республ. ономаст. наради. – К. : Наук. думка, 1962. – С. 148–150.
181. Хигир Б. Ю. Полная энциклопедия имен / Б. Ю. Хигир. – М. : Аст, Астрель, 2003. – Т. 1. Женские имена. – 444 с.; Т. 2. – Мужские имена. – 476 с.
182. Хігір Б. Як назвати дитину / Борис Хігір. – К. : Нац. книжк. проект, 2010. – 640 с.
183. Хрустик Н. М. Прізвиська як вид усної народної творчості / Н. М. Хрустик // Мова та стиль українського фольклору : зб. наук. пр. – К., 1996. – С. 80–84.
184. Худаш М. Л. До питання класифікації українських прізвищевих назв XIV – XVIII ст. / М. Л. Худаш // З історії української лексикології / відп. ред. Д. Г. Гринчишин. – К. : Наук. думка, 1980. – С. 96–160.
185. Худаш М. Л. З історії української антропонімії / М. Л. Худаш. – К. : Наук. думка, 1977. – 236 с.
186. Худаш М. Л. З історії формування і становлення українських прізвищ / М. Л. Худаш // Мовознавство. – 1969. – № 2. – С. 37–46.
187. Чабаненко В. А. Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини : словник / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя, 2005. – Книга 1, 2.
188. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття : монографія / П. П. Чучка. – Ужгород : ТОВ «Папірус», 2008. – 671 с.
189. Чучка П. П. Антропонімія як засіб етнічної ідентифікації людності / П. П. Чучка // Мовознавство. – 1988. – № 1. – С. 11–21.
190. Чучка П. П. Глобальні, національні та регіональні ознаки прізвищ / П. П. Чучка // Дивослово. – 2003. – № 10. – С. 23–25.
191. Чучка П. П. До питання про давність прізвищ у слов'янських народів / П. П. Чучка // Проблеми слов'янознавства. – Львів, 1978. – Вип. 17 : Літературна мова та культура зарубіж. слов'ян. народів. – С. 104–111.

192. Чучка П. П. Історія власних назв. Розвиток імен і прізвищ / П. П. Чучка // Історія української мови: лексика і фразеологія / відп. ред. В. М. Русанівський. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 592–620.
193. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Львів: Світ, 2005. – 704 с.
194. Чучка П. П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Ужгород: Ліра, 2011. – 432 с.
195. Шеремета С. В. Антропонімія північної Тернопільщини: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / С. В. Шеремета. – Івано-Франківськ, 2002. – 20 с.
196. Шульгач В. П. Етимологічні замітки з української антропонімії / В. П. Шульгач // Мовознавство. – 1994. – №. 4–5. – С. 12–19.
197. Шульгач В. П. Етимологічна інтерпретація деяких поліських прізвищ / В. П. Шульгач // Полісся: мова, культура, історія. – К., 1996. – С. 177–181.
198. Шульгач В. П. З історії української антропонімії (етимологічні етюди) / В. П. Шульгач // Щорічні записки з українського мовознавства: зб. наук. пр. – Одеса, 1998. – Вип. 5. – С. 20–25.
199. Шульгач В. П. Нариси з праслов'янської антропонімії / В. П. Шульгач. – К.: Довіра, 2008. – Ч. I. – 413 с.
200. Шульгач В. П. Поліське *Сундик* і споріднені прізвища / В. П. Шульгач // Волинь філологічна: текст і контекст. Західно-поліський діалект у загальноукраїнському та всеслов'янському контекстах: зб. наук. праць / упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк: Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки, 2007. – Вип. 4. – С. 284–288.
201. Шульгач В. П. «Реєстр Війська Запорозького 1649 року» як етимологічне джерело / В. П. Шульгач // Матеріали Міжнарод. славіст. конф. пам. проф. К. К. Трофимовича (Львів, квітень 1998 р.). – Львів: Літопис, 1998. – Т. 1. – С. 108–114.
202. Шульська Н. М. Неофіційна антропонімія Західного Полісся: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / Н. М. Шульська. – Луцьк, 2011. – 20 с.
203. Шульська Н. Прізвисько як об'єкт наукового опису (до дефініцій терміна) / Н. Шульська // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 292–296.

204. Щетинин Л. М. Русские имена : очерки по донской антропонимике / Л. М. Щетинин. – Ростов-на-Дону : Изд-во Рост. ун-та, 1968. – 197 с.
205. Щетинин Л. М. Имена и названия / Л. М. Щетинин. – Ростов-на-Дону : Изд-во Рост. ун-та, 1978. – 256 с.
206. Щетинин Л. М. Слова, имена, вещи: очерки об именах / Л. М. Щетинин. – Ростов-на-Дону : Изд-во Рост. ун-та, 1966. – 222 с.
207. Юркенас Ю. Основы балтийской и славянской антропонимии / Ю. Юркенас. – Вильнюс : Ciklonas, 2003. – 193 с.
208. Ястребов В. Малорусские прозвища Херсонской губернии : Этнограф. очерк / В. Ястребов. – Одесса, 1893. – 17 с.
209. Яшук Л. В. Антропонімія Житомирщини XVI – XVII ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Л. В. Яшук. – К., 2008. – 20 с.
210. Mytnik I. Antroponimia Wołynia w XVI-XVIII wieku / I. Mytnik. – Warszawa, 2010. – 412 s.
211. Słowiańska onomastyka : encyklopedia / pod red. Ewy Rzetelskiej-Feleszko i Aleksandry Cieślikowej przy współudziale Jerzego Dumy. – Warszawa; Kraków : Towarzystwo Naukowe Warszawskie, 2002. – Т. 1. – 535 s; 2003. – Т. 2. – 616 s.
212. Słownik prasłowiański / pod red. F. Sławskiego. – Wrocław etc., 1974–2001. – Т. I–VIII.
213. Słownik staropolski. – Warszawa, 1953–1980. – Т. I–VIII.
214. Słownik staropolskich nazw osobowych / pod red. W. Taszyckiego. – Wrocław etc., 1965–1985. – Т. I–VII.

2.4. Топоніміка – наука про власні географічні назви

Топоніміка – розділ ономастики, що вивчає походження, значення та функціонування власних географічних назв.

Наявність різних видів географічних об'єктів зумовлює поділ топонімів на такі види:

ойконіми – назви населених пунктів (міського типу – астіоніми, сільських поселень – комоніми);

урбаноніми – назви міських об'єктів (вулиць, площ, пам'ятників, театрів і т.д.);

гідроніми – назви водних об'єктів (серед них виділяють **пелагоніми** – назви морів та їхніх частин; **гелоніми** – назви боліт чи

заболочених місць; **потамоніми** – назви річок; **лімноніми** – назви непротічних вод (озер, ставків); **мікрогідроніми** – назви джерел, потічків);

ороніми – назви будь-яких об'єктів рельєфу земної поверхні – позитивного (гір, гірських хребтів, горбів) чи негативного (долин, котлованів);

батіоніми – власні назви підводних океанічних ландшафтів;

зодоніми – назви лінійного об'єкта в місті (вулиць, провулків, набережних);

літоніми – власні назви природних прибережних об'єктів (каменів, рифів);

ойкодомоніми – назви будівель (наприклад, *замок Любарта* у м. Луцьку);

агороніми – власні назви міської площі чи ринку;

дримоніми – назви будь-яких лісових ділянок;

дромоніми – назви шляхів сполучення;

хороніми – назви територій, регіонів, областей;

агрооніми – власні назви будь-якої земельної обробленої ділянки;

інсулоніми – власні назви будь-яких островів;

некроніми – власні назви поховального місця;

спелеоніми – власні назви підземних утворень.

Мікротопоніми – назви невеликих місцевих географічних об'єктів та частин макрооб'єктів (лісків, урочищ, полів, сінокосів, стежок, пасовищ, окремих каменів тощо) у межах мікротериторії, що відомі незначній кількості людей. Майже кожний із цих дрібних географічних об'єктів має свою назву – **дримоніми**, **агрооніми** та ін. Для мікротопонімів здебільшого характерний тісний зв'язок з апелятивами, особливо з географічними термінами. Серед усіх видів власних назв вони найближче стоять до загальних слів, зберігаючи свою мотивованість. Більшість мікротопонімів виконує функцію локальних орієнтирів на прилеглій місцевості (наприклад, пасовище *За річкою*).

Топоніми – це своєрідні мовні пам'ятки своєї епохи. Вони містять у собі відомості про деякі особливості конкретної місцевості, а також про рід занять, вірування, світогляд і духовну культуру людей, які створили ці назви. Російський дослідник М. І. Надеждин зауважував: «**Топоніміка – це мова Землі, а Земля не тільки місце проживання людини, це книга, де історію людства записано в географічних найменуваннях**» (Опыт исторической географии

руського мира; 1837). Річ у тім, що назви міст, річок, гір виникали в давнину не випадково. Вони пов'язані з іменами міфічних героїв, богів, особливостями ландшафту, родом діяльності племені, народностей, віруваннями, історичними особами, легендами і переказами.

У час появи назва кожного об'єкта була вмотивована, оскільки **топонім** – своєрідний **соціальний знак**, і навіть тоді, коли назва вказує на ознаку об'єкта, то відбір цієї ознаки зумовлений соціальними чинниками (суспільними). Отже, назва існує в конкретному суспільстві людей і, як соціальне явище, підпорядкована історичним закономірностям. За В. А. Никоновим, це головний закон топоніміки. Водночас у топоніміці існують ще свої специфічні закономірності, які можна з'ясувати за допомогою **закону ряду** й **закону відносної негативності назв**.

Закон ряду полягає в тому, що назви ніколи не існують поодиноці, вони завжди співвідносні одна з одною. Для того, щоб пояснити походження назви, потрібне розуміння, що вона виникла не ізольовано, а в конкретному ряді інших назв. Серед багатьох ознак географічних назв виступає спільна для всіх порівняльна риса: *Великий* (-а, -е) – *Малий* (-а, -е) (наприклад, сс. *Велика Яблунька*, *Мала Яблунька* Маневицького р-ну Волинської обл.), *Старий* – *Новий* (*Старий Чарторийськ*, *Новий Чарторийськ*; *Нові Підцаревичі*, *Старі Підцаревичі* – села Маневицького р-ну Волинської обл.), *Мокрий* – *Сухий*; *Долішній* – *Горішній*, *Верхній* – *Нижній*; за кольором – *Чорний*, *Білий*, *Червоний*, *Черлений*; ряди порядкових числівників – *Перший*, *Другий*, *Третій*; структурні ряди (топонімічні форманти – *-иця*, *-ський*, *-ина...*).

Закон відносної негативності назв полягає у вирізненні топоніма за якоюсь його специфічною ознакою з-поміж інших назв. Тобто ця ознака виділяє об'єкт із навколишнього середовища (ніби негативне фото місцевості). Наприклад, у засушливих районах Криму села мають назви *Сім колодязів*; ряд поселень, де меншість серед населення становлять росіяни – *Русские Тимоши*, *Русские Алеши*. Однак цей закон – не абсолютна закономірність, він діє безпосередньо тільки в тій місцевості, де існує назва. Через це він і отримав назву **закон відносної негативності**.

Кожний топонім має:

1. Пряме географічне значення (головне), яке вказує на конкретний об'єкт (наприклад, *р. Дукт*) (басейн Верхнього Дністра).

2. Дотопонімне значення (етимологічне), яке вказує на значення слова, що пізніше стало топонімом: *дукт* – польською мовою 'шлях,

просіка, дорога'. Збереження дотопонімного значення залежить насамперед від того, наскільки загальноновживані та зрозумілі в мові значення слів, які стали основами власних географічних назв: наприклад, *с. Гірники* (*гірник* 'працівник кам'яних кар'єрів'); *с. Стадники* (*стадник* 'пастух коней, рогатої худоби'); *с. Підгайці* (*підгайці* 'місце біля гаю'); *р. Рокита* (*рокита* 'верба, верболіз').

3. Відтопонімне значення (нове значення, яке розвиває топонім). Наприклад, назва місцевості стала символом товарів, які тут виробляли: м. Бордо – *вино Бордо*. Якщо дотопонімне значення одне, то відтопонімних може бути декілька.

Топонім виконує такі основні функції:

- адресну, або номінативну (називає об'єкт);
- дескриптивну (описову), яка існує до того часу, поки зберігає дотопонімне значення. У цьому випадку топонім може зберігати цінну інформацію (м. *Ярославль* – засновник міста Ярослав Мудрий; м. *Петербург* засноване Петром I на честь апостола Петра, хранителя ключів від раю; у такий спосіб він ставав охоронцем і повелителем міста на Неві).

На сьогодні багато топонімів ще зберігає свої таємниці.

З огляду на вищесказане, можемо стверджувати, що власні географічні назви мають важливе пізнавальне значення, оскільки їхня поява й розвиток тісно пов'язані із загальною історією народу, його культурою, релігією, рівнем суспільних відносин. Зміни історичних умов, війни, великі переселення племен і народів обов'язково позначені на топонімії. Міграційні рухи сприяли перенесенню топонімів на нові ареали, формуванню нових географічних назв відповідно до особливостей географічного середовища.

Топоніми України як важлива частина загальної мовної системи етносу не існують ізольовано, вони зазнають семантичних зрушень основ, адже постійно відбуваються номінативні зміни об'єктів, у них відчутні міжмовні та міждіалектні впливи. Тому топонімію слід розглядати як багатошарове, хронологічно різне утворення, що дає уявлення про мови, давні народи загалом і розкриває умови формування української нації зокрема.

Специфіка топонімів полягає в тому, що вони несуть інформацію значно ширшу за лінгвістичну, дозволяють заповнювати прогалини в етногенетичних дослідженнях. Висновки, одержані на підставі аналізу архаїчних географічних назв, відіграють вагомую роль у розв'язанні, зокрема, найскладнішої проблеми сучасного слов'янознавства –

окресленні *прабатьківщини слов'ян*. Широке позамовне тло топонімів уміщує історичний, географічний, етнографічний та ін. аспекти, тому найдоцільніше комплексне дослідження географічних назв представниками суміжних наук (*географії, історії, джерелознавства*).

Отже, українські топоніми – це не мовчазні знакові символи, а живе свідчення про слов'янську й дослов'янську субстратну архаїку, про міжмовні інтерферативні процеси, за якими стоять долі різних мовних колективів.

2.4.1. Ойконіми – власні назви населених пунктів

Ойконім – вид топоніма, власна назва будь-якого поселення (міста, селища, села, хутора). За характером поселення ойконіми поділяють на *астіоніми, або полісоніми* – власні назви поселень міського типу (*Харків, Ромни, Ужгород*) і *комоніми* – власні назви поселень сільського типу (*Бордуляки, Глушківці, Княгинине*).

Ойконімія української мови сформована на давньоруському ґрунті, але в ній збережені деякі елементи праслов'янського походження. Лексична основа ойконімів – загальні і власні (антропоніми, гідроніми, зооніми та ін.) назви. Усі назви населених пунктів будь-якого регіону мають або мали свою мотивацію. Тому ойконіми – важливе джерело для вивчення історії українського народу, його мови і культури.

Протягом п'ятдесяти років захищено 24 дисертації (з них чотири – на здобуття наукового ступеня доктора наук), в яких безпосередньо проаналізовано або ойконімію окремих регіонів (наприклад, Покуття – Д. Г. Бучко; Буковини – Ю. О. Карпенко; Львівщини – Є. М. Черняхівська), або деякі ойконімні моделі (наприклад, назви на *-ин, -ів* – З. О. Купчинська; *-ь, -ја, -је* – Л. Н. Радьо; *-ани, -яни* – І. Б. Царалунга), або інші аспекти фонологічної (Н. С. Афанасьєва), акцентної (Л. І. Гуцул) чи морфологічної (С. Л. Авдєєва) структур назв поселень.

Вагоме місце займає ойконімний матеріал у комплексних топонімічних (В. В. Лобода, Т. І. Поляруш, М. М. Юрків) і поетонімічних (Л. М. Буштян, Т. Б. Гриценко, І. І. Маруніч) дослідженнях. Аналогічні питання розглядали в наукових працях монографічного типу С. Д. Бабишин, О. А. Купчинський, М. Л. Худаш та інші ономасти. На сьогодні укладено словники ойконімів (Б. Д. Бучко, Я. О. Пура, В. П. Шульгач, Ю. О. Кругляк, М. Т. Янко та ін.).

В українській топоніміці наявні численні ойконімічні розвідки, опубліковані у збірниках наукових праць як загальнолінгвістичного, так і власне ономастичного спрямування. На сучасному етапі розвитку ономастики домінують регіональні дослідження, переваги яких полягають в охопленні всіх назв конкретної території. Практично кожний район України має довідники про історію свого заселення і походження назв населених пунктів (раніше таку інформацію активно подавали в засобах масової інформації).

Імовірно, така увага до ойконімів зумовлена не лише їхньою поширеністю у мовленні, а й відносною, на перший погляд, простою їхньої етимології, що й призводить часто до хибних висновків та узагальнень. На думку М. М. Торчинського, нинішній рівень ойконімічних студій в Україні досить високий, і це практично унеможливає проведення їх із застосуванням «народної етимології». Регіональні та ареальні дослідження повинні сприяти укладанню Всеукраїнського словника ойконімів історико-етимологічного типу.

Власні географічні назви України пройшли складний шлях розвитку й утворення, більша частина з яких успадкувала топонімічну систему ряду епох, починаючи від доісторичної (дописемної) і закінчуючи сучасним періодом. Упродовж тривалого історичного часу вони розвивалися в тісному зв'язку з топонімією багатьох племен і народів Євразії, залишаючись у своїй основі слов'янськими. Багато з них дійшли до нас із сивої давнини.

Топонімія України, як і топоніми інших країн, знаходиться в постійному русі та зміні, під мовним впливом інших народів. Однак іншомовні вкраплення в топонімію України незначні. Українська мова «в галузі географічних назв виявила свої специфічні національні риси», – зазначає З. Т. Франко у книзі «Хто ми? Звідки родом?».

Як стверджують О. І. Потапенко та В. І. Кузьменко, на території України в назвах поселень виділяють кілька історичних періодів:

- язичницький;
- часи Київської Русі і феодальних князівств;
- XVIII – XIX ст. – заселення півдня України;
- кінець XIX ст. – початок XX ст. – промисловий розвиток Донбасу і Придніпров'я, швидке розорення хуторів;
- сучасний.

Ойконіми, як і будь-які інші топоніми, вивчають у двох аспектах:

1) перший полягає у визначенні тематичних груп відповідно до лексичних значень їхніх основ (лексико-семантична характеристика);

2) класифікація ойконімів за структурними типами, які утворені на загальнослов'янському мовному ґрунті та дійшли до наших днів. Виділяючи словотвірні моделі ойконімів, можна визначити ареал цих назв, який вказував на історичний розподіл та іменування території.

За способом деривації ойконіми поділяють на дві групи:

1. Назви населених пунктів доойконімного рівня деривації (первинні). Вони утворені внаслідок ойконімізації назв деяких груп людей (*Балюки, Бейзими, Бондарі, Воскобійники, Мовчани, Рудники, Чумаки*), топографічних апелятивів (*Низ, Низи, Гора, Гірки, Греблі*) або інших груп топонімів, зокрема гідронімів (*Лохвиця, Стрий, Хорол*). Мотивуючими основами для ойконімів були також імена та прізвища як чоловіків (*Лазар, Щерблюк*), так і жінок, причому серед останніх переважно ойконімізувалися андроніми (*Гаврилючка, Жигалиха*).

Ойконіми, утворені від безсуфіксних та суфіксальних апелятивів шляхом онімізації, становлять більш чисельний клас первинних назв. Твірні основи таких ойконімів – переважно географічні терміни на зразок *гора, ріка, вода, озеро, ліс, степ* тощо. Як зазначав Ю. О. Карпенко, «географічні терміни і топоніми розрізняються тим, що перші називають клас однорідних географічних предметів, а інші дають іменування окремим таким предметам, що перші виражають поняття, а інші їх не виражають».

За семантикою базова апелятивна лексика таких ойконімів неоднорідна. Найчастіше «твірними» для цих ойконімів-дериватів виступають географічні терміни, які можуть вживатися як у сингулярній (*Байрак, Горб, Горбок, Гора, Вершина, Діброва, Долина*), так і в плуральній формі (*Горби, Горбки, Гори, Вершини, Лани, Лози, Потоки*). Сингулярна чи плуральна форма ойконімів повністю залежить від того, в однині чи в множині були представлені ті об'єкти, які позначені твірними апелятивами і виступили мотивуючою ознакою назв поселень.

До лексико-семантичного способу творення ойконімів належать відтопографічні назви на зразок *Залісся, Міжгір'я*, оскільки найменуваннями населених пунктів стали апелятиви, утворені шляхом конфіксації (префіксально-суфіксальним способом).

Поряд із ландшафтно-топографічними лексемами, ойконімами ставали адміністративно-господарські терміни (*Дворище* (дворище 'земельна ділянка з садибою'), *Слобода, Хутір*). М. М. Габорак стверджує, що в Прикарпатті в ролі твірної основи для таких ойко-

німів найчастіше вживався термін *слобода* або *словідка*, який свідчив про виникнення на вільних землях населених пунктів. Жителів цих поселень звільняли на деякий час від феодалних повинностей. Поряд із цією лексемою з аналогічною семантикою функціонував термін *волиця* (останній значно продуктивніший).

Інокли внутрішня форма ойконімів сягає основ слів, які позначають види помешкань. Лексико-семантичний діапазон таких апелютивів дуже різноманітний. Українські ойконіми *Мазанка*, *Землянка*, *Бурдей*, *Зруб*, *Курінь* утворені від апелютивних позначень різних типів українського житла.

Власними назвами населених пунктів ставали й інші апелютиви:

- квалітативні назви (*Вигода*, *Перешкода*);
- абстрактні іменники (*Українка*);
- назви рослин (*Груша*, *Крушина*) та ін.

На думку авторів монографії «Типологічна ономастика», «із широкого семантичного поля лексем, що позначали різновиди поселень, ойконімія в своїх номінативних цілях віддає перевагу тим словам, котрі несуть додаткове інформаційне навантаження. Це можуть бути лексеми, що вказують на розмір поселень, на їх відношення до головного населеного пункту, на їх специфічні господарські чи військові призначення. Це можуть бути лексеми, пов'язані з соціально-політичним, соціально-релігійним або з особливим правовим статусом тощо. У сфері ойконімії слова з первісним нейтральним семантичним навантаженням топонімізуються рідко і з часом замінюються іншими назвами або змінюють свою словотвірну структуру» [Типологічна ономастика. Перша книга; с. 127–128].

Цікаві й інші спостереження авторів монографії про використання окремих орографічних термінів на позначення ландшафту. На їхню думку, «топонімна реалізація ландшафтних термінів залежить не лише від фізико-географічних реалій, але й факторів психологічних, ономастичних смаків та уподобань номінаторів». Автори стверджують, що використання терміна *долина* для топонімної номінації в українців «пов'язане з властивим їм м'яким ліризмом, поетичністю, відчуттям прекрасного; він асоціюється з мальовничим селом на місцевості, яка повна зелені, дерев, кущів, співу птахів, по якій повільно тече річка, де розташований дзеркально спокійний ставок. Ці асоціації особливо відчутні при використанні традиційних сталих означень на зразок *Зелена Долина*, *Золота Долина*, *Мирна Долина*, *Весела Долина*». На думку науковців, ще більш пов'язані з на-

ціональним ономастичним менталітетом терміни *поляна* і *діврова*: ойконім *Поляна* зафіксовано в 11 областях 16 разів; термін *діврова* реалізовано в назвах населених пунктів у 20 областях (майже 50 фіксацій). Будь-яка інша ойконімія (наприклад, американська) не має таких аналогів [Там само, с. 149–150].

2. Назви населених пунктів ойконімного рівня деривації (вторинні). Вони утворені за допомогою ойконімотворчих формантів переважно від іменувань людей, рідше від апелєтивів: *Безпальче* (< *Безпалець*), *Калинівка* (< *Калина*), *Зіньків* (< *Зінько*), *Петрове* (< *Петро*), *Перекопівка* (< *перекоп*), *Плішивець* (< *плішивий*), *Підгорівка* (< *під горою*).

Отже, власні назви населених пунктів – скарбниця історико-культурної спадщини, адже в них знайшли відображення соціальна й політична структура суспільства, побут, заняття, виробництво, звичаї і світогляд, міграційні процеси, топографічні особливості місцевості, її рослинний і тваринний світ і т. ін. Це надійне джерело для вивчення питань історичного словотвору, іншомовної лексики, міжмовних контактів тощо.

2.4.2. Класифікація ойконімів за лексико-семантичними значеннями їхніх основ

Учений К. К. Цілуйко запропонував класифікувати ойконіми за таким принципом:

1. Ойконіми, в основах яких засвідчені власні особові імена.
2. Ойконіми, в основах яких засвідчені назви водних об'єктів.
3. Ойконіми, в основах яких засвідчені назви осіб за професією чи заняттям.
4. Ойконіми, в основах яких зазначено місце знаходження.
5. Найменування населених пунктів за ландшафтом.
6. Ойконіми, в основах яких засвідчені відапелєтивні імена (або прізвиська) з первинним значенням назв рослин, їхніх частин та плодів.
7. Ойконіми, в основах яких засвідчені відапелєтивні імена (або прізвиська) з первісним значенням назв звірів, птахів, комах.
8. Ойконіми, в основах яких засвідчені відапелєтивні імена (або прізвиська) різних тематичних груп, що репрезентовані кількома утвореннями, наприклад, імена чи прізвиська, в основах яких збережені назви знарядь праці, предметів повсякденного вжитку та їхніх частин; назви окремих об'єктів; назви взуття; назви за характерними

особливостями зовнішності людини; назви видів їжі, продуктів харчування; явищ природи; а також назви, що вказують на особливість місцевості; соціальний стан мешканців і т. ін.

К. К. Цілуйко зазначав, що назви рік давніші за назви населених пунктів і, як правило, служать джерелом для їхнього називання.

Активно досліджуючи ойконіми, Д. Г. Бучко пропонує класифікувати їх за такими принципами (стаття «Кілька уваг про принципи класифікації українських ойконімів»):

Перший принцип: найменування поселення за назвою людей, які там живуть, реалізуються в ойконімії різними за словотвірною тематикою назвами, їхня ознака – множинна форма та граматична неузгодженість форми ойконіма з формою номенклатурного члена. Ойконіми, утворені за цим принципом, дуже різні за семантикою базових назв, за часом свого виникнення і ступенем топонімізації. За першою ознакою (базовими назвами) ойконіми цього типу поділяють на:

а) відантропонімі (Боровичі, Іваничі, Зуївці, Савинці);

б) відетнонімі (Мазури, Татари, Пруси, Печеніги);

в) утворення від родових назв (Ждани, Проценти, Сороки);

г) деривати від назв людей за характером їхніх поселень (Красностави).

Стосовно часу виникнення ойконімів цього типу, їх поділяють на давніші й новіші. До перших зараховують переважно ойконіми на -ичі (-овичі, -евичі, -иничі), -івці, -инці, в основах яких засвідчено давньослов'янські композитні, відкомполітивні та прості відапелативні імена (Войславичі, Дорожичі, Словатичі, Страховичі, Козлиничі, Біликівці, Воронівці, Бабинці та ін.); до других – ойконіми на -и, -і, в основах яких частіше засвідчено християнські календарні імена (наприклад, Зінці, Касяни, Аршуки < Аршук, народнорозмовний варіант церковного канонічного особового імені Орест).

Другий принцип – найменування поселення за належністю (відношенням) його до певної особи – виник у період розквіту приватної власності і з того часу став основним у називанні дворів, дворовищ, міст, сіл. У різні історичні періоди належність об'єкта до особи чи його відношення до неї були оформлені різними способами і засобами, тому й ойконіми, утворені за цим принципом, різноманітні як щодо семантики, так і за структурою – Житомир, Перемишль; Карпилівка, Федорівка; Жуків, Зіньків, Климове; Середине (< Середи), Солошине (< Солоха), Голобородька, Залізного.

Третій принцип – номінація поселення за його локалізацією або за назвою об'єкта, біля якого виникло, – реалізується найчастіше у назвах, що вказують на розташування стосовно іншого на цій місцевості об'єкта: *Верховина, Долина, Гора, Завалля, Замостя, Землянки, Межиріч, Міжгір'я, Білий Камінь, Вікно, Підстав, Підліс, Пристань, Красна Яруга* (яруга 'глибокий, великий яр', *красна* 'гарна, красива'). Села *Стави, Підріка* сьогодні знаходяться на тих місцях, де вже немає навіть слідів від рік чи водойм. Подібні ойконіми важливі для реконструкції фізичної географії минулого.

Четвертий принцип – номінація поселення за типом чи іншими характерними ознаками – кваліфікується як новий порівняно з розглянутими вище: ознака поселення ставала визначальною лише тоді, коли інші диференціатори були послаблені або втрачали свою функцію. За цим принципом утворені назви від географічних термінів на означення типу поселення або від атрибутів до них: *Буда, Воля, Городок, Селище, Слобідка, Красний Хутір, Зелений Кут, Зелена, Зелене, Веселе, Красне, Ковур* (остання назва походить від географічного терміна *ковур* 'горбкуваті пасма землі'). Прикметникові за формою назви вказують на різні ознаки іменованого географічного об'єкта. Більшість таких субстантивованих дериватів за своєю семантикою пов'язана з особливостями населених пунктів (за формою, розміром, часом виникнення, характером ґрунту тощо): *Пищане, Хрещате, Нове*.

Назви поселень засвідчують розвиток промислів і ремесел: наприклад, скловаріння (*Гута, Гутище*); видобуток солі (*Ропи, Роп'янка*); виробництво попелу і смол (*Вуглярка, Смолярня, Буди, Будки*); вирощення худоби, свійських птахів тощо (*Вівчарня, Кошара, Кошари, Одай* < *одай* 'загін для великої рогатої худоби', *Стадниця* < *стадниця* 'стайня, конюшня', *Бажатарня* < *бажантарня* (з *-н-* у середині слова) 'фазанник', 'фазанячий двір' [Гонца 2006, 88]); виготовлення напоїв (*Винокурня, Гуральня* < *гуральня* 'горілчаний завод'); обробку дерева (*Тартак* < *тартак* 'лісопильний завод').

Деякі ойконіми могли виникати внаслідок метонімічного перенесення назви із сусіднього об'єкта. Як правило, це водні назви. Наприклад, *р. Бистриця* і *с. Бистриця*; *р. Збруч* і *с. Збруч*; *р. Ірпінь* і *м. Ірпінь*; *р. Стрий* і *м. Стрий*; *потік Шандровець* і *с. Шандровець*. У таких назвах семантика їхніх топооснов вказує на вторинність від конкретного гідрооб'єкта.

Деякі оніми мають характер ономастичного побажання і своєю первісною семантикою ніби «дивляться в майбутнє»: *с. Щастя* (Лу-

ганська обл.), *Щасливе* (ойконім зафіксовано в 7 областях України), *Веселе* (має 78 фіксацій в українській антропонімії). Цей номінаційний принцип властивий здебільшого антропонімії сфері. У різних народів світу (арабів, персів, азербайджанців, корейців, китайців) імена-побажання становлять важливу антропонімну групу [Типологічна ономастика. Перша книга; с. 207–208].

Отже, українська ойконімія вимагає глибокого всебічного дослідження для з'ясування справжньої природи найменувань.

2.4.3. Гідроніміка – наука про власні назви водойм

Гідроніміка вивчає власні назви водних об'єктів (і природних, і штучних): океанів, морів, річок, струмків, заток, лиманів, боліт тощо. Залежно від типу водойми серед гідронімів розрізняють:

- океаноніми (назви океанів: *Тихий океан, Індійський океан*);
- пелагоніми (назви морів: *Балтійське море, Червоне море*);
- потамоніми (назви річок: *Дніпро, Єнісей, Інгулець*);
- лімніоніми (назви озер: *Балхаш, Світязь, Біле озеро*);
- гелоніми (назви боліт: *Глиняне болото, Зелене болото*).

У мовознавстві існує думка, що гідронімія – «найбільш консервативна частина лексики, назви водних об'єктів не змінюються інколи протягом тисячоліть», гідронімія «відзначається особливою стабільністю». Автори «Типологічної ономастики» О. М. Скляренко й О. М. Скляренко вважають, що ці слова можна прийняти лише з уточненням «відносною стабільністю». На їхню думку, про надзвичайну стабільність гідронімів можна говорити лише стосовно деяких величних рік на взірць *Дніпро, Дунай, Дон, Дністер, Прут, Рейн*, які зберігаються тисячоліттями. Проте й вони подекуди мають діахронні варіанти, а часто мали й інші назви. Ріку *Rhein* «Рейн» у минулому називали *Rin, Rhenus*. Батько історії Геродот першою річкою Скіфії вважав *Істр* (сучасний *Дунай*), другою – *Тірас* (*Дністер*), а *Борисфен* (*Дніпро*) – найбільшою із річок після Істру. Річку *Дон* Геродот називав *Танаїс* [Типологічна ономастика. Перша книга; с. 97–98].

Гідронімам властива значна інформативність про недавні й давно минулі часи. Вони розповідають про етнічний склад давнього поселення, відновлюють зв'язок із численними етносами, вказують на шляхи міграцій племен і народів, свідчать про зміни населення на тій самій території тощо. Гідроніми сприяють вивченню найдавнішої

мовної ситуації, засвідчуючи специфіку міжмовних та міждіалектних зв'язків.

Принципи найменування водних об'єктів:

1. Похідні від географічних термінів, які засвідчують природно-географічні умови краю (наприклад, басейн Верхнього Дністра – Прикарпатський регіон: *Кичірки* – форма множини від географічного терміна діал. *кичірка* 'гора', 'горб', 'крутий горб, зарослий лісом' (Вербич 2007, 37); *Рудка* < *рудка* 'мокра, заболочена низовина', 'іржаве болото' (Марусенко 1968, 248).

Поліські гідроніми *Горинь*, *Горина*, *Горичина* пов'язані із сімєю гора. Останню назву О. П. Карпенко пояснює так: річка у своїй верхній течії протікає через височину, тому можливо, що в гідронімі відбилися особливості гірського рельєфу.

2. За назвами населених пунктів і мікрооб'єктів та особовими назвами людей. Це так звані вторинні – *відойконімні* і *відантропонімні гідроніми*. Головна визначальна ознака цих водних назв – їхня структура. Зокрема, в арсеналі афіксів цього типу назв використані суфікси *-к-а*, *-ськ-ий*, *-ів*. Якщо перші два вказують на дериваційну пару ойконім – гідронім, то *-ов*, *-ів* вказують на похідність гідронімів від імені людини. Наприклад, потік *Левків* < Левко, потік *Луциків* < Луцик; рр. *Білоцерківська* < м. Біла Церква, *Давидівка* < с. Давидів, *Черепинка* < с. Черепин; потік *Білогірський* < хутір Біла Гора, *Коцурівський* < с. Коцури.

3. За назвами рослинного світу (*Березина* (< *березина* 'березовий ліс'), *Березна*, *Вільха*, *Вільхівка*, *Вільхова*, *Липа*, *Осниця*, *Ясениця*). Показове в цій групі назв те, що вони утворені в основному від народних назв рослин, а не їхніх наукових відповідників. У гідронімії цього типу найбільш продуктивні такі вихідні лексеми – *береза*, *вільха*, *липа*, *верба*, *ясен*. Наприклад, в Україні існує понад 100 поселень і безліч річок, балок, назви яких походять від лексеми *береза*. Зіставлення деяких гідронімів зі свідченням географії рослин вказує на їхній зв'язок.

4. За назвами тварин (*Бобер*, *Ведмежа*, *Коза*). Гідроніми зоографічного ряду переважно похідні від таких назв тварин – *бобер*, *вовк*, *ведмідь*, *тур*, *олень*.

5. За кольоровою характеристикою води, ґрунту. Центральне місце в системі кольорів займають: *білий*, *чорний* і *червоний*, хоч трапляються й інші – *зелений*, *жовтий*, а також різні відтінки – *темний*, *золотий*, *рудий*. Такі гідроніми прослідковуються в усіх слов'ян. Непоодинокі вони і в басейні Верхнього Дністра – на-

приклад, рр. *Біла, Біла Вода, Руденка*, пп. *Білий, Жовтий, Рудавка, Червоний, Черлений*.

6. Похідні від етнічних назв (потік *Сербин*, потік *Руський* < *руський* 'український' (з таким значенням уживаний тільки в Галичині та на Буковині (Грінченко 4, 89), р. *Хорватка* – в басейні Дністра). Однак ця група онімів не має однозначного пояснення в топоніміці, оскільки так звані етнічні основи часто витлумачені в дусі народної етимології.

Деякі групи назв складають топоніми, утворені за ознакою відчуттів. Цілком природно, що власні географічні назви виникають від сенсорних вражень. Слухові враження, дуже важливі самі по собі, у процесах ономастичної номінації займають незначне місце, пор. українські потамоніми *Говірка, Гримуча, Гримучий, Шеніт, Шеніток, Шиніт* (річка названа так тому, що 'вода б'є з шипінням'). За відчуттям смаку утворені гідроніми *Добра Вода, Солодка, Солоне Озеро*. Серед усіх відчуттів для людини найважливіші зорові враження. Гідроніми цієї групи утворені за ознакою розміру (потамоніми *Велика Річка, Глибокий Потік*, лімніоніми *Велике Озеро, Мале Озеро, Довге Озеро*), кольору (приклади названі вище), конфігурації (*Криве Озеро*), матеріалу і под. [Типологічна ономастика. Перша книга; с. 189–190].

У найменуванні водних об'єктів часто використаний такий номінаційний принцип, як топонімна метафора [Там само; с. 172–173]. У назвах річок *Велика Стежка* та *Мала Стежка* компонент *Стежка*, очевидно, можна зіставляти з укр. *стежка* 'доріжка', 'шлях' і розглядати як термін-метафору [Шульгач 1993, 24–25]. Численні назви українських річок *Батіг, Батіжок* походять від гідронімної метафори *батіг* на позначення вузької форми русла [Янко, 35]. Назви річок *Жолоби* походять від апелятива *жолоб* і метафорично вказують на особливості рік – вузьких, глибоких, подібних до жолоба [Янко, 38]. Поряд із гідронімами, що сприймаються як стилістично нейтральні, існують метафоричні гідроніми з яскраво вираженим емоційним забарвленням, пор. українські назви річок *Смерть, Грязь, Прірва, Безодня, Вир* < *вир* 'глибоке місце в річці', 'безодня' [Янко, 79]. Часто назви річок утворені за допомогою персоніфікованих метафор на зразок *Баламут, Буркало, Топало, Клокічка, Бурчак* < *бурчак*, 'дзюркотливий ручай' [Янко, 63].

Топонімія України стала першочерговим об'єктом серйозного наукового вивчення і становить, за словами академіка Л. А. Була-

ховського, «чи не найцінніший ключ до читання мови землі й проникнення в сиву давнину етнічних відносин».

Дослідниця гідронімії Полісся О. П. Карпенко зауважує: «Завдяки багатомістовій етнічній стабільності Українського Полісся ономастикон цього терену можна розглядати як результат творчої активності змінюваних у часі поколінь давніх слов'янських племен, які зафіксували і протягом віків зуміли зберегти культурні традиції минулого, наслідки міжетнічних контактів з найближчими сусідами – балтами, окремі явища, коріння яких сягають індоєвропейського рівня».

Отже, гідронімія – надійне джерело для поповнення знань про народи, які давно зійшли з історичної арени, про їхні мови, особливості матеріальної та духовної культури, природні умови, рельєф місцевості і т. ін.

2.4.4. Ороніміка – наука про власні назви об'єктів рельєфу земної поверхні

Цей ономастичний розділ вивчає ороніми. **Оронім** – вид топоніма, власна назва будь-якого об'єкта рельєфу земної поверхні – *позитивного* (гора, гірський хребет, горб) чи *негативного* (долина, котлован). Основні мотивувальні ознаки в оронімії:

- розмір (*гори Висока, Середня, Широка*);
- форма (*гора Звивиста* – на Тернопільщині);
- колір об'єкта (*Чорні гори, Білі гори* – в Карпатах);
- наявність / відсутність рослинності (*Вільховата, Липоватий, Ясенова* – на Бойківщині; численні *Лисі горби, кургани, гори* – на всій території України).

Велику частину назв утворено від антропонімів (*Грицева гора, Денисова гора, Савуків курган, Столярова горбака*) та географічних термінів, переважно їхніх діалектних варіантів (*Кичера, Бердо, Діл, Кобила, Магура*). Найвища гора одного з гірських хребтів Українських Карпат *Маковиця* одержала назву від місцевого географічного терміна *маковиця* 'вершина гори' [Янко, 220]. У Карпатах і в інших місцях є назви вершин *Могила* < *могила* 'ізолюваний горб останцево-денудаційного походження' [Янко, 231].

В українській мові, як і в будь-якій іншій, функціонує розгалужена система «синонімічних оронімних термінів». Наприклад, семантика 'гора' має численні діалектні реалізації: *аршиця, барцатул, бескед, голиця, гола, діл, кагов, кичера, корчі, лисогора, лисуха,*

магура, похила, рокита, чуга, шкреніке та ін. [Марусенко, 213–254]. Кожна із цих лексем має своє більш конкретне оронімне значення.

На думку О. М. Скляренка й О. М. Скляренко, «використання ландшафтних та рельєфних термінів для утворення оронімних топонімів – одна з ономастичних універсалій, вона властива ономастиконам різних народів у різні епохи. Назви орооб'єктів (і перш за все назви гір) становлять один із найстародавніших ономастичних шарів. Гори, високі пагорби видно з усіх боків. Вони завжди слугували надійним орієнтиром при просуванні й розселенні етносів, які в пошуках їжі та за різних причин часто змінювали місце свого мешкання, мігрували, мандрували. <...> Одні й ті ж ороніми вживалися різномовними етносами протягом тисячоліть», тому «не назви рік, а саме назви гір – найважливіший лексичний шар у вивченні найстародавніших мов на терені Європи. Італійський учений В. Бертольді зазначив, що головним чином назви гір дали змогу вченим почати вивчення доіндоєвропейських мов [Типологічна ономастика. Перша книга; с. 99–100].

Вивчення назв гір, що сягають найстародавніших часів, – це частина ономастичної етимології. Як стверджують мовознавці, найдавніші топоніми Українських Карпат – гірські, які сягають не лише дослов'янської, а й доіндоєвропейської доби. Як зазначав Ю. О. Карпенко, «вдалося більш-менш надійно встановити доіндоєвропейське постання шести назв – виключно гірських» [Карпенко 2005, 63]. Тут ідеться не про шість оронімів, а про «шість їх груп, кожна з яких містить від десятка до сотні й більше назв». Ю. О. Карпенко наводить основні назви *Товтри, Мазура, Горган, Хом, Щовб* («тут розмаїтих варіантів найбільше, пор. хоч би відоме *Чон*») і припускає, «що всі чи майже всі збережені досі доіндоєвропейські ороніми Українських Карпат належать трипільській мові» (початок IV тис. до н. е.) [Карпенко 2005, 63–65].

Автори «Типологічної ономастики» зазначають, «що термін «доіндоєвропейський» дуже місткий. Він охоплює все, що було в Європі до індоєвропейців протягом кількох тисячоліть, він охоплює різні людності, етноси з різними культурами, які розмовляли на маловідомих до сьогодні мовах».

Аналізуючи оронімію Бойківщини, Д. Г. Бучко виділяє можливі принципи, за якими здійснювали називання вершин:

1.0. Номінація підвищення через відображення в його назві індивідуальних ознак цього підвищення, зокрема вказівки на його

тип: *Бердо, Бескид, Верх, Гора, Горб, Кичера, Клива, Магура, Присліп, Щовб*. До цієї групи належать ускладнені атрибутами назви на зразок *Великий Горб, Високий Бескид, Гострий Верх, Маничева гора* та ін.

1.1. Номінація підвищення через відображення в його назві ознак цього ж об'єкта найчастіше у формі субстантивованого прикметника, що первісно був атрибутом у складеному оронімі. Субстантивовані прикметники та поодинокі субстантиви вказують:

1) на висоту, розмір, розташування, форму та інші ознаки орооб'єкта: *Висока, Гостра, Кругла, Середня, Широка; Осовня, Сивуля, Стара, Студена;*

2) на переважний характер лісового покриву на об'єкті або ж на його цілковиту відсутність: *Буківський, Буковець, Бучок, Вільховата, Кропивничок, Липоватий, Ясенова, Лисина, Лиска.*

2.0. Номінація підвищення через відображення в його масиві найменування іншого об'єкта, іноді особи, на яку був схожий іменований орооб'єкт на час його називання. Схожість найчастіше визначалася за формою, рідше якоюсь іншою асоціативною ознакою: *Баня, Вінець, Дзюмбак, Маківка, Мінчол* (пор. рум. *mînciog* 'сачок'), *Ополоник, Погар, Різ, Сідло, Стіжок, Стодола; Катарина, Кіндрат, Парашка, Піп Іван, Попада, Старостина.*

2.1. Номінація підвищення через відображення в його назві найменування об'єкта, який знаходиться на території цього підвищення, наприклад: *Кирничка, Рувек* (укр. *riveць*), *Пасічки* (пор. *пасіка* 'ділянка лісу, призначена на зруб'), *Хрести.*

2.2. Номінація підвищення через відображення в його назві означення місцевості, на якій локалізується цей об'єкт, наприклад: *Межирище, Подзенем.*

3. Номінація підвищення через відображення в його назві найменування конкретної особи. Такі ороніми виражають посесивне або релятивне відношення іменованого об'єкта до конкретної особи чи населеного пункту, а засобами вираження належності чи релятивності є субстантиви (рідше ад'єктиви) з суфіксами *-ів, -ев-а, -ов-а, -івк-а, -ець, -овець, -ськ-а*: *Борсуків, Грешова Гора, Гринева; Джурівка, Лосівка; Зубовець, Шимонець, Ясовець; Будківська, Матківська, Теркаловська.*

Ці та інші принципи найменування оронімів дозволяють виділити такі лексико-семантичні групи:

1. Ороніми, мотивовані назвами ландшафту:
гора Берда (берда 'пагорб, гора, урвище');

гора Берез (берег 'круча', 'гора, збіч, стік гори', 'підвищення');

гора Вовків Верх, гора Заячий Верх (верх 'гора');

Гора, Гура, Гірка (назви гір) (*гора* 'підвищення', 'підняття, що помітно виділяється на земній поверхні серед рівнин, а також серед плоскогір'їв чи в гірській місцевості');

Горб, Горбок, Горбака, Горбик, Горбуля (горб 'підвищення, гора', 'пагорб у лісі, що поріс деревами');

гора Діл (діл 'гора, що ділиться');

гора Кичирка (кичира 'гора, горб, крутий горб, зарослий лісом');

гора Магура (магура 'висока гора', 'висока окрема гора');

берег Могила (могила 'штучне земляне підвищення, курган', 'купа каміння');

гора Збіч, гора Обіч, гора Убіч (збіч та обіч 'схил гори');

гора Стінка (стінка 'стрімка гора', 'крутий схил гори', 'горб, покритий лісом');

гора Вила (вила 'підвищення, що має три кінці, з яких один довший за два інших');

гора Щовб (щовб 'крута вершина гори', 'шпиль гори').

2. Ороніми, мотивовані вказівкою на форму об'єкта:

гора Востра (на території Львівщини), *гора Острий Вершок*;

Кругла Долина (на території Лемківщини), *гора Звивиста* (на Тернопільщині).

3. Ороніми, мотивовані колірною характеристикою об'єкта:

Синя Спінчаста Кичера (гора), *Червоний Дів* (гора).

4. Ороніми, мотивовані вказівкою на властивості ґрунту об'єкта, наявність корисних копалин:

Суха Гора, Камінна Гора, Кам'яна Гора.

5. Ороніми, мотивовані місцезнаходженням іменованого об'єкта стосовно інших:

Під Лісом (горб на території Лемківщини).

6. Ороніми, що вказують на порядок чи спосіб розміщення:

Перша Німиця, Середня Німиця, Задня Німиця (гори на території Лемківщини); *Другий Горб, Третій Горб* (на території Львівщини).

7. Ороніми, мотивовані назвами різних видів рослин:

гора Високе Берестя, гора Букова, долина Сосна, гора Явора (на території Львівщини).

8. Ороніми, мотивовані назвами різних видів тваринного світу:

гора Козяче Ребро, гора Ящірка.

9. Ороніми, похідні від онімів, зокрема, від антропонімів:

гора Вороняцка, гора Гринцерівка, гора Шварцова (на території Лемківщини);

Грицева гора, Денисова гора (на території Західного Полісся);

Савуків курган, Столярова горбака;

яр Йосафатова долина – у Криму (назва утворена від біблійного імені Йосафат);

ойконімів: *Жулицька Гора* < ойконіма Жуличі Львівської обл.;

етнонімів: *долина Татарська*.

10. Ороніми, мотивовані господарською діяльністю:

гора Полянська Гута, гора Косарище, гора Заруби (зруб ‘місце, де зрубаний ліс’, *заруб* – зарубка ‘насічка’), *долина Сінокоси* (на території Лемківщини).

11. Ороніми, що вказують на деякі події, пов’язані з об’єктом:

гора Шибениця (на території Лемківщини).

На думку, М. М. Габорака, *гора Шибениця* в Карпатах утворена від апелятива *шибениця* з переносним значенням ‘крута, стрімка гора, що таїть небезпеку’ [Габорак 2008, 413].

12. Ороніми, пов’язані з релігійними, міфологічними віруваннями та культовими спорудами:

Божя Гора (на території Київської області),

Церковна Гора, Чортова Гора, Чортові Скали (на території Львівщини).

Отже, мотивувальною базою для творення власних найменувань орооб’єктів частіше стає апелятивна лексика, яка свідчить про специфіку рельєфу та ґрунтів, рослинного покриву та тваринного світу краю, типи освоєння земель, особливості релігійного, міфологічного світогляду номінаторів, їхні історичні, соціально-економічні, політичні та культурні зв’язки з іншими етносами і т. ін.

Рекомендована література

1. Андрухович Ю. Найвідоміші гори України – *Говерла* і все-все-все / Ю. Андрухович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog/i/ua/user/2717999/425880/>.
2. Бушаков В. Карпатський сакральний оронім *Говерла* / В. Бушаков // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 311–317.

3. Бушаков В. А. Тюркізми в оронімії Північного Приазов'я / В. А. Бушаков // Студії з ономастики та етимології. 2002 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Кий, 2002. – С. 40–47.
4. Габорак М. М. Назви гір Івано-Франківщини : словник-довідник / М. М. Габорак. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2005. – 352 с.
5. Габорак М. М. Назви гір і полонин Івано-Франківщини : словник-довідник / М. М. Габорак. – 2-е вид., доп., уточн. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. – 500 с.
6. Габорак М. М. Про так звані «румунізми» в оронімії Івано-Франківщини / М. М. Габорак // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ, 2007. – Вип. XV–XVIII. – С. 410–413.
7. Габорак М. М. Східнороманські мовні елементи в оронімії Івано-Франківщини / М. М. Габорак // Студії з ономастики та етимології. 2004 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук.-вид. центр НБУВ, 2004. – С. 47–56.
8. Вербич С. О. Карпатська оронімія в контексті слов'янської історії регіону / С. О. Вербич // Студії з ономастики та етимології. 2005 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Вид. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 16–23.
9. Вербич С. О. Карпатська оронімія в контексті слов'янської історії регіону. II / С. О. Вербич // Студії з ономастики та етимології. 2006 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2006. – С. 9–16.
10. Вербич С. О. Оронімія Українських Карпат: перспективи дослідження, збереження та впорядкування / С. О. Вербич // Українська мова. – 2010. – № 3. – С. 135–140.
11. Вербич С. О. Топонімікон Українських Карпат в історичній ретроспективі / С. О. Вербич // Українська мова. – 2006. – № 4. – С. 73–83.
12. Еремия А. И. Орографические термины в карпатской топонимии / А. И. Еремия // Общекарпатский диалектологический атлас. – Кишинев, 1976. – С. 90–96.
13. Железняк І. М. З карпатської оронімії / І. М. Железняк // Студії з ономастики та етимології. 2004 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук.-вид. центр НБУВ, 2004. – С. 73–82.
14. Карпенко Ю. О. Етнічна історія Українських Карпат за даними гідронімії та оронімії / Ю. О. Карпенко // Студії з ономастики та

- етимології. 2005 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Вид. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 63–79.
15. Карпенко Ю. О. Карпатська оронімія: древні українсько-болгарські зв'язки / Ю. О. Карпенко // Наша школа. – 1999. – № 2–3. – С. 153–156.
  16. Карпенко Ю. О. Оронім *Карпати* / Ю. О. Карпенко // Acta onomastica. – Praha, 1999. – Roč. XL. – S. 75–79.
  17. Карпенко Ю. О. Праслов'яни в українських Карпатах: свідчення гідро- та оронімії / Ю. О. Карпенко // В пространстве филологии : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2002. – С. 158–164.
  18. Козлова Р. М. Про походження деяких оронімів карпатського ареалу (*Карпати, Горгани*) / Р. М. Козлова // Мовознавство. – 1987. – № 2. – С. 57–60.
  19. Куркина Л. В. Названия горного рельефа (на материале южнославянских языков) / Л. В. Куркина // Этимология. 1977 / отв. ред. О. Н. Трубачев. – М. : Наука, 1979. – С. 39–54.
  20. Лісняк Н. Семантична класифікація оронімів куща сіл Лемківщини / Н. Лісняк // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 113–115.
  21. Марусенко Т. А. Материалы к словарю украинских географических апеллятивов (названия рельефов) / Т. А. Марусенко // Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика) / отв. ред. В. В. Мартынов, Н. И. Толстой. – М. : Наука, 1968. – С. 206–255.
  22. Матвеев А. К. Географические названия Урала : топонимический словарь / А. К. Матвеев. – Екатеринбург : ИД «Сократ», 2008. – 352 с.
  23. Мильков Ф. Н. Человек и ландшафты / Ф. Н. Мильков. – М. : Мысль, 1973. – 222 с.
  24. Мурзаев Э. М. Словарь народных географических терминов / Э. М. Мурзаев. – М. : Мысль, 1984. – 653 с.
  25. Обручар А. Становлення оронімії українського Надтисся дореформеного періоду / А. Обручар // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 325–329.
  26. Оронімія Українських Карпат : дослідження, упорядкування, збереження. Матеріали наук.-практ. конфер. (м. Чернівці; 18-19 березня 2010 р.) / Чернів. нац. ун-т імені Юрія Федьковича ; [ред.

- кол. : С. В. Мельничук, Б. І. Бунчук, В. П. Руденко та ін.]. – Чернівці, 2010. – 71 с.
27. Отін Є. С. Оронімія південно-східної України / Є. С. Отін // Отін Е. С. Избранные труды по языкознанию. II. – Донецк : Донеччина, 1999. – С. 167–182.
  28. Скляренко О. Взаємозв'язок між гідронімами та оронімами (порівняльно-типологічне зіставлення) / Ольга Скляренко, Олексій Скляренко // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 317–321.
  29. Скляренко О. М. Взаємозв'язок між гідронімами і оронімами (порівняльно-типологічне зіставлення). II. / О. М. Скляренко, О. М. Скляренко // Студії з ономастики та етимології. 2011–2012 / відп. ред. О. П. Карпенко, В. П. Шульгач. – К. : Кий, 2012. – С. 222–231.
  30. Скляренко О. Типологічна ономастика : [монографія] : у 5 кн. Книга перша : Лексико-семантичні особливості онімного простору / Олексій Скляренко, Ольга Скляренко. – Одеса : Астропринт, 2012. – 416 с.
  31. Чучка П. П. Назви вершини гори і улоговини в українських говірках Закарпаття / П. П. Чучка // Мовознавство. – 1978. – № 6. – С. 73–77.
  32. Шевцова В. О. Регіональні особливості оронімів (на матеріалі оронімії Луганщини) / В. О. Шевцова // Studia slovakistica. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 389–395.
  33. Юрковский М. Термины, обозначающие вершину, в украинском языке / М. Юрковский // Восточнославянская ономастика. Исследования и материалы. – М. : Наука, 1979. – С. 194–201.

2.4.5. З історії дослідження топонімії Волині

Для історико-краєзнавчих досліджень Волині, зокрема її географічних назв, важливі такі групи джерел, як літописи («Повість минулих літ», «Галицько-Волинський літопис»; за доби Великого Князівства Литовського – так звані литовські, або західно-руські літописи), різнопланові за характером походження та змістом архівні документи, картографічні матеріали (наприклад, карта Гійома Ле-

вассера де Боплана, 1650 р.; карта Волинської губернії, 1801 р.; історична карта чеських поселень на Волині, видана у Празі 1995 р.; «Археологічна карта Волині» В. Антоновича, 1901 р.). Ці та інші джерела мають важливе значення для встановлення та лінгвістичного опису географічних назв.

На думку ономастів, лише в кінці XVIII ст. вчені Європи почали виділяти і розглядати топонімію як важливе інформаційне та історичне джерело. Специфіка краєзнавчих досліджень Волині з кінця XVIII до середини XIX ст. полягає в тому, що їх виконували переважно польські вчені (О. Пшездецький, Т. Стецький, О. Яблоновський), до них долучилися представники так званої української школи. Науковці та краєзнавці цієї школи зібрали й описали фактичний матеріал, який не втратив своєї актуальності і в наш час.

Власне наукове вивчення регіону, становлення Волинського краєзнавства започатковано в другій половині XIX – на початку XX ст. зусиллями В. Антоновича, М. Біляшівського, К. Мельника. Багато уваги назвам волинських населених пунктів приділяли П. Іванов, М. Іванишев, П. Батюшков та ін. Протягом 1867–1907 рр. на сторінках «Волинських єпархіальних відомостей», окрім офіційних повідомлень і хроніки найважливіших подій, друкували історико-краєзнавчі матеріали. Тут були опубліковані дослідження населених пунктів священика, церковно-освітнього діяча С. Барановського, священиків А. Сендульського, Д. Левицького та ін.

Для краєзнавчих досліджень Волині значну роль відіграло польське Товариство приятелів наук (1925 р.), яке видавало «Щорічник Волинський» («Rocznik Wołyński»), журнал «Земля Волинська» (Ziemia Wołyńska) (щомісяця) і книги «Луцьк» (1937 р.), «Волинські міста» (1939 р.), де вміщено короткі історико-економічні нариси про 21 місто Волинського воєводства.

Упродовж 50 – 60-х років XX ст. було активізовано систематичну роботу щодо збирання та вивчення топонімів. У 1960 р. на базі Інституту мовознавства імені О. О. Потебні АН УРСР було створено Українську ономастичну комісію (УОК – член ономастичної комісії при Міжнародному комітеті славістів), яка координувала науково-дослідну та науково-практичну роботу в усіх галузях теоретичної і прикладної ономастики в Україні. Діяльність УОК справедливо пов'язують з іменем К. К. Цілуйка – зачинателя топонімічного вивчення України в післявоєнний період.

Важливим явищем в історіографії Волині став словник волинського краєзнавця О. Цинкаловського «Стара Волинь і Волинське

Полісся», виданий у Канаді (Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся : у 2-х томах. – Вінніпег, 1984–1986). У період між двома світовими війнами О. Цинкаловський провів великі за обсягом археологічні й топонімічні дослідження Волині. Він опрацював значну кількість історичних джерел, віднайшов та описав десятки городищ. Словник містить описи населених пунктів та їхніх назв (понад 5000 найменувань, не рахуючи варіантів окремих назв).

Думка про опрацювання історико-географічного й економічного словника Волині та Волинського Полісся з'явилася в автора ще раніше, коли в 1929–1939 роках він працював у Державному Археологічному музеї (м. Варшава). Автор збирав відомості про міста, містечка, села і хутори, переважно серед старих міщан, селян, майстрів, учителів, священників, лісничих, плисарів (що сплавають плоти) і рибалок, які інколи з цікавими подробицями розповідали про історію своїх осель, церков, замків. Часто ці історії перепліталися з легендами та казками про старі урочища, замки, вежі, вали, кургани тощо.

Писані матеріали до історії та праісторії краю О. Цинкаловський намагався віднайти у місцевих, переважно церковних, архівах. Збирав інформацію і про монументальні (городища, вали), і про дрібні археологічні об'єкти від часів старшого, кам'яного періоду, неоліту, бронзи, римської доби. Особливу увагу автор звернув на переломні політичні зміни (такі, як татарська навала 1241, 1260 та ін. років; перехід Волині та Полісся під литовську, а пізніше польську владу, що означало передання земельного фонду, торгівлі, промислу в чужі руки).

О. Цинкаловський перед Другою світовою війною опрацював археологічну карту Волині та Волинського Полісся з точним позначенням знайдених пам'яток різних культур. Після довгих студій знайшов городища літописних *Червеньських Градів* та городище перелітописної столиці держави волинян – легендарний город *Червень* над рікою Гучною. Дослідник брав участь в археологічних з'їздах у Варшаві, Львові, Києві та Ленінграді, виголошував наукові доповіді, які переважно не були опубліковані.

Після війни О. Цинкаловський досліджував давню Лемківщину, в бібліотеці та архівах Кракова вишукував матеріали для історії Волині й Волинського Полісся. З-поміж вагомих його праць потрібно назвати «Матеріали до праісторії Волині і Волинського Полісся» (видано польською мовою у Варшаві 1961 р.), «Старовинні Пам'ятки Волині» (видано у Торонто 1975 р. з бібліографією його праць). Але найбільша

його праця (понад 1000 сторінок машинопису) – «Стара Волинь і Волинське Полісся», над якою він працював понад 30 років (була готова до друку ще в 1969 році), не побачила світ за життя автора. Отже, усі його археологічні, історичні та етнографічні розвідки – про Волинь, Волинське Полісся (зрідка про Підляшшя).

Значний внесок у дослідження топонімії (а також антропонімії) Волині зробив В. П. Шульгач. У його доробку кілька монографій, низка публікацій в українських та зарубіжних виданнях. Він автор словника «Ойконімія Волині: Етимологічний словник-довідник». У збірнику «Культура слова» в розділі «У світі власних назв» (упродовж 1992 – 2000 рр.) опубліковано етуди під загальною назвою «На топонімічній карті Волині», де автор пояснює походження назв населених пунктів Волинської області, вказує на час першої згадки, для прикладу наводить ідентичні або спільнокореневі назви поселень з інших областей України, а також Росії і Білорусі.

Етимологічний словник-довідник «Ойконімія Волині» (Київ, 2001 р.) В. П. Шульгача – результат десятирічної роботи автора над проблемою становлення ойконімічної системи одного з архаїчних осередків слов'янства – Волині. За основу аналізу взято фактичний матеріал (близько 1100 одиниць), поданий у виданні «Волинська область. Адміністративно-територіальний поділ на 1 липня 1981 рік» (Львів, 1981 р.), з урахуванням деяких хронологічно пізніших змін – повторних перейменувань, виділення Шацького району як окремої адміністративно-територіальної одиниці тощо. Особливу увагу автор зосередив на варіантності найменувань, тому що саме вона дозволяє в багатьох випадках встановити етимологічно правильну форму ойконімії й відновити його колишні мотиваційні засади.

Першу частину «Додатків» цього видання присвячено теоретичним і практичним засадам творення відтопонімічних прикметників в українській мові, друга містить витяги із статей і монографій стосовно походження назви колишнього літописного міста, а нині краю – **Волинь**.

Монографія В. П. Шульгача «Гідронімія басейну Стиру» (К., 1993 р.) містить лінгвістичний аналіз гідронімів басейну р. Стир – правої притоки р. Прип'ять, який охоплює територію Львівської, Тернопільської, Рівненської, Волинської областей України з гирлом на Берестейщині. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, чотирьох карт, лексичного показника, який допомагає орієнтуватися в тексті роботи, та словника гідронімів басейну р. Стир, не зафіксованих у Словнику гідронімів України (К., 1979 р.).

У першому розділі монографії проаналізовано гідроніми, похідні від географічних термінів. Грунтовний та всебічний аналіз назв протічних вод, реконструкція їхніх прототипів дали можливість ученому стверджувати, що більшість із них – спільнослов'янські за походженням. У другому автор описав гідроніми відантропонімного походження, третій розділ присвячено вивченню праслов'янської спадщини в гідронімії басейну Стиру.

Вагоме значення для встановлення походження топонімів має «Словник народних географічних термінів Волині» О. К. Данилюк (К., 1997 р.). Ця праця – продовження глобального за обсягом процесу збирання і класифікації маловідомої групи лексики, яка репрезентує цікаву й різноманітну в етнодіалектному плані частину України – Волинь. Словник подає нову інформацію про лексичний склад говірок Волині, що допомагає виявити ряд українсько-білорусько-польських лексико-семантичних параметрів і уточнити межі їх поширення (пор. *плавло* – ‘мохове болото’, *гребля* – 1) ‘дорога через болото’; 2) ‘продовгувате підвищення’. Укладач намагалася подати факти полісемії, омонімії, синонімії (пор.: *луг* – 1) ‘заболочена місцевість із сінокосом і вільховим лісом’; 2) ‘низина, поросла травою’; 3) ‘низина, що заливається водою’; 4) ‘низина біля річки’; 5) ‘місце, де косять сіно’; 6) ‘місце, де випасають корів’; 7) ‘мокра, заболочена місцевість’; 8) ‘природна стояча водойма’; 9) ‘частина водної поверхні, вільна від заростей’; 10) ‘необроблене поле’.

Багатий фактичний матеріал дає можливість виявити рідковживані географічні основи, етимологічно затемнені назви географічних об'єктів, наприклад, *р'єтень* – ‘озеро в долині’.

Словник О. К. Данилюк (2013 р. – 2-ге видання, виправлене і доповнене) цікавий для широкого кола читачів, оскільки в ньому подано матеріали, які відбивають історію народу, побут, духовну культуру, а також мову, шляхи її розвитку і зв'язки з навколишнім середовищем. Це цінний матеріал для лінгвістів, істориків, географів, етнологів та інших науковців.

Новинкою в українській ономастиці став «Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель» (Т. I. – 2006 р., Т. II. – 2007 р.; упорядник і редактор Г. Л. Аркушин).

Матеріали для словника збирали студенти українського відділення філологічного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки упродовж п'ятнадцяти років, перші

фіксації припадають на початок 90-их років минулого століття. У словнику використані власні матеріали упорядника, а також деякі опубліковані та рукописні матеріали інших дослідників.

Територія, на якій проводили записи, – північно-західна Україна (Волинська, Рівненська області, частина Львівської, Тернопільської і Хмельницької), Берестейщина і Пінщина (центр, захід і південь Брестської області Республіки Білорусь), частково Холмщина і Підляшся (північний схід Люблінського і південний схід Підляського воєводств Республіки Польща). Використано також записи з цих територій А. Бужанського, О. Горбача, І. Хміля, викладачів Волинського національного університету імені Лесі Українки, Люблінського університету Марії Кюрі-Складовської та ін.

Цей словник – цінна праця для ономастів і діалектологів, усіх, хто цікавиться народним словом.

Дослідження топонімії Волині актуальне й сьогодні, і не тільки для мовознавців, а й для географів та істориків. Як приклад можна назвати наукові праці таких дослідників, як-от:

1. Л. Л. Василюк (Василюк Л. Л. Топоніми Волині як джерело фізико-географічних досліджень / Л. Л. Василюк. – Луцьк, 2000. – 32 с.)

2. В. В. Кихтюк (Кихтюк В. В. Історична топоніміка Волині: формування, джерела, зв'язок із розвитком суспільства : автореф. дис. ... канд. істор. наук : спец. 07.00.06 / В. В. Кихтюк. – К., 2010. – 20 с.).

3. Г. В. Бондаренко (Бондаренко Г. В. Історична топоніміка : навч. посіб. / Г. В. Бондаренко, В. В. Кихтюк. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 164 с.).

У дисертаційній роботі В. В. Кихтюк розглянула назви населених пунктів Волині від літописних часів до 1991 р.; проаналізувала вплив суспільно-історичних процесів на виникнення цих назв, їхні зміни на час перебування Волині під владою Литви, Польщі, Росії, а також у радянські часи; здійснила лінгвістичну класифікацію топонімів. Як стверджує дослідниця, «у роботі розглянуто назви населених пунктів Волині у трьох площинах: історичній, мовознавчій та географічній».

Оповідуючи про важливі дослідження з топонімії Волині, не можна не згадати про науковців-краєзнавців: М. М. Корзонюка, Г. О. Гуртового, В. М. Кмединського, О. Г. Михайлюка, Л. С. Пучковського, П. К. Сміяна, Л. П. Чучмана та ін. Їхні наукові праці, що мають регіональний характер, – монографії та статті.

2.4.6. Мікротопонімія та її класифікація

Дослідження *мікротопонімів* (власних назв дрібних географічних об'єктів) – одне з найактуальніших у сучасній ономастиці, оскільки вони зберігають цікаву (і не завжди зрозумілу для мовців) лексику. В основі цих онімів лежать діалектні слова, деякі з них не зафіксовані словниками.

Мікротопонімія тривалий час не була об'єктом системного наукового дослідження. Її часто розглядали як допоміжний матеріал під час вивчення топонімів (найчастіше ойконімів) України. У багатьох працях, присвячених регіональній ойконімії, було частково охоплено мікротопонімний матеріал.

Мікротопонімію Чернігівсько-Сумського Полісся вивчила дослідниця Є. О. Черепанова. Мікротопоніми Буковини науково опрацювали І. Чеховський та Л. Б. Костик. Про мікротопонімікон Західного Поділля написала дисертацію Н. І. Лісняк, Підгір'я – О. І. Михальчук.

Мікротопонімію Волині досліджують Г. Л. Аркушин, В. П. Шульгач, О. К. Данилюк, С. О. Вербич, В. О. Яцій та ін.

Потреба у власних географічних назвах, що завжди слугували своєрідним орієнтиром, виникла досить давно. Проте вони ніколи не були постійними номінативними знаками географічних об'єктів. Ці назви часто зазнавали змін або й зовсім зникали. Щоб мікротопоніми зберегти як вагомий пам'ятки історії народу, їх необхідно фіксувати і вивчати. Якщо первісні ойконіми, тим більше гідроніми та ороніми, можна віднайти ще в давньоруський період (а то й набагато раніше), то засвідчені мікротопоніми того часу – рідкісне явище.

Мікротопоніми ретельно записано у Йосифінській та Францисканській метриках. На початку ХХ ст. М. Кордуба зібрав та описав мікротопонімію Буковини і Галичини.

Звичайно, мешканцям села не обійтися без назв полів, боліт, сінокосів, частин лісу, хуторів, мотивацію яких сьогодні частіше пояснюють представники старшого покоління. Молодих людей може й не цікавити походження цих назв.

Всебічне вивчення мікротопонімів вимагає максимального виявлення ономастичного матеріалу в кожному населеному пункті, його систематизації та чіткої класифікації. В українській мові існує кілька класифікацій.

Л. Л. Гумецька запропонувала просту класифікацію, за якою географічні назви поділено на чотири групи:

- 1) не походять від імен;
- 2) походять від імен;
- 3) незрозумілого походження;
- 4) відображають специфіку ландшафту.

Цікава класифікація *А. М. Селищева*. За його схемою серед власних географічних назв розглядають такі групи:

- 1) похідні від імені, прізвиська або прізвища;
- 2) утворення від назв людей за родом діяльності;
- 3) оніми, що вказують на соціальним стан;
- 4) топоніми, які відбивають етнічний характер населення;
- 5) найменування за ландшафтом;
- 6) географічні назви з абстрактним значенням.

Найпопулярнішою була класифікація топонімів за семантикою їхніх твірних основ *Франца Міклошича*.

Найчастіше дослідники виділяють такі *номінаційні групи*:

1. Мікротопоніми, утворені від власних назв людей (імен, їхніх варіантів, прізвищ і прізвиस्क): *Хомін Кут* (сінокіс с. Оконськ Маневицького р-ну Волинської обл.; *кут* – частина місцевості, яка належала чи належить *Хомі*), *Гармáни* < *Гарман*, *Лукáни* < *Лукан*, *Кузьмíнчине* (поле с. Черемошне Ковельського району Волинської обл.) < власної родової назви *Кузьминчини*.

2. Назви дрібних географічних об'єктів, які походять від назв флори і фауни: *Багно́*, *Ба́гна* – частина лісу, де росте багно; *Вербíна*, *Дуби́на*, *Яли́на*, *Ведме́же*, *Ведмі́дне*, *Вовку́ня* (назви урочищ у Волинській обл.), *Дубкі́*, *Козéл* (назви полів у Волинській обл.). Ліс, що на Волині, має назву *Воло́ве*, бо там у кошарі тримали волів; в урочищі *Воло́вий Ві́гін*, на горі *Волові́ця* випасали волів [Словник мікротопонімів... / упоряд. Г. Л. Аркушин. Т. I.; с. 138].

3. Оніми, мотивовані назвами сусідніх сіл, хуторів: *Кукóльська Дубро́ва* – частина дубового лісу неподалік с. Кукли Маневицького р-ну; *Горéньська гора́* – неподалік с. Черемошне Ковельського р-ну, за назвою колишнього хутора *Горен*; *Білі́н* – вулиця с. Черемошне Ковельського р-ну, за назвою сусіднього с. *Білин*.

4. Мікротопоніми, в основі яких лежать назви побуту, виробництва, сільського господарства: *Інкуба́торське́ поле* – поле с. Оконськ Маневицького р-ну, яке було надане мешканцям села в оренду директором птахоферми; *Пáсіка*, *Для Тартака́* – урочища с. Черемошне Ковельського р-ну (*тартак* ‘лісопильний завод’).

5. Оніми, які походять від назв корисних копалин і будівельних матеріалів: *Красна Града* – поле с. Оконськ, де колись були поклади червоної глини; *Глінище* – поле с. Черемошне (тут багато білої глини).

6. Назви, мотивовані особливостями рельєфу місцевості: *Острів*, *Островкі*, *Річки* (назви сінокосів у Волинській обл.); *Броди* – дорога через річку, по ній проганяли худобу на луг. Народний географічний термін *брід* досить поширений у мікротопонімії у значенні ‘дорога’.

7. Мікротопоніми, що вказують на час походження назви: *Новина* – орна земля біля старого русла річки, яку довгий час не оброблювали.

8. Географічні назви, що вказують на розташування за-чимось, під-чимось: *Заболото*, *Зазір'є*, *Заліссє*, *Закриніччя*, *За Річкою*.

9. Оніми, які вказують на етнічні ознаки мешканців: *Циганське* – невеликий клаптик землі за селом біля дороги, яким володіли цигани. Назви кутка *Москалівщина*, лісу *Москалики*, полів *Москалики*, *Москалівка* пов'язані з перебуванням або проживанням там росіян [Словник мікротопонімів... / упоряд. Г. Л. Аркушин].

2.5. Рекомендована література

1. Агеева Р. А. Происхождение имен рек и озер / Р. А. Агеева ; отв. ред. Э. М. Мурзаев. – М. : Наука, 1985. – 243 с.
2. Азимов Айзек. Слова на карте. Географические названия и их смысл / Айзек Азимов, А. В. Кровякова (пер. с англ.). – М. : Центрполиграф, 2007. – 367 с.
3. Бабишин С. Д. Топоніміка в школі (на матеріалах Хмельницької області) / С. Д. Бабишин. – К. : Рад. школа, 1962. – 122 с.
4. Бабічева О. Л. Інверсійний словник мікротопонімів Чернігівсько-Сумського Полісся / О. Л. Бабічева. – К. : Ін-т укр. мови НАНУ, 2005. – 102 с.
5. Белей О. О. Трансформація українського ономастикону посттоталітарного періоду на загальнослов'янському тлі / О. О. Белей. – Wrocław, 2007. – 248 с.
6. Белецкий А. А. Лексикология и теория языкознания (Ономастика) / А. А. Белецкий. – К. : Изд-во КГУ, 1972. – 207 с.
7. Беценко Т. Етюди з топонімії Сумщини. Походження географічних найменувань / Т. Беценко. – Суми : Собор, 2001. – 72 с.
8. Бойко Н. О. До історії ойконімної системи України / Н. О. Бойко // Студії з ономастики та етимології. 2009 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Довіра, 2009 – С. 10–13.

9. Бондаренко Г. В. Історична топоніміка : навч. посіб. / Г. В. Бондаренко, В. В. Кихтюк. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 164 с.
10. Бучко Д. Г. Інверсійний словник ойконімів України / Д. Г. Бучко. – Lublin : Redakcja Wydawnictw KUL, 2001. – 325 с.
11. Бучко Д. Г. Кілька уваг про атрибути в складених ойконімах / Д. Г. Бучко // Студії з ономастики та етимології. 2004 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук.-вид. центр НБУВ, 2004. – С. 16–22.
12. Бучко Д. Г. Кілька уваг про принципи номінації в ойконімії України / Д. Г. Бучко // Ономастика та етимологія : зб. наук. праць на честь 65-річчя Ірини Михайлівни Железняк / відп. ред. О. П. Карпенко. – К., 1997. – С. 13–23.
13. Бучко Д. Г. Ойконімія Покуття : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01 / Д. Г. Бучко. – Чернівці, 1992. – 35 с.
14. Бучко Д. Г. Основні принципи і способи номінації поселень у Галицькій землі (за даними реєстру поселень з 1670 р. // Українська мова. – 2009. – № 4. – С. 41–51.
15. Бучко Д. Г. Походження назв населених пунктів Покуття / Д. Г. Бучко. – Львів : Світ, 1990. – 143 с.
16. Бушаков В. А. Лексичний склад історичної топонімії Криму / В. М. Бушаков. – К., 2003. – 226 с.
17. Вартаньян Э. А. История с географией, или Жизнь и приключения географических названий / Э. А. Вартаньян. – М. : Дет. лит., 1986. – 238 с.
18. Василюк Л. Л. Топоніми Волині як джерело фізико-географічних досліджень / Л. Л. Василюк. – Луцьк : Волин. обл. друкарня, 2000. – 32 с.
19. Введенская Л. А. От названий к именам / Л. А. Введенская, Н. П. Колесников. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1995. – 534 с.
20. Вербич С. О. Гідронімія басейну Верхнього Дністра : етимологічний словник-довідник / С. О. Вербич. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – 120 с.
21. Вербич С. О. Гідронімія басейну Нижнього Дністра : етимологічний словник / С. О. Вербич. – Луцьк : ВМА «Терен», 2013. – 155 с.
22. Вербич С. О. Гідронімія басейну Середнього Дністра : етимологічний словник / С. О. Вербич. – Луцьк : ВМА «Терен», 2009. – 236 с.
23. Габорак М. М. Гідронімія Івано-Франківщини. Словник-довідник / М. М. Габорак. – Снятин : ПрутПринт, 2003. – 284 с.

24. Габорак М. М. Гідронімія Івано-Франківщини. Етимологічний словник-довідник / М. М. Габорак. – 2-ге вид., переробл., доп., уточн. – Івано-Франківськ, 2010. – 564 с.
25. Габорак М. М. Назви поселень Івано-Франківщини (Бойківщина, Гуцульщина та Опілля). Історико-етимологічний словник / М. М. Габорак. – Івано-Франківськ : ОППО; Снятин : ПрутПринт, 2007. – 200 с.
26. Габорак М. М. Топонімія Галицької Гуцульщини. Етимологічний словник-довідник / М. М. Габорак. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. – 656 с.
27. Габорак М. М. Топонімія Покуття та деяких прилеглих територій. Етимологічний словник-довідник / М. М. Габорак. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. – 932 с.
28. Галас К. Й. Українська топонімія Закарпаття в лінгвістичному аспекті : навч. посіб. / К. Й. Галас. – Ужгород : УЖДУ, 1979. – 120 с.
29. Географический энциклопедический словарь. Географические названия / под ред. А. Ф. Трешникова. – М. : Сов. энцикл., 1989. – 591 с.
30. География России: энциклопедический словарь / [гл. ред. А. П. Горкин]. – М. : Науч. изд-во «Большая российская энциклопедия», 1998. – 800 с.
31. Герета Н. М. Відантропонімі назви поселень Північної Хмельниччини / Н. М. Герета // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 72–79.
32. Гідронімія України в її міжмовних і міждіалектних зв'язках / [І. М. Железняк, А. П. Корепанова, Л. Т. Масенко та ін.]; за заг. ред. О. С. Стрижака. – К. : Наук. думка, 1981. – 264 с.
33. Гонца І. С. Ойконімія Черкащини : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Ірина Семенівна Гонца. – Умань, 2006. – 242 с.
34. Горбаневский М. В. В мире имен и названий / М. В. Горбаневский. – М. : Знание, 1983. – 192 с.
35. Города России. Энциклопедия / под ред. Г. М. Лапко; [репринт. изд.]. – М. : БРЭ, 2003. – 560 с.
36. Горпинич В. О. Назви непротічних вод України / В. О. Горпинич // Питання сучасної ономастики : тези доп. і повід. VII Всеукр. ономаст. конф. (Дніпропетровськ, 1–3 жовтня 1997 р.). – Дніпропетровськ : ДДУ, 1997. – С. 205–233.

37. Горпинич В. О. Словник географічних назв України (топоніми та відтопонімні прикметники) / В. О. Горпинич. – К. : Довіра, 2001. – 526 с.
38. Горпинич В. О. Нариси з контрастивної топоніміки (новгородсько-рязансько-українські паралелі) : монографія / В. О. Горпинич. – Дніпропетровськ, 2004. – 180 с.
39. Горпинич В. О. Слов'янська ад'ектонімія і катойконімія : монографія / В. О. Горпинич. – Дніпропетровськ : Пороги, 2003. – 409 с.
40. Горпинич В. О. Українські власні назви в російській мові: правила перекладу, словотвору, словозміни, правопису / В. О. Горпинич, Т. Р. Антонюк. – К. : Іван Федоров, 1998. – 134 с.
41. Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'янських мовах : зб. наук. праць / відп. ред. В. В. Німчук. – К. : Наук. думка, 1986. – 163 с.
42. Данилюк О. К. Словник народних географічних термінів Волині / О. К. Данилюк. – Луцьк : Надстир'я, 1997. – 108 с.
43. Данилюк О. К. Словник народних географічних термінів Волині / О. К. Данилюк. – Вид. 2-ге, доп. і випр. – Луцьк : Вежа-Друк, 2013. – 148 с.
44. Дослідження з ономастики : зб. наук. пр. пам'яті Олексія Сильвестровича Стрижака / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – 160 с.
45. Еремия А. И. Географические названия рассказывают / А. И. Еремия. – Кишинев : Штиинца, 1990. – 196 с.
46. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / [І. М. Железняк, А. П. Корепанова, Л. Т. Масенко, О. С. Стрижак (відп. ред.)]. – К. : Наук. думка, 1985. – 254 с.
47. Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд / под ред. О. Н. Трубачева и А. Ф. Журавлева. – М. : Наука, 1974–2010. – Вып. 1–36.
48. Жайворонок В. В. Велика чи мала літера : словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Наук. думка, 2004. – 202 с.
49. Железняк І. М. Київський топонімікон / І. М. Железняк ; відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Видавничий дім «Кий», 2013. – 224 с.
50. Железняк І. М. Рось і етнолінгвістичні процеси Середньонаддніпряньського Правобережжя / І. М. Железняк. – К. : Наук. думка, 1987. – 203 с.
51. Жучкевич В. А. Краткий топонимический словарь Белоруссии / В. А. Жучкевич. – Минск : БГУ, 1974. – 447 с.

52. Жучкевич В. А. Общая топонимика : учеб. пособие [для географ. ф-тов вузов] / В. А. Жучкевич. – Минск : Высшая школа, 1980. – 405 с.
53. Зайченко Н. Увлекательная топонимика / Н. Зайченко // Вокруг света. – 2005. – № 2. – С. 16–19.
54. Иванов В. В. Лингвистика третьего тысячелетия : Вопросы к будущему / В. В. Иванов. – М. : Языки славян. культуры, 2004. – 208 с.
55. Казлова Р. М. Славянская гідранімія. Праславянські фонд. Т. III / Р. М. Казлова. – Гомель : ГГУ, 2003. – 361 с.
56. Карпенко О. П. Гідронімікон Центрального Полісся : монографія / О. П. Карпенко. – К. : Кий, 2003. – 317 с.
57. Карпенко О. П. Назви річок Нижньої Правобережної Наддніпрянщини / О. П. Карпенко. – К. : Наук. думка, 1989. – 189 с.
58. Карпенко Ю. А. Проблема древнерусских топонимов в бассейне Нижнего Днестра / Ю. О. Карпенко // Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'ян. мовах : зб. наук. пр. – К. : Наук. думка, 1986. – С. 34–40.
59. Карпенко Ю. А. Специфика ономастики / Ю. А. Карпенко // Русская ономастика / отв. ред. Ю. А. Карпенко. – Одесса : ОГУ, 1984. – С. 3–16.
60. Карпенко Ю. О. Теоретичні засади розмежування власних і загальних назв / Ю. О. Карпенко // Мовознавство. – 1975. – № 4. – С. 46–51.
61. Карпенко Ю. О. Топоніміка гірських районів Чернівецької області : [конспект лекцій] / Ю. О. Карпенко. – Чернівці, 1964. – 80 с.
62. Карпенко Ю. О. Топоніміка і її місце в лексичному складі мови : [лекція] / Ю. О. Карпенко. – Чернівці, 1962. – 23 с.
63. Карпенко Ю. О. Топонімія Буковини / Ю. О. Карпенко. – К. : Наук. думка, 1973. – 238 с.
64. Карпенко Ю. О. Топонімія східних районів Чернівецької області : [конспект лекцій] / Ю. О. Карпенко. – Чернівці, 1965. – 62 с.
65. Карпенко Ю. О. Топонімія центральних районів Чернівецької області : [конспект лекцій] / Ю. О. Карпенко. – Чернівці, 1965. – 76 с.
66. Київське Полісся : Етнолінгвістичне дослідження / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Наук. думка, 1989. – 268 с.

67. Кихтюк В. В. Исторична топоніміка Волині: формування, джерела, зв'язок із розвитком суспільства : автореф. дис. ... канд. істор. наук : спец. 07.00.06 / В. В. Кихтюк. – К., 2010. – 20 с.
68. Кихтюк В. В. Ойконімія Волині та Полісся в топонімічній системі України / В. В. Кихтюк // Літопис Волині : Всеукр. наук. часоп. – 2009. – Ч. 6. – С. 60–65.
69. Князьков Ю. П. Запорізька область. Історико-географічний і топонімічний словник. – Запоріжжя : Тандем-У, 2004. – Вип. 1. – 338 с.
70. Князьков Ю. П. Запорізька область. Історико-географічний і топонімічний словник. – Запоріжжя : Тандем-У, 2006. – Вип. 2. – 404 с.
71. Ковалев Г. Ф. Этнонимия славянских языков. Номинация и словообразование / Г. Ф. Ковалев. – Воронеж, 1991. – 176 с.
72. Ковалик І. І. До упорядкування системи українських ономастичних термінів / І. І. Ковалик // Повідомлення Української ономастичної комісії. – К. : Наук. думка, 1976. – Вип. 14. – С. 20–27.
73. Коваль А. П. Знайомі незнайомці: Походження назв поселень України : науково-популярне видання / А. П. Коваль. – К. : Либідь, 2001. – 304 с.
74. Козлова Р. М. Славянская гидронимия. Праславянский фонд. Т. IV [Текст] / Р. М. Козлова. – Минск : Право и экономика, 2006. – 310 с.
75. Кордуба М. Що кажуть нам назви осель? / М. Кордуба. – Львів : Наша Батьківщина, 1938. – 22 с.
76. Корепанова А. П. Словотворчі типи гідронімів басейну Нижньої Десни / А. П. Корепанова. – К. : Наук. думка, 1969. – 100 с.
77. Королева М. К. Словарь географических названий Украинской ССР / [М. К. Королева, Г. П. Бондарчук, С. Л. Тюрин]. – М. : Наука, 1976. – Т. 1–4 (Ч. 1–2).
78. Костриця М. Ю. Історико-географічний словник Житомирщини : у 3-х т. / М. Ю. Костриця, Р. Ю. Кондратюк. – Житомир : ПП М. Г. Косенко, 2002.
79. Котович В. В. Походження назв населених пунктів Опілля / В. В. Котович. – Дрогобич : Відродження, 2000. – 156 с.
80. Крижанівська О. І. Інверсійний словник ойконімів України / О. І. Крижанівська. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. – 218 с.
81. Кругляк Ю. М. Ім'я вашого міста. Походження назв міст і селищ міського типу Української РСР / Ю. М. Кругляк. – К. : Наук. думка, 1978. – 152 с.

82. Купчинський О. А. Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень (Географічні назви на *-ич-і*) / О. А. Купчинський. – К. : Наук. думка, 1981. – 251 с.
83. Лемтюгова В. П. Восточнославянская ойконимия апеллятивного происхождения: названия типов поселений / В. П. Лемтюгова. – Минск : Наука и техника, 1983. – 63 с.
84. Лемтюгова В. П. Формирование восточнославянской ойконимии в связи с развитием типов поселений / В. П. Лемтюгова. – Минск : Наука и техника, 1983. – 38 с.
85. Лисенко А. В. Характеристика процесу перейменування населених пунктів Полтавської області / А. В. Лисенко // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 170–178.
86. Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови / [уклад. : О. В. Кровицька, З. О. Мацюк, Н. І. Станкевич ; за заг. ред. З. О. Мацюк]. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – Вип. 2. Географічні назви. – 90 с.
87. Лісняк Н. І. Семантична класифікація онімів куща сіл Лемківщини / Н. І. Лісняк // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. ХХІХ–ХХХІ. – С. 113–115.
88. Лобода В. В. Топонімія Дніпро-Бузького межиріччя / В. В. Лобода. – К. : Вища школа, 1976. – 232 с.
89. Лучик В. В. Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя / В. В. Лучик. – Кіровоград, 1996. – 235 с.
90. Лучик В. В. Іншомовні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя / В. В. Лучик. – Кіровоград, 1999. – 104 с.
91. Лучик В. В. Основні чинники, що впливають на формування структури топонімів в українській мові / В. В. Лучик // Українська пропріальна лексика : матеріали наук. семінару (Київ, 13–14 вересня 2000 р.) / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Кий, 2000. – С. 92–98.
92. Лучик В. В. Позамовні чинники й категорії ойконімної номінації / В. В. Лучик // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 193–201.
93. Лучик В. В. Принципи й критерії номінації та відновлення історичних назв у топонімії України / В. В. Лучик // Українська мова. – 2009. – № 4. – С. 28–33.

94. Лучик В. В. Про особливості типологічного дослідження ойконімів / В. В. Лучик // Студії з ономастики та етимології. 2009 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Довіра, 2009. – С. 95–99.
95. Масенко Л. Т. Гідронімія Східного Поділля / Л. Т. Масенко. – К. : Наук. думка, 1979. – 102 с.
96. Марусенко Т. А. Материалы к словарю украинских географических апеллятивов (названия рельефов) / Т. А. Марусенко // Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика) / отв. ред. В. В. Мартынов, Н. И. Толстой. – М. : Наука, 1968. – С. 206–255.
97. Матвеев А. К. Географические названия Урала : краткий топонимический словарь. – Свердловск : Сред.-Урал. кн. изд-во, 1980. – 318 с.
98. Матвеев А. К. Методы топонимических исследований / А. К. Матвеев. – Свердловск, 1986. – 101 с.
99. Матвіїв М. Д. Словник гідронімів басейну ріки Стрий / М. Д. Матвіїв. – К., Сімферополь, 1999. – 96 с.
100. Мезенка А. М. Беларуская анамастыка / А. М. Мезенка. – Мінск : Выш. школа, 1997. – 119 с.
101. Мурзаев Э. М. География в названиях / Э. М. Мурзаев. – 2-е изд., перераб., дополн. – М. : Наука, 1982. – 177 с.
102. Мурзаев Э. М. Очерки топонимики / Э. М. Мурзаев. – М. : Мысль, 1974. – 382 с.
103. Мурзаев Э. М. Словарь народных географических терминов / Э. М. Мурзаев. – 2-е изд., перераб., дополн. – М. : Мысль, 1999. – Т. I–II.
104. Муромцев І. В. Словотворчі типи гідронімів (басейн Сіверського Дінця) / І. В. Муромцев. – К. : Наук. думка, 1966. – 104 с.
105. Назви фізико-географічних об'єктів (морів, заток, проток, островів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.google.com.ua/search&g=org.mozilla.ru:official&client>>
106. Намитокова Р. Ю. В мире имен собственных: Лингвистические беседы по краеведению / Р. Ю. Намитокова. – Майкоп, 1993. – 184 с.
107. Намитокова Р. Ю. Региональная ономастика : учеб.-метод. пособ. / Р. Ю. Намитокова. – Майкоп, 2005. – 70 с.
108. Нежнипапа В. Я. Українсько-російський словник-довідник географічних назв Української РСР / В. Я. Нежнипапа. – К. : Рад. школа, 1971. – 158 с.
109. Нерознак В. П. Названия древнерусских городов / В. П. Нерознак. – М. : Наука, 1983. – 207 с.

110. Нерознак В. П. Советский «новояз» на географической карте / В. П. Нерознак, М. В. Горбаневский. – М. : Знание, 1991. – 186 с.
111. Никонов В. А. Введение в топонимику / В. А. Никонов. – М. : Наука, 1965. – 180 с.
112. Никонов В. А. Краткий топонимический словарь / В. А. Никонов. – М. : Мысль, 1966. – 509 с.
113. Олексенко В. П. Ономастичні координати / В. П. Олексенко, О. В. Іваненко. – Херсон, 2003. – 190 с.
114. Ономастика Полісся : [кол. монографія] / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1999. – 234 с.
115. Ономастика та етимологія : зб. наук. праць на честь 65-річчя Ірини Михайлівни Железняк / відп. ред. О. П. Карпенко. – К., 1997. – 258 с.
116. Ономастика України першого тисячоліття нашої ери : [кол. монографія] / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Наук. думка, 1992. – 274 с.
117. Ономастика України та етногенез східних слов'ян : [кол. монографія] / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1998. – 227 с.
118. Ономастика східних слов'ян : тези доп. наук. семінару / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1996. – 99 с.
119. Ономастична термінологія. Основні терміни, поняття та визначення : матеріали до спецкурсу / [упоряд. О. В. Нагуш та ін.]. – Одеса : Астропринт, 1994. – 6 с.
120. Ономастичні студії в Україні (дисерт. дослідж., захищені у другій пол. ХХ – на поч. ХХІ ст.) : бібліогр.-інформ. довідник / [упоряд. М. М. Торчинський]. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – 122 с.
121. Основная система и терминология славянской ономастики (Основен систем й терминологија на словенската ономастика). – Скопье, 1983. – 414 с.
122. Отин Е. С. Избранные работы / Е. С. Отин. – Донецк : Донеччина, 1997. – 468 с.
123. Отин Е. С. Избранные труды по языкознанию. II / Е. С. Отин. – Донецк : Донеччина, 1999. – 400 с.
124. Отин Е. С. Сборник упражнений к спецкурсу по ономастике / Е. С. Отин. – Донецк : Юго-Восток, 2013. – 55 с.
125. Отин Е. С. Топонимия приазовских греков. Историко-этимологический словарь географических названий / Е. С. Отин. – 2-е изд. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2002. – 210 с.

126. Отін Є. С. Гідроніми Східної України / Є. С. Отін. – Донецьк; К. : Вища школа, 1977. – 156 с.
127. Питання історичної ономастики України : зб. наук. пр. / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук. думка, 1994. – 338 с.
128. Повідомлення Української ономастичної комісії. Нова серія / відп. ред. В. В. Німчук. – К. : Вид. дім Дмитра Бурого, 2012. – Вип. 1 (16). – 132 с.
129. Подольская Н. В. Типовые восточнославянские топоосновы : словообразовательный анализ / Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1983. – 159 с.
130. Пономаренко Л. А. Київ : короткий топонімічний довідник / Л. А. Пономаренко, О. О. Різник. – К. : ПАВЛІМ, 2003. – 124 с.
131. Попов А. И. Географические названия (Введение в топонимику) / А. И. Попов. – М., Л. : Наука, 1965. – 181 с.
132. Попов А. И. Следы времен минувших / А. И. Попов. – Л. : Наука, 1981. – 206 с.
133. Поспелов Е. М. Географические названия мира : топонимический словарь / Е. М. Поспелов. – М. : АСТ; М. : Русские словари, 2001. – 511 с.
134. Поспелов Е. М. Топонимика в школьной географии : пособие для учителей / Е. М. Поспелов. – М. : Просвещение, 1981. – 143 с.
135. Поспелов Е. М. Топонимика и картография / Е. М. Поспелов. – М. : Мысль, 1971. – 256 с.
136. Поспелов Е. М. Школьный топонимический словарь / Е. М. Поспелов. – М. : Просвещение, 1988. – 224 с.
137. Проблеми ономастичного словотвору : тези доп. наук. семінару / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1997. – 75 с.
138. Проблеми регіональної ономастики : тези доп. і повід. наук. семінару / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1994. – 73 с.
139. Пура Я. О. Край наш у назвах : у 4-х ч. / Я. О. Пура. – Рівне, 1991–2002.
140. Пура Я. О. Назви населених пунктів Ровенщини в їх зв'язку на суміжних локаліях / Я. О. Пура. – Львів : Світ, 1986. – 117 с.
141. Пура Я. О. Походження назв населених пунктів Ровенщини / Я. О. Пура. – Львів : Світ, 1990. – 143 с.
142. Пура Я. О. Походження назв територіальних мікрооб'єктів Рівненщини / Я. О. Пура. – Рівне, 1990. – Т. 1–3.
143. Развитие методов топонимических исследований / отв. ред. Е. М. Поспелов. – М. : Наука, 1970. – 118 с.

144. Реєстр населених пунктів Львівщини (За довідками 1946 та 1972 рр.) / [упоряд. М. Горбаль]. – Львів : Вид-во «Афіша», 2003. – 152 с.
145. Реконструктивні можливості ономастики : тези доп. і повід. наук. семінару / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1995. – 65 с.
146. Редьква Я. П. Праслов'янська апелятивна реконструкція в ареальній гідронімії: конспект лекцій / Я. П. Редьква. – Чернівці : Рута, 2001. – 36 с.
147. Рыбаков Б. А. Геродова Скифия : историко-географический анализ. – М. : Наука, 1979. – 247 с.
148. Романюк М. І. Соціально зумовлені інновації в ономастиконі Закарпаття кін. ХХ – поч. ХХІ ст. : монографія / М. І. Романюк. – Ужгород, 2007. – 124 с.
149. Роспонд С. Структура и стратиграфия древнерусских топонимов / С. Роспонд // Восточнославянская ономастика. – М., 1972. – С. 9–90.
150. Русская ономастика и ономастика России : словарь / под ред. О. Н. Трубачева. – М. : Школа-Пресс, 1994. – 288 с.
151. Русско-украинский словарь : Російсько-український словник : фамилии, имена, отчества, области, районы, города, поселки городского типа, села / [сост. З. Г. Рыкова, И. В. Щегольковская]. – Х. : Оригинал, 1997. – 304 с.
152. Рут М. Э. Образная номинация в русском языке / М. Э. Рут. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 1992. – 148 с.
153. Селищев А. М. Из старой и новой топонимики / А. М. Селищев // Селищев А. М. Избранные труды. – М. : Просвещение, 1968. – С. 45–96.
154. Скляренко О. Типологічна ономастика : монографія : у 5 кн. – Книга перша : Лексико-семантичні особливості онімного простору / Олексій Скляренко, Ольга Скляренко. – Одеса : Астропринт, 2012. – 416 с.
155. Скляренко О. Типологічна ономастика : монографія : у 5 кн. – Книга друга : Ономастичний словотвір у типологічному ракурсі / Олексій Скляренко, Ольга Скляренко. – Одеса : Астропринт, 2012. – 403 с.
156. Словник гідронімів України / [І. М. Железняк, А. П. Корепанова, А. П. Непокупний, О. С. Стрижак та ін.]; відп. ред. К. К. Цілуйко. – К. : Наук. думка, 1979. – 780 с.
157. Словник мікрогідронімів України: Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина /

- [уклад. : І. М. Железняк, О. П. Карпенко, В. В. Лучик та ін.]. – К. : Обереги, 2004. – 448 с.
158. Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель / [упоряд. Г. Л. Аркушин]. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006–2007. – Т. 1–2.
159. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини / [упоряд. : Т. В. Громко, В. В. Лучик, Т. І. Поляруш]. – К., Кіровоград : РВВ КДПУ, 1999. – 224 с.
160. Смолицкая Г. П. Гидронимия бассейна Оки (список рек и озер) / Г. П. Смолицкая. – М. : Наука, 1976. – 403 с.
161. Стрижак О. С. Етнонімія Геродотової Скіфії / О. С. Стрижак. – К. : Наук. думка, 1988. – 221 с.
162. Стрижак О. С. Етнонімія Птолемеєвої Сарматії : У пошуках Русі / О. С. Стрижак. – К. : Наук. думка, 1991. – 224 с.
163. Стрижак О. С. Назви річок Запоріжжя і Херсонщини / О. С. Стрижак. – К. : Наук. думка, 1967. – 127 с.
164. Стрижак О. С. Назви річок Полтавщини / О. С. Стрижак. – К. : Вид-во АН УРСР, 1963. – 111 с.
165. Стрижак О. С. Назви розповідають : Про роль географічних назв у вивченні історії України / О. С. Стрижак. – К. : Знання, 1967. – 40 с.
166. Стрижак О. С. Про походження назв населених пунктів Полтавщини XIV – XIV ст. / О. С. Стрижак // Питання топоніміки та ономастики : матеріали I Республ. ономаст. наради / відп. ред. К. К. Цілуйко. – К. : Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 80–95.
167. Стрижак О. С. Про що розповідають географічні назви (Сліди народів на карті УРСР) / О. С. Стрижак. – К. : Наук. думка, 1967. – 127 с.
168. *Studia Slovakistica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – 464 с.
169. Суперанская А. В. Крым: географические названия / А. В. Суперанская, И. Н. Лезина, И. Л. Белянский. – Симферополь : Таврия-плюс, 1998. – 160 с.
170. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 366 с.

171. Суперанская А. В. Терминологичны ли цветовые обозначения рек? / А. В. Суперанская // Вопросы географии. – М. : Мысль, 1970. – Вып. 81. – С. 120–127.
172. Суперанская А. В. Топонимия Крыма / А. В. Суперанская, З. Г. Исаева, Х. Ф. Исхакова. – М. : Москов. лицей, 1995. – Ч. 1. – 216 с.
173. Суперанская А. В. Что такое топонимика? / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1985. – 177 с.
174. Теория и методика ономастических исследований / [А. В. Суперанская, В. Э. Сталтмане, Н. В. Подольская]; отв. ред. А. П. Непокупный. – М. : Наука, 1986. – 256 с.
175. Тищенко К. М. Іншомовні топоніми України : Етимологічний словник-посібник / К. М. Тищенко. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 240 с.
176. Топонімічний словник Харківщини / [уклад. : А. Перепаца, А. Ярещенко, Ф. Онацька]. – Х., 1991. – 117 с.
177. Топонімія Дніпропетровщини / [упоряд. М. С. Богомаз, В. С. Мороз]. – Дніпропетровськ : Дніпрокнига, 2006. – 448 с.
178. Топонімія Кіровоградщини / за ред. В. О. Горпинича. – Кіровоград, 1990. – 254 с.
179. Топонімія південно-східної Одещини : метод. вказівки / [уклад. : Ю. О. Карпенко, А. Т. Бевзенко, Г. Ю. Касім та ін.]. – Одеса : ОДУ, 1978. – 83 с.
180. Топонімія північно-східної Одещини : конспект лекцій / [Ю. О. Карпенко, А. Т. Бевзенко, К. Є. Гагкаєв та ін.]. – Одеса : ОДУ, 1975. – 88 с.
181. Топоров В. Н. Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья / В. Н. Топоров, О. Н. Трубачев. – М. : Изд-во АН СССР, 1962. – 270 с.
182. Торчинська Н. М. Словник власних географічних назв Хмельницької області / Н. М. Торчинська, М. М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 549 с.
183. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 550 с.
184. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови. Частина II. Функціонування власних назв : монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький : ХНУ, 2009. – 454 с.

185. Трубачев О. Н. Этногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования / О. Н. Трубачев. – 2-е изд., доп. – М. : Наука, 2003. – 489 с.
186. Трубачев О. Н. Названия рек Правобережной Украины. Словообразование. Этимология. Этническая интерпретация / О. Н. Трубачев. – М. : Наука, 1968. – 289 с.
187. Трубачев О. Н. Ранние славянские этнонимы – свидетели миграции славян / О. Н. Трубачев // Вопросы языкознания. – 1974. – № 6. – С. 48–67.
188. Українська ономастика : матеріали наук. семінару, присвяч. 90-річчю Кирила Кузьмича Цілуйка / відп. ред. І. М. Желєзняк. – К., 1998. – 201 с.
189. Українська пропріальна лексика : матеріали наук. семінару (Київ, 13–14 вересня 2000 р.) / відп. ред. І. М. Желєзняк. – К. : Кий, 2000. – 190 с.
190. Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. – К. : Держполітвидав УРСР, 1947. – 1064 с.
191. Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 квітня 1967 року. З дод. відомостей про зміни до 1 січня 1969 : у 2 т. – К. : Політвидав України, 1969.
192. Українська РСР. Адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1987 року / [упоряд. П. М. Гринюк, А. Я. Сидорін]; відп. ред. В. І. Кирненко, В. І. Стадник. – К. : Головна ред. «Укр. рад. енцикл.», 1987. – 504 с.
193. Україна. Адміністративно-територіальний устрій на 3 січня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal-rada.gov.ua>.
194. Усі географічні назви (за шкільною програмою) / [упоряд. Л. В. Петринка]. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. – 288 с.
195. Успенский Л. В. Загадки топонимии / Л. В. Успенский. – М. : Молодая гвардия, 1969. – 271 с.
196. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / М. Фасмер ; [пер. с нем. и дополн. О. Н. Трубачева]. – М. : Прогресс, 1964–1973. – Т. I–IV.
197. Франко З. Т. Граматична будова українських гідронімів / З. Т. Франко. – К. : Наук. думка, 1979. – 188 с.
198. Франко З. Т. Хто ми? Звідки родом? / З. Т. Франко. – К. : Знання, 1990. – 48 с.

199. Худаш М. Л. Походження українських карпатських і прикарпатських населених пунктів (відантропонімі утворення) / М. Л. Худаш, М. О. Демчук. – К. : Наук. думка, 1991. – 267 с.
200. Худаш М. Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапелятивних антропонімів) / М. Л. Худаш. – Львів : Ін-т народознавства НАН України, 2004. – 536 с.
201. Худаш М. Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від слов'янських автохтонних відкомполитних скорочених особових власних імен) / М. Л. Худаш. – К. : Наук. думка, 1995. – 362 с.
202. Царалунга І. Б. Українські топоніми на *-ани (-яни)* : монографія / І. Б. Царалунга. – Хмельницький : Авіст, 2007. – 157 с.
203. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся (Краєзнавчий словник від найдавніших часів до 1914 року) : у 2-х т. / О. Цинкаловський. – Вінніпег, 1984–1986.
204. Цілуйко К. К. Топоніміка Полтавщини як джерело історії краю / К. К. Цілуйко // Полтавсько-київський діалект – основа української національної мови / за ред. Л. А. Булаховського. – К., 1954. – С. 130–154.
205. Чабаненко В. А. Великий Луг Запорозький : істор.-топонімічний словник / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя, 1999. – 331 с.
206. Черепанова Е. А. Микротопонимия Черниговско-Сумского Полесья / Е. А. Черепанова. – Сумы, 1984. – 456 с.
207. Черепанова Е. А. Народная географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья / Е. А. Черепанова. – Сумы, 1984. – 274 с.
208. Швеба Г. І. Каталог річок і водойм України : навч.-довід. посіб. / Г. І. Швеба, М. І. Ігошин, Є. Д. Гопченко (відп. ред.). – Одеса : Астропринт, 2003. – 392 с.
209. Шкляєва Н. В. Топонімічна народна проза Західного Полісся: історія і сучасність : [монографія] / Н. В. Шкляєва. – Луцьк : Луцьк. держ. техн. ун-т, 2006. – 264 с.
210. Шульгач В. П. Гідронімія басейну Стиру : монографія / В. П. Шульгач. – К. : Наук. думка, 1993. – 143 с.
211. Шульгач В. П. Гелонімія Західного Полісся. II. / В. П. Шульгач // Мовознавство. – 1993. – № 3. – С. 45–52.
212. Шульгач В. П. Декілька фрагментів з української лімнонімії / В. П. Шульгач // Питання історичної ономастики України / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук. думка, 1994. – С. 32–44.

213. Шульгач В. П. Ойконімія Волині: етимологічний словник-довідник / В. П. Шульгач. – К. : Кий, 2001. – 189 с.
214. Шульгач В. П. Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції) / В. П. Шульгач. – К., 1998. – 368 с.
215. Юрків М. М. Гідронімно-ойконімний паралелізм в українській ономастиці / М. М. Юрків. – Тернопіль : Богдан, 2000. – 130 с.
216. Янко М. Т. Топонімічний словник України : словник-довідник / М. Т. Янко. – К. : Знання, 1998. – 432 с.
217. Hrabec S. Nazwy geograficzne Huculszczyzny / S. Hrabec. – Kraków etc. : Wyd-wo PAN, 1950. – 262 s.
218. Kosyl Cz. Forma i funkcja nazw własnych / Cz. Kosyl. – Lublin : UMCS, 1983. – 148 s.
219. Rospond S. Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych / S. Rospond. – Wrocław, 1957. – 76 s.
220. Rospond S. Stratygrafia słowiańskich nazw miejscowych. Próbný atlas toponomastyczny. T. 1. – Wrocław etc., 1974. – 240 s.
221. Rudnicki J. Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny / J. Rudnicki. – Lwów, 1939. – 246 s.

2.6. Космоніміка – наука про власні назви космічних об'єктів

Цей розділ ономастики поки що не має чіткої термінології. Одні автори називають її космонімікою, інші – астронімікою. Деякі мовознавці вважають, що космонімія – більш загальний (ширший) термін, який позначає назви галактик, зоряних скупчень, сузір'їв, туманностей (*Мала Ведмедиця, Сузір'я Орла*). Астронімія ж позначає назви окремих небесних тіл і зірок, планет, астероїдів, комет (*Сонце, Місяць, Полярна зірка, комета Галлея*).

Всесвіт безмірний, в одній нашій Галактиці більше 150 млрд. зірок. А та частина Всесвіту, яка доступна для спостереження, вміщує 100 млрд. галактик. Можна уявити, скільки космічних об'єктів потребує номінації, хоча, з іншого боку, це зовсім не означає, що космічних назв нескінченно багато, оскільки не всі зорі чи туманності мають назви, а лише мізерна частина.

Ще до появи телескопа (до Галілея) було виділено сузір'я і, відповідно, укладено карти зоряного неба. Назви сузір'їв, відбиваючи істотні явища тогочасного життя, давалися переважно за схожістю. Наприклад, в естонців вони стосувалися передусім риболовства, у скотарів-степовиків – тваринництва, зокрема коней, у слов'ян –

землеробства: *Косарі* (три найяскравіші зірки сузір'я *Оріон*); зоряне скупчення *Стожари* (*Стожари* < *стожар* < *стіг*). *Стожар* – закріплена в землі гілка, на якій розкладали скошену траву, щоб сохла і зберігалася як сіно. Зафіксована у словнику Б. Д. Грінченка лексема *стожарня* означає ‘місце, де ставлять стоги’.

Вавилонські та єгипетські астрономи, а за ними і греки перевернули цю віками сформовану систему назв сузір'їв на своїх богів, на свою міфологію. Наприклад, назва сузір'я *Кінь* була змінена на *Пегас*, у сузір'ї *Волопаса* вони побачили *Триптолема*, улюбленця Деметри, що навчила його хліборобству. *Велика Ведмедиця* 100 тис. років тому завдяки різноскерованому рухові зірок дійсно була схожа на ведмедицю (саме на ведмедицю, а не ведмедея), що довів Ю. О. Карпенко і що визнано астрономами й лінгвістами, які вивчали це питання. Греки й цю назву міфологізували, ототожнивши Ведмедицю з улюбленицею Артеміди Каллісто, яка від Зевса народила Аркаса. Ревнива Гера перетворила її на ведмедицю, а Зевс – на сузір'я, узявши її на небо.

Ось так усі давні сузір'я, назви яких відображали реальне життя тогочасних людей, одержали міфологічне осмислення. Це осмислення вторинне, але нашаровану на ці назви міфологію пізніше стали розглядати як джерело назви і як взірєць, за яким давали назви новим небесним тілам або їхнім деталям. Більшість міфологічних назв (божеств, героїв) використано астрономами для небесних тіл.

Молодші шари наукових космонімів з'явилися після відкриття телескопа. Це назви трьох великих і понад 6 000 малих планет, їхніх супутників, комет, туманностей і галактик.

На сьогодні загальноновизнано 88 сузір'їв, і більше їх виникати не буде, адже сузір'я з погляду астрономії – ділянка неба. Небо чітко розділено на 88 ділянок, і все, що є в кожній ділянці, – компоненти цього сузір'я.

Після виникнення та упорядкування сузір'їв з'явилися й словесні назви найяскравіших 300 зірок. Це число не зростає, бо зірок, відкритих за допомогою телескопів, нараховують мільйони, і вони обмежуються номером у відповідному каталозі. Найяскравіші зірки сузір'я іменовані грецькими буквами. Наприклад, α , β і δ *Оріона* названі так: *Бетельгейзе* ‘пахва’, *Рігель* ‘нога’, *Мінтака* ‘пояс’. У тому випадку, коли не вистачало грецьких букв, ставили латинські або цифри. Способи позначення зірок стали заплутані, а тому тепер найчастіше зірку називають за каталогом, де вона зазначена: скоро-

чена назва каталога і номер. А назви зірок (наприклад, *Вега, Мерак, Фекда, Садр* – означають ‘падаюча’, ‘живий’, ‘стегно’, ‘груди’) незрозумілі тому, що вони (80 % від усіх назв зірок) перекладені арабами з грецького каталога, укладеного Птолемеєм. Їхні назви залежать від назви сузір’я, що утворена значно раніше від назви зірки: *Мерак* і *Фекда* – із сузір’я *Ліри* (в арабів – «*Падаючий Орел*»).

Назви 88 сузір’їв – латинські, тому наші назви на зразок *Вовк, Ворон, Дельфін* – це переклади з латинської мови, кальки. Римляни ж узяли ці назви у греків, переклавши їх на свою мову. Однак греки ці назви переважно запозичили разом з астрономічною наукою зі Сходу – від давніх єгиптян, фінікійців, асиро-вавилонян.

Серед 88 назв сузір’їв найдавніші – 48, з них 25 мотивовані назвами тварин (*Вовк, Засць, Лев, Ворона, Лебідь, Орел, Кит, Дельфін, Риби, Південна Риба, Змія, Гідра, Рак, Скорпіон, Овен, Тілець, Малий Кінь, Козеріг* та ін.), 14 – назвами людей (наприклад, *Діва, Близнюки, Стрілець, Зміносець, Волопас, Водолій*, останнього зображали як людину з горщиком у руках – натяк на поливання землі водою), 9 – назвами неживих предметів (*Ліра, Трикутник, Стріла, Чаша* та ін.).

Загальновідомі офіційні назви мають чимало кількість народних відповідників. Наприклад, сузір’я *Велика Ведмедиця* має в російських говірках 52 народні назви, *Венера* – 18. Ці народні назви, що прийшли до нас переважно із сивої давнини, здебільшого належать космічним об’єктам, які допомагали нашим предкам орієнтуватися у просторі та часі. У північній півкулі (зокрема у слов’ян) – це *Полярна зірка* (українська народна назва *Кіл, Прикіл*), *Велика Ведмедиця, Оріон, Плеяди, Чумацький Шлях*.

Як уже було зазначено, найяскравіші зірки іменовані грецькими та латинськими буквами або цифрами.

Деякі зірки отримали назву:

– за місцем у сузір’ї: *Денебола* (сузір’я Лева) – ‘хвостик’, *Альдебаран* (сузір’я Тельця) – ‘праве око бика’;

– за іменем відкривачів: *зірка Бернарда* (Бернард – американський астроном), інша назва її – *Летюча*, одна з найближчих від Землі;

– за подібністю до чогось: *Полярну зірку* уявляли вбитим у землю кілком, тому чимало народів назвали її – *Кілок, Прикіл-зірка, Залізний кілок, Золотий кілок*.

Сонце – теж зірка.

Для «внутрішнього користування» астрономи мають досить чітко регламентовані умовні позначення (теж власні назви) для космічних об'єктів, наприклад: астероїд **1948 SB** (так називають малу планету № **1579**, яка не має словесної назви), галактика № **ЄС 1068**.

У назвах астероїдів наявні й географічний, і антропонімічний принципи, але спочатку їх застосовували обережно. Наприклад, французи іменували астероїд **21** колишньою назвою столиці своєї держави – *Лютеція* (стародавня назва Парижа). Деякі астероїди названі жіночими іменами на зразок *Олександра* (на честь відомого вченого Олександра фон Гумбольдта) або *Наталія, Наташа, Ната* (узуальні імена), пізніше для називання використовували прізвища (*Ковалевська* (1859) – збережена флексія жіночого роду; *Пушкін* (2208), *Лермонтов* (2222)). Двохтисячні астероїди одержали імена найвідоміших учених: астероїд 2000 – *Гершель* (відкрив планету Уран у 1781 р.), 2001 – *Ейнштейн* (наново відкрив увесь світ своєю теорією відносності). Астероїди третьої тисячі мають назви діячів високої італійської культури: наприклад, 2999 – *Данте*, 3000 – *Леонардо*.

Серед астероїдних цікавинок можна розглянути такі:

2727 – *Патон* – за іменем Президента Національної академії наук;

2498 – *Цесевич* – за іменем відомого одеського астронома;

2427 – *Кобзар* – на честь Т. Г. Шевченка;

2616 – *Lesya* – за іменем Лесі Українки.

Ці та багато інших назв астероїдів увіковічили письменників, художників, співаків, композиторів та ін. (*Сковорода, Каменяр, Горацій, Окуджава, Пікассо, Бах, Бетховен, Піаф, Чаплін*). Із географічних назв можемо назвати українські: *Україна* (1709), *Київ* (2171), *Полтава* (2983) та її райцентр *Диканька* (2922), *Одеса* (2606) та її райцентр *Рені* (1792).

У ХХІ ст. астероїдів стало так багато, що їхні імена, колись регламентовані, можуть бути якими завгодно. Ім'я дає відкривач астероїда за власним бажанням. Воно лише не повинно порушувати пристойності та не фігурувати у списках уже названих астероїдів.

Багато цікавого можна знайти і серед інших назв. Наприклад, поверхня Венери (єдиної здавна відомої планети, що має жіноче ім'я) присвячена лише жінкам – великі кратери названі прізвищами уславлених жінок (*Ахматова, Цвєтаєва*), малі – їхніми іменами, а інші форми рельєфу – найменнями жінок-богинь (і не тільки!) різних

народів (*Берегиня*, а також *Відьма*, *Баба Яга*). Назви поверхні Меркурія міжнародний астрономічний союз ухвалив присвятити видатним гуманітаріям, бо вчені-астрономи широко представлені у назвах рельєфу Місяця й Марса. Наприклад, на Меркурії є кратери *Байрон*, *Бальзак*, *Лермонтов*, *Достоевський*, *Міцкевич*, *Чехов*, *Шекспір*, *Шевченко*.

Рекомендована література

1. Бурба Г. А. Номенклатура деталей рельєфа Меркурія / Г. А. Бурба. – М. : Наука, 1982. – 52 с.
2. Бурба Г. А. Номенклатура деталей рельєфа Марса / Г. А. Бурба. – М. : Наука, 1981. – 85 с.
3. Бурба Г. А. Номенклатура деталей рельєфа спутників Сатурна / Г. А. Бурба. – М. : Наука, 1986. – 80 с.
4. Бушаков В. А. Походження тюркського астроніма *Ülker* ‘Стожари’ / В. А. Бушаков // Східний Світ. – 2000. – № 2. – С. 131–134.
5. Золотослов : Поетичний космос Давньої Русі / М. Москаленко. – К. : Дніпро, 1988. – 294 с.
6. Иванова Н. Г. Онимы как терминологические элементы (в составе планетонимов) / Н. Г. Иванова // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2003. – Вип. 7. – С. 24–35.
7. Карпенко О. Ю. Про космонімічний фрейм / О. Ю. Карпенко // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 12. – С. 51–63.
8. Карпенко О. Ю. Фреймове групування космонімів / О. Ю. Карпенко // *Studia slovakistica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 77–85.
9. Карпенко Ю. О. *Волосожар*, *Стожари*, *Квочка...* Астрономічні знання в народних назвах Плеяд / Ю. О. Карпенко // Наука і культура. Україна. Щорічник. – К. : Знання, 1986. – Вип. 20. – С. 323–327.
10. Карпенко Ю. О. Космічні назви : програма шкільного факультат. курсу / Ю. О. Карпенко // Записки з загальної лінгвістики : зб. наук. пр. – Одеса : Астропринт, 1999. – Вип. 1. – С. 119–127.
11. Карпенко Ю. А. Названия звездного неба / Ю. А. Карпенко. – М. : Наука, 1981. – 184 с.

12. Карпенко Ю. О. Походження астрономічних назв / Ю. О. Карпенко // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 4. – С. 87–91.
13. Карпенко Ю. О. Велика Ведмедиця / Ю. О. Карпенко // Мовознавство. – 1972. – № 1. – С. 59–66.
14. Карпенко Ю. О. До походження астроназв (*Молочний шлях*) / Ю. О. Карпенко // Мовознавство. – 1976. – № 4. – С. 50–56.
15. Карпенко Ю. О. Космонім / Ю. О. Карпенко // Українська мова : енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 210.
16. Карпенко Ю. О. Назви об'єктів на поверхні планети Венери / Ю. О. Карпенко // Мовознавство. – 1989. – № 5. – С. 17–22.
17. Кедров К. Поэтический космос / К. Кедров. – М. : Сов. писатель, 1989. – 479 с.
18. Ковалев Г. Ф. Народная астрономия в говорах русского и украинского пограничья (Воронежская область) / Г. Ф. Ковалев // Ковалев Г. Ф. Ономастические этюды : Писатель и имя : [монография]. – Воронеж : Воронеж. гос. пед. ун-т, 2001. – С. 217–228.
19. Рут М. Э. Звезды рассказывают о Земле : [для детей] / М. Э. Рут. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1990. – 46 с.
20. Рут М. Э. Русская народная астрономия : учеб. пособие / М. Э. Рут. – Свердловск : Изд-во Свердлов. ун-та, 1987. – 185 с.
21. Рут М. Э. Словарь астрономов. Звездное небо по-русски / М. Э. Рут. – М. : Акт-пресс, 2010. – 288 с.
22. Спутники планет [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://ru.wikipedia.org/wiki/спутники планет](http://ru.wikipedia.org/wiki/спутники_планет).
23. Торчинський М. М. Власні назви космічних об'єктів / М. М. Торчинський // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. – К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2008. – Вип. 24. – Ч. 3. – С. 311–315.
24. Торчинський М. М. Українська ономастика : навч. посіб. / М. М. Торчинський. – К. : Міленіум, 2010. – С. 11–28.
25. Ужченко В. Д. Чумацький Шлях / В. Д. Ужченко // Культура слова. – 1990. – Вип. 38. – С. 60–61.
26. Фомина Л. Ф. Освоение русским языком европейской астрономической номенклатуры в Петровскую эпоху (на материале названий незодиакальных созвездий) / Л. В. Фомина // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 23–30.

27. Фоміна Л. Ф. Реконструкція праслов'янської назви Великої Ведмедиці / Л. Ф. Фоміна // Мовознавство. – 1997. – № 1. – С. 60–64.
28. Шишова И. В. О некоторых онимических классах названий астероидов / И. В. Шишова // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса, 1999. – Вип. 1. – С. 54–62.

2.7. Зооніміка – наука про власні назви (клички) тварин

Цей розділ ономастики досліджує закономірності виникнення, розвитку і функціонування **зоонімів** – власних назв тварин.

На думку О. Ю. Карпенко, термін, що закріпився за позначенням власних назв тварин – *кличка* – «є образливим, що оцінює тварин досить низько ..., термін *кличка* є явно пейоративним – таким, як прізвисько, тільки помітно експресивнішим». О. В. Суперанська розділяє ономастичний простір на іменування живих істот та тих, що сприймаються як живі, тобто іменування неживих предметів, власні назви комплексних об'єктів. Саме до першої групи, згідно з класифікаційною схемою дослідниці, поряд з антропонімами та міфонімами належать зооніми.

Н. В. Подольська вважає, що **зоонім** – «власне ім'я (кличка)» будь-якої тварини (свійської; такої, що утримується в зоологічному саду; що «працює» в цирку, в охороні; піддослідної; дикої), та виокремле **кіноніми** (клички собак), **гіпоніми** (назви коней), **бізоніми** (назви бізонів), **інсектоніми** (назви комах), **орнітоніми** (назви птахів) і деякі інші класи зоонімів.

В. П. Шульгач розглядає **зоонім** як власну назву (кличку) тварин: *Рябко*, *Сірко* (собаки), *Мурчик* (кіт), *Сніг* (кінь), *Смолій* (баран) тощо.

М. І. Сюсько визначає **зооніми** як «номінативні одиниці зі статусом слова, що мають усі категорії, які властиві словам мови взагалі, підпорядковані законам мови і, таким чином, підлягають лінгвістичному вивченню». Дослідник виділяє семантичні групи зоонімів на основі спільної семантичної ознаки, що пояснює мотивацію номінації.

Будь-яку тварину можна індивідуалізувати за конкретною ознакою:

- кольором шерсті (масть): *Біла*, *Ряба*, *Руда* (свині); *Ряба*, *Чорна*, *Чорнушка* (корови);
- особливістю анатомічної будови (*Горбата*, *Рогата*, *Безхвіста* (корови));

- особливістю поведінки: *Дикун, Вертуха, Соня* (коні); *Бігуля, Ревуля* (корови);

- формою, розміром і т. п. рогів: *Вілка, Ключкánя, Ключкорóга* (корови);

- формою та розміром носа: *Носáра, Носáня* (корови);

- розміром і формою хвоста: *Хвостáня, Хвостáта; Кúцик, Куцій, Куціло, Куцохвóста;*

- «тварина, що йде попереду чи позаду»: *Вожáта, Передовóжжа* (корови); *Зáдня, Зáдошка* (вівці).

За способом придбання тварини можуть отримати такі назви, як *Куплений(а), Дарóвана, Дарóванка, Нáйдаш, Заблуда, Прійда* та ін.

Звичайно, найбільш поширені клички з основами, що називають колір: *Білий, Білан, Білик, Сивка, Сиваш, Сірко, Сірий, Рудик, Рудько, Рябишко, Чорний*. М. І. Сюсько відзначає, що клички, орієнтовані на масть тварини, «формують ядро зоонімії, становлять її вузлові групи». Назви на позначення кольору функціонують у мові протягом тривалого часу. Наприклад, лексема *рябко́* має значення 'кличка собак' і 'назва рябого kota' (зафіксовано у словнику Б. Д. Грінченка). Слова, що традиційно асоціюються з чорним або білим кольором, часто стають основою для творення кличок тварин чорної чи білої масті: *Жук, Жучок, Вакса, Сніжка*. Традиційно із сірим кольором пов'язують назви *Дим, Димок, Попіл, Туман, Шпак, Грей* (від англ. *grey* 'сірий') та ін.

Часто собакам чорної масті присвоюють клички, мотивовані назвами осіб східних територій: *Черкес, Азіат, Тамерлан, Батий*. Ці назви у свідомості мовців традиційно асоціюються з об'єктами чорного (темного) кольору. В основі кіноніма *Циган* лежить образна номінація, що ґрунтується на схожості з темним кольором волосся та шкіри представників зазначеної народності. Кличка *Багіра*, що походить від назви літературного персонажа Р. Кіплінга, також мотивована подібністю кольору хутряного покриву цього героя із забарвленням шерсті названого об'єкта. Кінонім *Чарá* походить від діалектного *чара* 'сковорідка', яка переважно асоціюється з наявністю нагару чорного кольору.

Менш поширені назви собак, що мотивовані зовнішньою привабливістю / непривабливістю тварини (*Красій, Пава*), особливостями розміру і форми (*Манюня, Кнопка* – 'тварина малих розмірів', *Геракл, Гектор* – 'тварина великих розмірів'), мотивовані лексемами на позначення фізичної сили (*Ураган, Вулкан, Грім*), особливостей

шерстяного покрыву (*Чубар, Пушок, Пушик, Кудлай*). Як кінонім зафіксована назва *Кудлай* ('кличка мохнатого собаки') у словнику Б. Д. Грінченка. Цей же словник подає апелятив *кудла* зі значенням 'мохнатий собака' (мохнатий і кудлатий – синоніми).

Деякі клички тлумачать двома й більшою кількістю ознак. У них спостерігаємо різні комбінації, наприклад, *зріст + поведки: Гвоздик, Муха, Оса, Шило* та ін.

Крім цих типових ознак, трапляються й випадки оказіональних утворень. Зоонімія кожного регіону, крім спільних, має й диференційні особливості.

Доречно додати, що мотивованість зоонімів – це проблемна зона, бо для її розуміння часто необхідно отримати інформацію в людини, яка дала назву тварині. Та бувають випадки, коли респондент не може пояснити, чому саме ці назви було обрано. У Польщі було проведено експеримент, під час якого респондентам запропонували надати ім'я сільськогосподарським тваринам і домашнім улюбленцям. Приблизно 30 % опитуваних не змогли пояснити свій вибір. Вони коментували так: «Тому що мені це подобається» (папуга отримала ім'я *Сара*), «Я не знаю» (собака отримав ім'я *Ардакс*). Отже, такі іменування семантично невмотивовані.

На думку дослідників, отримати власні назви можуть представники хребтових тварин: ссавці, птахи, рептилії, амфібії, риби та клас безхребтових – комахи. Поміж тварин, що традиційно отримують власні назви (звичні людині *Мурки* та *Мухтари*), час від часу з'являються істоти, що раніше імен не отримували. Наприклад, на Чемпіонаті світу з футболу в 2010 році цікавинкою став восьминіг *Пауль*, який вдало прогнозував результати матчів. Через кілька тижнів в Австралії вомбату (один із символів цієї країни) на ім'я *Флоренс* спробували змусити напорокувати результат виборів – і розумна *Флоренс* відмовилася це робити.

Як приклад можна назвати *Муху Цокотуху* (з дитячих віршів), *таргана Петровича* (з дитячих анекдотів), *навучиху Шелоб* (із саги «Володар перснів»).

Дослідниця К. Д. Долбіна також пропонує виокремлювати зооніми:

- *маммоніми* – назви ссавців (*вовк Акелла*);
- *іхтіоніми* – назви риб (*риба Немо*);
- *амфібіоніми* – назви амфібій (*жаба Деніел Вебстер*);
- *ерпентоніми* – назви рептилій (*пітон Каа*);
- *орнітоніми* – назви птахів (*птаха Рухх*);

- *інсектоніми* – назви комах (*павук Арагоз*).

М. М. Торчинський у навчальному посібнику «Українська ономастика» (Київ, 2010 р.) розмежовує зооніми на **пеконіми** і **фероніми** – клички свійських і диких тварин, у межах яких виокремлює власні назви коней, собак, качок, гусей, індиків, кіз, овець, волів і биків; бджіл, павуків, папуг і канарейок, горобців, страусів, а також клички великих хижаків, гризунів, плазунів та ін.

Народна зоонімія більшою мірою, ніж інші класи *nomina propria*, належить побутовій сфері, а отже, й реалізується частіше в умовах усної традиції. На думку М. І. Сюська, головна номінативна особливість зооніма – називати тварину, характеризуючи її. Власні назви тварин, мотивовані реальними ознаками, стоять ближче до апеллятивів, ніж будь-який інший клас власних імен.

Зооніми виникають за такими самими способами словотворення, що й інші шари лексики. Найпродуктивніший серед них – лексико-семантичний, який часто ґрунтується на метафоричному вживанні слова та різноманітних асоціативних зв'язках. Тому у районі Українських Карпат поширені клички: *Гуска, Крейда, Сметана, Сніжка* – для тварин білої масті, *Галка, Ніч, Циган* – чорної, *Дим, Димок, Попіл, Туман, Шпак, Грей* – сірої, *Вишня, Мак, Ружа* – червоної. Метафоричні пояснення мають і такі клички (також мотивовані забарвленням шерсті): *Мороз, Мороз'як, Морозко, Морозий* – кінь, баран, собака та ін.; *Мороза, Мороз'(к)а, Мороз'яня* – вівця, коза, корова, кішка, свиня, кобила, домашня птиця.

Суфіксація та субстантивація наявні у назвах на зразок *Чорнушка, Сивоха, Карий, Гнідий, Буланий, Довгошия, Чернолоба* та ін.

Рекомендована література

1. Долбіна К. Д. Ономагенні класи тварин / К. Д. Долбіна // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Ю. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 14. – С. 52–56.
2. Карпенко О. Ю. Організація індивідуального зоонімного фрейму / О. Ю. Карпенко // Вісник Донец. ун-ту. Сер. Б : Гуманітарні науки. – Донецьк, 2008. – Вип. 1. – С. 55–59.
3. Кирилюк О. Кіноніми, мотивовані фізичними та фізіологічними особливостями тварини / О. Кирилюк // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 321–325.

4. Кирилюк О. Л. Кінонімія в сучасній українській мові: принципи номінації та способи творення : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / О. Л. Кирилюк. – Кіровоград, 2008. – 20 с.
5. Кирилюк О. Особливості творення та функціонування складених кінонімів / О. Кирилюк // Наук. записки Кіровоград. пед. ун-ту ім. Володимира Винниченка. Серія : Філол. науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ, 2007. – С. 337–343.
6. Кирилюк О. Л. Суфіксальний спосіб творення кінонімів / О. Л. Кирилюк // Studia Slovacistica. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 86–93.
7. Сюсько М. І. Взаємовідношення власних і загальних імен (зооніми і апелятиви) в українській мові / М. І. Сюсько. – Ужгород : УЖДУ, 1985. – 66 с.
8. Сюсько М. І. Зміст і обсяг зоонімічних термінів / М. І. Сюсько // Науково-технічний прогрес і проблеми термінології : тези доп. Республ. наук. конф. (Львів, травень 1980 р.). – К. : Наук. думка, 1980. – С. 163–164.
9. Сюсько М. І. З народного джерела: карпатоукраїнський зоонімікон у контексті інших слов'янських (і неслов'янських) мов : монографія / М. І. Сюсько. – Ужгород : Гражда, 2011. – 272 с.
10. Сюсько М. І. Із карпатоукраїнської зоонімії: давня традиція / М. І. Сюсько // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. / відп. ред. І. В. Сабадош. – Ужгород, 2000. – Вип. 3. – С. 204–210.
11. Сюсько М. І. Із карпатоукраїнської народної зоонімії (клички, мотивовані покривом тварин) / М. І. Сюсько // Наук. вісник Ужгород. ун-ту. Філологія. – Ужгород, 1995. – № 1. – С. 57–64.
12. Сюсько М. І. Із народного джерела: карпатоукраїнська зоонімія / М. І. Сюсько // Студії з ономастики та етимології. 2004 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К., 2004. – С. 169–179.
13. Сюсько М. І. Із народної зоонімії: клички, семантика яких пов'язана з наявністю – відсутністю рогів у тварин / М. І. Сюсько // Studia slovacistica. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 171–185.
14. Сюсько М. И. Современная украинская народная зоонимия (Зоонимикон украинцев района Карпат) : автореф. дис. ... докт. філол. наук / М. И. Сюсько. – Нови Сад (Югославия), 1991. – 46 с.
15. Сюсько М. И. Способы и типы деривации в зоонимии : учеб. пособие / М. И. Сюсько. – К. : УМК ВО, 1989. – 48 с.

16. Сюсько М. І. Статус зоонима в онимічеській системі: ономастиолог. аспект / М. І. Сюсько. – К. : УМК ВО, 1988. – 88 с.
17. Сюсько М. І. Українсько-словацькі паралелі в сфері зоонімії / М. І. Сюсько // Наук. вісник Ужгород. ун-ту. Філологія. – Ужгород, 2000. – Вип. 5. – С. 9–12.
18. Турянин І. Народні назви тварин / І. Турянин // Карпатський край. – Ужгород, 1995. – № 9–12. – С. 57–61.
19. Хрустик Н. М. Дещо про асоціативність у найменуваннях тварин / Н. М. Хрустик // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2009. – Вип. 12. – С. 43–50.
20. Трубочев О. Н. Происхождение названий домашних животных в славянских языках (этимолог. исследования) / О. Н. Трубочев // М. : Изд-во АН СССР, 1960. – 115 с.
21. Шебештян Я. М. Місце української літературно-художньої зоонімії в національній онімічній системі / Я. М. Шебештян // Українська ономастика : матеріали наук. семінару, присвяч. 90-річчю К. К. Цілуйка / відп. ред. І. М. Желєзняк. – К., 1998. – С. 179–183.
22. Шульгач В. П. Зоонім // Українська мова : енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 210.

2.8. Конотоніміка – наука про явища вторинної номінації

Конотоніміка – новий розділ ономастики, що вивчає *конотоніми* – власні назви, які функціонують у конотативному значенні.

Конотація – семантичний процес передання конотативної інформації.

Конотат (за аналогією до поняття денотат) – реальний об'єкт пізнавальної діяльності (людина, географічний чи космічний об'єкт, літературний чи міфологічний персонаж, тварина, твір мистецтва тощо), образне уявлення якого збагачене змістовими компонентами вторинної природи, що дає можливість йому стати основою для зіставлення з іншим об'єктом. Приклад: літературний персонаж Отелло як джерело конотоніма *Отелло* ('ревнивець'), пустеля Сахара як об'єкт для появи конотоніма *Сахара* ('спека'). Отже, **конотат** – це елемент дійсності, що стимулює процес конотонімізації.

Конотема – референтне співзначення конотоніма. Приклади: 'ревнивець', 'спека', 'красива гірська місцевість', 'красномовна людина, оратор'.

С. Є. Отін першим порушив проблему конотонімії і присвятив їй більше тридцяти робіт. Його унікальний «Словарь коннотативных собственных имен» має три видання. Якщо раніше дослідники пропонували виділяти «**втілені**» та «**невтілені**» власні назви, то з появою словника С. Є. Отіна (передмова В. М. Мокієнка) почали говорити про третій клас власних назв – «**перевтілені імена**». На думку Г. П. Лукаш, настала потреба в інтегруванні знань, накопичених ономастикою і щодо статусу цього онімного розряду, і щодо реалізації складного лінгвістичного явища – семантичного розширення власних назв як процесу його реалізації. Сьогодні це можливо в рамках теорії конотативної онімії.

Основні завдання конотоніміки:

- теоретичне обґрунтування механізму семантичного розширення власних назв як важливого чинника поповнення лексичного складу мови;

- систематизація і класифікація конотонімів;

- виявлення універсальних та національно зумовлених семантичних компонентів.

Розглядаючи механізм виникнення конотонімів, дослідники (Є. І. Отін, Г. П. Лукаш), зазначають, що семантичне розширення власних назв відбувається на основі раніше пізнаного знання, зміст якого можна переосмислювати в позачасовій та позапросторовій домінанті. Зміщення структури базового онімного значення можна спостерігати тоді, коли якийсь об'єкт, названий іменем, стає інформаційно вагомим у соціумі. Власне ім'я ототожнюється з цією інформацією, може її замінювати, стає її знаком, одночасно виявляючи логічну та емоційну оцінку об'єкта.

Саме так виникає **конотонім** – онім, збагачений новим значенням унаслідок асоціативно-образного мислення, передумовами сприйняття якого стають раніше пізнані чуттєві образи, інтелектуальний рівень та особистісне розуміння його суб'єктом.

Процес появи такого оніма названо **конотонімізацією**. З одного боку, його ототожнюють з апелятивацією, тобто переходом власних назв у загальні; з іншого – з деонімізацією, втратою онімом своїх ознак. Дослідження етапів своєрідного «завмирання» онімів на шляху семантичного перевтілення змушує звернути увагу на нову групу власних назв, які перебувають у силовому полі дії цього процесу.

Потребу у появі конотонімів виявлено в межах комунікативної поведінки, коли для їхньої сукупності значень виділено ознаку, за якою власна назва може належати до іншого класу об'єктів. Якщо номінант елементний, у процес номінації найчастіше вступає антропонім (*Сусанін* – ‘провідник’, *Наполеон* – ‘амбіційна людина’, *Іуда* – ‘зрадник’), трохи рідше – топонім: *Еллада* – ‘цивілізація’ ‘висока культура’, *Європа* – ‘культура’, *Лондон*, *Париж* – ‘цивілізація’, ‘культурні місця’, *Америка* – ‘далекі місця’, *Африка* – ‘спека’, *Спарта* – ‘суворий гарт’. Елементним може бути оронім (*Еверест*, *Монблан*, *Говерла* – ‘вища точка’, ‘нагромадження чогось’), хоронім (*Палестина* – ‘остання надія’), гідронім (*Дунай*, *Рубікон*, *Збруч*), назва течії чи затоки (*Гольфстрім*, *Босфор*). У випадку наявності подвійного номінанта часто реалізується конотація історичного топоніма (*Берестечко*, *Ватерлоо* – ‘поразка’, *Содом і Гоморра* – ‘шум, гвалт’, *Помпея* – ‘трагедія, хаос’).

Конотоніми – соціально відзначені одиниці, спричинені прецедентною ситуацією або прецедентним текстом. Наприклад, ‘місце, населене різними за заняттям, статусом, характером людьми’, після опису його апелятивним синонімічним рядом набирає чіткої деталізації через завершальний компонент у вигляді конотативного оніма, що звучить як присуд: «*Я про це не задумуюся. Нічого цікавого. Туристи, бізнесмени, науковці, божевільні пірнальники... Вавилон!*» (Роздобудько І. Він: ранковий прибиральник).

У статті «Конотативна ономастична лексика» (1978 р.) Є. С. Отін розглядає *узуальні* (широковживані) та *оказіональні* (їхнє переносне значення має рідкісну реалізацію) конотативні власні назви. Серед узуальних учений вирізняє загальнонаціональні, тобто широко відомі в літературному й діалектному слововжитку (*Вавилон*, *Олімп* та ін.), і локальні, що трапляються в розмовному мовленні лише конкретної території.

Конотоніми розрізняють також за *референтною основою*: існують конотативні антропоніми, топоніми, артіоніми, біблійоніми, зооніми тощо.

У межах конкретного мовного значення можна вибудовувати синонімічні ряди конотонімів. Наприклад:

- ‘захисник скривджених’ – *Робінн Гуд*, *Кармелюк*, *Довбуш*;
- ‘красуня’ – *Афродита*, *Нефертіті*, *Венера*, *Мона Ліза*, *Мерлін Монро*.

Залежно від семантичного обсягу й характеру смислової структури конотоніми можуть бути *моно-* і *поліконотемні*. Якщо вживання власної назви з постійним переносним значенням набуває регулярного характеру, виникає більше підстав для широкої полісемії. Так сталося з іменем дерев'яної ляльки, персонажа повісті О. М. Толстого «Золотий ключик, або пригоди Буратіно» конотонімом Буратіно. Його онімний синонім – український осучаснений літературний персонаж – *Дем'яно Дерев'яно* (Бережний В. Дем'яно Дерев'яно, або пригоди електронного хлопчика. Повість-казка).

У конотонімі *Буратіно* розвинулись такі співзначення:

1. Людина із загальмованою реакцією; тупа (Л. О. Ставицька). На думку Г. П. Лукаш, конотема виникла на основі сполучення «тупий, як дерево», «дуб дубом».

2. Довгоноса людина. За зовнішньою асоціацією часом може позначати занадто допитливу людину, людину із синдромом цікавості. *Вічно сюди сунуть свого носа Буратіни* (Із телепередачі, перший канал, 20.09.2007).

3. Беземоційна або негнучка людина, «дерев'яна». *Журналіст – це не Буратіно з дерева, мусить у статті живі людські симпатії виявити...* (Трибуна, 24.01.2005).

4. Розтринькувач державних коштів, який «закопує» їх у землю. *Отже, 60 млн. повноцінних радянських карбованців завдяки вмілим діям львівської влади виявились фактично закопаними у землю. Хтось скаже «Ідіоти», хтось скаже «Корупціонери». Ми ж говоримо: «Буратіни»* (Назва статті про будівництво протипаводкових систем на Закарпатті – «Повна влада «Буратін» // Вголос про політику, 18.09.2008).

Дуже популярними стали слова з репліки Лисиці Аліси в телефільмі «Пригоди Буратіно» (1975, режисер Леонід Нечаєв) *багатенький (багатий) Буратіно*, що зневажливо називають заможну людину: *Як гриби після дощу ростуть розкішні вілли багатеньких Буратіно, які будуються прямо на березі, біля води* (Волинська правда, 04.10.2008).

На думку Г. П. Лукаш, структура української конотонімії – це багатощарове й багатовимірне утворення. Кожен шар – плід «осаду» культурного життя різних епох, за яким можна чітко простежити і встановити джерело походження конотоніма. А кожен вимір – новий аспект, напрям дослідження, можливість ґрунтовно вивчити струк-

туру конотонімікону, наприклад, як поєднання в конотонімосферах колективного й особистого досвіду, універсального й національного, загальноновживаного та авторського.

Отже, основу української конотонімії складають **інтерлінгвальні конотоніми**, спільні для конотонімії багатьох мов, адже їхні джерела творення – світова культура зі збереженими в ній загальнолюдськими цінностями. Як приклад можна назвати сакральні православні оніми, закріплені в основі української конотонімії: *Адам і Єва, Едем, Каїн та Авель, Єрусалим, Віфлеєм, Армагеддон* та ін.

Наступний шар – **національна інтралінгвальна конотонімія**, скарбниця національної культури. До власне українського конотонімікону належать конотоніми *Проня Проконівна, Стецько, Шельменко, Пузир, Конотопська відьма, Глитай, Зачепишівка* та ін., які прийшли з національної літератури; *Богун, Шевченко, Мазепа, Берестечко* постали на базі історичних онімів. Виразні національні ознаки мають інтралінгвальні конотоніми деантропонімного походження – розмовні імена-характеристики ледарів і телепнів: *Микита, Микула, Гаврило, Солоній, Герико, Данило, Кирило, Мартин, Хома, Параска* ('легковажна', 'невправна'), *Гапка, Дуня*.

Третій шар (незначний) національної конотонімії – діалектні конотоніми й конотоніми локального зосередження. Наприклад, *Антон, Петро* (на території східної частини України) і *Шимон* (західна її частина) – 'двірник'; *Горпина* – 'огрядна жінка', *Маланка* – 'молода дівчина'.

Грунтуючись на основних архетипах, власне українські конотоніми зберігають ознаки давнього сприйняття світу в міфоконотонімах, наприклад: *Перун* ('грім', 'шум', 'стук'), *Мара* ('навіювання, маячня'), *Берегиня* ('жінка, яка підтримує домашнє вогнище, виступає покровом усьому родинному колу, передусім жінка-мати').

Семантичне навантаження конотонімів залежить від особливостей сприйняття дійсності мовцями та їхньої національної ментальності. Наприклад, у формуванні конотонімосфери конотонімів *Мойсей, Троя, Карфаген* значеннєва наповнюваність широко розгорнулася через пропускання цих конотонімів крізь призму власної історії: конотонім *Мойсей* (із конотемами 'пророк', 'ватажок', 'поводир' інтерлінгвального характеру) в українському конотоніміконі має конотеми 'страдник', 'визволитель', які відсутні в інших мовах. Доречно додати, що Мойсеєм народ називав Богдана Хмельницького та І. Я. Франка.

В інтерлінгвальних конотонімах можуть розвиватися різні конотеми. Наприклад, в іспанській мові вислів у *костюмі Адама* використовують для позначення брудної, неохайної людини, нечупари; а конотонім *Дон Кіхот* має значення ‘простак, що втручається в чужі справи’.

У сучасній українській конотонімії окреслено тенденцію до поширення розряду прагматонімів конотонімним називанням. Наприклад, засвідчено кілька розмовних конотацій на позначення поїздів: *Червона Рута* – ‘приміський дизель у Західній Україні’; *Фантомас* – ‘потяг Київського метрополітену’: *Той найперший потяг, пригадає Іван Чубенко, називали «Фантомас». Мовляв, такий же непередбачуваний, як і популярний на той час кіногерой* (Новини, 04.04.2010). *Фантомасами* називають у багатьох місцевостях старі пам’ятники, що вже позеленіли від старості. Офіційні іменування теж спираються на народні мовні традиції: вулична прибиральна машина має назву «*Бродвей*», а на Полтавщині почали випускати ґрунтообробні агрегати, названі іменами літературних героїв, наприклад, культиватори «*Вакула*», «*Козак Пацюк*», борони – «*Солоха*» і «*Явдоха*».

Дослідники простежують уживання конотонімів за стилями, у яких вони слугують образними одиницями. Критерій стилістичної належності важливий для з’ясування конотативних компонентів онімного значення. Найпоширеніші публіцистичні конотоніми, оскільки мета публіцистичного стилю – вплинути на читача (слухача – у телевізійних жанрах комунікації): *Європа* (‘цивілізація’), *Палестина* (‘рідна земля’), *Мекка* (‘місце поклоніння святиням’), *Атлантида* (‘світ, що безслідно зникає’), *Палермо* (‘кримінальний район’), *Жанна Д’арк* (‘героїня, патріотка’), *Дон Кіхот* (‘романтик’), *Остан Бендер* (‘спритний шахрай’), *Попелюшка* (‘незаможна дівчина’, ‘заробітчанка’) тощо. Частотні розмовні конотоніми: *Хвеська* (‘дурна та балакуча жінка’), *Солоха*, *Химка*, *Хівря* (‘язиката, надто говірлива та дурнувата жінка’), *Бобик*, *Барбос* (‘зневажливе звертання до особи’), конотонім молодіжного сленгу *Андерсен* (‘брехун, вигадник’). *Белетристичні конотоніми* найчастіше застосовують для характеристики персонажів художніх творів: *Пондій Пілат* (‘злочин, нелюд’), *Соломон* (‘мудрець’), *Цицерон* (‘оратор’), *Адам* (‘давня людина’), *Квазімодо* (‘горбун, некрасива людина’).

Часто вживаний конотонім *Клондайк* (‘місце, що приховує скарби’) став синонімом багатства та достатку. Тому Азовське море називають «*рибним Клондайком*», нафтоносні райони на Алясці – «*чорним Клондайком*», Норвегію – «*нафтовим Клондайком*».

Найменш уживані наукові конотоніми, які виникли для означень комплексних понять. У науковому стилі здебільшого вживані так звані «штучні» конотоніми, наприклад, йдеться про класифікацію типів людини за іменами історичних осіб або літературних персонажів: *манілов*, *голохвастов*, *дон-кіхот* тощо. Усталені назви відтінків кольорів автомобілів викликані асоціаціями, пов'язуваними з конкретним географічним об'єктом: *альпи* – це білий металік, *вавилон* – сіро-бежевий неметалік, *балтика* – холодний темно-синій неметалік, *піцунда* – неметалік зелено-блакитного коьору тощо.

Деякі терміни наукового стилю – оніми, що деонімізувалися без конотонімізації. Це назви фізичних одиниць (*ампер*, *ом*, *джероуль*, *рентген*, *кюри*), хімічних елементів (*полоній*, *кюрій*), медичні терміни (*атлант*, *хвороба Боткіна*), кулінарні назви (*олів'є*, *наполеон*, *суп Лоррен*). Пор.: українська назва запечених коржів – *хóми*, в основі якої лежить конотонім *Хома* – 'проста людина'), назви предметів легкої промисловості (*бостон*, *панама*) тощо.

Стилістична обмеженість унаслідок чіткої прагматичної ролі характерна тільки для наукових конотонімів. А розмовні конотоніми широко вживані в художньому, публіцистичному й розмовному стилях.

За частотністю вживання конотоніми поділено на активні і пасивні. До активних належать переважно античні та християнські конотоніми (*Одісей*, *Ментор*, *Аріадна*, *Гермес*, *Нарцис*; *Голіаф*, *Марія*, *Лазар*, *Каїн*); конотоніми депоетонімного походження (*Дон Жуан*, *Робінзон*; *Добчинський*, *Держиморда*, *Плюшкін*; *Лоліта*; *Явдоха Зубиха*).

Пасивні конотоніми – ті, що виступають прецедентними іменами когнітивної бази інтелектуалів, ерудитів (*Алеко*, *Сибарит*, *Сольвейг*, *Бенкендорф*, *Тамерлан*, *Алкид*). Обмежено (лише окремі мовці) вживають конотоніми розмовного характеру: з негативною характеристикою особи (*Альбіна*, *Альоша*, *Толік*, *Дуся*, *Андерсен*), ситуації, предмета тощо (сленгові конотоніми). Пасивність конотонімів спричинена також фактором часу: референти конотонімів стали непопулярні, і основна конотема «пригасає» (*Аврора*, *Гаврош*, *Глитай*, *Гнучкошиєнко*, *Жаботинський*). Активні конотоніми внаслідок частого вживання можуть стати деонімами, а пасивні – втратити конотативність і повернутися до звичайних власних назв.

Отже, **конотоніми** – самостійний онімний клас, у семантичному полі якого чітко простежують взаємозв'язки з іншими класами і з апелятивами. У складі українського конотонімікону існує дві групи номінацій: **інтерлінгвальні** конотоніми (поширені в двох чи більше

мовах, а також у мовах значного географічного простору, культури народів якого тісно контактують) та інтралінгвальні – конотоніми, які побутують тільки в українській мові.

Рекомендована література

1. Алефиренко Н. Ф. Коннотация и прагматика «языка культуры» / Н. Ф. Алефиренко // Славянские языки в свете культуры : сб. науч. ст. – М. : «А Темп», 2006. – С. 8–27.
2. Багнюк А. Символи українства / А. Багнюк [Художньо-інформаційний довідник : вид. друге, доповн.]. – Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2009. – 832 с.
3. Бацевич Ф. С. Духовна синергетика рідної мови: лінгвофілософські нариси : монографія / Ф. С. Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 192 с.
4. Белей Л. О. Літературно-художні імена-символи / Л. О. Белей // Культура слова. – 1996. – Вип. 46–47. – С. 63–67.
5. Беліцька Є. М. Конотонімізація онімів як лексико-семантичний процес : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Є. М. Беліцька. – Донецьк, 2000. – 24 с.
6. Беліцька Є. М. Особливості синонімії у сфері конотативних пропріальних одиниць / Є. М. Беліцька // Восточноукраинский лингвист. сборник / отв. ред. Е. С. Отин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2006. – Вып. 10. – С. 7–17.
7. Бирюкова М. В. «Магия слова» как фактор развития онимных деконнотонимов / М. В. Бирюкова / Восточноукраинский лингвист. сборник / отв. ред. Е. С. Отин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2006. – Вып. 10. – С. 18–23.
8. Вільчинська Т. Конотація у змістовій структурі концепту / Т. Вільчинська // Наук. записки Тернопіл. нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія : Мовознавство. – Тернопіль : ТНПУ, 2008. – С. 333–344.
9. Говердовский В. И. История понятия *коннотация* / В. И. Говердовский // Филол. науки. – 1979. – № 2. – С. 78–136.
10. Говердовский В. И. Коннотемная структура слова / В. И. Говердовский. – Х. : ХГУ, 1989. – 94 с.
11. Дядечко Л. П. От поэтонима – к крылатому имени / Л. П. Дядечко // Восточноукраинский лингвист. сборник / отв. ред. Е. С. Отин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2006. – Вып. 10. – С. 42–52.

12. Дука Л. И. Принципы и лексикографическая практика разработки словаря коннотативных онимов : метод. пособ. (в помощь студ. ф-та иностран. филол.) – Ч. I. Антропонимы / Л. И. Дука. – Запорожье : ЗГУ, 2000. – 54 с.
13. Загнітко А. П. Сучасні лінгвістичні теорії / А. П. Загнітко. – 2-ге вид., випр. і доп. – Донецьк : «Юго-Восток, Лтд», 2007. – 219 с.
14. Иванова Н. И. Ментальная рефлексия собственных имен / Н. И. Иванова // И слово Ваше отзовется : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – К. : Издат. дом Дмитрия Бурого, 2012. – С. 167–172.
15. Иванова Н. І. Стилiстика конотативних антропонiмiв у художнiй прозi В. Аксьонова : автореф. дис. ... канд. фiлол. наук : спец. 10.02.02 / Н. І. Иванова. – Днiпропетровськ, 2000. – 17 с.
16. Лыченко В. І. Експресiя власних назв як засiб публiцистики : автореф. дис. ... канд. фiлол. наук : спец. 10.02.08 / В. І. Лыченко. – К., 2003. – 20 с.
17. Лыченко В. І. Експресiя iменi в засобах масової iнформацiї / В. І. Лыченко. – К. : Ін-т журналістики, 2003. – 64 с.
18. Канна В. Ю. Структура, функцiї та лексикографiя конотативної топонiмiї : автореф. дис. ... канд. фiлол. наук : спец. 10.02.15 / В. Ю. Канна. – Донецьк, 2009. – 19 с.
19. Карпенко Ю. О. Антична мiфологiя як поетична зброя / Ю. О. Карпенко // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / вiдп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2002. – Вип. 6. – С. 93–108.
20. Карпиловская Е. А. Роль коннотации в развитии семантики слова / Е. А. Карпиловская // И слово Ваше отзовется : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – К. : Издат. дом Дмитрия Бурого, 2012. – С. 225–234.
21. Космеда Т. А. Феномен «Словаря коннотативных собственных имен» как следствие феноменальности его автора / Т. А. Космеда // И слово Ваше отзовется : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – К. : Издат. дом Дмитрия Бурого, 2012. – С. 261–269.
22. Лукаш Г. П. Актуальні питання української конотонiміки : монографiя / Г. П. Лукаш. – Донецьк : Вид.-полiграф. пiдприємство «ПРОМiНЬ», 2011. – 448 с.
23. Лукаш Г. П. Вiдконотонiмне словотворення як засiб збагачення емоцiйної лексики / Г. П. Лукаш // Филологiя в просторанствi культури : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – Донецьк : «Юго-Восток, Лтд», 2007. – С. 167–178.

24. Лукаш Г. П. Відконотонімні та квазівідконотонімні утворення антропонімичного походження / Г. П. Лукаш // *Studia Slavistica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоґаник]. – Ужгород : Вид-во Олександрії Гаркуші, 2010. – С. 106–115.
25. Лукаш Г. П. Матеріали до словника конотативних власних назв / Г. М. Лукаш // *Восточноукраинский лингвист. сборник* / отв. ред. Е. С. Отин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2006. – Вып. 10. – С. 98–112.
26. Лукаш Г. П. Ознаки системної організації конотативної онімії / Г. П. Лукаш // *Мовознавство*. – 2011. – № 2. – С. 68–79.
27. Лукаш Г. П. Основні позиції теорії конотативної онімії в аспекті концептуального аналізу / Г. П. Лукаш // *И слово Ваше отзовется* : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – К. : Издат. дом Дмитрия Бураго, 2012. – С. 326–335.
28. Лукаш Г. П. Процес моделювання конотонімних конструкцій / Г. М. Лукаш // *Восточноукраинский лингвист. сборник* / отв. ред. Е. С. Отин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2006. – Вып. 10. – С. 113–126.
29. Лукаш Г. П. Український конотонімікон: структура і чинники формування : автореф. дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.01 / Г. П. Лукаш. – К., 2011. – 36 с.
30. Мельник М. Р. Конотонімія в романі «Маруся Чурай» Л. Костенко / М. Р. Мельник // *Щорічні записки з українського мовознавства* : зб. наук. праць / Одеський держ. ун-т. – Одеса, 1996. – Вип. 4. – С. 35–41.
31. Мокиєнко В. М. Перевоплощеное имя / В. М. Мокиєнко // Отин Е. С. *Словарь коннотативных собственных имен*. – 3-е изд., перераб. и доп. – Донецк : Юго-Восток, 2010. – С. 5–10.
32. Никонов В. М. Коннотативная характеристика имен собственных (по данным лингвокультурол. исслед., словарей и текстов худож. произвед.) / В. М. Никонов // *Материалы юбил. конф., посвящ. 60-летию филол. ф-та Воронеж. гос. ун-та*. – Воронеж : ВГУ, 2002. – Вып. 1. Языкознание. – С. 137–148.
33. Олійник Т. Символ і символічне значення власних імен / Т. Олійник // *Наук. записки Тернопіл. держ. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія : Мовознавство*. – Тернопіль : ТНПУ, 2001. – № 2. – С. 21–24.

34. Отін Є. С. Вторинна топонімізація конотативних географічних назв / Є. С. Отін // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Донецьк : ДонДУ, 1996. – Вип. 2. – С. 218–232.
35. Отін Є. С. Конотативна ономастична лексика / Є. С. Отін // Отін Е. С. Избр. труды по языкознанию. II. – Донецьк : Донеччина, 1999. – С. 120–130.
36. Отін Є. С. Конотативні топоніми / Є. С. Отін // Ономастика Полісся / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1999. – С. 41–174.
37. Отин Е. С. Коннотативные депозтонимы : условия их появления, смысловая структура и разновидности / Е. С. Отин // Антология поэтонимологической мысли. – Донецк : Юго-Восток, 2008. – Т. 1. – С. 310–317.
38. Отин Е. С. Коннотативные онимы и их производные в историко-этимологическом словаре русского языка / Е. С. Отин // Вопросы языкознания. – 2003. – № 2. – С. 55–72.
39. Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имен / Е. С. Отин. – 3-е изд., перераб. и доп. – Донецк : Юго-Восток, 2010. – 518 с.
40. Отин Е. С. Экспрессивно-стилистические особенности ономастической лексики в восточнославянских языках / Е. С. Отин // Отин Е. С. Труды по языкознанию. – Донецк : Юго-Восток, 2005. – С. 122–134.
41. Рікер П. Сам як інший / Поль Рікер. – К. : Дух і Літера, 1990. – 450 с.
42. Тараненко О. О. На теми сучасного українського ономастикону : тенденції конотативних нашарувань / О. О. Тараненко // Мовознавство. – 2010. – № 1. – С. 14–36.
43. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 143 с.
44. Фаріон І. Когнітивно-креативний аспект антропонімійної лексики / І. Фаріон // В пространстве филологии : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – Донецк : Юго-Восток, 2002. – С. 188–189.
45. Филатова Е. В. Коннотативные собственные имена и способы их представления в словарях / Е. В. Филатова // Филология в пространстве культуры : сб. науч. ст. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2007. – С. 364–371.
46. Шаповал О. С. Комунікативно-стильові параметри вторинної номінації в газетно-журнальній публіцистиці 80–90-х рр. ХХ століття. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / О. С. Шаповал. – Дніпропетровськ, 2003. – 20 с.

2.9. Ергоніміка – наука про власні назви організацій, виробничих та суспільних об'єднань

За визначенням Ю. О. Карпенка, ергонімія охоплює величезну групу найменувань – від партій, товариств, заводів, навчальних закладів до кінотеатрів, кооперативів, магазинів, фірм тощо. Це найменш досліджені одиниці ономастикону, хоч сьогодні можна спостерігати своєрідний «ергонімічний бум» – вибух цікавості до найменувань фірм, організацій торгівлі, банків, різноманітних сервісних установ, підприємств і т. д.

Власні назви організацій, виробничих та суспільних об'єднань почали вивчати ще наприкінці 60-х – на початку 70-х рр. ХХ ст., але дотепер відсутнє єдине термінопозначення таких найменувань. Дослідники пропонують терміни *мікротопонім*, *рекреаційно-ділова назва*, *рекламне ім'я*, значно розширивши цю групу за рахунок позначень товару (*прагматонімів*), засобів масової інформації (*гемеронімів*), транспортних засобів (*порейонімів*). Менш поширені терміни *ктематонім* (В. Д. Бондалетов), *коопонім* (Т. О. Хейлик), *парагогонім* (В. В. Лобода), *мікротопонім* (С. А. Копорський, Л. М. Щетинін), *фірмонім* (О. О. Белей), *ергоурбонім* (Р. І. Козлов), *ойкодомонім* (А. М. Мезенко), *урбонім* (Н. М. Морозова) і т. ін., які звичайно звужують сферу ергонімії.

М. М. Торчинський виокремлює *колективоніми* (назви колективів, що працюють у сфері виробництва та сервісу), *конфедераціоніми* (назви об'єднань людей, держав та інших об'єктів за політичними, ідеологічними та ін. подібними ознаками) і *пресулатоніми* (назви керівних структур різних класів). У межах цих груп науковець виділяє низку різновидів: наприклад, *фабриконіми* (Полтавська фабрика дитячих іграшок «Перемога»), *фірмоніми* («Укразахідпродукт»), *типографіоніми* («Абабагаламага»), *банконіми* («Приватбанк»), *музейоніми* (Національний музей-садиба М. І. Пирогова), *юроніми* (Черкаський обласний арбітражний суд) та багато інших.

На думку О. О. Селіванової, ергоніми реалізують такі функції, як-от:

- атрактивна (привертання уваги споживачів);
- інформативна (передавання інформації про тип установи, фірми тощо);
- сугестивна (вплив на підсвідомість);
- емотивна (вплив на емоційну сферу споживачів у рекламних цілях);

- оцінна (встановлення позитивного ставлення до об'єкта найменування);

- естетична (виховання розуміння і сприйняття прекрасного, красивого, престижного);

- ідентифікаційна (ототожнення установи з ім'ям чи прізвиськом власників або з іншими установами власника);

- криптофорна (шифрування для створення загадковості, викликання цікавості – Т. П. Романова називає такі ергоніми шифровками або ребусами, а Н. Д. Голєв – індексами).

Ергоніми – сьогодні один із найбільш динамічних пропріальних класів, який активно вивчають науковці, зосереджуючи увагу на дослідженні їхньої мотивації, що ґрунтується на екстралінгвальній та лінгвальній інформації. Природа екстралінгвальних факторів, які впливають на вибір мотивів номінації, гетерогенна й визначається інтересами суспільства, індивідуальними смаками та уподобаннями, модою, місцезнаходженням об'єкта, його інтер'єром тощо (А. В. Беспалова, О. О. Белей).

Лінгвальні чинники ергонімної номінації співвідносні із загальномовними тенденціями (динамічна неологізація, наявність інноваційних структурно-семантичних моделей, запозичення іншомовних лексичних одиниць, актуалізація власне української лексики), але оригінальність ергонімів позначена на багатьох специфічних рисах. Твірною основою ергонімів можуть слугувати будь-які онімні й апелятивні класи, а також цифри й відповідні комбінації, що увиразнює їхню потенційну семантичну та структурну багатогранність.

Характерно, що **ергоніми** – ще й вагома константа рекламного мовлення, яке зорієнтоване на споживачів і тісно пов'язане з психолінгвістичними напрямками ономастичних досліджень. Основна функція ергонімів у таких контекстах полягає у привабленні споживачів (клієнтів) із їхнім подальшим скеруванням до дії, що дає підстави вважати ці одиниці впливовими маркерами, використовуваними свідомо, заплановано.

Дослідники класифікують ергоніми за мотиваційними ознаками та характером лексичного значення слова як основи найменування, виокремлюючи три основні види:

1) **відономастичний**, який в свою чергу поділяють на:

а) відантропонімний: «*Алла*» (торговельне обладнання); «*У Миколи*» (бар); «*Ірина і компанія*» (аптека), «*Горецька Валентина Миколаївна*» (нотаріус), останній приклад ілюструє інноваційну модель утворення;

б) відтопонімний: «*Антарктика*» (риба), «*Барселона*» (ресторан);

в) відтеонімний: «*Афродита*» (ресторан);

г) відміфонімний: «*Орфей*» (кафе);

д) відкосмонімний: «*Водолій*» (комерційне підприємство);

2) **відапелятивний**: «*Красуна*» (перукарня); «*Гривня*» (магазин);

3) **комбінований**, а саме:

а) ергоніми-абревіатури: «*Облпромстач*», «*Укрзахідпродукт*», «*БСК*» (автопідприємство), «*ОСК*» (Одеська суднохідна компанія);

б) ергоніми, що у своєму складі мають цифру чи позначені цифрою (цифрові, або індексні ергоніми): «*36, 6*» (аптека); «*58*» (магазин; на Рішельєвській, 58).

На сучасному етапі найуживаніший відапелятивний вид ергонімів, адже онімізовані апелятиви зберігають свою апелятивну семантику, зумовлюючи прозорість семантики ергонімів, що сприяє найбільш повному виконанню ними інформативної функції.

Класифікація ергонімів враховує як основні мотиваційні ознаки, так і способи їхньої реалізації. Внаслідок того, що ергоніми різноманітні за значенням, багаті змістом і важко піддаються класифікації (на основний зміст ергоніма нашаровуються різні конотації), одне й те ж саме слово може потрапити у різні тематичні групи. Тому ергоніми часто класифікують лише за характером лексичного значення слова як основи найменування без урахування їхніх мотиваційних ознак.

Внутрішня вмотивованість ергонімів зумовила їхній поділ на нейтральні й конотовані назви. В основі нейтральних закладено ознаки, які безпосередньо вказують на характер діяльності підприємства, вид продукції / послуг, власника фірми / компанії. Ця категорія назв віддзеркалює властивості об'єкта і має прозору семантичну структуру.

В основу ергонімів – конотативно маркованих елементів ономастичної системи – покладено асоціативні зв'язки, що містять натяк на специфіку підприємства, якість, вид, розміри продукції, результат від використання продукції / послуг, інтер'єр, архітектурні особливості, місцезорозташування, ознаки елітності, престижності тощо.

Серед конотованих ергонімів виокремлюють:

а) позитивні, що зумовлені збігом семантики назви з професійною орієнтацією: «*Платон*» (окуляри), асоціативний фон: розум, досвід; «*Антарктика*» (риба): свіжість, якість продукту;

б) негативні, що переважно спричинені незбігом семантики назви з галуззю підприємства: «*Роксолана*» (продукти); «*Вавилон*» (ресторан): розпушта, багатомовність, натовп;

в) амбівалентні, які ілюструють коливання оцінювальних домінант, пов'язаних з неоднозначністю суб'єктивних мотивувань: «*Ясон*» (туристична фірма): довготривала подорож, туризм, випробування; «*7 п'ятниць*» (кафе): сім п'ятниць на тиждень, не знати, чого бажаєш.

Найчастіше конотація може бути реалізована на лексико-семантичному рівні через інгерентні властивості семантичної структури ергонімів, через контекстуальний вплив рекламних експонентів (*люкс, сервіс, плюс* тощо), через використання іншомовних, фразеологічних одиниць і символів.

Отже, ергоніми – особливий клас власних назв, унікальних за їхнім творенням, де мовним матеріалом можуть слугувати різноманітні типи онімів, загальні назви, абрєвіатури та цифри. Ергоніми виникають шляхом онімізації (перехід загальної назви у власну), трансонімізації (перехід власної назви з одного класу до іншого) та абрєвіації, що представлено однокомпонентними, двоконпонентними («*Вікна та двері*»), «*Центр нерухомості*», «*Будівельні товари*») й багатоконпонентними (описовими) («*Центр віконних технологій*»; «*Цифрові системи зв'язку*»; «*Крісла. Стільці. Столи*») конструкціями як традиційних, усталених моделей, так і у вигляді інноваційних утворень («*Piere Cardin*», «*Lady Braska*»).

Рекомендована література

1. Белей О. О. Ергоніми-абрєвіатури Закарпаття / О. О. Белей // Українська ономастика: матеріали наук. семінару, присвяч. 90-річчю К. К. Цілуйка / відп. ред. І. М. Желєзняк. – К., 1998. – С. 25–27.
2. Белей О. О. Про власні назви підприємств сучасного Закарпаття / О. О. Белей // Культура слова. – 2000. – Вип. 53–54. – С. 125–129.
3. Белей О. О. Сучасна українська ергонімія: власні назви підприємств Закарпаття / О. О. Белей. – Ужгород, 1999. – 111 с.
4. Белей О. О. Сучасна українська ергонімія (на матеріалі власних назв підприємств Закарпатської області): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / О. О. Белей. – Львів, 2000. – 17 с.

5. Белей О. О. Трансформація українського ономастикону посттоталітарного періоду на загальнослов'янському тлі / О. О. Белей. – Wrocław, 2007. – 248 с.
6. Горожанов Ю. Відантропонімні ергоніми м. Луцька / Ю. Горожанов // Наука і вища освіта : тези доп. учасників XVIII Міжнар. наук. конф. студ. і молодих учених (м. Запоріжжя, 22–23 квітня 2010 р.) : у 4 т. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2010. – Т. 2. – С. 326–327.
7. Горожанов Ю. Ергоніми відонімного походження в комунікативному просторі міста Луцька: структурно-семантичні особливості / Ю. Горожанов // Волинь філологічна : текст і контекст. Лінгвостилістика ХХІ ст.: стан і перспективи : зб. наук. пр. / упоряд. І. П. Левчук. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – Вип. 17. – С. 61–68.
8. Горожанов Ю. Ергоніми Луцька як елемент реклами / Ю. Горожанов // Українська мова в ХХІ столітті : традиції і новаторство : тези доповідей Всеукраїнського лінгвіст. форуму молодих учених (Київ, 21–23 квітня 2010 р.). – К. : МАЦ «Спейс-Інформ»; ФОП Гудименко, 2010. – С. 33–35.
9. Деремента Ю. М. Назви з рослинного і тваринного світу як етимони ергонімів / Ю. М. Деремента // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Ю. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2012. – Вип. 15. – С. 22–30.
10. Зимовець Г. Ергоніми з аксіологічною мотивацією / Г. Зимовець // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. ХХІХ–ХХХІ. – С. 42–46.
11. Карпенко О. Ю. Структура індивідуального ергонімічного фрейму / О. Ю. Карпенко // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2007. – Вип. 10. – С. 11–22.
12. Ковалевська А. В. Проблема конгруентності бренд-ергоніма та рекламного слогана / А. В. Ковалевська // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2005. – Вип. 9. – С. 55–62.
13. Крюкова И. В. Рекламное имя: от изобретения до прецедентности / И. В. Крюкова. – Волгоград : Перемена, 2004. – 288 с.
14. Крюкова И. В. Русская эргонимия постсоветского периода в диахроническом аспекте / И. В. Крюкова // И слово Ваше

- отзовется : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – К. : Издат. дом Дмитрия Бурого, 2012. – С. 298–307.
15. Курушина М. Антропоніми як твірна основа словесних товарних знаків та ергонімів у сучасній українській мові / М. Курушина // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. у-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 241–245.
  16. Кутуза Н. В. Структурно-семантичні моделі ергонімів (на матеріалі ергонімікону м. Одеси) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Н. В. Кутуза. – Одеса, 2003. – 18 с.
  17. Кутуза Н. В. Актуальні параметри ергонімічного декодування / Н. В. Кутуза // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 40–47.
  18. Лесовець Н. М. Ергоніми в системі ономастичного простору / Н. М. Лесовець // Лінгвістика : зб. наук. пр. / за ред. В. Д. Ужченка. – Луганськ : Вид-во ДЗ «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2008. – № 2 (14). – С. 27–34.
  19. Лесовець Н. М. Ергонімія м. Луганська: структурно-семантичний і соціально-функціональний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Н. М. Лесовець. – Луганськ, 2007. – 19 с.
  20. Микитина Е. Г. О становлении понятия и термина «эргоним» в ономастике / Е. Микитина // Вісник Донец. у-ту. Серія : Гуманітарні науки. – Донецьк : ДонДУ, 1999. – № 1. – С. 110–115.
  21. Носенко Н. В. Названия городских объектов Новосибирска: структурно-семантический и коммуникативно-прагматический аспекты : автореф. дисс. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Н. В. Носенко. – Новосибирск, 2007. – 20 с.
  22. Отин Е. С. Из истории русской эргонимии / Е. С. Отин // Избранные труды по языкознанию. II. – Донецк : Донеччина, 1999. – С. 155–166.
  23. Отин Е. С. Номинационные процессы в русской эргонимии XX века (названия промышленных предприятий, акционерных обществ и фирм) / Е. С. Отин // Актуальные вопросы теории языка и ономастической номинации. – Донецк, 1983. – С. 83–94.
  24. Першина К. В. Имена собственные и народная культура: названия музыкальных коллективов (на материале русского языка) / К. В. Першина // Логос ономастики. – 2012. – № 4. – С. 45–49.

25. Романова Т. П. Проблемы современной эргонимии / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ssu.samara.ru/vestnik/gum/1998>.
26. Селіванова О. О. Ергономікон міста Черкаси: когнітивний аспект / О. О. Селіванова // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Ю. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 14. – С. 171–179.
27. Сидоренко Е. Н. Исторические предпосылки формирования эргонимикона города Мариуполя / Е. Н. Сидоренко // Логос ономастики. – 2009. – № 1 (3). – С. 48–52.
28. Суперанская А. В. Товарные знаки и знаки обслуживания / А. В. Суперанская // В пространстве филологии : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – Донецк : «Юго-Восток, ЛТД», 2002. – С. 55–71.
29. Торчинський М. М. Денотатно-номінативна структура ергонімії / М. М. Торчинський // Studia Slovakistica. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександрії Гаркуші, 2010. – С. 185–192.
30. Торчинський М. М. Українська ономастика : навч. посібник / М. М. Торчинський. – К. : Міленіум, 2010. – С. 34–59.
31. Турута И. И. Некоторые рассуждения о современных русских эргонимах / И. И. Турута // И слово Ваше отзовется : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – К. : Издат. дом Дмитрия Бурого, 2012. – С. 611–619.
32. Цілина М. М. Ергономіи м. Києва: структура, семантика, функціонування : автореф. дис. ...канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / М. М. Цілина. – К., 2006. – 24 с.
33. Шестакова С. О. Лексико-семантичні інновації у системі слів-ергонімів / С. О. Шестакова // Вісник Харків. нац. ун-ту. Серія : Філологія. – 1999. – № 426. – С. 197–204.
34. Шестакова С. О. Лексико-семантичні інновації у системі сучасної української номінації (на матеріалі ергонімів і прагмонімів) : автореф. дис. ...канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / С. О. Шестакова. – Х., 2002. – 17 с.
35. Шимкевич Н. В. Русская коммерческая эргонимия: прагматический и лингвокультурологический аспекты : автореф. дис. ...

канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Н. В. Шимкевич. – Екатеринбург, 2002. – 23 с.

36. Щербакова Т. В. Искусственная номинация коммерческих предприятий (на материале тюменских наименований) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Т. В. Щербакова. – Тюмень, 2009. – 23 с.

2.10. Літературна ономастика. Власне ім'я в художньому тексті

Власні назви літературних творів вивчає порівняно молода наука – *літературна ономастика*. Якщо ономастика як лінгвістична наука, що офіційно існує понад 80 років, вивчає власні назви мови, їхню будову, системну організацію, функціонування, розвиток і походження, то *літературна ономастика* вивчає функціонування власних назв у художніх творах.

Літературна ономастика розпочала своє існування з часу захисту в 1956 р. В. М. Михайловим першої дисертації з цієї проблеми, що написана російською мовою (Собственные имена как стилистическая категория в русской литературе).

За два останні десятиріччя в Україні сформовано *одеську школу літературної ономастики*, яку очолив Ю. О. Карпенко. Трохи пізніше під керівництвом Є. С. Отіна та В. М. Калінкіна почала працювати *донецька школа* поезики оніма та *ужгородська*, яку очолює Л. О. Белей. Поезику онімів досліджують також у Києві, Чернівцях, Тернополі, Львові, Дніпропетровську та інших філологічних центрах України.

Одеська школа оперує терміном *літературна ономастика*, Донецька використовує термін *поетична ономастика*, Ужгородська дотримується терміна *літературно-художня ономастика*.

Якщо будь-яку власну назву прийнято позначати грецьким словом *онім*, а їх сукупність – терміном *онімія*, то й відповідно у сфері літературної ономастики вживають терміни *літературний онім*, *літературна онімія*. Паралельно до них функціонують і однослівні позначення *поетонім*, *поетонімія*. Щоб розрізнити у складі поетонімів імена реальні та вигадані, створені уявою письменника, перші так і називають – *імена історичних осіб*, а другі – *фіктоніми*. До перших належать як добре всім знані, так і маловідомі, аби лише вони позначали людей, що реально існували. Фікто-

німи ж охоплюють і дуже знамениті, і маловідомі імена персонажів, аби лише вони були створені уявою письменника.

Різні типи онімів (наприклад, *топоніми*, *ергоніми*, *теоніми*, *хре-матоніми*, *ідеоніми* – назви ідеальних предметів – заголовки літературних творів і взагалі назви творів мистецтва: «*Лісова пісня*» Лесі Українки, gobелен «*Відлуння вічності*» художниці Т. О. Ядчук-Богомазової) у художньому творі мають свою прагматичну скерованість, своє стилістичне навантаження і свою назву. Ю. О. Карпенко пропонує таку класифікацію літературних онімів: *антропоепоніми* (імена історичних осіб і фіктоніми), *ідеопоетоніми*, *астропоетоніми*, *ергопоетоніми*, *топопоетоніми*, *зоопоетоніми*, *теопоетоніми*, *хронопоетоніми*, *хрематопоетоніми*.

Щодо вигаданих письменником імен (*фіктонімів*), то залежно від їхніх функціональних особливостей можна виділити такі групи:

1. Власні назви, утворені автором за моделями, що існують у мові. Часом їх важко відрізнити від справжніх. У цій групі власні назви зберігають свою основну функцію: вони називають, маркують, вказують на предмет думки, вони співвідносні з конкретним персонажем чи об'єктом, локалізують його в часі та просторі.

2. Літературні імена, які поєднують у собі характеристики власних і загальних назв. Вони виконують у художньому творі і називну, й означальну функції, бо не тільки вказують на предмет думки, але й характеризують його переважно з іронічним чи сатиричним відтінком. Тому значеннєві імена – це своєрідні тропи, рівнозначні метафори та порівняння, що вживані в художньому творі з конкретною стилістичною метою.

Текстова конотація онімів – синтез семантики власних назв та авторського сприйняття художнього образу. Як правило, антропоніми персонажа – еталони художніх образів. Форми експресії антропоніма відображають експресію реалій: нейтральна – возвеличувальна (*мейоративна*) – знижувальна (*пейоративна*).

Високий ступінь мейоративності та пейоративності експресії особливо виявляється у прізвиськах і народно-побутових варіантах офіційних особових імен. Варто зауважити, що в літературному творі з настановою на імена, що промовляють, практично немає імен нейтральних, усі вони деякою мірою емоційно-оцінні, оскільки:

1) наділив їх емоційністю автор, створивши за допомогою різних словотворчих прийомів оригінальні варіанти;

2) посприяла цьому асоціативність імен, тобто енциклопедична інформація, що закладена в самому імені, відомому читачеві до створення тексту.

За основу типології конотативних онімів Є. С. Отін пропонує брати до уваги такі ознаки:

- звичність (природність) або незвичність, винятковість;
- ступінь поширеності оніма, вживання його в одній мові чи в багатьох;
- різниця семантичного обсягу, будови смислової структури;
- ступінь апелюваності оніма, ослаблення здатності бути власною назвою, розмір дистанції між станами «конотативний онім» та «відконотонімний апелютив»;
- репродуктивна здатність оніма (тобто можливість чи неможливість участі у процесах деривації й трансонімізації – створення нової власної назви на базі попередньої).

Отже, *ономастика поетична, ономапоетика, поетонімія, ономастика літературна* (визначення за енциклопедією «Українська мова») – галузь ономастики, що вивчає функціонування власних назв у художніх творах. До засад поетичної ономастики належить те, що:

1) вона вторинна, виникає й існує на базі загальнонародної ономастики (пор. ономастикон поеми «Мар'яна-Черниця» Т. Г. Шевченка: *Мар'яна, Петро і Петрусь, Оксана, Катруся, сотник Іван, Хома, Наум; Україна*; назви пісень: *Петрусь, Гриць*);

2) поетична ономастика не зумовлена безпосередньо історичним розвитком, на відміну від реальної ономастики, а залежить від волі автора й детермінована художнім задумом, жанром, напрямом і стилем твору: доречне в гумористичній усмішці Остапа Вишні прізвище *Перевернипляшка* немислиме в ліричному творі;

3) власні назви в художньому творі передусім виконують стилістичну функцію і беруть участь у створенні образів;

4) на відміну від реальних власних назв, що належать мові, художні власні назви існують на рівні мовлення, тексту;

5) до складу художніх власних назв входить така їхня особлива група, як заголовки, що стають центром ономастичного простору твору.

Донині одна з найважливіших проблем сучасної української літературної ономастики – дослідження функціонально-стилістичних особливостей онімії в художньому творі. На думку науковців, найкраще досліджено антропонімний фонд творів – важливий мовний пласт, який разом з іншими лінгвістичними засобами створює ху-

дожне, ціле і відображає авторський задум. Не менш важлива роль у цьому й інших власних назв. Комплекс власних імен, активно включаючись у канву авторської оповіді (у ній домінувальна смислова та стилістична роль апелятивної лексики), сприяє цілісному художньо-естетичному сприйняттю зображуваного. Закладена у власних назвах змістова, алюзивна і конотативна інформація настільки важлива для літературного тексту, що подекуди саме від неї залежить розуміння твору.

Сучасні лінгвостилістичні й ономастичні дослідження ґрунтуються на теоретичних засадах, розроблених у працях Л. О. Белея, В. М. Калінкіна, Ю. О. Карпенка, Є. С. Отіна, О. В. Суперанської та ін. Вони узагальнюють спостереження над функціонуванням лексичних одиниць у художніх текстах, що цілеспрямовано вживані майстрами слова. Безсумнівно, у словесній палітрі художнього тексту особливе місце посідають власні назви, які, виступаючи могутнім виразовим, характеристичним засобом, допомагають авторові втілити його ідейний задум, передати особливості його авторського таланту і вплинути на читача. А тому різнобічне вивчення всіх типів онімів, з'ясування їхньої ролі у творах різних родів і жанрів належить до актуальних проблем сучасної літературної ономастики.

На підтвердження нашої думки – докторська дисертація Л. О. Белея про антропонімію української літератури ХІХ – ХХ ст. (1997 р., Ужгород) і фундаментальне дослідження В. М. Калінкіна з теорії літературної ономастики «Поетика оніма» (2000 р., Донецьк), монографічні роботи Т. В. Немировської та О. Ф. Немировської про власні назви у творах М. Коцюбинського й О. Гончара, наукові праці Т. Б. Гриценко і Л. П. Кричун про оніми історичної та гумористичної літератури, кандидатські дисертації Г. П. Лукаш, М. Р. Мельник, Т. І. Крупеньової, Л. І. Селіверстової, А. Соколової з ономастики творів В. Винниченка, Л. В. Костенко, Лесі Українки, Г. Тютюнника, В. Земляка, П. Загребельного, П. Панча та Яра Славутича.

Описуючи власні назви як систему естетичного та світоглядного узагальнення в романі Валерія Шевчука «Стежка в траві», Г. Конторчук і М. Шевчук (Житомир, 2004 р.) особливу увагу зосереджують на вивченні власних назв персонажів. На їхню думку, добір антропонімів для митця – це вияв його літературної індивідуальності й художньої майстерності на фоні реальної суспільно-історичної дійсності. У власних назвах житомирської саги, які реалізовані в 21 антропонімній моделі, відображено національний склад міста, пе-

редано соціальний статус особи (наприклад, *шматник Йоська, буфетник у чайній Сьомка*) та деякою мірою його характер.

В. О. Шевчук подав у творі весь діапазон власних особових назв – від офіційних до вуличних прізвиськ і лайливих називань, завершуючи описовими апелятивними назвами, що в тексті виконують роль власних. Серед них:

- прізвище, ім'я, найменування по батькові: *Данченко Любов Олександрівна, Данченко Олександр Васильович, Данченко Ганна Василівна, Данченко Микола Павлович, Ювпак Степан Калістратович* та ін.;

- прізвище та повне ім'я: *Аполінарія Марцінковська, Ванда Білецька, Мирослава Білецька, Марися Шара, Олена Дігтюк, Вадим Волошинський, Віталій Волошинський, Василь Бойченко, Віктор Яремчук, Іван Польовий, Сильвестр Білецький, Степан Ювпак* та ін.;

- прізвище та ім'я-гіпокористика: *Валя Голубенко, Пиня Кеслер, Льоня Гольдфарб*;

- прізвище та зменшено-пестливе ім'я: *Віталик Волошинський, Сашко Ткачук, Владек Шарий, Мурочка Казановська* та ін.;

- прізвище та ім'я в його зневажливій народній формі: *Васька Бойченко, Володька Пісюренко, Колька Гаман, Яшка Безпальчик*;

- ім'я та найменування по батькові: *Аполінарія Казимирівна, Андрій Андрійович, Вадим Володимирович, Галина Порфирівна, Лідія Мар'янівна, Марія Іванівна, Марія Яківна, Олена Артамонівна, Марина Карпівна* та ін.;

- імена офіційні: *Андрій, Вадим, Володимир, Іван, Микола, Родіон, Сильвестр, Ванда, Катерина, Мирослава* та ін.;

- імена-гіпокористики: *Галя, Ганя, Люба, Мироня, Мирося, Оля, Соня, Вася, Льоня, Петя*;

- імена зі зменшено-пестливим значенням: *Валик, Ванько, Віталик, Вовчик, Петрик, Раєчка, Сашко, Славко, Только, Федько*;

- назва особи за професією (чи родом заняття) та ім'я (повне, коротке, із згрубілим значенням): *фотограф Борис, перукар Льоня, перукарка Соня, буфетник Сьомка, шматник Йоська*;

- імена зі згрубілим значенням: *Володька, Йоська, Сьомка, Маруська*;

- прізвища: *Бойченко, Вороновська, Дзюбун, Карплюк, Піддубний, Польовий, Рочінь, Рудинська, Садовий, Сухаренко, мадам Пелехацька*;

- імена по батькові: *Никифорович*;

- назви родин: *Білецькі, Гармаші, Глімбоцькі, Лебеді, Кравчуки, Левицькі, Мартинюки, Розуми, Данченки, Волошинські, Ювпаки, Шкалики, Шпаки*;

- вуличні прізвиська: *Пена, Горбатенький, Горбач, Горбокони, Чорт-Горбатий, Чортик, Мавпа, Кнур (Володька-Кнур, Кнуряка)* та ін.;

- клички: *Партизан, Соня*;

- андроніми (жіночі імена, утворені від прізвища, імені чоловіка або прізвиська): *Гайдучиха, Зінчиха, Карасиха, Лебедиха, Коростячка, Мартинючка, Розумиха, Савчиха, Степаниха, Шпачиха, Ювпачиха*;

- неофіційне ім'я та прізвисько: *Валька Ювпаківна, Петька Горбатий*;

- псевдонім: *Павло Журливий*;

- умовні назви: *Володимир Другий, Володимир Третій* (родичі з однаковими іменами);

- описові апелятивні назви: *мовчазний чолов'яга, похмурий чолов'яга, понурий чолов'яга; жінка божевільного; дочка божевільного; сліпий Олин чоловік; блудний син; «пес блудящий»; сусід-юнак; жевжик, жевжик у військовій формі; самогубець нещасний, ревнивець, барбос; жінка цього суб'єкта, вона; дженджурик, смоктявий дженджурик в офіцерській уніформі без погон; ось та жінка, моя богиня* та ін.

Серед значної кількості семантичних груп власних особових назв персонажів найуживаніша одночленна модель – народно-розмовні варіанти імен (*Андруха, Вовчик, Володьчик, Володька, Варка, Ганька, Ірка, Катька, Маруська, Манька, Райка, Лянка*), які вдало передають колорит та особливості антропонімікону українського села ХХ ст., а тому не мають найменшого негативного відтінку.

Вживаючи в художньому тексті оніми, кожен письменник дуже відповідально підходить до вибору будь-якої власної назви. Олесь Гончар, відповідаючи на запитання анкети про мотиви присвоєння імен персонажам, пише: «Спершу формується образ героя, а тоді вже автор надає йому психологічно відповідне ім'я (а не навпаки). Яке ім'я підібрати персонажеві – цьому завжди надаю значення. (...) Береться до уваги також милозвучність імені, його природність, «українськість». *Заболотний* – з'явилося ще й із бажання нагадати про славетного українського мікробіолога, що боровся з чумою в Індії... А, скажімо, *Хома Хацький* – дійсне прізвище й ім'я фронто-

вого мого товариша, він був родом з Поділля, загинув на одному з плацдармів, тим-то автор зумисне залишив його живим у трилогії і під його справжнім прізвиськом. Як бачите, мотиви вибору імен персонажів бувають різні, але ніколи не випадкові» (лист О. Гончара від 14.03.1994).

Отже, письменникові не байдуже, яким іменем чи прізвиськом, прізвиськом назвати героїв твору, щоб досягти цим самим художньої образності. Наприклад, одна з героїнь роману «Собор» Олеся Гончара має основну форму найменування *Вірунька* (158 разів ужито автором у тексті). Зменшено-пестливий варіант імені Віра свідчить про симпатію автора і персонажів до цієї мудрої та вродливої жінки. Неспроста Микола Баглай (головний герой роману) бачить у ній «*Ярославу, що сумувала колись на валу*», розумну співрозмовницю («*Мистецтво, Вірунько, в наш час притягує найшляхетніших*»), непримиренну до будь-яких проявів фальші та несправедливості. Ономаїстерність автора спостережена в антропонімному ряді, що гідно представляє героїню роману: *Віра Пилипівна* (вжито 5 разів; на ім'я та по батькові звертається молодь); *наша Віра Пилипівна* (2 рази), *Віруня* (3 рази), *Віра* (1 раз), *Вірка Баглаєва* (1 раз), *Баглаєва Вірунька* (5 разів), *землячка Віра з Погребцищ* (1 раз), *Баглайка* (2 рази), *непримиуренна Баглайка* (1 раз), *ас-машиніст* («*мов королева возсідає десь аж у піднебессі цеху*»).

Мовний онімний репертуар, як уже було зазначено, величезний – є з чого вибирати. Водночас за потреби можна створити і якесь зовсім нове найменування. Зрозуміло, що сказане стосується не лише імен персонажів, а взагалі всіх власних назв, які дають неоціненну інформацію для інтерпретації тексту, часто й таку, що іншими способами не можна передати.

Отже, в художньому тексті всі онімичні розряди функціонально вагомі.

2.11. Рекомендована література

1. Антология поэтонимологической мысли / отв. ред. Е. С. Отин; ост. подгот. текст В. М. Калинин; коммент., указатели М. В. Бувеская [и др.]. – Донецк : Юго-Восток, 2008. – Т. 1 : В. Н. Михайлов : Избранное. Михайловские чтения 2007–2008. – 418 с.
2. Белей Л. О. Літературно-художні імена-символи / Л. О. Белей // Культура слова. – 1996. – Вип. 46–47. – С. 63–67.

3. Белей Л. О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії / Л. О. Белей. – Ужгород, 2002. – 176 с.
4. Белей Л. О. Українська літературно-художня антропонімія кінця XVIII – XX століття : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01 / Л. О. Белей. – Ужгород, 1997. – 48 с.
5. Белей Л. О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX – XX ст. / Л. О. Белей. – Ужгород, 1995. – 120 с.
6. Біла Л. В. Структурно-семантичні та функціональні типи антропонімів у сатиричній прозі М. Булгакова : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02 / Л. В. Біла. – К., 1997. – 19 с.
7. Боева Е. В. Антропонімія повістей М. В. Гоголя : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Е. В. Боева. – Одеса, 1993. – 16 с.
8. Буевская М. В. Поэтонимосфера художественного текста : монография / М. В. Буевская. – К. : Издат. дом Дмитрия Бурого, 2012. – 288 с.
9. Васильева Н. В. Литературная ономастика и лингвистика текста : партнёры или конкуренты? / Н. В. Васильева // Ономастика в кругу гуманитарных наук : материалы междунаро. науч. конф. (Екатеринбург, 20–23 сент. 2005 г.). – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2005. – С. 32–37.
10. Васильева Н. В. Собственное имя в мире текста : монография / Н. В. Васильева. – Изд. 2-е, испр. – М. : ЛИБРОКОМ, 2009. – 224 с.
11. В пространстве филологии : сб. науч. ст. / ДонНУ. Филол. факультет ; отв. ред. В. М. Калинин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2002. – 400 с.
12. Галич В. М. Антропонімія О. Гончара: природа, еволюція, стилістика : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / В. М. Галич. – К., 1993. – 24 с.
13. Галич В. М. Антропонімія Олеся Гончара: природа, еволюція, стилістика : монографія / В. М. Галич. – Луганськ : Знання, 2002. – 212 с.
14. Галич В. М. Особливості семантики та функцій літературно-художнього антропоніма / В. М. Галич // Вісник Луган. держ. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – 2000. – № 5. – С. 27–35.
15. Галич В. М. Поетика публіцистичного тексту (на матеріалі творчості Олеся Гончара) : навч. посіб. / В. М. Галич. – К. : Шлях, 2006. – 200 с.

16. Герасимчук В. Поетонім як засіб художньої характеристики / В. Герасимчук, А. Нечипоренко // Дивослово. – 1999. – № 11. – С. 14–20.
17. Герус-Тарновецька І. Назовництво в поетичному творі / І. Герус-Тарновецька. – Мюнхен; Вінніпег, 1986. – 144 с.
18. Голомидова М. В. Искусственная номинация в русской ономастике : монографія / М. В. Голомидова. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ин-т, 1998. – 232 с.
19. Голянич М. І. Внутрішня форма слова і художній текст / М. І. Голянич. – Івано-Франківськ : Плай, 1997. – 178 с.
20. Голянич М. І. Внутрішня форма слова і дискурс : монографія / М. І. Голянич. – Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2007. – 296 с.
21. Горбаневский М. В. Ономастика в художественной литературе : филологические этюды / М. В. Горбаневский. – М. : Изд-во Ун-та дружбы народов, 1988. – 88 с.
22. Горенко О. П. Антропонімічний вимір американського романтизму : монографія / О. П. Горенко. – К. : «ПанТот», 2008. – 312 с.
23. Горпинич В. А. Антропонимия древнегреческого языка : монографія / В. А. Горпинич. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2006. – 333 с.
24. Гриценко Б. Д. Ономастика художнього тексту як об'єкту цілісного аналізу / Б. Д. Гриценко // Щорічні записки з українського мовознавства. – Одеса : ОДУ, 1999. – Вип. 6. – С. 92–99.
25. Гриценко Т. Б. Власні назви як засіб стилетворення в українській історичній прозі другої половини ХХ ст. (на матеріалі романів про Б. Хмельницького) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Т. Б. Гриценко. – К., 1998. – 17 с.
26. Дука Л. І. Прагматичний потенціал онімів та способи його актуалізації в тексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 / Л. І. Дука. – Дніпропетровськ, 2002. – 18 с.
27. Дядечко Л. П. «Крылатый слова звук», или Русская антология : учеб. пособ. / Л. П. Дядечко. – К. : Изд. дом «Аванпост-Прим», 2007. – 336 с.
28. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури : монографія / С. Я. Єрмоленко. – К., 2009. – 350 с.
29. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: Стилістика та культура мови / С. Я. Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.
30. Жоль К. К. Мысль, слово, метафора. Проблема семантики в философическом освещении / К. К. Жоль. – К. : Наук. думка, 1984. – 182 с.

31. Зайцева К. Б. Английская стилистическая ономастика : тексты лекций / К. Б. Зайцева. – Одесса : ОГУ, 1973. – 67 с.
32. Записки з ономастики : зб. наук. пр. / Одеський нац. ун-т імені І. І. Мечникова. – Одеса : Астропринт, 1999–2012. – Вип. 1–15.
33. И слово Ваше отзовется : сб. науч. ст. / Гуманитарный центр «Азбука»; отв. ред. В. М. Калинин. – К. : Издат. дом Дмитрия Бурого, 2012. – 680 с.
34. Калинин В. М. Несколько замечаний об особенностях семантики поэтонимов / В. М. Калинин // *Studia Slavica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоґаник]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 72–76.
35. Калинин В. М. От литературной ономастики к поэтономологии / В. М. Калинин // *Логос ономастики*. – 2006. – № 1. – С. 81–89.
36. Калинин В. М. Поэтика онима / В. М. Калинин. – Донецк : Юго-Восток, 1999. – 408 с.
37. Калинин В. М. Попытка *вы-чтения* поэтики онимов из «поэзии собственных имен» / В. М. Калинин // *В пространстве филологии : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2002. – С. 230–240.*
38. Калінкін В. М. Теоретичні основи поетичної ономастики : автореф. дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.02; 10.02.15 / В. М. Калінкін. – К., 2000. – 34 с.
39. Калинин В. М. Теория и практика лексикографии поэтонимов (на матер. творч. А. С. Пушкина) / В. М. Калинин. – Донецк : Юго-Восток, 1999. – 247 с.
40. Карпенко М. В. Ономастика в художественной литературе / М. В. Карпенко // *Ономастика: Проблемы и методы : сб. обзоров. – М., 1978. – С. 169–188.*
41. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика : навч. посіб. / О. Ю. Карпенко. – Одеса : Фенікс, 2010. – 158 с.
42. Карпенко О. Ю. Прагматична спрямованість власних назв у художньому тексті : метод. вказівки до спецкурсу / О. Ю. Карпенко. – Одеса, 1998. – 24 с.
43. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження / О. Ю. Карпенко // *Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 68–74.*

44. Карпенко Ю. А. Имя собственное в художественной литературе / Ю. А. Карпенко // Филолог. науки. – 1986. – № 4. – С. 27–40.
45. Карпенко Ю. А. Специфика имени собственного в художественной литературе / Ю. А. Карпенко // Карпенко Ю. О. Літературна ономастика : зб. статей. – Одеса : Астропринт, 2008. – С. 205–220.
46. Карпенко Ю. А. Специфика имени собственного в языке и речи / Ю. А. Карпенко // Карпенко Ю. О. Літературна ономастика : зб. статей. – Одеса : Астропринт, 2008. – С. 221–236.
47. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика : зб. статей / Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2008. – 328 с.
48. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика Ліни Костенко : монографія / Ю. О. Карпенко, М. Р. Мельник. – Одеса : Астропринт, 2004. – 216 с.
49. Ковалев Г. Ф. Этнос и имя / Г. Ф. Ковалев. – Воронеж : Воронеж. гос. пед. ун-т, 2003. – 236 с.
50. Ковалев Г. Ф. Ономастические этюды: Писатель и имя : монографія / Г. Ф. Ковалев. – Воронеж : Воронеж. гос. пед. ун-т, 2001. – 275 с.
51. Ковалев Г. Ф. Ономастическое комментирование на уроках русской словесности / Г. Ф. Ковалев. – Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 2005. – 214 с.
52. Ковалев Г. Ф. Писатель и имя. Аспекты изучения собственных имен в художественных произведениях : [пленарна доповідь] / Г. Ф. Ковалев. – Горлівка : Вид-во ГДППМ, 2005. – 24 с.
53. Ковалев Г. Ф. Писатель. Имя. Текст / Г. Ф. Ковалев. – Воронеж : Воронеж. гос. пед. ун-т, 2004. – 340 с.
54. Колесник Н. С. Українська фольклорна ономастика у загальнослов'янському контексті : конспект лекцій / Н. С. Колесник. – Чернівці : Рута, 2000. – 40 с.
55. Колесник Н. С. Термінологічні суперечки в царині літературної ономастики і фольклорна ономастика / Н. С. Колесник // Наук. вісник Ужгород. у-ту. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. – 2011. – № 24. – С. 122–127.
56. Колоколова Л. И. Имена собственные в раннем творчестве А. П. Чехова. Литературно-художественная антропонимика / Л. И. Колоколова. – К. : Изд-во КГУ, 1961. – 75 с.
57. Конторчук Г. Власні назви як система естетичного і світоглядного узагальнення у романі Валерія Шевчука «Стежка в траві» / Г. Конторчук, М. Шевчук // Волинь-Житомирщина : істор.-філол. зб. з регіон. проблем. – Житомир, 2004. – Вип. 12. – С. 195–203.

58. Костенко Л. Язык художественной литературы : ономастика, топонимика / Л. Костенко // Культура как текст. – М.; Смоленск, 2008. – Вып. 8. – С. 403–430.
59. Костів К. Словник-довідник біблійних осіб, племен і народів / К. Костів. – К. : Україна, 1995. – 426 с.
60. Крупеньова Т. І. Функції власних назв у драматичних творах Лесі Українки : монографія / Т. І. Крупеньова. – Одеса : Астропринт, 2004. – 160 с.
61. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту / В. А. Кухаренко. – 3-е изд. – Одеса : Латстар, 2002. – 288 с.
62. Литературная ономастика, или Поэтика онама : метод. указания к спецкурсу [для студ. филол. фак-в] / сост. В. М. Калинин. – Донецк : Юго-Восток, 2002. – 39 с.
63. Лозко Г. Іменослов: імена слов'янські, історичні та міфологічні / Г. Лозко. – К. : Сварог, 1998. – 176 с.
64. Лукаш Г. П. Ономастикон прозових творів Володимира Винниченка : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Г. П. Лукаш. – Дніпропетровськ, 1997. – 18 с.
65. Магазаник Э. Б. Ономапоетика, или «говорящие имена» в литературе / Э. Б. Магазаник. – Ташкент : Фан, 1978. – 146 с.
66. Мельник Г. І. Онімікон у структурі ідіостилу (на матер. поезії Євгена Маланюка) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Г. І. Мельник. – Одеса, 2009. – 20 с.
67. Мельник М. Р. Вивчення власних назв в українській художній літературі / М. Р. Мельник // Наша школа. – 1998. – № 3. – С. 50–52.
68. Мельник М. Р. Ономастика творів Ліни Костенко : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / М. Р. Мельник. – Одеса, 1999. – 18 с.
69. Місяць Н. М. Антропоніми в поезії Ліни Костенко в аспекті теорії фреймів / Н. М. Місяць // Вісник Житомир. пед. ун-ту. – Житомир, 2001. – Вип. 8. – С. 110–114.
70. Михайлов В. Н. Экспрессивные свойства и функции собственных имен в художественном тексте / В. Н. Михайлов // Филол. науки. – 1996. – № 2. – С. 56–66.
71. Михайлов В. Н. Лингвистический анализ ономастической лексики в художественной речи : учеб. пособие / В. Н. Михайлов. – Симферополь : Изд-во СГУ, 1981. – 28 с.
72. Михайлов В. Н. Собственные имена как стилистическая категория в русской литературе / В. Н. Михайлов. – Луцк, 1965. – 55 с.

73. Михайлов В. Н. Специфика собственных имен в художественном тексте / В. Н. Михайлов // Филол. науки. – 1987. – № 6. – С. 78–82.
74. Мойсієнко А. К. Мова як світ світів. Поетика текстових структур / А. К. Мойсієнко. – Умань, 2008. – 280 с.
75. Мудрова Н. В. Поэтика онимной игры : монография / Н. В. Мудрова. – К. : Издат. дом Дмитрия Бураго, 2012. – 144 с.
76. Немировська О. В. Власні імена в творчості М. М. Коцюбинського : словник власних імен, допоміжні матеріали / О. В. Немировська, Т. В. Немировська. – Чернігів, 1991. – 268 с.
77. Ономастика германских и славянских языков (Письменная справка: книги, статьи, автореф. диссерт., диссерт. на укр., рус. и англ. языках за период 2000–2011 гг.) / Донецкий нац. ун-т ; сост. Е. К. Белявская, ред. В. А. Кротова. – Донецк, 2011 / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://r.donnu.edu.ua/jspui/bitstream/onomastika>.
78. Ономастика художнього твору : метод. вказівки до спецкурсу / [уклад. Н. С. Колесник]. – Чернівці : ЧНУ, 2001. – 40 с.
79. Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имен / Е. С. Отин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2004. – 412 с.
80. Отин Е. С. Экспрессивно-стилистические особенности ономастической лексики в восточнославянских языках / Е. С. Отин // Отин Е. С. Труды по языкознанию. – Донецк : Юго-Восток, 2005. – С. 122–134.
81. Поэтика онима, или Поэтонимология : метод. указания к спецкурсу для студ. филол. ф-тов. / сост. Э. А. Кравченко. – Донецк : ДонНУ, 2010. – 42 с.
82. Поляков М. Я. Вопросы поэтики и художественной семантики / М. Я. Поляков. – 2-е изд., дополн. – М. : Наука, 1986. – 478 с.
83. Руденко Д. И. Философия имени: в поисках новых пространств / Д. И. Руденко, Ю. Н. Сватко. – Х. : Око, 1993. – 104 с.
84. Силаева Г. А. О содержании понятия «литературный антропоним» / Г. А. Силаева // Русская ономастика. – Рязань, 1977. – С. 152–156.
85. Селіверстова Л. І. Ономастикон у поетичному ідіолекті Яра Славутича : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Л. І. Селіверстова. – Х., 2003. – 19 с.
86. Сколоздра О. Літературно-художня ономастика як предмет дослідження у вищій школі / О. Сколоздра // Вісник Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка. Серія філол. – 2010. – Вип. 50. – С. 355–360.

87. Топоров В. Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ. Исследования в области мифопоэтического / В. Н. Топоров. – М. : Издат. группа «Прогресс» – «Культура», 1995. – 624 с.
88. Усова О. О. Ономастикон художніх творів Миколи Хвильового : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / О. О. Усова. – Донецьк, 2006. – 18 с.
89. Усова Н. В. Фоноэма как эмический компонент семантики поэтонима / Н. В. Усова // Восточноукраинский лингвист. сборник / отв. ред. Е. С. Отин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2006. – Вып. 10. – С. 211–220.
90. Фененко М. В. Топоніміка України в творчості Тараса Шевченка / М. В. Фененко. – К. : Рад. школа, 1965. – 128 с.
91. Филология в пространстве культуры : сб. науч. ст. / ДонНУ. Филол. фак-т; отв. ред. В. М. Калинин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2007. – 400 с.
92. Флоренский П. А. Имена / П. А. Флоренский. – Х. : Фолио, М. : АСТ, 2000. – 448 с.
93. Фоякова О. И. Имя собственное в художественном тексте : учеб. пособ. / О. И. Фоякова. – Л. : ЛГУ, 1990. – 104 с.
94. Чуб Т. В. Вплив поетонімогенезу на образні можливості пропріальної лексики : автореф. дис. ... канд. філол. наук. : спец. 10.02.01 / Т. В. Чуб. – Донецьк, 2005. – 19 с.
95. Шкіринець Г. До проблеми становлення термінів літературної ономастики / Г. Шкіринець // Українська термінологія і сучасність (Матеріали II Всеукр. наук. конф.). – К., 1997. – С. 117–119.
96. Шотова-Ніколенко Т. В. Онімний простір романів Юрія Яновського : монографія / Т. В. Шотова-Ніколенко. – Одеса : Астропринт, 2007. – 165 с.
97. Юдин А. В. Ономастикон восточнославянских загадок (словарь собств. имен, встречающихся в текстах белорус., рус. и укр. загадок) / А. В. Юдин. – М. : ОГИ, 2007. – 118 с.
98. Юдин А. В. Ономастикон русских заговоров. Имена собственные в русском магическом фольклоре / А. В. Юдин. – М. : Москов. обществ. науч. фонд, 1997. – 320 с.

РОЗДІЛ 3

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ РОБІТ З ОНОМАСТИКИ

3.1. Тематика наукових робіт з антропоніміки

1. Лінгвістичний аналіз прізвищ (на матеріалі антропонімів конкретного населеного пункту).
2. Лексична база прізвищ (на матеріалі антропонімів конкретного населеного пункту).
3. Словотвірні типи прізвищ (на матеріалі антропонімів конкретного регіону).
4. Прізвища лексико-семантичного способу творення (з указівкою на конкретний регіон).
5. Прізвища морфологічного способу творення (з указівкою на конкретний регіон).
6. Найпродуктивніші моделі прізвищ (на матеріалі антропонімів конкретного регіону).
7. Прізвища на *-енко* та джерела їхнього походження (на матеріалі антропонімів конкретного регіону).
8. Прізвища на *-ук/-юк* та джерела їхнього походження (на матеріалі антропонімів конкретного регіону).
9. Прізвища з присвійними суфіксами *-ів, -ов, -ев/-єв* та джерела їхнього походження (на матеріалі антропонімів конкретного регіону).
10. Прізвища з патронічними суфіксами *-ич, -ович/-евич, -енко* та джерела їхнього походження (на матеріалі антропонімів конкретного регіону).
11. Народно-побутова антропонімія та її особливості (на матеріалі прізвищ конкретного населеного пункту).
12. Антропонімія (імена, прізвища, прізвиська) конкретного населеного пункту.
13. Сучасний сільський іменник та його особливості (на матеріалі онімів одного населеного пункту, кількох населених пунктів).
14. Динаміка сільського (міського) іменника (на матеріалі онімів конкретного населеного пункту).
15. Відіменні прізвища в антропоніміконі конкретного населеного пункту.
16. Віапелятивні прізвища (на матеріалі онімів одного населеного пункту, кількох населених пунктів).
17. Відойконімні прізвища в антропоніміконі конкретного населеного пункту.

18. Прізвища, які вказують на індивідуальні особливості першonosіїв (на матеріалі антропонімів конкретних населених пунктів).
19. Прізвища, мотивовані виробничою діяльністю першonosіїв (на матеріалі антропонімів конкретних населених пунктів).
20. Прізвища, мотивовані назвами рослин (на матеріалі онімів конкретних населених пунктів).
21. Прізвища, мотивовані назвами тварин (на матеріалі онімів конкретних населених пунктів).
22. Словотвірнo-структурна характеристика сучасних прізвищ (на матеріалі антропонімів конкретних населених пунктів).
23. Малопродуктивні моделі прізвищ (на матеріалі антропонімів конкретних населених пунктів).
24. Семантико-мотиваційна характеристика прізвицьк (на матеріалі онімів конкретного населеного пункту).
25. Словотвірна характеристика прізвицьк (на матеріалі антропонімів конкретного населеного пункту).
26. Прізвицька жителів конкретного населеного пункту (відонімні деривати).
27. Прізвицька жителів конкретного населеного пункту (відапелятивні утворення).
28. Основи прізвищ як джерело вивчення власних імен людей (на матеріалі онімів конкретного населеного пункту).

3.1.1. Рекомендована література (до написання робіт про імена та прізвища)

1. Бабій Ю. Б. Лексико-семантична база прізвищ правобережної Середньої Наддніпрянщини / Ю. Б. Бабій // Ономастика і апелятиви : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ, 2005. – Вип. 23. – С. 42–50.
2. Бабій Ю. Б. Прізвища сучасної Середньої Наддніпрянщини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Ю. Б. Бабій. – Одеса, 2007. – 20 с.
3. Бабій Ю. Б. Словотвірнo-структурна характеристика сучасних прізвищ Середньої Наддніпрянщини (патронімні утворення) / Ю. Б. Бабій // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2006. – Вип. 10. – С. 31–41.
4. Бачинська Г. В. Антропонімікон переселенців з Польщі на Тернопільщину : автореф. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Г. В. Бачинська. – Івано-Франківськ, 2001. – 20 с.

5. Бачинська Г. Основи прізвищ як джерело вивчення власних імен людей / Г. Бачинська // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. у-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 261–263.
6. Бачинська Г. В. Прізвища переселенців із Польщі на Тернопільщину, утворені від чоловічих християнських імен / Г. В. Бачинська // *Studia slovakistica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 6–12.
7. Белей Л. О. Християнізація іменника українців та її наслідки для української антропонімної системи / Л. О. Белей // *Мовознавство*. – 2009. – № 3–4. – С. 25–29.
8. Білоусенко П. І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду) / П. І. Білоусенко. – К. : Наук. думка, 1993. – 215 с.
9. Блажчук Ю. І. Антропонімія Уманщини XII – початку XXI ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Ю. І. Блажчук. – К., 2008. – 20 с.
10. Блажчук Ю. І. Прізвища Уманщини, мотивовані топонімами та етніміями / Ю. І. Блажчук // *Студії з ономастики та етимології*. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 13–19.
11. Блажчук Ю. І. Функціональні особливості прізвищ Уманщини / Ю. І. Блажчук // *Актуальні питання антропоніміки : зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю. К. Редька* / відп. ред. І. В. Єфименко. – К. : Вид. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 39–43.
12. Близнюк Б. Б. Гуцульські прізвища семантичного способу творення / Б. Б. Близнюк // *Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія : Мовознавство*. – Тернопіль, 1998. – Вип. 1 (8). – С. 44–48.
13. Близнюк Б. Б. Особливості становлення гуцульських прізвищ / Б. Б. Близнюк // *Гуцульські говірки : зб. наук. пр.* – Львів, 2001 – С. 166–176.
14. Близнюк Б. Б. Сучасні гуцульські прізвища в історичному розвитку : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Б. Б. Близнюк. – Львів, 1997. – 23 с.
15. Богдан С. К. Варіанти власних імен у надбужьких говірках / С. К. Богдан // *Культура слова*. – 2000. – Вип. 55–56. – С. 70–74.

16. Богдан С. К. Власні імена мешканців с. Світязькі Смоляри Шацького р-ну Волинської обл. та їх різновиди / С. К. Богдан // Студії з ономастики та етимології. 2005 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Вид. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 285–288.
17. Брайченко С. Л. Антропонімічні уподобання мешканців Одеської області України: лінгвістичний аналіз : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / С. Л. Брайченко. – Одеса, 1999. – 18 с.
18. Брайченко С. Л. Сучасні антропонімічні уподобання українців Одещини та реальне ім'янаречення протягом ХХ ст. (жіночі імена) / С. Л. Брайченко // Записки з українського мовознавства : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса, 1999. – Вип. 7. – С. 89–94.
19. Брайченко С. Л. Улюблені чоловічі імена мешканців Одеської області / С. Л. Брайченко // Мовознавство. – 1998. – № 4–5. – С. 18–21.
20. Брайченко С. Л. Улюблені жіночі імена мешканців Одеської області / С. Л. Брайченко // Щорічні записки з українського мовознавства : зб. наук. праць / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса, 1998. – Вип. 5. – С. 58–63.
21. Буга Т. В. Динаміка особових імен Центральної Донеччини (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.) : монографія / Т. В. Буга. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 279 с.
22. Булава Н. Ю. Збереження етнокультурної специфіки в апелювативних семантичних патронімах північної Донеччини / Н. Ю. Булава // Філологічні студії : наук. часопис / гол. ред. В. С. Зубович. – Луцьк, 2005. – №. 3–4 (31–32). – С. 134–141.
23. Булава Н. Ю. Словотвірні особливості сучасних українській прізвищ Північної Донеччини / Н. Ю. Булава // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2005. – Вип. 9. – С. 37–47.
24. Булава Н. Ю. Усічено-суфіксальні імена в основах українських прізвищ Північної Донеччини / Н. Ю. Булава // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2003. – Вип. 7. – С. 114–121.
25. Бучко Г. Є. Відносні прикметники в українській антропонімії Галичини / Г. Є. Бучко // *Studia slovakistica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 16–25.

26. Бучко Г. Є. Найпоширеніші прізвища Бойківщини / Г. Є. Бучко // Студії з ономастики та етимології. 2002 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Кий, 2002. – С. 35–39.
27. Бучко Г. Є. Прикметники на позначення кольору та їх деривати в українській антропонімії / Г. Є. Бучко // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. у-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 115–118.
28. Бучко Г. Є. Прізвища Бойківщини і язичництво східних слов'ян / Г. Є. Бучко // Ономастика України першого тисячоліття нашої ери / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Наук. думка, 1992. – С. 183–186.
29. Бучко Г. Є. Роль апелятивно-антропонімічних особових назв у творенні прізвищ Бойківщини / Г. Є. Бучко // Студії з ономастики та етимології. 2004 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук.-вид. центр НБУВ, 2004. – С. 11–15.
30. Бучко Г. Є. Семантична та словотвірна структура сучасних прізвищ Бойківщини / Г. Є. Бучко // Слов'янська ономастика : зб. наук. пр. на честь 70-річчя П. П. Чучки / відп. ред. С. М. Медвідь. – Ужгород, 1998. – С. 36–45.
31. Бучко Г. Є. Українські прізвища на *-ик* / Г. Є. Бучко // Актуальні питання антропоніміки : зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю. К. Редька / відп. ред. І. В. Єфименко. – К. : Вид. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 44–52.
32. Вербич С. О. Антропонімія Лемківщини в історичному аспекті / С. О. Вербич // *Studia slovakistica*. 8. Ювілей (До 80-річчя професора П. П. Чучки) : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександрії Гаркуші, 2008. – С. 96–105.
33. Вербич С. О. Деякі прізвища та прізвиська українців з погляду походження / С. О. Вербич // Актуальні питання антропоніміки : зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю. К. Редька / відп. ред. І. В. Єфименко. – К. : Вид. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 56–62.
34. Вербич С. О. Українські власні особові назви з «непрозорою» мотивацією: структура, семантика, етимологія / С. О. Вербич // *Мовознавство*. – 2004. – № 2–3. – С. 20–24.
35. Вирста Н. Відетнонімічні прізвища Покуття / Н. Вирста // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-

- Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 288–292.
36. Вирста Н. Б. Сучасні прізвиська Покуття, омонімічні з назвами професій чи посад / Н. Б. Вирста // *Studia slovakistica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 118–126.
37. Габорак М. Прізвиська сучасного гуцульського села (на матеріалі с. Текуча Косівського району) / М. Габорак // *Вісник Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника. Філологія*. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 253–257.
38. Глуховцева К. Д. Прізвиська-рефлексиви в антропоніміконі луганців / К. Д. Глуховцева // *Лінгвістика*. – 2010. – № 2 (20). – С. 243–250.
39. Головчак Н. І. Німецькі прізвиська Закарпаття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Н. І. Головчак. – Одеса, 2003. – 20 с.
40. Горобець О. О. Динаміка жіночого іменника першої половини ХХ століття у місті Проскуріві / О. О. Горобець // *Studia slovakistica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 127–135.
41. Горобець О. Порівняльна характеристика чоловічих слов'янських особових імен міст Хмельницького та Луцька у ХХ столітті / О. Горобець // *Волинь філологічна : текст і контекст. Західнополіський говірки в просторі та часі : зб. наук. пр. / упоряд. Г. Л. Аркушин*. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Вип. 9. – С. 262–269.
42. Горпинич В. О. Основні принципи дослідження сучасних прізвиськ України / В. О. Горпинич // *Українська мова*. – 2009. – № 4. – С. 18–27.
43. Гримашевич Г. І. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок / Г. І. Гримашевич. – Житомир, 2002. – 184 с.
44. Громик Ю. В. Лексика тематичної групи «риси характеру людини та її поведінка» в поліській говірці с. Липне / Ю. В. Громик // *Волинь філологічна : текст і контекст. Західнополіський діалект у загальноукраїнському і всеслов'янському контекстах : зб. наук. пр. / упоряд. Г. Л. Аркушин*. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа», 2007. – Вип. 4. – С. 63–82.

45. Громик Ю. В. Лексика тематичної групи «фізичні риси людини та частини її тіла» в поліській говірці с. Липне / Ю. В. Громик // Науковий вісник Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Філол. науки. Мовознавство. – 2010. – №. 2. – С. 32–38.
46. Добровольська О. Я. Назви ремісників за даними англійської та української історичної антропонімії / О. Я. Добровольська // *Studia slovakistica*. 3. Магічне світло імені (До 75-річчя професора П. П. Чучки) : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. С. М. Медвідь-Пахомова]. – Ужгород, 2003. – С. 57–66.
47. Добровольська О. Я. Про що розповідають нам козацькі «Реєстри» 1649 року? / О. Я. Добровольська // *Культура слова*. – 2001. – Вип. 57–58. – С. 81–88.
48. Дружинець М. Л. Динаміка найуживаніших особових імен м. Тирасполя / М. Л. Дружинець, В. І. Щербина // *Записки з ономастики* : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Ю. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2012. – Вип. 15. – С. 31–39.
49. Етимологічний словник української мови / [уклад. Р. В. Болдирев та ін.]; за ред. О. С. Мельничука. – К. : Наук. думка, 1982–2012. – Т. 1–6.
50. Єфименко І. В. Антропонімія Карпат і суміжних територій / І. В. Єфименко // *Студії з ономастики та етимології*. 2004 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук.-вид. центр НБУВ, 2004. – С. 64–72.
51. Єфименко І. В. Антропонімічні етюди. X / І. В. Єфименко // *Актуальні питання антропоніміки* : зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю. К. Редька / відп. ред. І. В. Єфименко. – К. : Видав. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 70–75.
52. Єфименко І. В. Дещо про походження сучасних українських прізвищ / І. В. Єфименко // *Дивослово*. – 2002. – № 11. – С. 18–19.
53. Железняк І. М. До історії українських прізвищ / І. М. Железняк // *Железняк І. М. Слов'янська антропоніміка (вибрані статті)*. – К. : Кий, 2011. – С. 197–209.
54. Железняк І. М. Семантичні параметри слов'янських антропонімічних етимонів / І. М. Железняк // *Слов'янська ономастика* : зб. наук. пр. на честь 70-річчя П. П. Чучки / відп. ред. С. М. Медвідь. – Ужгород, 1998. – С. 95–105.
55. Железняк І. М. Слов'янські антропоніми з гідронімною основою / І. М. Железняк // *Студії з ономастики та етимології*. 2008 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – С. 43–51.

56. Железняк І. М. Слов'янські антропонімні композити на *-staj / -stoj* / І. М. Железняк // Мовознавство. – 1994. – № 2–3. – С. 39–48.
57. Железняк І. М. Українські прізвища на *-ист (-а, -ий)* / І. М. Железняк // Железняк І. М. Слов'янська антропоніміка (вибрані статті). – К. : Кий, 2011. – С. 180–196.
58. Ільченко І. І. Антропонімія Нижньої Наддніпрянщини в її історичному розвитку (Надвеликолузький регіон) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / І. І. Ільченко. – Дніпропетровськ, 2003. – 17 с.
59. Ільченко І. Етноніми як джерело прізвищ Надвеликолузжя / І. Ільченко // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. ХХІХ–ХХХІ. – С. 234–237.
60. Ільченко І. І. Прізвища іншомовного походження Надвеликолузького регіону / І. І. Ільченко // Актуальні питання антропоніміки : зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю. К. Редька / відп. ред. І. В. Єфименко. – К. : Видав. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 104–109.
61. Кавалева А. В. Страчання айконіми, матывавання гідраграфічними тэрмінамі / А. В. Кавалева // Студії з ономастики та етимології. 2009 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Довіра, 2009. – С. 43–49.
62. Карпенко О. П. Ойконіми Житомирщини – джерело вивчення історичної антропонімії / О. П. Карпенко // Студії з ономастики та етимології. 2008 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – С. 71–79.
63. Карпенко О. П. Про походження прізвища *Баглай* / О. П. Карпенко // Актуальні питання антропоніміки : зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю. К. Редька / відп. ред. І. В. Єфименко. – К. : Видав. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 110–116.
64. Карпенко Ю. Динаміка українських особових імен / Ю. Карпенко // Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія. – 2007. – Вип. 356–359. – С. 285–289.
65. Касім О. Ю. Про динаміку українських особових імен Одещини / О. Ю. Касім // Мовознавство. – 1990. – № 3. – С. 26–31.
66. Касинець Н. Й. Давньоруські антропооснови з точки зору семасіології / Н. Й. Касинець // Питання історичної ономастики України : зб. наук. пр. / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук. думка, 1994. – С. 207–213.

67. Корнієнко І. А. Прізвища Дніпровського Припоріжжя (граматична структура, лексико-семантична база, походження) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / І. А. Корнієнко. – Дніпропетровськ, 2004. – 20 с.
68. Корнієнко І. А. Валентність суфікса *-енк(о)* в основах відапелятивних прізвищ Нижньої Наддніпряни / І. А. Корнієнко // Ономастика і апелятиви : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ, 2002. – Вип. 17. – С. 70–75.
69. Корнієнко І. А. Прізвища з суфіксом *-ар* в Нижній Наддніпряни / І. А. Корнієнко // Ономастика і апелятиви : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ, 2001. – Вип. 14. – С. 80–85.
70. Кравченко Л. Антропонімна система одного села Південно-Східної України / Л. Кравченко // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXI. – С. 276–282.
71. Кравченко Л. О. Матроніми в сучасних українських говірках / Л. О. Кравченко // Студії з ономастики та етимології. 2011–2012 / відп. ред. О. П. Карпенко, В. П. Шульгач. – К. : Київ, 2012. – С. 118–130.
72. Кравченко Л. О. Прізвища Лубенщини : монографія / Л. О. Кравченко. – К. : Факт, 2004. – 198 с.
73. Кравченко Л. О. Прізвища на *-к-о* в антропонімії західної частини Полтавщини / Л. О. Кравченко // *Studia Slovakistica*. 3. Магічне світло імені (До 75-річчя професора П. П. Чучки) : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. С. М. Медвідь-Пахомова]. – Ужгород, 2003. – С. 107–113.
74. Кравченко Л. О. Словотвір прізвищ Лубенщини / Л. О. Кравченко // Мовознавство. – 2004. – № 1. – С. 69–75.
75. Кровицька О. Назви осіб за родом діяльності і професією в пам'ятках української мови XVI–XVIII ст. / О. Кровицька // Діалектологічні студії. – Львів, 2003. – Вип. 1. – С. 130–148.
76. Лесюк М. Антропонімікон Княжої України / М. Лесюк // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 212–215.
77. Литвинчук Л. В. Відтопонімі прізвищеві назви Житомирщини XVI–XVII століть / Л. В. Литвинчук // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 179–187.

78. Литвинчук-Ящук Л. В. Зі спостережень над антропонімічними композитами Житомирщини XVI – XVII ст. / Л. В. Литвинчук-Ящук // Студії з ономастики та етимології. 2010 / відп. ред. І. В. Єфименко. – Луцьк : ВМА «Терен», 2010. – С. 147–156.
79. Лісова Л. О. Антропонімія півдня Волинської області : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Л. О. Лісова. – Луцьк, 2014. – 20 с.
80. Лісова Л. О. Відойконімні прізвища Волині: семантико-структурний аспект / Л. О. Лісова // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Ю. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2012. – Вип. 15. – С. 77–85.
81. Лісова Л. О. Лексична база прізвищ Горохівщини, мотивованих індивідуальними ознаками першонасців / Л. О. Лісова // Волинь - Житомирщина : істор.-філол. зб. з регіон. проблем / ред. В. Мойсієнко, В. Єршов. – Житомир : Житомир. держ. ун-т імені І. Я. Франка, 2010. – № 22 (1). – С. 257–266.
82. Лісова Л. О. Лінгвістичний аналіз відіменних прізвищ Горохівщини / Л. О. Лісова // Волинь філологічна : текст і контекст. Західнополіські говірки в просторі та часі : зб. наук. пр. / упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Вип. 9. – С. 277–284.
83. Лісова Л. О. Прізвища Горохівщини, похідні від назв тварин / Л. О. Лісова // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 21. – С. 242–246.
84. Лісова Л. О. Прізвища Волині, мотивовані назвами професій / Л. О. Лісова // Літопис Волині : Всеукр. наук. часоп. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Ч. 7. – С. 148–151.
85. Лісова Л. О. Прізвища Волині, мотивовані назвами рослин, їх частин і плодів / Л. О. Лісова // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 307–310.
86. Лісова Л. О. Прізвища Волині, похідні від неособових апелятивів // Л. О. Лісова // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2012. – Вип. XXXII–XXXIII. – С. 197–202.
87. Лісова Л. О. Прізвища з посесивними формантами в антропоніміконі півдня Волинської області / Л. О. Лісова // Волинь філологічна : текст і контекст. Лінгвістична XXI століття : стан і перспективи : зб. наук. пр. / упоряд. І. П. Левчук. – Луцьк :

- Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – Вип. 17. – С. 151–159.
88. Лісова Л. О. Сучасні прізвища Волині, похідні від назв одягу та взуття / Л. О. Лісова // Вісник Львівського ун-ту. Серія філологічна. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2012. – Вип. 56. – Ч. 1. – С. 316–321.
89. Лісова Л. О. Сучасні прізвища із суфіксом *-ук* (*-'ук*, *-чук*) в антропоніміці півдня Волинської області / Л. О. Лісова // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. пр. / гол. ред. М. Є. Скиба; відп. за випуск М. М. Торчинський. – Хмельницький : ХмЦН, 2013. – Вип. 6. – Ч. 1. – С. 116–123.
90. Луньо Л. Багатокомпонентні жіночі імена в іменнику Львова (перша половина ХХ ст.) / Л. Луньо // Мова і суспільство / гол. ред. Г. Мацюк. – Львів : Вид. центр Львів. нац. ун-ту імені І. Франка, 2011. – Вип. 2. – С. 135–143.
91. Манакіна Н. М. Словотвірна будова антропонімів на *-ськ-ий* в українській мові / Н. М. Манакіна // Питання історичної ономастики України : зб. наук. пр. / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук. думка, 1994. – С. 225–232.
92. Марочкіна О. Відапелятивні імена та пізніші індивідуальні прізвиська в основах прізвищ Розточчя / О. Марочкіна // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – С. 518–522.
93. Маргалога Т. В. Антропонімія Північного Степу України : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Т. В. Маргалога. – Дніпропетровськ, 1997. – 16 с.
94. Масенко Л. Т. Українські прізвища з суфіксом *-ій* / Л. Т. Масенко // Мовознавство. – 1976. – №. 5. – С. 73–78.
95. Медведєва О. Ю. Антропонімічні пріоритети мешканців Болграда (жіночий репертуар) / О. Ю. Медведєва // Актуальні питання антропоніміки : зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю. К. Редька / відп. ред. І. В. Єфименко. – К. : Видав. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 154–159.
96. Медведєва О. Ю. Динаміка першої десятки імен жіночого іменника Болградського району / О. Ю. Медведєва // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2005. – Вип. 9. – С. 27–36.
97. Медведєва О. Ю. Динаміка особових імен мешканців Українського Придунав'я (на матеріалі Кілійського та Болградського

- районів Одеської області) / О. Ю. Медведєва : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. – Одеса, 2001. – 20 с.
98. Михина А. Ф. Варианты фамилий тюркского происхождения в болгарской диаспоре Северного Приазовья (по архивным материалам конца XIX – нач. XX вв.) / А. Ф. Михина // И слово Ваше отзовется : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – К. : Издат. дом Дмитрия Бурого, 2012. – С. 384–390.
99. Неділько О. Д. Про утворення українських прізвищ / О. Д. Неділько // Українська мова і література в школі. – 1967. – № 9. – С. 19–26.
100. Нестерчук О. Варіанти жіночих імен: колківсько-маневицькі паралелі / О. Нестерчук // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2012. – Вип. XXXII–XXXIII. – С. 209–213.
101. Нестерчук О. Волинсько-полісько-гуцульські паралелі у варіантах чоловічих імен / О. Нестерчук // Науковий вісник Волин. нац. ун-ту імені Лесі українки. Філол. науки : Мовознавство. – 2011. – № 1. – С. 116–120.
102. Нестерчук О. Г. Західнополіські власні імена-омоніми / О. Г. Нестерчук // Науковий вісник Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Філол. науки : Мовознавство. – 2010. – № 2. – С. 94–97.
103. Німчук В. В. Українські прізвища з суфіксами -ук (-'ук), -чук та етимологічно споріднені утворення / В. В. Німчук // Українська діалектологія і ономастика : зб. наук. ст. / голова редкол. К. К. Цілуйко. – К. : Наук. думка, 1964. – С. 194–210.
104. Новий тлумачний словник української мови / [уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Аконт, 1999. – Т. 1–4.
105. Новикова Ю. М. Лінгвістична специфіка прізвищ, похідних від назв рослин, їх частин і плодів (на матеріалі антропонімії Центральної і Східної Донеччини) / Ю. М. Новикова // *Studia slovakistica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пархомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 176–183.
106. Новикова Ю. М. Назви осіб за родинними стосунками в основах сучасних прізвищ Центральної і Східної Донеччини / Ю. М. Новикова // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / від. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2008. – Вип. 11. – С. 41–52.
107. Новикова Ю. М. Назви осіб за їх внутрішніми ознаками як складник для творення прізвищ Центральної і Східної Донеччини / Ю. М. Новикова // Науковий вісник Чернівецького ун-ту.

- Слов'янська філологія. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 354–355. – С. 196–201.
108. Осташ Л. Р. До питання про варіантність онімів / Л. Р. Осташ // Волинь-Житомирщина : істор.-філол. зб. з регіон. проблем / ред. В. Мойсієнко, В. Єршов. – Житомир, 2010. – №. 22 (1) – С. 267–276.
109. Осташ Л. Р. Фонетична варіантність давніх власних особових імен / Л. Р. Осташ // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. ХХІХ–ХХХІ. – С. 207–212.
110. Осташ Н. Л. Гуцульські прізвища : запозичення і псевдозапозичення / Н. Л. Осташ, Р. І. Осташ // *Studia slovakistica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пархомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександрії Гаркуші, 2009. – С. 55–61.
111. Осташ Н. Л. Прізвища переселенців із Холмщини в антропонімічному просторі України / Н. Л. Осташ, Р. І. Осташ / Студії з ономастики та етимології. 2002 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Кий, 2002. – С. 159–174.
112. Осташ Р. І. Власні особові назви з однофонеминими суфіксами в українській антропонімії середини ХVІІ ст. / Р. І. Осташ // *Linguistica slavica* : ювіл. зб. на пошану Ірини Михайлівни Железняк / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Кий, 2002. – С. 104–115.
113. Осташ Р. І. Лінгвогеографічний погляд на однофонемині суфікси в українській історичній антропонімії / Р. І. Осташ // *Studia Slavistica*. 3. Магічне світло імені (До 75-річчя професора П. П. Чучки) : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. С. М. Медвідь-Пахомова]. – Ужгород, 2003. – С. 114–137.
114. Осташ Р. І. Українські особові імена середини ХVІІ століття як об'єкт лексикографії. 16 / Р. І. Осташ, Л. Р. Осташ // *И слово Ваше отзовется* : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – К. : Издат. дом Дмитрия Бурого, 2012. – С. 427–445.
115. Осташ Р. І. Українські особові імена середини ХVІІ століття як об'єкт лексикографії. 19 / Р. І. Осташ // Студії з ономастики та етимології. 2010 / відп. ред. І. В. Єфименко. – Луцьк : ВМА «Терен», 2010. – С. 157–198.
116. Павелко С. Чоловічий іменник м. Косова в діяхронії (найуживанші імена) / С. Павелко // Науковий вісник Чернівець. нац. ун-ту. Слов'янська філологія : зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 354–355. – С. 202–205.

117. Падалка Р. М. Динаміка прізвищ Слов'янського району Донецької області (кінець ХІХ – поч. ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Р. М. Падалка. – Донецьк, 2009. – 20 с.
118. Падалка Р. М. Словотвірна динаміка прізвищ Слов'янського району Донеччини ХХ ст. / Р. М. Падалка // *Studia slovakistica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пархомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 192–199.
119. Панцьо С. Є. Жіночі імена у лемків / С. Є. Панцьо // *Studia slovakistica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пархомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 200–205.
120. Панцьо С. Є. Прізвища на *-ськ-ий* в антропонімії Лемківщини / С. Є. Панцьо // *Слов'янська ономастика : зб. наук. пр. на честь 70-річчя П. П. Чучки* / відп. ред. С. М. Медвідь. – Ужгород, 1998. – С. 180–187.
121. Панчук Г. Д. Прізвища Опілля на *-ак* (*-'ак*), *-чак* та проблеми їх класифікації / Г. Д. Панчук // *Наукові записки Тернопіл. держ. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. Серія : Мовознавство*. – Тернопіль, 1998. – Вип. 1. – С. 48–51.
122. Панчук Г. Д. Семантика твірних основ прізвищевих назв Опілля / Г. Д. Панчук // *Наукові записки Тернопіл. держ. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. Серія : Мовознавство*. – Тернопіль, 2000. – Вип. 2. – С. 105–110.
123. Пахомова С. М. Антропонімічні засоби вираження віку в допрізвищевий період / С. М. Пахомова // *Студії з ономастики та етимології*. 2005 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Видав. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 145–152.
124. Пахомова С. М. Доля українських патронімів на *-ич* / С. М. Пахомова // *Актуальні питання антропоніміки : зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю. К. Редька* / відп. ред. І. В. Єфименко. – К. : Видав. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 186–191.
125. Пахомова С. М. Про давні іменування слов'янок / С. М. Пахомова // *Студії з ономастики та етимології*. 2011–2012 / відп. ред. О. П. Карпенко, В. П. Шульгач. – К. : Кий, 2012. – С. 194–200.
126. Пахомова С. М. Табу на ім'я як рушій розвитку антропосистеми / С. М. Пахомова // *Студії з ономастики та етимології*. 2007 / від.

- ред. В. П. Шульгач. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 224–231.
127. Познанська В. Д. Лексика на позначення фізичних і психічних рис людини як основа для творення українських прізвищ / В. Д. Познанська // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / відп. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 2002. – Вип. 10 – С. 161–168.
128. Познанська В. Д. Назви професій як джерело творення прізвищ Південно-Східної України / В. Д. Познанська // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 1996. – Вип. 2. – С. 232–239.
129. Познанська В. Д. Складні прізвища в антропонімії Південно-Східної України / В. Д. Познанська // В пространстве филологии : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2002. – С. 290–297.
130. Познанська В. Д. Усічені особові імена в сучасній антропонімії Донеччини / В. Д. Познанська // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 2003. – Вип. 11. – Ч. 1. – С. 317–321.
131. Поповський А. М. Українські прізвища, пов'язані з бджільництвом / А. М. Поповський // Актуальні питання антропоніміки : зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю. К. Редька / відп. ред. І. В. Єфименко. – К.: Вид. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 192–198.
132. Рувьова Н. І. Антропонімія Західного Поділля кінця XVIII – XX ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Н. І. Рувьова. – Івано-Франківськ, 2004. – 24 с.
133. Рувьова Н. І. Апелятиви в основах прізвищ Західного Поділля / Н. І. Рувьова // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. – Ужгород, 2002. – Вип. 6. – С. 141–149.
134. Рувьова Н. І. Апелятивна та пропріальна лексика в українських прізвищах Західного Поділля / Н. І. Рувьова // Записки з українського мовознавства : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2000. – Вип. 10. – С. 138–146.
135. Рувьова Н. І. Словотвір варіантів особових імен (на матеріалі Західного Поділля) / Н. І. Рувьова // Науковий вісник Чернівецького нац. ун-ту. Слов'янська філологія : зб. наук. пр. – Чернівці : Рута, 2000. – Вип. 83. – С. 193–198.
136. Рувьова Н. І. Традиції найменування особи на Західному Поділлі / Н. І. Рувьова // Науковий вісник Чернівецького нац. ун-ту. Слов'янська філологія. – Чернівці : Рута, 2001. – Вип. 119. – С. 189–196.

137. Рупьова Н. Чоловічі імена та їх структурно-словотвірні варіанти в основі прізвищ Західного Поділля / Н. Рупьова // *Studia slovakistica*. 8. Ювілей (До 80-річчя професора П. П. Чучки) / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександрії Гаркуші, 2008. – С. 333–345.
138. Свистун Н. О. Динаміка антропонімікону м. Тернополя ХІХ – ХХ ст. : монографія / Н. О. Свистун. – Тернопіль : Крок, 2011. – 308 с.
139. Свистун Н. О. Теоретичні засади антропоніміки як галузі мовознавства та їх важливість із погляду ономастичної науки / Н. О. Свистун // *Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника. Філологія*. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. ХХІХ–ХХХІ. – С. 46–52.
140. Селимски Л. Фамилни имена с турски основи или / и наставки / Л. Селимски // *И слово Ваше отзовется : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин*. – К. : Издат. дом Дмитрия Бурого, 2012. – С. 538–555.
141. Семеренко Г. В. Формування української демінутивної суфіксації / Г. В. Семеренко // *Мовознавство*. – 1992. – № 4. – С. 51–59.
142. Системы личных имен у народов мира : сб. науч. работ / отв. ред. М. В. Крюков. – М. : Наука, 1986. – 383 с.
143. Складенко О. М. Типологічне порівняння гумористичних прізвищ / О. М. Складенко // *Слов'янський збірник : зб. наук. пр. / відп. ред. М. І. Зубов*. – Одеса, 2011. – Вип. ХІV–ХV. – С. 328–338.
144. Скорук І. Д. Взаємодія українського і польського іменників м. Луцька протягом ХХ ст. / І. Д. Скорук // *Україна і Польща : діалог культур (Мовно-літературні та суспільно-політичні відносини) : зб. наук. пр.* – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. – С. 221–229.
145. Скорук І. Д. Відойконімі прізвища в антропоніміконі м. Луцька / І. Д. Скорук // *Студії з ономастики та етимології. 2007* / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 252–260.
146. Скорук І. Д. Динаміка антропонімікону м. Луцька в ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / І. Д. Скорук. – К., 1999. – 16 с.
147. Скорук І. Д. Малопродуктивні моделі прізвищ м. Луцька / І. Д. Скорук // *Студії з ономастики та етимології. 2010* / відп. ред. І. В. Єфименко. – Луцьк : ВМА «Терен», 2010. – С. 226–235.
148. Скорук І. Д. Найпродуктивніші моделі прізвищ в антропоніміконі м. Луцька / І. Д. Скорук // *Волинь філологічна : текст і*

- контекст. Західнополіський діалект у загальноукраїнському і
всеслов'янському контекстах : зб. наук. пр. / упоряд.
Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-
ту ім. Лесі Українки, 2007. – Вип. 4. – С. 266–283.
149. Скорук І. Д. Прізвища-імена в антропоніміконі м. Луцька /
І. Д. Скорук // Науковий вісник Волин. нац. ун-ту імені Лесі
Українки. Серія : Філол. науки. Мовознавство / гол. ред.
Г. Л. Аркушин. – 2012. – № 1 (226). – С. 117–123.
150. Скорук І. Д. Прізвища-композиції в антропоніміконі м. Луцька /
І. Д. Скорук // Актуальні питання антропоніміки : зб. матеріалів
наук. читань пам'яті Ю. К. Редька / відп. ред. І. В. Єфименко. –
К. : Вид. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 207–217.
151. Скорук І. Д. Розвиток чоловічого іменника м. Луцька в ХХ ст. /
І. Д. Скорук // Мовознавство. – 1999. – № 2–3. – С. 35–42.
152. Скорук І. Д. Слов'янський шар в антропоніміконі м. Луцька в ХХ ст. /
І. Д. Скорук // Slavica та baltica в ономастиці України : зб. наук.
пр. / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1999. – С. 147–160.
153. Скорук І. Д. Характеристика жіночого іменника м. Луцька в ХХ ст. /
І. Д. Скорук // Науковий вісник Волин. держ. ун-ту імені Лесі
Українки. Філол. науки. – Луцьк, 1999. – № 6. – С. 33–39.
154. Словник української мови / [редкол. : І. К. Білодід та ін.]. – К. :
Наук. думка, 1970–1980. – Т. I–XI.
155. Современный словарь личных имен : Сравнение. Происхождение.
Написание / А. В. Суперанская. – М. : Айрис-пресс, 2005. –
384 с.
156. Сокол І. Про що розповідають прізвища / І. Сокол. – Науковий
світ. – 2011. – № 12. – С. 26–27.
157. Сухомлин І. Д. Російсько-українсько-білоруські паралелі в
антропонімії та явища мовної інтерференції / І. Д. Сухомлин //
Говори й ономастика Наддніпрянщини / відп. ред.
В. С. Ващенко. – Дніпропетровськ, 1970. – С. 154–161.
158. Тарновецька Л. О. Становлення українських прізвищ Буко-
винського Подністров'я (на матеріалі ревізьких переписів першої
половини ХІХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук :
спец. 10.02.01 / Л. О. Тарновецька. – К., 1990. – 21 с.
159. Трійняк І. І. Словник українських імен / І. І. Трійняк. – К. :
Довіра, 2005. – 509 с.
160. Удовенко Л. О. Українські чоловічі прізвища, утворені лексико-
семантичним і морфологічним способом / Л. О. Удовенко //
Незгасимий словосвіт : зб. наук. пр. на пошану проф. В. С. Ка-

- лашника. – Х. : Харк. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, 2011. – С. 298–309.
161. Успенский Б. А. Из истории русских канонических имен / Б. А. Успенский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1969. – 334 с.
162. Фаріон І. Д. Антропонімійна система Верхньої Наддністрянщини кінця XVIII – поч. XIX ст. (прізвищеві назви) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / І. Д. Фаріон. – Львів, 1996. – 22 с.
163. Фаріон І. Д. До джерел імен українців / І. Д. Фаріон // Українська пропріальна лексика : матеріали наук. семінару (Київ, 13–14 вересня 2000 р.) / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Кий, 2000. – С. 163–169.
164. Фаріон І. Д. Метафоризація і метонімізація як спосіб виникнення прізвищ / І. Д. Фаріон // Українська ономастика : матеріали наук. семінару, присвяч. 90-річчю К. К. Цілуйка. – К., 1998. – С. 157–160.
165. Фернос Ю. Прізвища Уманщини (етнолінгвістичний аспект) / Ю. Фернос // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 251–253.
166. Фридрак В. Б. Українські прізвища-композиції / В. Б. Фридрак // Культура слова. – 1979. – Вип. 16. – С. 70–79.
167. Худаш М. Л. Явище звукового збігу давніх слов'янських відкомпонітованих скорочених особових імен або їх основ із загальноживаними словами / М. Л. Худаш // Мовознавство. – 1990. – № 6. – С. 36–40.
168. Цехмистренко О. Антропоніми, мотивовані назвами роду занять людей та спеціальностей (на прикладах говірок Черкащини) / О. Цехмистренко // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 299–302.
169. Цехмистренко О. В. Прізвища з компонентами флори (на матеріалі говірок Черкащини) / О. В. Цехмистренко // *Studia Slavica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександрії Гаркуші, 2009. – С. 210–216.
170. Черноус О. В. Динаміка давніх слов'янських чоловічих особових імен м. Кіровограда у XX столітті / О. В. Черноус // *Studia Slavica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. /

- [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 223–230.
171. Черноус О. В. Динаміка чоловічих особових імен м. Кіровограда у ХХ столітті (найуживаніші імена) / О. В. Черноус // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2009. – Вип. 12. – С. 11–19.
172. Чувашова Л. В. Сучасний іменник Буковини / Л. В. Чувашова // Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія. – Чернівці, 1997. – Вип. 3. – С. 67–75.
173. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття : монографія / П. П. Чучка. – Ужгород : ТОВ «Папірус», 2008. – 671 с.
174. Чучка П. П. Власне українські особові імена / П. П. Чучка // Дивослово. – 2004. – № 4. – С. 19–22.
175. Чучка П. П. Патроніми та їх місце в лексичній системі мови / П. П. Чучка // Мовознавство. – 1984. – № 6. – С. 49–56.
176. Чучка П. П. Призабуті імена українок / П. П. Чучка // Актуальні питання антропоніміки : зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю. К. Редька / відп. ред. І. В. Єфименко. – К. : Вид. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 243–250.
177. Шевчук Л. Динаміка найуживаніших жіночих імен м. Іллічівська / Л. Шевчук // Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія. – Чернівці, 2007. – Вип. 354–355. – С. 269–273.
178. Шевчук Л. В. Динаміка найуживаніших чоловічих імен м. Іллічівська / Л. В. Шевчук // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 13. – С. 129–138.
179. Шевчук Л. В. Одиначні особові імена новонароджених м. Іллічівська / Л. В. Шевчук // *Studia Slavistica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 231–239.
180. Шеремета С. В. Відойконімні прізвища Північної Тернопільщини / С. В. Шеремета // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 327–335.
181. Шеремета С. В. Дві продуктивні моделі в антропонімії волинської частини Тернопільщини / С. В. Шеремета // Українська пропріальна лексика : матеріали наук. семінару (Київ, 13–14 вересня 2000 р.) / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Київ, 2000. – С. 170–173.

182. Шеремета С. В. Прізвища давніх Кременецьких земель, співзвучні з чоловічими християнськими іменами / С. В. Шеремета // Slavica та baltica в ономастиці України : зб. наук. пр. / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1999. – С. 171–175.
183. Яценко Н. О. Українські прізвищеві назви XVII ст., мотивовані апелюваннями на позначення назв одягу (на матеріалі «Реєстру Війська Запорозького 1649 року») / Н. О. Яценко // Studia slavakistica. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 96–101.
184. Ящук Л. В. Антропонімія Житомирщини XVI–XVII ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук. : спец. 10.02.01 / Л. В. Ящук. – К., 2008. – 20 с.

3.1.2. Рекомендована література (до написання робіт про прізвиська)

1. Антонюк О. В. Лексико-семантична група прізвиस्क за фізичними ознаками людини (на матеріалі антропонімії Донец. обл.) / О. В. Антонюк // Вісник Донец. ун-ту. Серія Б : Гуманітарні науки. – Донецьк, 1999. – № 2. – С. 104–107.
2. Антонюк О. В. Лексико-семантична група прізвиस्क, що вказують на звички, уподобання, вчинки людини (на матеріалі антропонімії Донеччини) / О. В. Антонюк // Актуальні питання антропоніміки : зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю. К. Редька / відп. ред. І. В. Єфименко. – К. : Видав. дім «Академперіодика» НАН України, 2005. – С. 25–30.
3. Антонюк О. В. Центральні та периферійні елементи лексико-семантичної підгрупи прізвиस्क із семою 'зріст' / О. В. Антонюк // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк, 2000. – Вип. 6. – С. 174–177.
4. Аркушин Г. Варіанти імені, жартівливі прізвиська, псевдоніми та криптоніми Лесі Українки / Г. Аркушин // Дивослово. – 1995. – № 2. – С. 15–16.
5. Аркушин Г. Л. Західнополіські прізвиська, утворені лексико-семантичним способом / Г. Л. Аркушин // Acta Onomastica. – Praha, 2001. – R. XLII. – S. 7–17.

6. Аркушин Г. Л. Іншомовні слова як твірні основи західнополіських прізвиськ / Г. Л. Аркушин // Діалектологічні студії. 9 : Запозичення та інтерференція / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. – Львів, 2010. – С. 305–312.
7. Аркушин Г. Л. Назви осіб із суфіксом *-ist-a* у лемківських говірках / Г. Л. Аркушин // *Studia methodologica*. Лемківський діалект у загальноукраїнському контексті / уклад. С. Є. Панцьо, Н. О. Свистун. – Тернопіль : Ред.-вид. від. ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2009. – Вип. 27. – С. 71–75.
8. Аркушин Г. Л. Прізвиська вчителів: мотивація, словотвір, виховний аспект / Г. Л. Аркушин // Урок української. – 1999. – № 2–3. – С. 28–33.
9. Аркушин Г. Прізвиська-композиції в говірках Західного Полісся / Г. Аркушин // *Słowiańskie composita antroponiczne : Księga referatów VII Międzynarodowej Słowistycznej Konferencji Naukowej (Lublin, 21–24 listopada 1997 r.)*. – Lublin : Wyd. UMCS, 2000. – Cz. II. – S. 39–44.
10. Аркушин Г. Л. Силенська гуторка / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 1996. – 167 с.
11. Аркушин Г. Л. Силенські прізвиська / Г. Аркушин // *Przezwiseka i przydomki w językach słowiańskich. Księga referatów VI Międzynarodowej Słowistycznej Konferencji Naukowej (Lublin, 23–25 listopada 1995 r.)*. – Lublin : Wyd. UMCS, 1998. – Cz. I. – S. 39–45.
12. Белей Л. О. Про соціальне в українській антропонімії / Л. О. Белей // Українська мова і література в школі. – 1990. – № 10. – С. 72–75.
13. Белова А. Прізвиська: соціо-культурний і соціо-прагматичний аспекти / А. Белова, О. Ніколенко // *Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. / відп. ред. О. І. Чередниченко*. – К., 2000. – С. 54–58.
14. Богдан С. К. Прізвиська як вияв мовленнєвих традицій поліського села (на матеріалі прибузьких говірок) // *Велика Волинь: минуле і сучасне. Матеріали Міжнарод. наук. краєзнав. конф. (жовтень 1994 р.)*. – Хмельницький; Ізяслав; Шепетівка, 1994. – С. 483–485.
15. Богдан С. К. Скажи мені своє прізвисько / С. К. Богдан // *Культура слова*. – 1996. – Вип. 48–49. – С. 126–129.
16. Бренер Н. М. Відпрізвищеві прізвиська Луганщини / Н. М. Бренер // *Студії з ономастики та етимології. 2002 / відп. ред. О. П. Карпенко*. – К. : Кий, 2002. – С. 26–30.

17. Брус М. Прізвиська жінок у галицько-буковинських говорах / М. Брус // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXI. – С. 245–251.
18. Бучко Г. Є. Народно-побутова антропонімія Бойківщини / Г. Є. Бучко, Д. Г. Бучко // *Linguistica slavica* : ювіл. зб. на пошану Ірини Михайлівни Железняк. – К. : Київ, 2002. – С. 3–14.
19. Бучко Г. Неофіційні та сімейно-родові іменування в сучасній антропонімії Бойківщини / Г. Є. Бучко, Д. Г. Бучко // *Przezwiseka i przydomki w językach słowiańskich. Księga referatów VI Międzynarodowej Slawistycznej Konferencji Naukowej (Lublin, 23–25 listopada 1995 r.)*. – Lublin : Wyd. UMCS, 1998. – Cz. I. – S. 59–69.
20. Вербовецька О. С. Відпрізвищеві прізвиська жителів Тернопільщини / О. С. Вербовецька // *Studia slovakistica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександрри Гаркуші, 2009. – С. 109–117.
21. Вербовецька О. С. Індивідуальні прізвиська Тернопільщини, мотивовані назвами тварин / О. С. Вербовецька // Науковий вісник Чернівецького нац. ун-ту. Слов'янська філологія. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 354–355. – С. 114–118.
22. Вербовецька О. Сімейно-родові іменування, мотивовані особовими іменами (на матеріалі антропонімії Тернопільщини) / О. Вербовецька // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 303–307.
23. Галич В. М. Прізвиськова народна творчість Луганщини / В. М. Галич // Луганщина літературна. – Луганськ, 2003. – С. 102–112.
24. Дуйчак М. Прізвиська та їх мотивовація / М. Дуйчак // Проблеми сучасної ареології / відп. ред. П. Ю. Гриценко. – К. : Наук. думка, 1994. – С. 256–259.
25. Кравченко Л. О. Матроніми в сучасних українських говірках / Л. О. Кравченко // Студії з ономастики та етимології. 2011–2012 / відп. ред. О. П. Карпенко, В. П. Шульгач. – К. : Київ, 2012. – С. 118–130.
26. Кравченко Л. О. Сучасні прізвиська Полтавщини / Л. О. Кравченко // *Studia slovakistica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб.

- наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 150–157.
27. Лесюк М. Неофіційні найменування осіб на Гуцульщині / М. Лесюк, Г. Ліщинська // Українознавчі студії. – Івано-Франківськ, 2002–2003. – № 4–5. – С. 252–264.
  28. Лесюк М. Прізвиська жителів гуцульських сіл / М. Лесюк // *Przezwiska i przydomki w językach słowiańskich. Księga referatów VI Międzynarodowej Słowistycznej Konferencji Naukowej* (Lublin, 23–25 listopada 1995 r.). – Lublin : Wyd. UMCS, 1998. – Cz. I. – S. 227–240.
  29. Лижбетинова М. Деревенские имена-прозвища и их место в антропонимии / М. Лижбетинова // *Studia slovackistica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 158–162.
  30. Ліщинська Г. Відображення духовних і моральних цінностей людини в прізвиськах Івано-Франківщини / Г. Ліщинська // *Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія*. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2009. – Вип. XXI–XXII. – С. 168–171.
  31. Ліщинська Г. Д. Лексико-семантичне поле «Характеристика людини за її зовнішнім виглядом» (на матеріалі прізвиськ Івано-Франк. обл.) / Г. Д. Ліщинська // *Наук. записки Вінниц. держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія* / відп. ред. Н. Л. Іваницька. – Вінниця, 2009. – Вип. 11. – С. 158–163.
  32. Ліщинська Г. Прізвиська, що вказують на місце проживання людини (на матеріалі антропонімії Івано-Франківщини) / Г. Ліщинська // *Лінгвістика : зб. наук. праць Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка*. – Луганськ, 2010. – № 3 (21). – Ч. 1. – С. 173–181.
  33. Ліщинська Г. Семантична структура сучасних прізвиськ на Покутті / Г. Ліщинська // *Діалектологічні студії*. 5. Фонетика, морфологія, словотвір / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. – Львів : Ін-т українознавства імені І. Крип'якевича НАНУ, 2005. – С. 189–196.
  34. Ліщинська Г. Сучасні прізвиська на Покутті / Г. Ліщинська // *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр.* – Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2001. – Вип. 4. Українське і слов'янське мовознавство : матеріали Міжнарод. наук. конф. на честь 80-річчя професора Йосипа Дзендзелівського. – С. 320–323.

35. Лук'янчук Р. З історії сучасних прізвиськ / Р. Лук'янчук, В. Галич // Етнокультура Волинського Полісся та чорнобильська трагедія / упоряд. В. П. Ковальчук. – Рівне, 1998. – Вип. 3. – С. 76–81.
36. Лук'янчук Р. Прізвисько – атрибут ментальності народу / Р. Лук'янчук // Етнокультура Волинського Полісся та чорнобильська трагедія / упоряд. В. П. Ковальчук. – Рівне, 1998. – Вип. 3. – С. 67–75.
37. Микитин-Дружинець М. Л. Мотиваційна база індивідуальних прізвиськ Стрийщини / М. Л. Микитин-Дружинець // Філологічні дослідження : зб. наук. пр. з нагоди 80-річчя чл.-кор. НАН України, д-ра філол. наук, проф. Ю. О. Карпенка. – Одеса : Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2009. – С. 147–150.
38. Микитин-Дружинець М. Л. Мотиваційна база сімейно-родових та колективно-територіальних прізвиськ Стрийщини / М. Л. Микитин-Дружинець // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 13. – С. 84–91.
39. Мирославская А. Н. О древнерусских именах, прозвищах и прозваниях / А. Н. Мирославская // Перспективы развития славянской ономастики / отв. ред. А. В. Суперанская, Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1980. – С. 202–213.
40. Михальчук О. Особливості формування сучасних українських прізвиськ / О. Михальчук // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Слов'янська філологія. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359. – С. 325–328.
41. Михальчук О. І. Сучасні українські прізвиська : відонімні деривати / О. І. Михальчук // Studia slovakistica. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 163–168.
42. Михина А. Ф. Функционирование именованной женщины (по материалам полевых записей в болг. селах Запорож. обл.) / А. Ф. Михина // Филология в пространстве культуры : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2007. – С. 204–221.
43. Міхіна А. Ф. Сімейно-родові прізвиська (на матеріалі болгар. сіл Запоріж. обл.) / А. Ф. Міхіна // В просторі филології : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2002. – С. 270–279.

44. Москаленко Л. А. Жіночі особові імена в системі антропонімів (на матеріалі говірок Чорнобильської зони) / Л. А. Москаленко // Студії з ономастики та етимології. 2008 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – С. 101–110.
45. Наливайко М. Я. Відтопонімні прізвиська / М. Я. Наливайко // Студії з ономастики та етимології. 2009 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Довіра, 2009. – С. 107–111.
46. Наливайко М. Я. До питання про прізвиська за фізичними ознаками носія / М. Я. Наливайко // Студії з ономастики та етимології. 2004 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук.-вид. центр НБУВ, 2004. – С. 123–125.
47. Наливайко М. Я. Західнополіські прізвиська, співвідносні з прізвиськами жителів Львівщини / М. Я. Наливайко // Волинь філологічна : текст і контекст. Західнополіські говірки в просторі та часі : зб. наук. пр. / упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Вип. 9. – С. 285–290.
48. Наливайко М. Колективно-територіальні прізвиська / М. Наливайко // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 285–288.
49. Наливайко М. Я. Неофіційна антропонімія Львівщини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / М. Я. Наливайко. – К., 2011. – 19 с.
50. Наливайко М. Неофіційні найменування жінок на Верхній Наддністрянщині / М. Наливайко // Українська мова. – 2005. – № 2. – С. 103–106.
51. Наливайко М. Я. Проблемні питання вивчення неофіційних іменувань / М. Я. Наливайко // Studia slovakistica. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоґаник]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 169–175.
52. Наливайко М. Способи творення українських прізвиськ / М. Наливайко // Наукові записки. Серія : Філол. науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. Володимира Винниченка, 2007. – Вип. 73. – Ч. 1. – С. 344–353.
53. Нестерчук О. Прізвиська жителів Волинського Полісся, ідентичні з варіантами власних особових імен / О. Нестерчук // Волинь філологічна : текст і контекст. Лінгвостилістика XXI століття: стан і перспективи : зб. наук. пр. / упоряд. І. П. Левчук. – Луцьк :

- Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – Вип. 17. – С. 219–225.
54. Никонов В. А. До фамилий / В. А. Никонов // Никонов В. А. Имя и общество. – М. : Наука, 1974. – С. 160–178.
55. Никулина З. П. Из наблюдений над группой прозвищ по внешнему признаку / З. П. Никулина // Имя нарицательное и собственное. – М. : Наука, 1978. – С. 173–179.
56. Никулина З. П. О некоторых факторах, влияющих на выбор прозвища / З. П. Никулина // Вопросы ономастики. Собственные имена в системе языка. – Свердловск, 1980. – С. 116–121.
57. Осташ Р. І. Из життя сучасних українських прізвиськ. 1. / Р. І. Осташ // Українська пропріальна лексика : матеріали наук. семінару (Київ, 13–14 вересня 2000 р.) / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Кий, 2000. – С. 115–121.
58. Осташ Р. І. Из життя сучасних українських прізвиськ. 2. / Р. І. Осташ // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. – Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2001. – Вип. 4. Українське і слов'янське мовознавство : матеріали Міжнарод. наук. конф. на честь 80-річчя професора Йосипа Дзензелівського. – С. 408–412.
59. Осташ Р. І. Из життя сучасних українських прізвиськ. 3. / Р. І. Осташ // Діалектологічні студії. 6 : Лінгвістичний атлас – від створення до інтерпретації / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. – Львів : Ін-т українознавства імені І. Крип'якевича НАНУ, 2006. – С. 293–303.
60. Павелко С. П. Неофіційні жіночі найменування в антропоніміконі Гуцульщини / С. П. Павелко // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2002. – Вип. 6. – С. 50–62.
61. Панцьо С. Є. Прізвиська жителів Львівщини (відонімні деривати) / С. Є. Панцьо, М. Я. Наливайко // Студії з ономастики та етимології. 2010 / відп. ред. І. В. Єфименко. – Луцьк : ВМА «Терен», 2010. – С. 199–209.
62. Парияк Л. Лексико-семантична і словотвірна структура прізвиськ жителів села Чернів Рогатинського району / Л. Парияк // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 268–272.

63. Познанська В. Д. Неофіційні найменування заміжніх жінок на Донеччині / В. Д. Познанська // Филология в пространстве культуры : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2007. – С. 269–273.
64. Поротников П. Т. Групповые и индивидуальные прозвища в говорах Талицкого района Свердлов. области / П. Т. Поротников // Антропонимика / ред. В. А. Никонов, А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1970. – С. 150–154.
65. Пузиренко Я. В. Агентивно-професійні назви осіб жіночої статі в лексикографічному описі та узусі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.15 / Я. В. Пузиренко. – К., 2005. – 21 с.
66. Селимски Л. Прякори, прозвища – хронология, функции, социален статус / Л. Селимски // Słowiańska onomastyka : encyklopedia / pod red. Ewy Rzetelskiej-Feleszko i Aleksandry Cieślikowej przy współudziale Jerzego Dumy. – Warszawa – Kraków : Towarzystwo Naukowe Warszawskie, 2002. – S. 513–516.
67. Сеник Г. В. Особливості мовлення як джерело творення прізвиськ / Г. В. Сеник // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 30–35.
68. Сеник Г. В. Прізвиська Одещини / Г. В. Сеник // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2009. – Вип. 12. – С. 20–30.
69. Скорук І. Д. Матеріали до Словника прізвиськ Волині / І. Д. Скорук, Р. А. Яцук // Волинь філологічна : текст і контекст. Лінгвостилістика ХХІ століття: стан і перспективи : зб. наук. пр. / упоряд. І. П. Левчук. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – Вип. 17. – С. 271–283.
70. Тимінський М. В. До проблеми мотиваційної класифікації сучасних індивідуальних прізвиськ / М. В. Тимінський // Мовознавство. – 1987. – № 1. – С. 64–68.
71. Ушаков Н. Прозвищные и личные неофициальные именованія (к вопросу о границах прозвища) / Н. Ушаков // Имя нарицательное и собственное. – Москва : Просвещение, 1978. – С. 146–173.
72. Ушаков Н. О грамматических особенностях прозвищных имен / Н. Ушаков, В. Васильева [и др.] // Ономастика и грамматика. – М. : Наука, 1981. – С. 98–122.
73. Федотова Н. Сучасні прізвиська Луганщини: когнітивна прагматика творення тексту оніма : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Н. Федотова. – Х., 2008. – 20 с.

74. Хрустик Н. М. До питання про функціонування прізвиськ / Н. М. Хрустик // Щорічні записки з українського мовознавства : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 1995. – Вип. 2. – С. 61–65.
75. Хрустик Н. Прізвиська як вид усної народної творчості / Н. Хрустик // Мова та стиль українського фольклору : зб. наук. пр. – К., 1996. – С. 80–84.
76. Чабаненко В. А. Прізвиська в системі експресивних засобів народнорозмовної мови (на матеріалі говірок Запоріж. та Дніпропетр. обл.) / В. А. Чабаненко // Повідомлення Української ономастичної комісії. – К. : Наук. думка, 1976. – Вип. 14. – С. 16–20.
77. Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя, 1992. – Т. 1–4.
78. Чирук Л. М. Назви комах як твірні основи західнополіських прізвиськ / Л. М. Чирук // *Studia slovakistica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганік]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 216–222.
79. Чучвара А. П. Неофіційний іменник сім'ї: лексичні ознаки / А. П. Чучвара // Логос ономастики. – 2012. – № 4. – С. 14–18.
80. Чучка П. Місце давньослов'янських особових імен з негаціями *Не-*, *Недо-* та *Без-* в українському ономастиконі / П. Чучка // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 12–16.
81. Чучка П. Прізвиська і дворянські (шляхетські) додатки до прізвищ – хронологія, функції та суспільний статус / П. Чучка // *Słowiańska onomastyka : encyklopedia / pod red. Ewy Rzetelskiej-Feleszko i Aleksandry Cieślukowej przy współudziale Jerzego Dumy*. – Warszawa – Kraków : Towarzystwo Naukowe Warszawskie, 2002. – S. 502–504.
82. Чучка П. П. Прізвисько / П. П. Чучка // Українська мова : енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 532.
83. Шаницин В. Народные личные имена / В. Шаницын. – М. : Прометей, 1989. – 64 с.

84. Швецова Н. Внешностный и психологический портреты русских диалектоносителей в региональной языковой картине мира (на материале прозвищ русских переселенческих говоров Одесщины) / Н. Швецова // *Studia slovakistica*. 8. Ювілей (До 80-річчя професора П. П. Чучки) / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2008. – С. 394–402.
85. Шульська Н. М. Гуцульсько-західнополіські лексичні паралелі (на матеріалі прізвиськ жителів Західного Полісся) / Н. М. Шульська // *Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія*. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2012. – Вип. XXXII–XXXIII. – С. 192–197.
86. Шульська Н. М. Засоби і способи творення жіночих неофіційних іменувань у сімейно-родовій антропонімії Західного Полісся / Н. М. Шульська // *Волинь-Житомирщина. Істор.-філол. зб. з регіон. проблем*. – 2010. – № 22 (I). – С. 312–320.
87. Шульська Н. М. Запозичення в західноукраїнських прізвиськах / Н. М. Шульська // *Діалектологічні студії*. 9 : Запозичення та інтерференція / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. – Львів : Ін-т українознавства імені І. Крип'якевича НАНУ, 2010. – С. 313–316.
88. Шульська Н. М. Західнополіські прізвиська з комуністичними та посткомуністичними реаліями / Н. М. Шульська // *Studia slovakistica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 240–247.
89. Шульська Н. М. Колективно-територіальні назви Західного Полісся / Н. М. Шульська // *Літопис Волині : Всеукр. наук. часоп. / гол ред. І. Я. Коцан, С. Радчук*. – Луцьк, 2010. – Ч. 8. – С. 155–157.
90. Шульська Н. М. Колорит мовотворчості поліщуків у прізвиськах – характеристиках зовнішності людей / Н. М. Шульська // *Волинь філологічна : текст і контекст. Актуальні проблеми сучасного мовознавства : зб. наук. пр. / упоряд. І. П. Левчук*. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – Вип. 14. – С. 261–271.
91. Шульська Н. Лексичні діалектизми як твірні основи поліських прізвиськ / Н. М. Шульська // *Волинь філологічна : текст і контекст. Західнополіський діалект у загальноукраїнському та все-слов'янському контекстах : зб. наук. пр. / упоряд. Г. Л. Аркушин*. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – Вип. 4. – С. 152–155.

92. Шульська Н. М. Сімейно-родова антропонімія Західного Полісся / Н. М. Шульська // Українська мова. – 2010. – № 2. – С. 50–59.
93. Шульська Н. Функціонування прізвиськ у західнополіських говірках / Н. Шульська // Волинь філологічна : текст і контекст. Західнополіські говірки в просторі та часі : зб. наук. пр. / упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Вип. 9. – С. 319–326.
94. Шульська Н. М. Словник прізвиськ жителів межиріччя Стиру та Горині / Н. М. Шульська. – Луцьк : Вид-во «Волин. обл. друкарня», 2008. – 164 с.
95. Яцура А. П. Прозвища в среде школьников / А. П. Яцура // Русский язык и литература. – 1998. – № 1. – С. 27–30.
96. Przewiska i przydomki w językach słowiańskich. – Lublin : Wyd. UMCS, 1998–1999.

3.2. Тематика наукових робіт з топоніміки

1. Ойконімія регіону (з указівкою на конкретний регіон).
2. Відантропонімії ойконіми (на матеріалі онімів конкретного регіону).
3. Ойконіми, мотивовані географічною термінологією (на матеріалі онімів конкретного регіону).
4. Ойконіми на *-ичі* (*-ани*, *-ів*, *-івк-а*, *-ськ-ий* та ін. форманти) (з указівкою на конкретний регіон).
5. Назви жителів за їхнім місцем проживання (з указівкою на конкретні населені пункти).
6. Мікротопонімія конкретного населеного пункту.
7. Порівняльний аналіз мікротопонімії (на матеріалі онімів двох або кількох населених пунктів).
8. Порівняльний аналіз ойконімії (на матеріалі онімів двох або кількох регіонів).
9. Словотвірна структура мікротопонімів (на матеріалі онімів конкретного населеного пункту чи регіону).
10. Словотвірна структура ойконімів (з указівкою на конкретний регіон).
11. Семантико-мотиваційна структура гідронімів (на матеріалі онімів конкретного регіону).
12. Словотвірна структура гідронімів (з указівкою на конкретний регіон).

3.2.1. Рекомендована література

1. Абдула Ю. А. Особливості номінації ойконімів Харківської області / Ю. А. Абдула // Студії з ономастики та етимології. 2009 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Довіра, 2009 – С. 6–9.
2. Абдула Ю. А. Становлення ойконімії Слобожанщини (на матеріалі Харківщини) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Ю. А. Абдула. – Кіровоград, 2008. – 16 с.
3. Абдула Ю. А. Умови формування ойконімії Харківщини / Ю. А. Абдула // *Studia slovakistica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 202–206.
4. Аркушин Г. Л. Прийменник і префікс *за* в мікротопонімії Волині та Західного Полісся / Г. Л. Аркушин // Проблеми регіональної ономастики : тези доп. і повід. наук. семінару / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1994. – С. 3–5.
5. Аркушин Г. Назви віддалених кутків села північно-західної України / Г. Л. Аркушин // *Słowiańskie homonimy apelatywno-onimiczne i onimiczno-onimiczne w diachronii i synchronii*. – *Rozprawy Słowistyczne*. 22. – Lublin : Wyd. UMCS, 2009. – S. 27–31.
6. Бабичева О. Анатомічна лексика в найменуванні земельних угідь північно-східного Полісся / О. Бабичева // *Українська мова*. – 2005. – № 3. – С. 17–25.
7. Баньої В. О. Особливості функціонування назвотвірної моделі «апелятив > мікротопонім» у мікротопонімії басейну Ужа / В. О. Баньої // *Studia slovakistica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 314–322.
8. Беценко Т. Етюди з топонімії Сумщини. Походження географічних найменувань / Т. Беценко. – Суми : Собор, 2000. – 86 с.
9. Білінська Л. Місцеві географічні терміни у покутських та західнополіських говірках / Л. Білінська // *Волинь філологічна : текст і контекст. Західнополіські говірки в просторі та часі* : зб. наук. праць / упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Вип. 9. – С. 249–255.
10. Бучко Д. Г. Архаїчність заселення Карпатського регіону і прилеглих територій за даними ойконімії / Д. Г. Бучко // *Studia Slovakistica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 207–215.

11. Бучко Д. Г. Давньоруські елементи в топонімії Покуття / Д. Г. Бучко // Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'янських мовах. – К. : Наук. думка, 1986. – С. 52–55.
12. Бучко Д. Г. До питання про виникнення, розвиток і поширення українських ойконімів на *-иця* / Д. Г. Бучко // Дослідження з ономастики : зб. наук. пр. пам'яті О. С. Стрижака / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – С. 17–25.
13. Бучко Д. Г. Елементи язичництва в українській топонімії / Д. Г. Бучко // Ономастика України першого тисячоліття нашої ери / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Наук. думка, 1992. – С. 161–166.
14. Бучко Д. Г. Кілька штрихів до визначення словотвору українських ойконімів (на матеріалі ойконімії Західного Поділля) / Д. Г. Бучко // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 90–93.
15. Бучко Д. Г. Основні принципи і способи номінації поселень у Галицькій землі (за даними реєстру поселень з 1670 р.) / Д. Г. Бучко // Українська мова. – 2009. – № 4. – С. 41–51.
16. Бучко Д. Г. Про відапелятивні ойконіми України на *-ів, -ин* / Д. Г. Бучко // Українська пропріальна лексика : матеріали наук. семінару (Київ, 13–14 вересня 2000 р.) / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Кий, 2000. – С. 24–26.
17. Бушаков В. А. Історичні топоніми Криму, пов'язані з релігією та народними обрядами / В. А. Бушаков // Українська ономастика : матеріали наук. семінару, присвяч. 90-річчю К. К. Цілуйка. – К., 1998. – С. 28–32.
18. Васильев В. Л. Еще раз о древнерусском топониме *Вольнь / Вельнь* / В. Л. Васильев // Студії з ономастики та етимології. 2011–2012 / відп. ред. О. П. Карпенко, В. П. Шульгач. – К. : Кий, 2012. – С. 5–17.
19. Вебер Н. В. Мікроойконіми Івано-Франківщини, мотивовані географічними термінами / Н. В. Вебер // *Studia Slavica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 322–330.
20. Вебер Н. В. Мікроойконіми Івано-Франківщини на *-u/-i* / Н. В. Вебер // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 13. – С. 38–52.
21. Вербич С. О. Гідронімія як система реалізації відношень ряду гідронім – ойконім – антропонім / С. О. Вербич // Українська

- ономастика : матеріали наук. семінару, присвяч. 90-річчю К. К. Цілуйка. – К., 1998. – С. 33–38.
22. Вербич С. О. Етимологічні студії з подільської мікротопонімії / С. О. Вербич // Студії з ономастики та етимології. 2011–2012 / відп. ред. О. П. Карпенко, В. П. Шульгач. – К. : Кий, 2012. – С. 51–60.
  23. Вербич С. О. Ойконімія Хмельниччини (структурно-семантичний аналіз твірних основ). I / С. О. Вербич // Студії з ономастики та етимології. 2008 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – С. 16–24.
  24. Вербич С. О. Ойконімія Хмельниччини (структурно-семантичний аналіз твірних основ). II / С. О. Вербич // Студії з ономастики та етимології. 2009 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Довіра, 2009. – С. 14–21.
  25. Вербич С. О. Топоніми північно-західної України: структура, семантика, етимологія / С. О. Вербич // Волинь філологічна : текст і контекст. Західнополіські говірки в просторі та часі : зб. наук. пр. / упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Вип. 9. – С. 256–261.
  26. Вербич С. О. Топонімія Прикарпаття. I / С. О. Вербич // Культура слова. – 1997. – Вип. 50. – С. 76–79.
  27. Вербич С. О. Топонімія Прикарпаття. II / С. О. Вербич // Культура слова. – 1998. – Вип. 51. – С. 76–78.
  28. Вербич С. Чому так названо (про походження деяких мікротопонімів Турківщини) / С. Вербич // Культура слова. – 2005. – Вип. 65. – С. 77–78.
  29. Воляннюк І. О. Ойконіми на *-u/-i* Північної Тернопільщини / І. О. Воляннюк // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 49–57.
  30. Воляннюк І. О. Ойконіми Північної Тернопільщини XV ст. / І. О. Воляннюк // *Studia Slavica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 215–225.
  31. Воляннюк І. Ойконіми Північної Тернопільщини з християнськими іменами в основах / І. Воляннюк // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 126–129.

32. Воронич Г. В. Кореляція народнорозмовної і літературної норм у кодифікації власних географічних назв / Г. В. Воронич // Студії з ономастики та етимології. 2008 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – С. 25–33.
33. Габорах М. М. Семантико-словотвірні типи ойконімів Прикарпаття (XII–XX ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / М. М. Габорах. – Івано-Франківськ, 1999. – 17 с.
34. Габорах М. М. Ойконіми Прикарпаття, мотивовані відкомполітніми особовими іменами / М. М. Габорах // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 58–71.
35. Габорах М. М. Ойконіми Прикарпаття на *-івці*, *-івк(а)* / М. М. Габорах // Вісник Прикарпат. держ. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. держ. ун-ту, 1995. – Вип. 1. – С. 169–176.
36. Гаврилова Т. О. Мезоніми у сфері мікротопонімії (на матеріалі говірок Черкащини) / Т. О. Гаврилова // *Studia Slovakistica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександрі Гаркуші, 2010. – С. 330–336.
37. Гаврилова Т. О. Місцева географічна номенклатура як джерело номінації сільських кутів (на матеріалі говірок Черкащини) / Т. О. Гаврилова // Студії з ономастики та етимології. 2002 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Київ, 2002. – С. 54–63.
38. Географический и топонимический комментарии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <<http://www.iaas.msu.ru/res/dep6/text4/geograph.html>>
39. Герета Н. М. Відантропонімі назви поселень Північної Хмельниччини / Н. М. Герета // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 72–79.
40. Герета Н. М. Лексико-семантичний та морфолого-синтаксичний способи творення ойконімів Прикарпаття та південно-східної Волині (зіставний аналіз) / Н. М. Герета // Студії з ономастики та етимології. 2004 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук.-вид. центр НБУВ, 2004. – С. 57–63.
41. Герета Н. М. Ойконімія Північної Хмельниччини XI–XIV ст. / Н. М. Герета // Студії з ономастики та етимології. 2002 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Київ, 2002. – С. 64–69.

42. Гнатюк В. Аматорська топоніміка : потрібна розумна межа / В. Гнатюк // Дивослово. – 2001. – № 4. – С. 34–36.
43. Гонца І. С. Ойконімія Черкащини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / І. С. Гонца. – К., 2006. – 18 с.
44. Горпинич В. О. Катоїконімія української мови : монографія / В. О. Горпинич, С. Ю. Прийменко. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2008. – 214 с.
45. Горпинич В. О. Словник відтопонімних прикметників і назв жителів України / В. О. Горпинич. – 2-е вид., випр. і доп. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2000. – 369 с.
46. Громик Ю. В. Етимологічна інтерпретація деяких мікротопонімів польського села Липне / Ю. В. Громик // Mikrotoponimia na pograniczach językowo-kulturowych / red. M. Łesiów, M. Olejnik. – Lublin : Wyd. UMCS, 2005. – S. 77–87.
47. Громик Ю. В. Етимологічна інтерпретація деяких мікротопонімів польського села Липне. 1 / Ю. В. Громик // Філологічні студії : Науковий часопис. – Луцьк, 2005. – № 1–2. – С. 57–66.
48. Громко Т. В. Географічні терміни як твірні основи топонімів Кіровоградщини / Т. В. Громко // Українська ономастика : матеріали наук. семінару, присвяч. 90-річчю К. К. Цілуйка / відп. ред. І. М. Желєзняк. – К., 1998. – С. 43–48.
49. Гулик О. І. Мікротопоніми півночі Львівщини на *-ище, -ис(ь)ко* / О. І. Гулик // Studia Slovakistica. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоґаник]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 342–349.
50. Гулик О. І. Мікротопонімія північної Львівщини (дериваційний тип на *-івка*) / О. І. Гулик // Студії з ономастики та етимології. 2009 / відп. ред. В. П. Шульґач. – К. : Довіра, 2009. – С. 22–29.
51. Гулик О. І. Фітомікротопоніми півночі Львівщини / О. І. Гулик // Логос ономастики. – 2009. – № 1 (3). – С. 29–35.
52. Гуцул Л. І. Особливості наголошення українських катоїконімів / Л. І. Гуцул // Studia Slovakistica. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоґаник]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 48–55.
53. Гуцул Л. Система акцентуаційних моделей катоїконімів української мови / Л. Гуцул // Наук. записки Кіровоград. держ. пед. ун-ту імені Володимира Винниченка. Серія : Філол. науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ, 2007. – Вип. 73. – Ч. 1. – С. 318–330.
54. Данилюк О. К. Географічні терміни Волині на позначення низовини біля річки / О. К. Данилюк // Студії з ономастики та

- етимології. 2011–2012 / відп. ред. О. П. Карпенко, В. П. Шульгач. – К. : Кий, 2012. – С. 61–69.
55. Данилюк О. К. Назви виру в говірках Волині / О. К. Данилюк // Студії з ономастики та етимології. 2002 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Кий, 2002. – С. 82–85.
56. Данилюк О. К. Назви лугу і пасовища у говірках Волині / О. К. Данилюк // Волинь філологічна : текст і контекст. Західно-поліський діалект у загальноукраїнському і всеслов'янському контекстах : зб. наук. пр. / упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки, 2007. – Вип. 4. – С. 83–89.
57. Данилюк О. К. Регіоналізми у складі географічної лексики Волині / О. К. Данилюк // Slavica та baltica в ономастиці України : зб. наук. пр. / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1999. – С. 78–90.
58. Данилюк О. К. Словник народних географічних термінів Волині / О. К. Данилюк. – Вид. 2-ге, доп. і випр. – Луцьк : Вежа-Друк, 2013. – 148 с.
59. Дика Л. Л. Ойконіми Вінниччини, мотивовані слов'янськими особовими назвами / Л. Л. Дика // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 86–97.
60. Дика Л. Л. Ойконімія Східного Поділля (XIV – XX ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Л. Л. Дика. – Івано-Франківськ, 2009. – 20 с.
61. Єфименко І. В. Історична ойконімія Херсонщини / І. В. Єфименко // Студії з ономастики та етимології. 2009 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Довіра, 2009. – С. 30–37.
62. Єфименко І. В. Історична ойконімія Херсонщини (відантропонімі утворення) / І. В. Єфименко // Studia Slovakistica. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 225–230.
63. Железняк І. М. Архаїчна мікротопонімія Києва / І. М. Железняк // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 33–39.
64. Железняк І. М. Балто-слов'янська мовна взаємодія в топонімії Середньої Наддніпрянщини / І. М. Железняк // Мовознавство. – 1998. – № 2–3. – С. 36–46.
65. Железняк І. М. Гідронімікон Правобережної України та проблема слов'янської прабатьківщини / І. М. Железняк // Мовознавство. – 2008. – № 2–3. – С. 40–49.

66. Железняк І. М. Назви населених пунктів Київщини (історичний аспект) / І. М. Железняк // *Культура слова*. – 1998. – Вип. 51. – С. 66–70.
67. Железняк І. М. Ойконімія Обухівщини XVI – XVII ст. / І. М. Железняк // *Українська ономастика: матеріали наук. семінару, присвяч. 90-річчю К. К. Цілуйка* / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1998. – С. 60–65.
68. Железняк І. М. Фіналь *-ач* в українському топоніміконі / І. М. Железняк // *Студії з ономастики та етимології*. 2003 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К.: Аспект, 2003. – С. 23–46.
69. Заінчковська О. В. Відантропонімні мікротопоніми південно-східного Поділля / О. В. Заінчковська // *Записки з ономастики: зб. наук. пр.* / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса: Астропринт, 2009. – Вип. 12. – С. 31–42.
70. Заінчковська О. В. Відойконімні мікротопоніми південно-східного Поділля / О. В. Заінчковська // *Записки з ономастики: зб. наук. пр.* / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса: Астропринт, 2010. – Вип. 13. – С. 61–67.
71. Заінчковська О. В. Лексико-семантичні моделі творення мікротопонімів південно-східного Поділля / О. В. Заінчковська // *Studia Slovakistica*. 10. Ономастика. Топоніміка: зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред.: С. Пахомова, Я. Джоґаник]. – Ужгород: Вид-во Олександрії Гаркуші, 2010. – С. 350–356.
72. Заінчковська О. В. Мікротопоніми південно-східного Поділля, похідні від апелятивів / О. В. Заінчковська // *Записки з ономастики: зб. наук. пр.* / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса: Астропринт, 2008. – Вип. 11. – С. 60–71.
73. Заінчковська О. В. Мікротопонімія південно-східного Поділля (на матеріалі Кіровоград. обл.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / О. В. Заінчковська. – Кіровоград, 2009. – 20 с.
74. Іваненко О. В. Географічна термінологія в топонімії Сумщини / О. В. Іваненко // *Студії з ономастики та етимології*. 2006 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2006. – С. 27–41.
75. Іваненко О. В. З ойконімії Чернігівщини. 1–6 / О. В. Іваненко // *Студії з ономастики та етимології*. 2009 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К.: Довіра, 2009. – С. 38–42.
76. Іваненко О. В. З ойконімії Чернігівщини / О. В. Іваненко // *Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. Філологія*. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 108–113.

77. Карпенко О. П. Відновлення окремих мовних рис східних слов'ян за даними гідронімії / О. П. Карпенко // Ономастика України та етногенез східних слов'ян / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1998. – С. 75–92.
78. Карпенко О. П. Історична ойконімія Житомирщини / О. П. Карпенко // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 126–132.
79. Карпенко О. П. Поліські гідроніми на *-ina* / О. П. Карпенко // Ономастика України та етногенез східних слов'ян / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1998. – С. 140–156.
80. Карпенко О. П. Про деякі фонетичні зміни в гідронімах і ойконімах Житомирщини / О. П. Карпенко // Студії з ономастики та етимології. 2011–2012 / відп. ред. О. П. Карпенко, В. П. Шульгач. – К. : Київ, 2012. – С. 92–99.
81. Карпенко О. П. Старожитні ойконіми Житомирщини / О. П. Карпенко // Студії з ономастики та етимології. 2009 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Довіра, 2009. – С. 50–57.
82. Карпенко О. П. Регіональна ономастика та діалектологія / О. П. Карпенко // Студії з ономастики та етимології. 2002 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Київ, 2002. – С. 117–122.
83. Карпенко Ю. О. Топонімія як носій етногенетичного коду / Ю. О. Карпенко // Записки з українського мовознавства : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2003. – Вип. 12. – С. 120–125.
84. Коваль А. П. Знайомі незнайомці: Походження назв поселень України / А. П. Коваль. – К. : Либідь, 2001. – 303 с.
85. Коваль А. П. Слово про слово / А. П. Коваль. – К. : Наук. думка, 1986. – С. 52–198.
86. Котович В. В. Заселення Дрогобиччини за даними ойконімії / В. В. Котович // *Studia Slavica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 244–251.
87. Котович В. В. Ойконімія Дрогобиччини / В. В. Котович // Студії з ономастики та етимології. 2009 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Довіра, 2009. – С. 67–75.
88. Котович В. В. Ойконімія Жидачівщини / В. В. Котович // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 142–149.

89. Котович В. В. Ойконімія Опілля ХХІІ – ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук. : спец. 10.02.01 / В. В. Котович. – Дрогобич, 2000. – 20 с.
90. Котович В. В. Ойконімія Рогатинщини / В. В. Котович // Студії з ономастики та етимології. 2004 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук.-вид. центр НБУВ, 2004. – С. 96–106.
91. Купчинська З. О. Ареал українських ойконімів на *-iv* (До ХІV ст. і в ХХ ст.) / З. О. Купчинська // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 158–165.
92. Купчинська З. О. Дещо з мікротопонімії Карпатського регіону / З. О. Купчинська // Студії з ономастики та етимології. 2004 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук.-вид. центр НБУВ, 2004. – С. 107–113.
93. Купчинська З. О. Компонент *за-* в архаїчній ойконімії України / З. О. Купчинська // *Studia Slavica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 252–262.
94. Купчинська З. О. Назви на *-ич-і* та *-ан-и*: від етронімів до мікротопонімів / З. О. Купчинська // Студії з ономастики та етимології. 2011–2012 / відп. ред. О. П. Карпенко, В. П. Шульгач. – К. : Кий, 2012. – С. 131–140.
95. Купчинська З. О. Лексико-семантична і словотвірна структура географічних назв на *-ин, -iv* (Територія України, Х – ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. : спец. 10.02.01 / З. О. Купчинська. – Львів, 1993. – 18 с.
96. Лисенко А. В. Способи словотворення ойконімів Полтавської області / А. В. Лисенко // Студії з ономастики та етимології. 2009 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Довіра, 2009. – С. 88–94.
97. Лисенко А. В. Морфологічний спосіб творення ойконімів Полтавщини / А. В. Лисенко // *Studia Slavica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 263–269.
98. Лисенко А. В. Характеристика процесу перейменування населених пунктів Полтав. обл. / А. В. Лисенко // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 170–178.

99. Лісняк Н. І. Географічна термінологія в мікротопонімії Західного Поділля / Н. І. Лісняк // *Studia Slavica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 357–362.
100. Лісняк Н. І. Мікротопоніми Західного Поділля, пов'язані з різними промислами / Н. І. Лісняк // *Slavica та baltica в ономастиці України* : зб. наук. пр. / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1999. – С. 133–137.
101. Лісняк Н. І. Мікротопонімія групи сіл Лемківщини / Н. І. Лісняк // *Studia methodologica*. Лемківський діалект у загальноукраїнському контексті / уклад. С. Є. Панцьо, Н. О. Свистун. – Тернопіль : Ред.-вид. від. ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2009. – Вип. 27. – С. 109–112.
102. Лісняк Н. І. Мікротопонімія Західного Поділля : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Н. І. Лісняк. – Ужгород, 2004. – 20 с.
103. Лісняк Н. І. Мікротопонімія Західного Поділля з прийменником і префіксом *nid* / Н. І. Лісняк // *Українська ономастика : матеріали наук. семінару, присвяч. 90-річчю К. К. Цілуйка* / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1998. – С. 108–111.
104. Лісняк Н. І. Ойконімічні основи в мікротопонімії Західного Поділля / Н. І. Лісняк // *Студії з ономастики та етимології. 2007* / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 188–192.
105. Лучик В. В. Власні назви місцевостей в українській мові / В. В. Лучик // *Студії з ономастики та етимології. 2002* / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Кий, 2002. – С. 123–127.
106. Лучик В. В. Походження деяких українських ойконімів Підкарпатської Польщі / В. В. Лучик // *Студії з ономастики та етимології. 2004* / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук.-вид. центр НБУВ, 2004. – С. 114–122.
107. Лучик В. В. Про деякі зміни в семантичній структурі топонімічних та апелятивних основ / В. В. Лучик // *Українська ономастика : матеріали наук. семінару, присвяч. 90-річчю К. К. Цілуйка* / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1998. – С. 111–115.
108. Лучик В. В. Про особливості номінації в топонімії України / В. В. Лучик // *Вісник Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника. Філологія*. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 21–24.

109. Ляшенко Р. О. Мікротопонімія Кіровограда / Р. О. Ляшенко : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. – Х., 2008. – 20 с.
110. Михайличенко Н. Є. Українські ойконіми на *-ець*, пов'язані з назвами інших населених пунктів / Н. Є. Михайличенко // *Studia Slavica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 269–276.
111. Михальчук О. І. Мікротопонімія Підгір'я : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. – К., 1998. – 16 с.
112. Мриглод М. П. Репрезентація повних християнських імен в основах відпатронічних ойконімів Правобережної України / М. П. Мриглод // *Українська пропріальна лексика : матеріали наук. семінару (Київ, 13–14 вересня 2000 р.)* / відп. ред. І. М. Желєзняк. – К. : Кий, 2000. – С. 103–105.
113. Мриглод М. П. Становлення і розвиток моделей ойконімів Правобережної України з християнськими іменами в основах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / М. П. Мриглод. – Івано-Франківськ, 2002. – 20 с.
114. Надутенко М. Географічна номенклатурна лексика в ойконімії Дніпропетровщини / М. Надутенко // *Вісник Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника. Філологія*. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 144–148.
115. Обручар А. Д. Мікротопоніми як джерело ойконімії Українського Потисся / А. Д. Обручар // *Studia Slavica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 363–371.
116. Осташ Р. І. Онімизація апелєтивів у процесі ойконімотворення / Р. І. Осташ // *Студії з ономастики та етимології. 2007* / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 211–219.
117. Панчук Г. Д. Функції прикметника у складених ойконімах України / Г. Д. Панчук // *Студії з ономастики та етимології. 2007* / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 220–223.
118. Поляруш Т. І. Лексико-семантичні моделі в різних топонімічних класах / Т. І. Поляруш // *Українська ономастика : матеріали наук. семінару, присвяч. 90-річчю К. К. Цілуйка* / відп. ред. І. М. Желєзняк. – К., 1998. – С. 130–135.
119. Поляруш Т. І. Мікротопонімія і місцевий лінгвальний контекст / Т. І. Поляруш // *Studia Slavica*. 10. Ономастика. Топоніміка :

- зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 372–383.
120. Поляруш Т. І. Моделі на *-ivk(a)* в різних класах топонімів / Т. І. Поляруш // Наукові записки. Серія : Філол. науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2007. – Вип. 73. – Ч. 1. – С. 370–377.
121. Попов С. А. Украинская ойконимия Воронежской области Российской Федерации / С. А. Попов // И слово Ваше отзовется : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – К. : Издат. дом Дмитрия Бураго, 2012. – С. 489–491.
122. Пура Я. О. Край наш у назвах / Я. О. Пура. – Рівне, 1994. – Ч. 2. – 288 с.
123. Редьква Я. П. Відбиття праслов'янської топонімної термінології, пов'язаної з береговою лінією, в ареальній гідронімії / Я. П. Редьква // *Linguistica slavica* : ювіл. зб. на пошану Ірини Михайлівни Желєзняк / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Київ, 2002. – С. 140–153.
124. Редьква Я. П. Гідро-ойконімний паралелізм і західноподільська мікротопонімична система / Я. П. Редьква // Українська ономастика : матеріали наук. семінару, присвяч. 90-річчю К. К. Цілуйка / відп. ред. І. М. Желєзняк. – К., 1998. – С. 145–149.
125. Редьква Я. П. Ойконіми Львівської та Галицької земель із формантом *-isko* в історичному аспекті / Я. П. Редьква // Мовознавство. – 2006. – № 4. – С. 39–45.
126. Редьква Я. П. Польськомовна фонетична адаптація й транслітерація приголосних звуків в ойконімії Галицької та Львівської земель колишнього Руського воєводства / Я. П. Редьква // Студії з ономастики та етимології. 2008 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – С. 145–170.
127. Редьква Я. П. Фонетична адаптація ойконімів Львівської та Галицької земель в історичних джерелах кін. XIV – поч. XX ст. / Я. П. Редьква // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 243–251.
128. Редьква Я. П. Формування регіональних топо-(ойконімних) систем із погляду діахронії / Я. П. Редьква // Студії з ономастики та етимології. 2004 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук.-вид. центр НБУВ, 2004. – С. 147–161.

129. Скляренко О. М. Ізоморфізм та аломорфізм в ойконімії США й України : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Ольга Миколаївна Скляренко. – Одеса, 2008. – 264 с.
130. Скляренко О. Типологічна ономастика : монографія : у 5 кн. – Книга перша : Лексико-семантичні особливості онімного простору / Олексій Скляренко, Ольга Скляренко. – Одеса : Астропринт, 2012. – 416 с.
131. Скляренко О. Типологічна ономастика : монографія : у 5 кн. – Книга друга : Ономастичний словотвір у типологічному ракурсі / Олексій Скляренко, Ольга Скляренко. – Одеса : Астропринт, 2012. – 403 с.
132. Скляренко О. М. Топонимическая синекдоха: типологические параллели / О. М. Скляренко // *Studia slovakistica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 436–444.
133. Скорук І. Д. Ойконімія Маневицького району Волинської області / І. Д. Скорук // *Літопис Волині : Всеукр. наук. часоп.* – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Ч. 7. – С. 144–147.
134. Смаль О. Л. Мікротопоніми міста Києва : острів *Муромець* і озеро *Муравка* / О. Л. Смаль // *Студії з ономастики та етимології*. 2008 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – С. 171–177.
135. Смаль О. Л. Мікротопоніми, що походять від гідротермінів / О. Л. Смаль // *Українська пропріальна лексика : матеріали наук. семінару (Київ, 13–14 вересня 2000 р.)* / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Кий, 2000. – С. 143–148.
136. Сокіл Н. В. Мікротопоніми і ойконіми: питання взаємозв'язку / Н. В. Сокіл // *Студії з ономастики та етимології*. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 267–272.
137. Собуцький А. Ойконіми Вінницької області з суфіксом *-ин* / А. Собуцький // *Українська мова*. – 2007. – № 3. – С. 45–49.
138. Сокіл Н. В. Мікротопонімія Сколівщини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Н. В. Сокіл. – Львів, 2007. – 23 с.
139. Стрижак О. С. З «відетнонімної» (відетнофоронімної) гідронімії на схід від Середнього Дніпра) / О. С. Стрижак // *Питання історичної ономастики України* / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук. думка, 1994. – С. 4–20.

140. Стрижак О. С. Назви річок Полтавщини, похідні від прізвищ та прізвиськ / О. С. Стрижак // Питання ономастики (Матеріали II Республ. наради з питань ономастики / відп. ред. К. К. Цілуйко. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 176–190.
141. Стрижак О. С. Назви українських озер / О. С. Стрижак // Повідомлення Української ономастичної комісії / відп. ред. К. К. Цілуйко. – К. : Наук. думка, 1974. – Вип. 10. – С. 33–39.
142. Стрижак О. С. Українська ономастика на зламі тисячоліть / О. С. Стрижак // Українська мова. – 2003. – № 3–4. – С. 107–129.
143. Стрилюк О. Географічні терміни у мікротопонімах Любомльського району Волинської області / О. Стрилюк // Волинь-Житомирщина : істор.-філол. зб. з регіон. проблем / ред. В. Мойсієнко, В. Єршов. – 2010. – № 22 (1). – С. 288–296.
144. Стрилюк О. Риси західнополіського говору у мікротопонімах Любомльського району / О. Стрилюк // Волинь філологічна : текст і контекст. Західнополіські говірки в просторі та часі : зб. наук. пр. / упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Вип. 9. – С. 312–255.
145. Тараненко О. О. На теми сучасної української ономастики / О. О. Тараненко // Мовознавство. – 2007. – № 1. – С. 6–22.
146. Тишковець М. П. Посесивні ойконіми Правобережної України з усічено-суфіксальними варіантами християнських імен в основах / М. П. Тишковець // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 273–286.
147. Ткаченко Є. М. Лисиця – Лисичка – Лисенок (топонімічна метонімія і структурні перетворення в окремому географічному середовищі) / Є. М. Ткаченко // Studia slovakistica. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 445–449.
148. Торчинська Н. М. Ойконімічні еквіваленти як засіб номінації поселень (на матеріалі ойконімікону Хмельницької обл.) / Н. М. Торчинська // Studia Slovakistica. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 293–299.
149. Торчинський М. М. Аналіз власних назв як специфічних мовних одиниць / М. М. Торчинський // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. пр. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – Ч. II. – Вип. 3. – С. 223–226.

150. Торчинський М. М. Відантропонімні назви поселень: прикарпатсько-подільські паралелі / М. М. Торчинський // Студії з ономастики та етимології. 2004 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Наук.-вид. центр НБУВ, 2004. – С. 180–186.
151. Торчинський М. М. Денотатно-номінативна структура топонімікону української мови / М. М. Торчинський // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Слов'янська філологія. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359. С. 375–379.
152. Торчинський М. М. Лексико-семантична структура назв поселень Південно-Західного Поділля / М. М. Торчинський // Студії з ономастики та етимології. 2002 / відп. ред. О. П. Карпенко. – К. : Київ, 2002. – С. 206–214.
153. Торчинський М. М. Основні засади лінгвістичного аналізу власних назв населених пунктів / М. М. Торчинський // Студії з ономастики та етимології. 2009 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Довіра, 2009. – С. 181–188.
154. Торчинський М. М. Функціонування ойконімів у нехудожніх стилях мовлення / М. М. Торчинський // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 287–296.
155. Худаш М. Л. До питання про язичницькі мотиви в ономастиці України / М. Л. Худаш // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 297–304.
156. Царалунга І. Б. Ойконіми на *-ани (-яни)* затемненого походження / І. Б. Царалунга // *Studia Slovackistica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександрри Гаркуші, 2010. – С. 300–306.
157. Царалунга І. Б. Стратиграфія українських ойконімів на *-ани (-яни)*: статистика і хронологія назв / І. Б. Царалунга // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 305–315.
158. Царалунга І. Б. Українські мікротопоніми на *-ани (-яни)* / І. Б. Царалунга // Студії з ономастики та етимології. 2009 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Довіра, 2009. – С. 189–196.
159. Шевцова В. О. Топонімія Луганщини / В. О. Шевцова. – Луганськ : Знання, 2000. – 116 с.
160. Шульгач В. П. Гелонімний ландшафт західноукраїнського Полісся / В. П. Шульгач // Ономастика України та етногенез східних слов'ян / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1998. – С. 106–132.

161. Шульгач В. П. З історичної ойконімії Ровенщини / В. П. Шульгач // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 345–350.
162. Шульгач В. П. З історичної ойконімії Ровенщини / В. П. Шульгач // Студії з ономастики та етимології. 2009 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Довіра, 2009. – С. 197–201.
163. Шульгач В. П. На топонімічній карті Волині / В. П. Шульгач // Культура слова. – 2000. – Вип. 53–54.
164. Шульгач В. П. Топонімія Лесиноного краю / В. П. Шульгач // Культура слова. – 1991. – Вип. 40. – С. 67–70.
165. Шульгач В. П. Топонімічні збіги західноукраїнського Полісся і Прибалтики / В. П. Шульгач // Ономастика Полісся / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1999. – С. 150–164.
166. Яніцька Н. Р. Мікротопоніми, мотивовані релігійною лексикою, як елемент мовної картини світу / Н. Р. Яніцька // *Studia slovakistica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 396–403.
167. Янко М. Т. Топонімічний словник України : Словник-довідник / М. Т. Янко. – К. Знання, 1998. – 432 с.
168. Яцій В. О. З історичної ойконімії Івано-Франківщини / В. О. Яцій // Студії з ономастики та етимології. 2008 / від. ред. О. П. Карпенко. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – С. 195–204.
169. Яцій В. О. Матеріали до історико-етимологічного словника ойконімів Львівщини / В. О. Яцій // Студії з ономастики та етимології. 2011–2012 / відп. ред. О. П. Карпенко, В. П. Шульгач. – К. : Київ, 2012. – С. 257–265.
170. Яцій В. О. Ойконімія Івано-Франківської області : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / В. О. Яцій. – К., 2009. – 18 с.
171. Яцій В. О. Ойконімія Коломийського району Івано-Франківської області (матеріали до істор.-етимол. словника). I / В. О. Яцій // Студії з ономастики та етимології. 2006 / від. ред. О. П. Карпенко. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2006. – С. 150–163.
172. Яцій В. О. Ойконімія Коломийського району Івано-Франківської області (матеріали до істор.-етимол. словника). II / В. О. Яцій // Студії з ономастики та етимології. 2007 / відп. ред. В. П. Шульгач. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – С. 351–365.
173. Hrabec S. Nazwy geograficzne Nuczyszczyny / S. Hrabec. – Kraków etc. : Wyd. PAN, 1950. – 262 s.

3.3. Тематика наукових робіт з літературної та фольклорної ономастики

1. Антропонімія художнього твору (з указівкою на конкретний твір).
2. Особливості літературно-художньої антропонімії (у творчості одного або кількох письменників).
3. Онімний простір художнього твору (з указівкою на конкретний твір).
4. Стилiстично-виражальні можливості онімів (антропонімів, міфонімів, космонімів, топонімів тощо) у художньому тексті (з указівкою на конкретний твір).
5. Контекстна семантика та стилістичні функції власних назв у художньому творі (з указівкою на конкретний твір).
6. Антропонімія сатиричних і гумористичних творів (одного автора, кількох авторів).
7. Функційно-семантичний аналіз власних назв (на матеріалі художнього тексту одного або кількох авторів).
8. Функційне навантаження власних назв історичних осіб у художньому тексті (з указівкою на конкретний твір).
9. Функційне навантаження периферійних онімів у сучасному художньому тексті (з указівкою на конкретний твір).
10. Безонімні номінації в художньому просторі сучасного прозового твору (з указівкою на конкретний твір).
11. Топоніми як засіб моделювання художнього простору і стилізації (з указівкою на конкретний твір).
12. Функційно-семантичні особливості власних назв персонажів у художньому тексті (з указівкою на конкретний твір).
13. Варіанти власних імен у народних піснях Західного Полісся.
14. Власні назви в українській фразеології та пареміології.
15. Ономастичний простір українських чарівних казок.
16. Ономастичний простір українських літературних казок.
17. Особові імена в українських обрядових піснях.
18. Власні назви у складі паремій та їхні конотації.

3.3.1. Рекомендована література

1. Антонюк Т. Р. Історична аура антропонімії романів Раїси Іванченко / Т. Р. Антонюк // *Studia Slavistica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 248–252.
2. Бабій Ю. Б. Експресивні можливості онімів у «Лісовій пісні» Лесі Українки / Ю. Б. Бабій // *Лінгвістика*. – 2010. – № 2 (20). – С. 131–136.
3. Белей Л. О. Літературно-художня антропонімія як джерело розвитку національного іменника українців / Л. О. Белей // *Мовознавство*. – 1993. – № 3. – С. 35–40.
4. Белей Л. О. Літературно-художня антропонімія як мовно-стилістичний засіб розкриття характерів персонажів / Л. О. Белей // *Українська мова і література в школі*. – 1993. – № 7. – С. 36–39.
5. Белей Л. О. Нова українська літературно-художня антропонімія : проблеми теорії та історії / Л. О. Белей. – Ужгород, 2002. – 176 с.
6. Белей Л. Критерії та принципи номінації в українській літературно-художній антропонімії кінця XVIII – XX ст. / Белей Л. // *Українська ономастика : матеріали наук. семінару, присвяч. 90-річчю К. К. Цілуйка* / відп. ред. І. М. Желізняк. – К., 1998. – С. 21–24.
7. Белей Л. О. Як «промовляють» імена лутературних персонажів : про мовні засоби української художньої антропонімії / Л. О. Белей // *Мовознавство*. – 2003. – № 1. – С. 23–31.
8. Бендзар Б. П. Українська фонографічна передача антропонімів античної, англо-, німецько- і франкомовної літератур / Б. П. Бендзар, С. С. Бобинець. – Ужгород : Закарпаття, 2000. – 172 с.
9. Бербер Н. М. Про актуалізацію асоціативного потенціалу антропонімів у художньому тексті (на матеріалі роману «Солодка Даруся» Марії Матіос) / Н. М. Бербер // *Записки з ономастики : зб. наук. пр.* / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 13. – С. 14–24.
10. Бербер Н. М. Топопоетонім як засіб образності у художньому дискурсі Марії Матіос / Н. М. Бербер // *Логос ономастики*. – 2012. – № 4. – С. 50–54.
11. Биби́к С. П. Якби не був таким, не був би я Яким (антропоніми в оповіданнях Григора Тютюнника) / С. П. Биби́к // *Культура слова*. – 1996. – Вип. 48–49. – С. 72–78.

12. Бияк Н. Функціональне навантаження власних назв історичних осіб у художньому тексті / Н. Бияк // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 375–378.
13. Боева Е. В. Безіменна локалізація і темпоральність у художньому просторі творів В. Винниченка / Е. В. Боева // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 84–92.
14. Боева Е. В. Номінаційне поле у контексті художнього простору оповідань Б. Грінченка / Е. В. Боева // Восточноукраїнський лінгвіст. збірник / отв. ред. Е. С. Отин. – Донецьк : Донеччина, 2000. – Вип. 6. – С. 157–164.
15. Боева Е. В. Онімичний аспект проблеми ідіостилю Валерія Шевчука (на матеріалі роману «Стежка в траві») / Е. В. Боева // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 13. – С. 25–37.
16. Боева Е. В. «Сонячна машина» В. Винниченка: ономастичні пошуки та знахідки / Е. В. Боева // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Ю. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 14. – С. 18–29.
17. Боева Е. В. Топонімія в художньому просторі прозових творів Б. Д. Грінченка / Е. В. Боева // Українська пропріальна лексика : матеріали наук. семінару (Київ, 13–14 вересня 2000 р.) / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Кий, 2000. – С. 12–19.
18. Боева Е. В. Художній топос в авторському всесвіті В. Винниченка / Е. В. Боева // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2003. – Вип. 7. – С. 45–56.
19. Боева Е. В. «Сонячна машина» В. Винниченка: пошуки та знахідки / Е. В. Боева // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 14. – С. 18–29.
20. Бук С. Н. Онімний простір роману Івана Франка «Перехресні стежки» / С. Н. Бук // Логос ономастики. – 2012. – № 4. – С. 68–76.
21. Вегеш А. І. Вплив моди на літературно-художній антропонімікон романів Ірен Роздобудько / А. І. Вегеш // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. – 2010. – № 14. – С. 11–14.

22. Вегеш А. І. Літературні герої творів Марії Матіос / А. І. Вегеш // *Studia Slavistica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 252–260.
23. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми козацької доби в романі Юрія Мушкетика «Гетьманський скарб» / А. І. Вегеш // *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія : Філологія*. – 2008. – № 19. – С. 60–62.
24. Вегеш А. Назви літературних персонажів роману «Ворошиловград» Сергія Жадана / А. Вегеш // *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. – 2011. – № 24. – С. 62–66.
25. Вегеш А. Функціонування літературно-художніх антропонімів у творах Олександра Ірванця / А. Вегеш // *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. – 2010. – № 22. – С. 77–80.
26. Венжинович Н. Концептуальна й мовна картина світу як похідні етнічних менталітетів / Н. Венжинович // *Лінгвістичні студії : зб. наук. пр.* – Донецьк : ДонНУ, 2006. – Вип. 14. – С. 8–13.
27. Вінтонів Т. М. Поетонім *Берестечко* в історичних творах про Богдана Хмельницького / Т. М. Вінтонів // *Studia Slavistica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 43–48.
28. Воляннюк О. І. Особливості функціонування топонімів у повістях Бориса Харчука «Теплий попіл» та «Крижі» / О. І. Воляннюк // *Наукові записки Тернопіл. нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Літературознавство* / за ред. М. П. Ткачука. – Тернопіль, 2011. – Вип. 33. – С. 295–300.
29. Воробей Ж. Ю. Особливості літературно-художньої антропонімії роману «Гучва» Й. Г. Струцюка / Ж. Ю. Воробей // *Науковий вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. – Луцьк, 2011. – № 1. – С. 32–35.
30. Воробей Ж. Ю. Розширення семантики пропріальних одиниць у романі Й. Г. Струцюка «Гучва» / Ж. Ю. Воробей // *Наукові записки. Філологічні науки (мовознавство)*. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2011. – Вип. 100. – С. 33–36.

31. Воронова И. Б. Литературное имя собственное : к проблеме формирования семантической структуры текста / И. Б. Воронова // Материалы юбил. конф., посв. 60-летию филол. ф-та ВГУ. – Воронеж, 2002. – Вып. 1. Языкознание. – С. 20–25.
32. Галас К. Й. Топоніми в «Гайдамаках» Т. Г. Шевченка / К. Й. Галас // Тези доп. та повід. наук. конф., присв. 150-річчю з дня народж. Т. Г. Шевченка. – Ужгород, 1964. – С. 89–93.
33. Галич В. М. Естетична значущість фонетичної оболонки антропоніма / В. М. Галич // Мовознавство. – 2001. – № 4. – С. 61–66.
34. Герасимчук В. Поетонім як засіб художньої характеристики / В. Герасимчук, А. Нечипоренко // Дивослово. – 1999. – № 11. – С. 14–20.
35. Гоголенко О. П. Відтворення українського іменника в антропонімаціях Панаса Мирного / О. П. Гоголенко // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Ю. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 14. – С. 30–40.
36. Голинська Г. О. Особливості антропонімікону драми Миколи Куліша «Патетична соната» / Г. О. Голинська // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 13. – С. 53–60.
37. Горожанова С. О. Антропонімія роману Уласа Самчука «Волинь» / С. О. Горожанова // Волинь у другій світовій війні та перші повоєнні роки : матеріали наук. істор.-краєзн. конф., присв. 50-й річниці перемоги над фашизмом. – Луцьк, 1995. – С. 100–102.
38. Горожанова С. О. Особливості ономастичного простору роману Уласа Самчука «Волинь» / С. О. Горожанова // Волинь у житті і творчості письменників : зб. наук. пр. – Луцьк : ПВД «Твердиня», 2007. – С. 212–215.
39. Григоруک О. П. Сатирична функція прізвищ у творах Л. Мартовича / О. П. Григорук // Тези доп. наук. конф. філол. ф-ту, присв. 100-річчю Одес. держ. ун-ту. – Одеса, 1965. – С. 14–16.
40. Гриценко Б. Д. Ономастика художнього тексту як об'єкту цілісного аналізу / Б. Д. Гриценко // Щорічні записки з українського мовознавства : зб. наук. пр. – Одеса : ОДУ, 1999. – Вип. 6. – С. 92–99.
41. Гриценко П. Ю. Про антропоніми, топоніми та інші власні назви (на матеріалі прози М. Стельмаха) / П. Ю. Гриценко // Урок української. – 2003. – № 3. – С. 23–27.

42. Гриценко Т. Б. Власні назви як засіб стилетворення в українській історичній прозі другої половини ХХ ст. (на матеріалі романів про Богдана Хмельницького) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Т. Б. Гриценко. – К., 1998. – 17 с.
43. Данилюк І. Власні назви як мовне вираження сміху в сучасній художній прозі / І. Данилюк // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника. Філологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. ХХІХ–ХХХІ. – С. 461–466.
44. Климчук О. В. Літературно-художній антропонімікон П. Куліша: склад, джерела, функції : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / О. В. Климчук. – Ужгород, 2004. – 19 с.
45. Дубина Н. М. Функції топонімів у веснянках / Н. М. Дубина // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 47–54.
46. Дядечко Л. П. От поэтонима – к крылатому имени / Л. П. Дядечко // Восточноукраинский лингвист. сборник / отв. ред. Е. С. Отин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд, 2006». – Вып. 10. – С. 42–52.
47. Зеленко Л. П. Власна назва в концепції художнього твору (на матеріалі роману Івана Багряного «Тигролови») / Л. П. Зеленко // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Ю. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2012. – Вип. 15. – С. 40–51.
48. Ільченко І. І. Козацькі антропоніми в народних думах і піснях / І. І. Ільченко // Ономастика і апелятиви: зб. наук. пр. / за ред. В. О. Горпинича. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1999. – Вип. 8. – С. 47–52.
49. Калинкін В. М. К вопросу о метаязыке поэтики онима / В. М. Калинкін // Вісник Донец. ун-ту. Серія Б : Гуманітарні науки. – 1998. – Вип. 1. – С. 131–138.
50. Калинкін В. М. К построению аксиоматики поэтики онима / В. М. Калинкін // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Донецьк : ДонДУ, 1999. – Вип. 5. – С. 219–228.
51. Калінкін В. М. Из спостережень над поетикою онімного простору роману Ліни Костенко «Берестечко» / В. М. Калінкін, Ю. В. Лінчицька // Українська пропріальна лексика : матеріали наук. семінару (Київ, 13–14 вересня 2000 р.) / відп. ред. І. М. Желізняк. – К. : Кий, 2000. – С. 62–69.
52. Калинкін В. М. Несколько замечаний об особенностях семантики поэтонимов / В. М. Калинкін // Studia Slovackistica. 10. Оно-

- мастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 72–77.
53. Калинин В. М. Опыт о свойствах и структуре поэтонимосферы / В. М. Калинин, М. В. Бувевская // И слово Ваше отзовется : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – К. : Издат. дом Дмитрия Бурого, 2012. – С. 182–194.
54. Калинин В. М. Феноменология поэтонима сквозь призму «Философии имени» А. Ф. Лосева / В. М. Калинин // Восточноукраинский лингвист. сборник / отв. ред. Е. С. Отин. – Донецк : Донеччина, 2000. – Вып. 6. – С. 11–28.
55. Канна В. Ю. Топопоэтоним как средство образности / В. Ю. Канна // Восточноукраинский лингвист. сборник / отв. ред. Е. С. Отин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд, 2006». – Вып. 10. – С. 53–58.
56. Карпенко О. Ю. Концептуалізація власних назв у художньому творі / О. Ю. Карпенко // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2002. – Вип. 6. – С. 80–88.
57. Карпенко О. Ю. Концептуалізація антропонімів у художньому творі / О. Ю. Карпенко, М. Ю. Карпенко // И слово Ваше отзовется : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – К. : Издат. дом Дмитрия Бурого, 2012. – С. 212–224.
58. Карпенко О. Ю. Ментальна організація власних назв / О. Ю. Карпенко // Мовознавство. – 2004. – № 4. – С. 25–34.
59. Карпенко Ю. О. Антична міфологія як поетична зброя / Ю. О. Карпенко // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2002. – Вип. 6. – С. 93–108.
60. Карпенко Ю. О. Гумористична ономастика / Ю. О. Карпенко // Мовознавство. – 2006. – № 2. – С. 19–25.
61. Карпенко Ю. О. Гумористичний принцип у літературній ономастиці / Ю. О. Карпенко // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2003. – Вип. 7. – С. 36–44.
62. Карпенко Ю. О. Заголовколомки / Ю. О. Карпенко // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2009. – Вип. 12. – С. 126–131.
63. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика : зб. статей / Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2008. – 328 с.

64. Карпенко Ю. О. Назва твору як об'єкт ономастики (Переважно на матеріалі творчості Миколи Бажана) / Ю. О. Карпенко // Повідомлення Української ономастичної комісії / відп. ред. К. К. Цілуйко. – К. : Наук. думка, 1975. – Вип. 13. – С. 3–10.
65. Карпенко Ю. О. Про літературну ономастику : Міркування на базі твору Ліни Костенко «Коротко – як діагноз» / Ю. О. Карпенко // *Linguistica slavica* : ювіл. зб. на пошану Ірини Михайлівни Железняк. – К. : Кий, 2002. – С. 75–83.
66. Карпенко Ю. О. Про назви творів Ліни Костенко / Ю. О. Карпенко // *Культура слова*. – 1991. – Вип. 41. – С. 13–22.
67. Карпенко Ю. О. Топоніміка художнього тексту (на матеріалі повісті О. Ю. Кобилянської «В неділю рано зілля копала...») / Ю. О. Карпенко // Карпенко Ю. О. Літературна ономастика : зб. ст. – Одеса : Астропринт, 2008. – С. 24–28.
68. Касьяненко Н. Є. Контекстна семантика та стилістичні функції власних назв у романі О. Черногуза «Претенденти на папаху» / Н. Є. Касьяненко // *Українська пропріальна лексика : матеріали наук. семінару (Київ, 13–14 вересня 2000 р.)* / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Кий, 2000. – С. 74–77.
69. Климчук О. В. Літературно-художній антропонімікон П. Куліша : склад, джерела, функції : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / О. В. Климчук. – Ужгород, 2004. – 19 с.
70. Ковалев Г. Ф. Автобіографізм ономастики Н. В. Гоголя / Г. Ф. Ковалев // *Записки з ономастики : зб. наук. пр.* / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 14. – С. 97–111.
71. Ковалев Г. Ф. Писатель и имя. Аспекты изучения имен собственных в художественных произведениях / Г. Ф. Ковалев // *Материалы юбил. конф., посв. 60-летию филол. ф-та ВГУ*. – Воронеж, 2002. – Вип. 1. Языкознание. – С. 67–75.
72. Колесник Н. С. Номінації Богородиці в народнопісенній традиції українців у лінгвокультурологічному аспекті / Н. С. Колесник // *Studia Slavistica*. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 93–100.
73. Колесник Н. Основні способи ідентифікації жінок у фольклорно-пісенному антропоніміконі / Н. Колесник // *Studia Slavistica*. 8. Ювілей (До 80-річчя професора П. П. Чучки) : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2008. – С. 215–224.

74. Колесник Н. С. Особові імена – об'єкт дослідження фольклорної антропоніміки (теоретичні проблеми) / Н. С. Колесник // *Slavica та baltica в ономастиці України*: зб. наук. пр. / відп. ред. І. М. Железняк. – К., 1999. – С. 124–129.
75. Колесник Н. С. Фольклорна ономастика. Вип. 1. Теоретичний аспект: конспект лекцій до спецкурсу / Н. С. Колесник. – Чернівці: Рута, 2000. – 39 с.
76. Колесник Н. Фольклорна ономастика на зламі тисячоліть / Н. Колесник // *Вісник Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника. Філологія*. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 394–398.
77. Колоколова Л. І. До питань стилістичної ономастики / Л. І. Колоколова // *Українське мовознавство*. – 1975. – Вип. 3. – С. 68–74.
78. Кононенко В. Поетичні антропоніми в образному мовомисленні / В. Кононенко // *Вісник Прикарпат. нац. ун-ту імені Василя Стефаника. Філологія*. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 16–24.
79. Кравченко Э. А. Компаративы с онимами как средство образности художественного текста / Э. А. Кравченко // *И слово Ваше отзовется*: сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – К.: Издат. дом Дмитрия Бурого, 2012. – С. 279–297.
80. Кравчук А. М. Антична й біблійна ономастична фразеологія польської та української мов: контрастивний аспект / А. М. Кравчук // *Slavia Orientalis*. – 1999. – Т. XLVIII. – № 2. – С. 239–253.
81. Кричун Л. П. Функції антропонімів у сучасному українському сатиричному романі: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / Л. П. Кричун. – Кіровоград, 1998. – 17 с.
82. Крупеньова Т. І. Онімійна творчість Лесі Українки кінця ХІХ століття / Т. І. Крупеньова // *Записки з ономастики*: зб. наук. пр. / відп. ред. О. Ю. Карпенко. – Одеса: Астропринт, 2012. – Вип. 15. – С. 68–76.
83. Крупеньова Т. І. Онімія драматичних творів Лесі Українки початку ХХ ст. / Т. І. Крупеньова // *Записки з ономастики*: зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса: Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 75–83.
84. Крупеньова Т. І. Ономастика драматичних творів Лесі Українки: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / Т. І. Крупеньова. – Одеса, 2001. – 20 с.

85. Крупеньова Т. І. Ономастичний простір драматичної поеми Лесі Українки «На полі крові» / Т. І. Крупеньова // Українська пропріальна лексика : матеріали наук. семінару (Київ, 13–14 вересня 2000 р.) / відп. ред. І. М. Железняк. – К. : Київ, 2000. – С. 87–91.
86. Крупеньова Т. І. Специфіка антропонімів у творах Оксани Забужко / Т. І. Крупеньова // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Ю. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 14. – С. 119–125.
87. Крупеньова Т. І. Функціональне навантаження власних назв історичних осіб у художньому тексті (на матеріалі драматургії Лесі Українки) / Т. І. Крупеньова // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 13. – С. 68–75.
88. Крупеньова Т. І. Щодо функціонування антропонімів у художньому творі (на матеріалі повісті Марка Вовчка «Три долі») / Т. І. Крупеньова // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2005. – Вип. 9. – С. 89–93.
89. Крюкова И. В. Функциональная нагрузка периферийных онимов в совр. худож. тексте / И. В. Крюкова // Материалы юбил. конф., посв. 60-летию филол. ф-та ВГУ. – Воронеж, 2002. – Вип. 1. Языкознание. – С. 96–101.
90. Левчук І. Антропонімія роману Володимира Лиса «Століття Якова» / І. Левчук // Наук. вісник Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Філол. науки. Мовознавство. – 2013. – № 22 (271). – С. 69–74.
91. Левчук И. Онимное пространство художественных произведений Василия Слупчука / И. Левчук // Надзённыя праблемы лексікалогіі і анамастыкі славянскіх моў : матэрыялы II Міжнар. навук. канф. (г. Мазыр, 22–23 крас. 2010 г.) / рэдкал. : В. В. Шур [і ін.]. – Мазыр : УА «МДПУ імя І. П. Шамякіна», 2010. – С. 146–148.
92. Левчук І. Топонімікон роману Оксани Забужко «Польові дослідження з українського сексу» / І. Левчук, Т. Шепелюк // Волинь філологічна : текст і контекст. Актуальні проблеми сучасного мовознавства : зб. наук. пр. / упоряд. І. П. Левчук. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – Вип. 14. – С. 105–111.
93. Лукаш Г. П. Ономастикон прозових творів Володимира Винниченка : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Лукаш Г. П. – Донецьк, 1997. – 18 с.

94. Лукаш Г. П. Мовний простір Юрія Андруховича (Роман «Московіада») / Г. П. Лукаш // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонДУ, 2000. – Вип. 6. – С. 136–141.
95. Лукаш Г. П. Основні тенденції формування ономастикону поезії 90-х років / Г. П. Лукаш // Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. Серія : Мовознавство. – Тернопіль : ТДПУ, 2003. – Вип. 1. – С. 151–154.
96. Лукаш Г. П. Поетика історичного топоніма в українській поезії / Г. П. Лукаш // Наукові записки Кіровоградського держ. пед. ун-ту імені Володимира Винниченка. Серія : Філол. науки. – Кіровоград : РВЦ КДПУ, 2001. – С. 245–251.
97. Лукаш Г. П. Роль символічного значення історичного ономастикону в сучасній українській поезії / Г. П. Лукаш // Восточноукраинский лингвист. сборник / отв. ред. Е. С. Отин. – Донецк : Донеччина, 2000. – Вип. 6. – С. 152–156.
98. Лукаш Г. П. Функціональні особливості прагматонімів у поетичному тексті / Г. П. Лукаш // В пространстве филологии : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2002. – С. 253–258.
99. Лупол А. В. Найчастотніший онім у поезіях Василя Стуса / А. В. Лупол // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2009. – Вип. 12. – С. 79–88.
100. Масенко Л. Т. Антична назва в українській поезії / Л. Т. Масенко // Мовознавство. – 1987. – № 5. – С. 55–61.
101. Масенко Л. Т. Власні назви у творах Г. Ф. Квітки-Основ'яненка / Л. Т. Масенко // Мовознавство. – 1986. – № 6. – С. 43–48.
102. Масюк Ж. Ю. Літературна онімія у творах про долю холмщан (на матеріалі текстів Й. Г. Струцюка) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Ж. Ю. Масюк. – Луцьк, 2014. – 20 с.
103. Масюк Ж. Ю. Семантико-стилістичний потенціал теонімів у творах Й. Г. Струцюка про долю холмщаків / Ж. Ю. Масюк // Волинь філологічна : текст і контекст. Лінгвостилістика ХХІ століття: стан і перспективи : зб. наук. пр. / упоряд. І. П. Левчук. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – Вип. 17. – С. 180–189.
104. Мельник Г. І. Онімія в ідіостилі «Чорних віршів» Євгена Маланюка / Г. І. Мельник // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп.

- ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2009. – Вип. 12. – С. 74–78.
105. Мельник Г. І. Специфіка онімікону у збірці Є. Маланюка «Влада» / Г. І. Мельник // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 13. – С. 76–83.
106. Мельник Г. І. Функції антропонімів у збірці Євгена Маланюка «Стилет і стилос» / Г. І. Мельник // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2003. – Вип. 7. – С. 57–62.
107. Мельник М. Р. Вивчення власних назв в українській художній літературі / М. Р. Мельник // Наша школа. – 1998. – № 3. – С. 50–52.
108. Мельник М. Р. Ономастика віршів Ліни Костенко «Сад нетанучих скульптур» / М. Р. Мельник // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 1999. – Вип. 2. – С. 76–83.
109. Мельник М. Р. Ономастика поезій Ліни Костенко : збірка «Вітрила» / М. Р. Мельник // Восточноукраинский лингвист. сборник / отв. ред. Е. С. Отин. – Донецк : Донеччина, 1999. – Вып. 5. – С. 115–120.
110. Мельник М. Р. Ономастичний простір поеми-балади «Скіфська одісея» Ліни Костенко / М. Р. Мельник // Щорічні записки з українського мовознавства : зб. наук. пр. – Одеса : Астропринт, 1996. – Вип. 3. – С. 69–77.
111. Мельник М. Р. Особливості ономастичного простору поезій Ліни Костенко / М. Р. Мельник // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2003. – Вип. 7. – С. 91–97.
112. Михайлов В. Н. Системная организация русской ономастической лексики / В. Н. Михайлов // Русское языкознание. – 1989. – Вып. 19. – С. 129–134.
113. Можарова Т. М. Власна назва в поетичній фраземіці / Т. М. Можарова // Studia Slovakistica. 10. Ономастика. Топоніміка : зб. наук. пр. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2010. – С. 135–139.
114. Можарова Т. М. Культурно значимі географічні назви, або назви-символи світового значення, у творах Івана Драча / Т. М. Можарова // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2009. – Вип. 12. – С. 117–125.

115. Мудрова Н. В. Мовна гра як засіб поетики власних назв : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.15 / Н. В. Мудрова. – Донецьк, 2008. – 18 с.
116. Наседкина В. Н. Имя собственное и подтекст (на материале повести Н. С. Лескова «Очарованный странник») / В. Н. Наседкина // Материалы юбил. конф., посв. 60-летию филол. ф-та ВГУ. – Воронеж, 2002. – Вып. 1. Языкознание. – С. 130–136.
117. Наумова Т. М. Номінація особи у сатирично-гумористичних текстах Івана Франка та Володимира Самійленка : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Т. М. Наумова. – К., 2004. – 20 с.
118. Немировская А. Ф. Ономастическое пространство в художественном тексте : на материале романа О. Т. Гончара «Твоя зоря» : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / А. Ф. Немировская. – К., 1989. – 16 с.
119. Немировська О. Ф. Актуалізація художнього часу і простору засобами ономастичного письма (на матеріалі роману О. Т. Гончара «Твоя зоря») / О. Ф. Немировська // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2003. – Вип. 7. – С. 67–73.
120. Немировська О. Ф. Антропонімічні реалії як актуалізатор історичного часу і простору (на матеріалі драми Л. М. Старицької-Черняхівської «Гетьман Дорошенко») / О. Ф. Немировська // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2009. – Вип. 12. – С. 95–106.
121. Немировська О. Ф. Антропономінації як засіб створення хронотопу (на матеріалі роману І. С. Нечуя-Левицького «Гетьман Іван Виговський») / О. Ф. Немировська // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2005. – Вип. 9. – С. 93–103.
122. Немировська О. Ф. Безонімні номінації в художньому просторі (на матеріалі прози О. Ю. Кобилянської) / О. Ф. Немировська // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 13. – С. 92–103.
123. Немировська О. Ф. Заголовок як актуалізатор художнього часу і простору (на матеріалі роману О. Т. Гончара «Собор») / О. Ф. Немировська // Мова : наук.-теорет. часопис. – Одеса, 2012. – № 17. – С. 109–113.

124. Немировська О. Ф. Топоніми як засіб моделювання художнього простору і стилізації (на матеріалі поезії Лесі Українки) / О. Ф. Немировська, Я. В. Захматова // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2009. – Вип. 12. – С. 107–116.
125. Немировська О. Ф. Топонімічна парадигма і художній простір (на матеріалі історичної повісті О. Назарука «Роксоляна») / О. Ф. Немировська // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вип. 14. – С. 150–160.
126. Немировская Т. В. Собственное имя в творчестве М. М. Коцюбинского : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / А. Ф. Немировская. – К., 1988. – 20 с.
127. Нестерчук О. Г. Варіанти власних імен у народних піснях Західного Полісся / О. Г. Нестерчук // Матеріали міжнар. наук. конф. «Народна творчість українців у просторі та часі» в рамках VI Міжнар. фестивалю укр. фольклору «Берегиня». – Луцьк, 2010. – Вип. 9. – С. 360–367.
128. Никонов В. А. Имена персонажей / В. А. Никонов // Никонов В. А. Имя и общество. – М. : Наука, 1974. – С. 233–245.
129. Отін Є. С. Конотативна ономастична лексика / Є. С. Отін // Мовознавство. – 1978. – № 6. – С. 47–53.
130. Павликівська Н. Ономастичний простір творів П. Загребельного / Н. Павликівська // Наук. записки Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія. – Вінниця, 2002. – Вип. 4. – С. 21–24.
131. Панекіна Т. І. Європейські столиці в контексті українського світосприйняття на матеріалі прислів'їв / Т. І. Панекіна // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 75–83.
132. Пасік Н. М. Власні назви в українській фразеології та пареміології : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01. / Н. М. Пасік. – К., 2000. – 20 с.
133. Петрова Л. А. Гидронимы в метаязыковой рефлексии автора худож. текста / Л. А. Петрова // И слово Ваше отзовется : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – К. : Издат. дом Дмитрия Бурого, 2012. – С. 468–474.

134. Петрова Л. П. Власне ім'я як засіб інтелектуалізації поетичного мовлення (на матеріалі поезій Ліни Костенко) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. / Л. П. Петрова. – Х., 2003. – 20 с.
135. Полюга Л. М. Літературна антропонімія сатиричних і гумористичних творів І. Франка / Л. М. Полюга // Матеріали міжвуз. ювіл. наук. конф., присвяч. 110-річчю з дня народж. та 50-річчю з дня смерті І. Франка. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1968. – С. 99–102.
136. Попович Н. Ф. Експресивний потенціал літературно-художніх антропонімів в українській драматургії XIX – XX ст. / Н. Ф. Попович // *Studia Slavistica*. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 315–321.
137. Попович Н. Ф. Літературно-художня антропонімія української драматургії XIX – XX ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. / Н. Ф. Попович. – Ужгород, 2004. – 20 с.
138. Порпуліт О. О. Ономастичний простір українських чарівних казок (у зіставленні з російськими казками) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. / О. О. Порпуліт. – Одеса, 2000. – 19 с.
139. Порпуліт О. О. Християнізація ономастичного простору чарівної казки / О. О. Порпуліт // *Восточноукраинский лингвист. сборник / отв. ред. Е. С. Отин*. – Донецк : Донеччина, 2000. – Вып. 6. – С. 175–179.
140. Рогозіна В. І. Барви ономапоетики С. Гординського / В. І. Рогозіна // *В пространстве филологии : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин*. – Донецк : «Юго-Восток, Лтд», 2002. – С. 298–305.
141. Романченко А. П. Міфоніми в літературній казці Всеволода Нестайка / А. П. Романченко // *Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Ю. Карпенко*. – Одеса : Астропринт, 2012. – Вып. 15. – С. 132–139.
142. Романченко А. П. Онім як референт та агент порівняння / А. П. Романченко // *Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко*. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вып. 13. – С. 104–112.
143. Романченко А. П. Ономастичний простір літературної казки Всеволода Нестайка / А. П. Романченко // *Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко*. – Одеса : Астропринт, 2010. – Вып. 14. – С. 161–170.

144. Рудяков А. Н. Ономастика и функциональные качества имен в художественном тексте / А. Н. Рудяков // И слово Ваше отзовется : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – К. : Издат. дом Дмитрия Бурого, 2012. – С. 527–537.
145. Саврей О. В. Функціонування топонімів у прозових творах Ольги Кобилянської / О. В. Саврей // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2005. – Вип. 9. – С. 104–113.
146. Селіверстова Л. І. Ономастикон у поетичному ідіолекті Яра Славутича : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Л. І. Селіверстова. – Х., 2003. – 19 с.
147. Скорук І. Д. Антропонімія роману О. Гончара «Собор» / І. Д. Скорук // Науковий вісник Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. Філол. науки : Мовознавство. – 2001. – № 9. – С. 70–75.
148. Скорук І. Д. Власні назви персонажів у художніх творах О. Забужко / І. Д. Скорук // Науковий вісник Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. – 2011. – № 1. – С. 124–129.
149. Скорук І. Д. Особливості ономастичного простору поеми «Богдан» Є. Гребінки / І. Д. Скорук // Волинь філологічна : текст і контекст. Творчість Л. Боровиковського в контексті слов'янської філології : зб. наук. пр. / [упоряд. О. В. Яблонська]. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – Вип. 2 – С. 277–290.
150. Скорук І. Д. Функціонально-семантичні особливості власних імен у «Щоденнику» Олександра Довженка / І. Д. Скорук, І. П. Левчук // Волинь філологічна : текст і контекст. Актуальні проблеми сучасного мовознавства : зб. наук. пр. / упоряд. І. П. Левчук. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – Вип. 14. – С. 218–225.
151. Соколова А. В. Художній простір тексту : функціонування поетонімів / А. В. Соколова // Науковий вісник Ізмаїльського держ. гуманіт. ун-ту. – 2005. – Вип. 19. – С. 197–199.
152. Соколова А. В. Функціонування повного особового імені як антропомоделі в романі Григорія Тютюнника «Вир» / А. В. Соколова // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 98–102.

153. Соколова А. В. Функції неофіційних антропонімів у романах Г. Тютюнника «Вир» та В. Земляка «Лебедина зграя» / А. В. Соколова // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2003. – Вип. 7. – С. 98–105.
154. Стишов О. А. Складні прізвища як художній засіб / О. А. Стишов // Культура слова. – 1990. – № 38. – С. 26–29.
155. Стишов О. Семантична модифікація власних назв / О. А. Стишов // Українська мова. – 2005. – № 2. – С. 88–97.
156. Суперанская А. В. Влияние личности на имя / А. В. Суперанская // И слово Ваше отзовется : сб. науч. ст. / отв. ред. В. М. Калинин. – К. : Издат. дом Дмитрия Бурого, 2012. – С. 577–582.
157. Супрун В. И. Диалектная ономастика в художественном тексте / В. И. Супрун // Материалы юбил. конф., посв. 60-летию филол. ф-та ВГУ. – Воронеж, 2002. – Вып. 1. Языкознание. – С. 193–198.
158. Терещенко Л. В. Стилiстично-виражальнi можливостi антропонiмiв у байках Левка Боровиковського / Л. В. Терещенко // Studia Slovakistica. 9. Ономастика. Антропонiмiка : зб. наук. ст. / [упоряд. i відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександрi Гаркушi, 2009. – С. 329–336.
159. Торчинська Н. Власнi назви як компоненти семантико-синтаксичної структури чужого мовлення (на матерiалi творiв сучасних укр. авторiв) / Н. Торчинська // Вiсник Прикарпат. нац. ун-ту iм. Василя Стефаника. Фiлологiя. – Ивано-Франкiвськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту, 2011. – Вип. XXIX–XXXI. – С. 343–347.
160. Усова О. О. Жанроутворююча роль антропоетонiмiв (на матерiалi новел М. Хвильового) / О. О. Усова, В. Ю. Свiтлична // Восточноукраинский лингвист. сборник / отв. ред. Е. С. Отин. – Донецк : Донеччина, 2008. – Вып. 12. – С. 14–23.
161. Усова О. О. Ономастикон художнiх творiв Миколи Хвильового : автореф. дис. ... канд. фiлол. наук : спец. 10.02.01 / О. О. Усова. – Донецьк, 2006. – 18 с.
162. Усова О. Структура i функцiї антропоетонiмiв малої прози Валер'яна Пiдмогильного / О. Усова // Лiнгвiстичнi студiї : зб. наук. пр. / наук. ред. А. П. Загнiтко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 25. – С. 201–204.
163. Ченцова Н. Н. Имя как ключ к характеру (на материале романа Д. Лоджа «Академический обмен») / Н. Н. Ченцова // Материалы

- юбил. конф., посв. 60-літтю філол. ф-та ВГУ. – Воронеж, 2002. – Вып. 1. Языкознание. – С. 225–229.
164. Черторизька Т. К. Літературні антропоніми в творах Т. Г. Шевченка / Т. К. Черторизька // Мовознавство. – 1989. – № 2. – С. 30–35.
165. Чудак М. Ю. Онімний простір замовлянь / М. Ю. Чудак // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Ю. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2012. – Вип. 15. – С. 154–163.
166. Чучка П. П. Шевченкова антропонімія / П. П. Чучка // Тези доп. та повід. наук. конф., присв. 150-річчю з дня народж. Т. Г. Шевченка. – Ужгород, 1964. – С. 89–93.
167. Шебештян Я. М. Зоонім як компонент архітекτονіки художнього тексту / Я. М. Шебештян // Studia Slovakistica. 9. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 337–345.
168. Шебештян Я. М. Місце української літературно-художньої зоонімії в національній онімичній системі / Я. М. Шебештян // Українська ономастика : матеріали наук. семінару, присвяч. 90-річчю К. К. Цілуйка. – К., 1998. – С. 179–183.
169. Шебештян Я. М. Сучасна українська літературно-художня зоонімія: функції, склад та структура : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Я. М. Шебештян. – Чернівці, 2008. – 20 с.
170. Шестопалова Л. Антропонімний простір повісті В. Г. Дрозда «Ірій» / Л. Шестопалова // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2003. – Вип. 7. – С. 106–114.
171. Шотова-Ніколенко Г. В. Зоонімікон романів Ю. І. Яновського / Г. В. Шотова-Ніколенко // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2005. – Вип. 9. – С. 114–116.
172. Шотова-Ніколенко Г. В. Онімний простір романів Ю. І. Яновського : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Г. В. Шотова-Ніколенко. – Одеса, 2006. – 21 с.
173. Шотова-Ніколенко Г. В. Функції космонімів у творах Юрія Яновського / Г. В. Шотова-Ніколенко // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса, 2003. – Вип. 7. – С. 62–67.

174. Щегольська Н. Ономастикон роману Ю. Яновського «Майстер корабля» як стилістичний засіб відображення епохи / Н. Щегольська // Українська мова: з минулого в майбутнє : Матеріали наук. конф. на відзнач. 200-річчя виходу в світ «Енеїди» І. Котляревського (Київ, 25–27 лютого 1998 р.). – К., 1998. – С. 86–88.
175. Юрченко Т. Стилістичні й естетичні особливості функціонування антропонімів у сучасній українській прозі (на матеріалі словотвору П. Загребельного «Тисячолітній Миколай») / Т. Юрченко // Українська мова: з минулого в майбутнє : Матеріали наук. конф. на відзнач. 200-річчя виходу в світ «Енеїди» І. Котляревського (Київ, 25–27 лютого 1998 р.). – К., 1998. – С. 89–92.
176. Яременко В. І. Історична ономастика у творчій спадщині Тараса Шевченка / В. І. Яременко // Укр. істор. журн. – 2010. – № 2. – С. 164–178.

СЛОВНИК ОНОМАСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ

АГІО́НІМ – ім'я святого (*Ілля Пророк, Микола Чудотворець*).

АГОРО́НІМ – власна назва міської площі чи ринку (*Київський майдан, майдан Незалежності, Варшавський ринок*).

АГРОО́НІМ – назва земельної обробленої ділянки (*Монастирське поле*).

АКРО́НІМ – скорочена форма власної назви:

- 1) назва, утворена шляхом складання початкових букв (*США – Сполучені Штати Америки*);
- 2) складноскорочена назва (*Донбас – Донецький басейн*).

АЛО́НІМ – різновид власної назви (того самого об'єкта):

- 1) *Лев – Левко, Ганна – Ганнуся*;
- 2) *Шевченко – Тарас – Тарас Григорович*;
- 3) *Катеринослав – Дніпропетровськ – Січеслав*;
- 4) *Волосожар – Стожари – Квочка – Бабі – Плеяди*.

АНДРО́НІМ – жіноче прізвисько, утворене від чоловічого прізвища, імені або прізвиська (*Кайдашиха, Степаниха, Смолючка*).

АНЕМО́НІМ – власна назва стихійного лиха – урагану, циклону, тайфуна та ін. (*урагани Бетсі, Флора*).

АНО́НІМ – 1. Автор листа чи твору, який приховує своє ім'я.

2. Твір без вказівки на автора.

АНТРОПО́НІМ – ім'я, іменування по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім.

АНТРОПО́НІМІЗА́ЦІЯ – перехід апелювання чи оніма будь-якого іншого розряду в антропонім (*м. Калуґа – прізвисько Калуґа*).

АНТРОПО́НІМІКА – розділ ономастики, що вивчає антропоніми – власні назви людей.

АНТРОПО́НІМІКА ПОЕТИ́ЧНА – розділ ономастики, що вивчає поетичні антропоніми. Замість цього терміна дослідники часто вживають інший – «літературна антропоніміка», «стилістична антропоніміка».

АНТРОПО́НІМІКО́Н – 1. Словник, або список антропонімів, складений окремо для власних особових імен (та іменувань по батькові), для прізвищ, для прізвиस्क, для давніх неканонічних імен. 2. Репертуар імен будь-якого народу чи соціуму за окремий період.

АНТРОПОНІМІЯ – сукупність антропонімів (сучасна українська антропонімія; антропонімія с. Ільниця Іршавського району Закарпатської області).

АПЕЛЯТІВ – загальна назва (у зіставленні з власною назвою) (котик – Котик (прізвище); шах – діамант «Шах»).

АПЕЛЯТІВНА ЛЕКСИКА – загальні назви, вживані в будь-якій мові.

АСТІОНІМ – власна назва поселення міського типу (Баку, Нью-Йорк, Ужгород).

АСТРОНІМ – власна назва будь-якого небесного тіла (зірки, планети, астероїда) (Сатурн, Венера, Полярна зірка).

БАТІОНІМ – власна назва підводного об'єкта (Атлантичне плато, Маріанська впадина).

БІБЛІОНІМ – назва (заголовок) будь-якого письмового твору – художнього, релігійного, наукового, політичного і т. ін.

ВАРІАНТ ВЛАСНОГО ІМЕНІ – видозміна імені чи будь-якого елемента його структури (фонема, морфема) у різних мовних ситуаціях (Михайло – Михайлик – Михась).

ВЕНУСОНІМ – власна назва будь-якого природного об'єкта на Венері (кратери Ахматова, Цвстаєва).

ГЕЛОНІМ – власна назва болота чи заболоченого місця (Мох, Броди, Дурне болото).

ГЕОРТОНІМ – власна назва будь-якого свята, торжества, фестивалю (фестиваль «На хвилях Світязю»).

ГІДРОНІМ – вид топоніма, власна назва будь-якого водного об'єкта (як природного, так і створеного людиною): океану, моря, річки, струмка, ставка, затоки, лиману, болота і т. ін. (Індійський океан, Чорне море, Глиняне болото).

ГІДРОНІМІКА – розділ топоніміки, що вивчає власні назви водних об'єктів, закономірності їх виникнення, розвиток і функціонування.

ГІДРОНІМІЯ – сукупність гідронімів (гідронімія басейну Дніпра).

ГІНЕКОНІМ – найменування чоловіка за ім'ям чи прізвищем матері або дружини (Зініч, Оксанин).

ГІПОНІМ – кличка коня (Орлик, Гнідий, Сірий).

ГОДОНІМ – власна назва лінійного об'єкта в місті (проспекту, вулиці, провулка, набережної).

ДЕНОТАТ (імені) – (об'єкт найменування, референт імені) – будь-який об'єкт, що отримав власну назву.

ДЕОНІМІЗАЦІЯ (апелятивація) – процес, протилежний онімізації, перехід оніма в апелятив без афіксації (*півострів Лабрадор – лабрадор* (камінь), *Ампер – ампер*).

ДРИМОНІМ – власна назва парку, лісової ділянки (*Центральний, Гідропарк; Вербіна, Ліскі, Яліна*).

ДРОМОНІМ – власна назва будь-якого шляху сполучення – наземного, водного, підземного, повітряного (*Волго-Дон, авіалінія «Київ-Прага»*).

ЕВФЕМІСТИЧНЕ ІМ'Я – «облагорожене» ім'я, яким замінюють правильне (первинне) ім'я з метою уникнути непристойності або буденності (*Бардакова – Бурдукова, Бобик – Бабич*).

ЕКЛЕЗІОНІМ – власна назва місця здійснення обряду, місця поклоніння будь-якій релігії; назва костелу, церкви, каплиці, хреста, монастиря (*Києво-Печерська лавра*).

ЕКОЛОГІЯ ТОПОНІМІВ – вивчення і збереження давніх власних географічних назв та вказівки щодо їх функціонування.

ЕПОНІМ – чим-небудь знаменита особа, ім'я якої було взято для утворення будь-якого іншого оніма (*Іван Франко – м. Івано-Франківськ; князь Мономах – діамант «Шапка Мономаха»*).

ЕПОНІМНА НАЗВА – власна назва, утворена від епоніма (*селенонім Коперник < учений Коперник; Ярославна < Ярослав*).

ЕРГОНІМ – власна назва організації, виробничого та суспільного об'єднання (*«Укрзахідпродукт»*).

ЕРГОНІМІКА – розділ ономастики, що вивчає ергоніми.

ЕРГОНІМІЯ – сукупність найменувань (від партій, товариств, заводів, навчальних закладів до кінотеатрів, кооперативів, магазинів, фірм тощо).

ЕТНОНІМ – назва етнічної групи людей: племені, народності, нації (*поляни, евенки, українці*), а також етнографічні угруповання у складі цих одиниць (*буковинці, галичани, подоляни* у складі українців) та груп споріднених народів (*слов'яни, германці, кельти*).

ЗАГАЛЬНА ОНОМАСТИКА – мовознавча наука, яка вивчає суттєве і загальне, що є у власних назвах незалежно від їхньої належності до будь-якої мови чи народу.

ЗООНІМ – кличка тварини (*корова Зірка, кінь Орлик, собака Мухтар*).

ЗООНІМІКА – розділ ономастики, що вивчає власні назви тварин.

ЗООНІМІЯ – сукупність власних назв тварин (конкретної території, мови).

ІДЕОНІМ – власна назва будь-якого твору духовної культури (книги, опери, картини, наприклад, *гобелен «Відлуння вічності»* художниці Т. О. Ядчук-Богомазової).

ІМЕННИК – репертуар імен будь-якого народу чи соціуму за окремий період.

ІНСУЛОНІМ – власна назва будь-якого острова (*Крит, Мадагаскар*).

КАТОЙКОНІМ – назва жителя за місцем проживання (*лучани – м. Луцьк; тернопільці – м. Тернопіль*).

КІНОНІМ – кличка собаки (*Дунай, Мухтар, Рекс*).

КЛІЧКА – 1. Т. с., що **ЗООНІМ**.

2. Конспіративне прізвисько людини.

КОМО́НІМ – власна назва поселення сільського типу (*Бережниця, Маяки, Сокиричі*).

КОМПОЗИТИ - ІМЕНА́ – складні власні назви, що мають не менше двох кореневих морфем із сполучною голосною або без неї (*Радимир, Ярослав, Богухвала, Людмила, Дзвенислава*).

КОНОТА́Т (за аналогією до поняття *денотат*) – елемент дійсності, що стимулює процес конотонімізації (пустеля *Сахара* як об'єкт для появи конотоніма *Сахара* 'спека').

КОНОТА́ЦІЯ – семантичний процес передання конотативної інформації.

КОНОТЕ́МА – референтне співзначення конотоніма: 'щаслива країна' (*Ельдорадо*), 'красномовна людина, оратор' (*Цицерон*).

КОНОТО́НІМ – онім, збагачений новим значенням унаслідок асоціативно-образного мислення, передумовами сприйняття якого стають раніше пізнані чуттєві образи, інтелектуальний рівень та особистісне розуміння його суб'єктом (*Остан Бендер* 'спритний шахрай').

КОНОТО́НІМІКА – розділ ономастики, що вивчає конотоніми – власні назви, які функціонують у конотативному значенні.

КОНОТО́НІМІЯ – сукупність конотонімів.

КОСМО́НІМ – власна назва будь-якого об'єкта космічного простору – (*Велика Ведмедиця, Венера, комета Галілея*).

КОСМОНІМІКА – розділ ономастики, що вивчає назви космічних об'єктів.

КОСМОНІМІЯ – сукупність космонімів.

КРИПТОЇМ – літера чи літери, якими замінюють власні особові назви (криптоніми із «Щоденника» О. Довженка: *«професор» С., фотограф Ф., директор кінохроніки К.*).

ЛІМНОЇМ – вид гідроніма, власна назва непротічного водного об'єкта (озера, ставка – *оз. Світязь*).

ЛІТОЇМ – вид топоніма, власна назва природного прибережного об'єкта (каменя, рифу).

МАКРОТОПОНІМ – власна назва великого фізико-географічного об'єкта, який має широку сферу вживання і добре знаний мовцями (*Латинська Америка, Євразія*).

МАРСІОЇМ – власна назва будь-якого об'єкта рельєфу на Марсі.

МЕЗОТОПОНІМ – термін, який позначає географічний об'єкт середньої величини (на межі між макротопонімом і мікротопонімом).

МЕРКУРІОЇМ – власна назва будь-якого об'єкта рельєфу на Меркурії (кратери *Байрон, Бальзак, Лермонтов, Шекспір, Шевченко*).

МЕТРОЇМ – вид антропоніма, власна назва сина чи дочки за іменуванням (*іменем особовим, прізвищем чи прізвищем*) матері або когось із предків по материній лінії (*Зініч, Мариняк*).

МІКРОТОПОНІМ – вид топоніма, власна назва невеликого місцевого географічного об'єкта або частини макрооб'єктів (лісів, урочищ, полів, сінокосів, стежок, пасовищ, окремих каменів тощо).

МІФОАНТРОПОНІМ – власне ім'я людської істоти у міфах, казках, яке подають як реальне (*Цар Горох*).

МІФОЗОЇМ – власна назва тварини (клички), якої у дійсності немає, але живе в уявленні людей (*Жар-птиця*).

МІФОПЕРСОНІМ – власне ім'я персонажа, який виступає дійовою особою у міфах і казках (*Баба-Яга*).

МІФОТОПОНІМ – власна назва географічного об'єкта, який реально існує в уявленні людей (*Буян-острів*).

МІФОХРЕМАТОНІМ – власне ім'я унікального предмета матеріальної культури (*яйце-райце*).

НАЦІОНАЛЬНА ОНОМАСТИКА – досліджує власні назви, вживані на території однієї країни серед одного народу в одній мові.

НЕКРОЇМ – власна назва місця поховання (*Байкове кладовище*).

ОЙКОДОМОНІМ – власна назва будівлі (*замок Любарта у м. Луцьку*).

ОЙКОНІМ – вид топоніма, власна назва будь-якого поселення (міста, селища, села, хутора)

ОЙКОНІМІКА – розділ ономастики, що вивчає ойконіми, їхню структуру, закономірності виникнення, розвитку та функціонування.

ОЙКОНІМІЯ – сукупність ойконімів (*ойконімія Волині*).

ОКЕАНОНІМ – власна назва океану та його частин (*Тихий океан*).

ОНІМ – слово або словосполучення, що служить для виділення будь-якого об'єкта серед ряду однорідних; власна назва.

ОНІМІЗАЦІЯ – перехід загальних назв у власні назви (*кобзар 'співець з кобзою' – Кобзар 'Шевченко'*).

ОНІМІЯ – сукупність онімів (конкретної території, мови, якогось документа, художнього твору і т. ін.).

ОНОМАСТ – дослідник з ономастики; мовознавець, який вивчає власні назви.

ОНОМАСТИКА – розділ мовознавства, що вивчає *власні назви* (*оніми*), їхню будову, системну організацію, функціонування і походження.

ОНОМАСТИКОН – словник, або список будь-яких власних назв (зокрема, антропонімікон, топонімікон).

ОНОМАТОЛОГІЯ – т. с., що **ОНОМАСТИКА**.

ОРОНІМ – вид топоніма, власна назва будь-якого об'єкта рельєфу земної поверхні – *позитивного* (гора, гірський хребет, горб) чи *негативного* (долина, котлован).

ОРОНІМІКА – підрозділ топоніміки, що вивчає ороніми.

ОРОНІМІЯ – сукупність оронімів (*оронімія Івано-Франківщини*).

ПАТРОНІМ – вид антропоніма, найменування людини, утворене від імені, прізвища чи прізвиська батька (*Івано́вич, Іване́нко, Іванчу́к 'син Івана'; Іва́нівна, Іва́нова 'дочка Івана'*).

ПЕЛАГОНІМ – вид гідроніма, власна назва моря чи його частини (*Чорне море, Балтійське море*).

ПОЛІСОНІМ – вид ойконіма, назва міста (див. ще *астіонім*).

ПОТАМОНІМ – вид гідроніма, власна назва будь-якої річки (*Дніпро, Стохід*).

ПРІЗВИСЬКО – вид антропоніма, неофіційне особове іменування, яким середовище індивідуалізує або характеризує людину

(вказує на якусь особливу рису її характеру, зовнішності, звичок, діяльності тощо).

ПРІЗВИЩЕ – вид антропоніма, обов'язкове спадкове власне іменування людини, яким окрім неї в офіційних сферах називають кожного з членів родини.

ПРОПРІАЛЬНА ЛЕКСИКА – т. с., що онімна лексика, або власні назви.

ПСЕВДО – т. с., що **ПСЕВДОНІМ**.

ПСЕВДОАНДРОНІМ – чоловіче іменування, взяте жінкою як псевдонім (*Марко Вовчок, Жорж Санд*).

ПСЕВДОГІОНІМ – жіноче ім'я, взяте як псевдонім чоловіком.

ПСЕВДОНІМ – вигадане ім'я людини, яке існує в суспільному житті поруч із справжнім іменем або замість нього (*Остан Вишня*).

РЕГІОНАЛЬНА ОНОМАСТИКА досліджує власні назви конкретного регіону національної території.

СЕЛЕНОНІМ – власна назва будь-якого природного об'єкта на Місяці (*Море Ясності*).

СПЕЛЕОНІМ – власна назва будь-якого підземного утворення у верхньому шарі земної кори, яке має вхідний отвір із поверхні (*Кришталева печера*).

ТІЗКА – людина, яка має з ким-небудь однакове ім'я, прізвище або ім'я та найменування по батькові.

ТЕОНІМ – ім'я бога у будь-якому пантеоні.

ТОПОНІМ – власна назва будь-якого географічного об'єкта на Землі.

ТОПОНІМІКА – розділ ономастики, що вивчає походження, значення та функціонування топонімів.

ТОПОНІМІЯ – сукупність топонімів (*топонімія Волині; топонімія будь-якого художнього твору*).

УРБАНОНІМ – власна назва будь-якого міського топографічного об'єкта.

ФАЛЕРОНІМ – власна назва будь-якого ордена чи медалі (*орден Слави, медаль «За відвагу»*).

ХОРОНІМ – власна назва будь-якої території (область, район, регіон).

ХОРОНІМ МІСЬКИЙ – власна назва частини міської території.

ХРЕМАТОНІМ, або **КТЕМАТОНІМ** – власна назва предмета матеріальної культури (пароплави, музичні інструменти, ювелірні вироби тощо; наприклад, *діамант «Шапка Мономаха»*).

ХРЕМАТОНІМІКА – розділ ономастики, що вивчає хремапоніми.

ХРЕМАТОНІМІЯ – сукупність хремапонімів.

ХРОНОНІМ – власна назва значного відрізка часу (*епоха Відродження*).

ЮКСТАПОЗИТА – складна власна назва, утворена простим поєднанням двох або більше слів (*Раймісто* – місто, *Стоколос* – прізвище).

Навчальне видання

Скорук Ірина Денисівна

**КУРСОВА ТА ДИПЛОМНА РОБОТИ
З ОНОМАСТИКИ**

*Навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Друкується в авторській редакції
Технічний редактор *Л. М. Козлюк*

НБ ІНУС

805195

Формат 60x84 1/16. 17,20 ум. друк. арк. 17,11 обл.-вид. арк.
Наклад 300. пр. Зам. 575. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Бойка, 1, тел. 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.